

การศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนแนวความคิดท้องถิ่นนิยมกรณีศึกษาวัฒนธรรม
ชุมชนในพื้นที่ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาตรีศิลปกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์: ศิลปะสมัยใหม่

ตุลาคม 2554

การศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนแนวความคิดท้องถิ่นนิยมกรณีศึกษาวัฒนธรรม
ชุมชนในพื้นที่ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาตรีศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์: ศิลปะสมัยใหม่

ตุลาคม 2554

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนแนวความคิดท้องถิ่นนิยมกรณีศึกษาวัฒนธรรม
ชุมชนในพื้นที่ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาตรีศิลปกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์: ศิลปะสมัยใหม่

ตุลาคม 2554

บารมี ชัยวงศ์ษา. (2554). การศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนแนวความคิดท้องถิ่น
นิยาม: กรณีศึกษาวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก.
ปริญญาโท ศป.ม. (ทัศนศิลป์: ศิลปะสมัยใหม่). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม รองศาสตราจารย์ สมศักดิ์ ชวาลาวัฒน์,
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง

จากการศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนแนวความคิด ดท้องถิ่นนิยาม :
กรณีศึกษาวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ผู้วิจัยมุ่งสะท้อน
ถึงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับบริบทต่าง ๆ ภายในวัฒนธรรมชุมชนของท้องถิ่นที่ได้ทำการศึกษา เช่น สภาพ
ทั่วไปของชุมชน ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน การดำเนินชีวิต และประเพณี ฯลฯ
โดยนำเสนอผ่านผลงานจิตรกรรมสีอะคริลิกบนผ้าใบ ซึ่งเป็นการผสมผสานงานจิตรกรรมเข้ากับเทคนิค
การเขียนภาพแบบสองมิติ โดยกลวิธีในการสร้างสรรค์ผลงานนั้น ได้ใช้ลักษณะของการตัดทอนรูปทรง
สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในการสื่อความหมายที่เข้าใจง่าย ที่เป็นลักษณะการสร้างสรรค์ทางศิลปะเด็ก เพื่อ
เป็นเสมือนภาพสะท้อนถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านที่มีความเรียบง่ายในสังคมชนบท ซึ่งเป็นการดำเนินชีวิต
แบบดั้งเดิมของไทยเรา โดยมีประเพณีและวัฒนธรรมชุมชนนั้น เป็นสิ่งหล่อหลอมให้เกิดความผูกพัน
หากแต่ปัจจุบันภาพความงดงามเหล่านี้ ได้ดูจืดจางจนแทบหายไปในท่ามกลางวิถีแห่งสังคมบริโภค
นิยม โดยมุ่งหวังให้ผู้ชมเกิดสุนทริยภาพทางการรับรู้ทั้งภาพและเนื้อหาที่สอดคล้องตามกลวิธีการ
สร้างสรรค์งานจิตรกรรมในรูปแบบเฉพาะของผู้วิจัย

THE STUDY OF PAINTING CREATION REFLECTED LOCALISM CONCEPT
A CASE STUDY OF COMMUNITY CULTURE AT BANNA, NAKHONNAYOK

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Fine Art Degree in Visual Art: Modern Art
at Srinakharinwirot University
October 2011

Baramee Suivongsa. (2011). *The study of painting creation reflected Localism concept: the case study of community culture in the area of Banna Sub-District, Banna District, Nakhonnayok Province*. Master thesis, M.F.A. (Visual Art: Modern Art). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assoc. Prof. Somsak Shawalawan, Assoc. Prof. Sathit Timwatanabuntong

The study of painting creation reflected Localism concept is based on the case study of community culture at Banna Sub-District, Banna District, Nakhonnayok Province. The researcher is aimed at reflecting the content concerning with the community culture in that area such as general characteristic of the community, local chronicle, folk wisdom, way of living, and tradition by presenting it through the work of acrylic painting on canvas which is the integration of the work of painting applied by 2-dimensional painting technique. The researcher has removed symbolic forms so as to make it easier to understand for child art creation so that it could reflect the villager's simplicity way of life in the local society which is the traditional Thai way of living enlightened with tradition and culture of that community. Nevertheless, its graciousness has faded away amongst the society of consumerism. The Master Thesis unique form of artwork is anticipated to cause the audiences the aesthetic in the paintings including its content that are specially intervened by the researcher.

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนแนวความคิดท้องถิ่นนิยม
กรณีศึกษาวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

ของ

บารมี ชัยวงศ์ษา

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์: ศิลปะสมัยใหม่
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ. 2554

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

.....ประธาน

.....ประธาน

(รองศาสตราจารย์ สมศักดิ์ ขวาลาวัณย์)

(รองศาสตราจารย์ กมล เผ่าสวัสดิ์)

.....กรรมการ

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง)

(รองศาสตราจารย์ จิตรพี ขวาลาวัณย์)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ สมศักดิ์ ขวาลาวัณย์)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ด้วยความกรุณาเป็นอย่างยิ่งจากคณะกรรมการ
รองศาสตราจารย์ สมศักดิ์ ชวาลาวัฒน์ ประธานกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ให้คำปรึกษา
แนะนำในการทำวิจัย รองศาสตราจารย์ จิตรพี ชวาลาวัฒน์ และรองศาสตราจารย์ ทินกร กาชร
สุวรรณ ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ ตลอดจนตรวจสอบแก้ไขปริญญานิพนธ์จนเสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณอาจารย์ ถนอม ซากักดี อาจารย์เด่นพงษ์ วงศาโรจน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์
สาธิต ทิมวัฒน์บรรเทิง อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปะจินตทัศน์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ได้
ประสารทวิชาองค์ความรู้ทางศิลปะ ตลอดจนประสพการณ์ในการเรียนรู้ เสนอแนะแนวทางในการ
สร้างสรรค์ผลงาน

ขอกราบขอบพระคุณครอบครัวผู้ยวงค์ษา ที่ได้คอยดูแลและสนับสนุนทางการศึกษาตั้งแต่
เด็กจนถึงปัจจุบัน และยังเป็นกำลังใจสำคัญในการทำปริญญานิพนธ์จนสำเร็จในครั้งนี้ โดยเฉพาะ
มารดาที่ได้ล่วงลับไปแล้ว ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องที่ทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จด้วยดี

บารมี ผู้ยวงค์ษา

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	8
ความสำคัญของการวิจัย	8
ขอบเขตของการวิจัย	9
นิยามศัพท์เฉพาะ	9
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	10
กรอบแนวคิดในการวิจัย	11
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชน	12
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลและสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ทำการศึกษา	47
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบผลงานจิตรกรรม	68
เอกสารข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับศิลปะในประเด็น	77
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแบบสอบถาม เพื่อประเมินความพึงพอใจจากผู้เข้าชม นิทรรศการ	97
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	102
3 วิธีดำเนินการวิจัย	104
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	104
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	109
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	109
การวิเคราะห์ข้อมูล	109
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	122
4 กระบวนการสร้างสรรค์	123

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5	
สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ	168
ความมุ่งหมายของการวิจัย	168
ขอบเขตของการวิจัย	168
สรุปผลการศึกษาวิจัย	169
การอภิปรายผล	171
ข้อเสนอแนะ.....	174
บรรณานุกรม	175
ภาคผนวก	180
ประวัติย่อผู้วิจัย	184

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 การวิเคราะห์ข้อมูลทางประชากรศาสตร์ของผู้ตอบแบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่องานจิตกรรมจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 100 คน	125
2 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตกรรม ชื่อภาพ "ต้นไม้บ้านนา"	129
3 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตกรรม ชื่อภาพ "กองฟางบ้านนา 1"	132
4 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตกรรม ชื่อภาพ "กองฟางบ้านนา 2"	136
5 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตกรรม ชื่อภาพ "ฝ่อ"	140
6 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตกรรม ชื่อภาพ "ผลผลิต"	143
7 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตกรรม ชื่อภาพ "วัฒนธรรมบ้านนา"	147
8 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตกรรม ชื่อภาพ "บ้านนาพอเพียง"	151
9 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตกรรม ชื่อภาพ "ความสัมพันธ์"	154
10 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตกรรม ชื่อภาพ "บ้านฉัน 1"	157
11 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตกรรม ชื่อภาพ "บ้านฉัน 2"	160
12 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตกรรม ชื่อภาพ "บ้านฉัน 3"	163
13 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตกรรม ชื่อภาพ "วัยเยาว์"	166

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดการวิจัย	11
2 แผนภาพแสดงการเปรียบเทียบความหมายของวัฒนธรรมในลักษณะของเนื้อหา และรูปแบบ	20
3 กรอบความคิดแบบองค์รวม	25
4 ประชากร	105
5 กลุ่มตัวอย่าง	106
6 แบบภาพร่างที่ 1	110
7 แบบภาพร่างที่ 2	111
8 แบบภาพร่างที่ 3	112
9 แบบภาพร่างที่ 4	113
10 แบบภาพร่างที่ 5	114
11 แบบภาพร่างที่ 6	115
12 แบบภาพร่างที่ 7	116
13 แบบภาพร่างที่ 8	117
14 แบบภาพร่างที่ 9	118
15 แบบภาพร่างที่ 10	119
16 แบบภาพร่างที่ 11	120
17 แบบภาพร่างที่ 12	121
18 ภาพ "ต้นไม้บ้านนา"	127
19 ภาพ "กองฟางบ้านนา 1"	130
20 ภาพ "กองฟางบ้านนา 2"	134
21 ภาพ "ฝัอง"	137
22 ภาพ "ผลผลิต"	141
23 ภาพ "วัฒนธรรมบ้านนา"	145
24 ภาพ "บ้านนาพอเพียง"	148
25 ภาพ "ความสัมพันธ์"	152
26 ภาพ "บ้านฉัน 1"	155

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
27 ภาพ "บ้านฉัน 2"	158
28 ภาพ "บ้านฉัน 3"	161
29 ภาพ "วัยเยาว์"	164

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ท่ามกลางความเจริญเติบโตของสังคมโลกและสังคมไทยในยุคของระบบทุนนิยมนั้น ทำให้การดำเนินชีวิตหรือชีวิตประจำวันของคนในสังคม ต้องขึ้นอยู่กับการแข่งขัน และการบีบบังคับให้ทำงานที่มีลักษณะของการแข่งขันที่ขึ้นอยู่กับเวลาทำให้ศักยภาพของผู้คนในการแสวงหาความสุขหรือความพึงพอใจในสังคมเสื่อมสลายลงทีละน้อยๆ เนื่องจากระบบทุนนิยมนั้นได้ใช้เครื่องจักรเครื่องมือเครื่องใช้เข้ามาแทนที่แรงงานของผู้คนซึ่งทำให้ชั่วโมงของการทำงานนั้นลดลงลักษณะดังกล่าวนี้แทนที่จะทำให้อุคนในสังคมมีเสรีภาพมากขึ้นกลับทำให้อุคนนั้นตกอยู่ภายใต้ของระบบมากยิ่งขึ้นเพราะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทุกอย่งนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงตามระบบ ซึ่งผู้คนในสังคมนั้นได้ถูกรอบงำจากระบบโดยที่ไม่มีเสรีภาพทางความคิดและการปฏิบัติหรือการกระทำ

จากสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่มีอยู่ในยุคระบบทุนนิยมนั้น ได้ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ศิลปะ และบทบาทความสำคัญต่างๆที่มีอยู่ในสังคมปัจจุบัน เช่น ความเชื่อ พิธีกรรม และแบบแผนประเพณีต่างๆ ภายในสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนทั้งในอดีตและปัจจุบันซึ่งผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อชีวิตมนุษย์นั้น ฮีริค ฟรอมม์ นักทฤษฎีจิตวิเคราะห์ห่มนุษย์นิยม (Choanalytic humanism) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมจากระบบทุนนิยมไว้ว่า

โลกทัศน์ของมนุษย์สมัยใหม่นั้นได้ถูกรอบงำโดยระบบทุนนิยมทั้งทางด้านการบริหารและวัฒนธรรมซึ่งมนุษย์มองทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวของเขาเองในรูปแบบของสินค้าที่วางขายอยู่ตามท้องตลาด (Marketing commodity) ภาพลักษณ์และคุณค่าที่มนุษย์หยิบยื่นให้กับตนเอง ขึ้นอยู่กับว่าตัวเขาสามารถ "ขาย"ตนเองหรือประสบความสำเร็จในโลกธุรกิจมากน้อยเพียงใด คนที่ประสบความสำเร็จในการขายตนเองก็จะมีความรู้สึกดีต่อชีวิต และมีความรู้สึกที่ตนเองประสบความสำเร็จ ส่วนคนที่ขายตนเองไม่ได้ก็จะมีความรู้สึกที่ตนเองเป็นผู้ล้มเหลว ซึ่งระบบทุนนิยมนั้นได้หล่อหลอมบุคลิกภาพและโลกทัศน์ของมนุษย์สมัยใหม่นั้นให้แยกตนเองออกจากสภาพแวดล้อม ธรรมชาติ และเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งมนุษย์สมัยใหม่มีความรู้สึก "แปลกแยก" (Alienated) ต่อตนเอง ต่อสังคมและต่อธรรมชาติ ซึ่งวัตถุสิ่งของกลายเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญในชีวิตกระบวนการผลิตนี้เองทำให้มนุษย์เปลี่ยนตนเองเป็นสิ่งของซึ่งทำให้ชีวิตมนุษย์ถูกลดคุณค่าลงตกอยู่ภายใต้การบงการของทรัพย์สินของมนุษย์สมัยใหม่จึงไม่สามารถสัมผัสกับอารมณ์ความรู้สึกของตนเองไม่เข้าใจตนเองชีวิตมีแต่ความกดดันบีบหนาย สิ้นหวังและท้อแท้ (Bannoow. 1973: 44)

สาเหตุดังกล่าวทำให้ผู้คนในสังคมนั้น เริ่มหาความหมายจากความเป็นตัวตนของผู้คน ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและในระดับสังคม ที่อยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าในสังคมเทคโนโลยี และได้ต่อยอดผู้คนให้ติดตรึงอยู่กับฐานะและสถานภาพของตนภายในระบบชีวิตที่ดูแลเพียงผิวเผินซึ่งสะดวกสบายราบรื่นและเป็นประชาธิปไตยหากแต่แท้จริงแล้วเป็นเพียงเครื่องประดับฉาบผิวของระบบให้แลดูสวยงามเพียงเท่านั้นซึ่งลักษณะดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนของวิถีชีวิตในชุมชนทั้งทางด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรม

ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชน ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาในสังคมไทยได้มีการพูดถึงกันอย่างกว้างขวางทั้งในหมู่นักวิชาการและองค์กรเอกชนต่างๆ หันมาให้ความสำคัญและศึกษาอย่างจริงจัง เหตุผลสำคัญประการหนึ่งคือ สังคมไทยมีมรดกทางภูมิปัญญาที่สั่งสมไว้มากมาย เพียงแต่ที่ผ่านมาเรามองข้ามคุณค่าความสำคัญ และหลงไหลไปกับทุนนิยมตะวันตก โดยมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจและการเมืองจากภายนอกได้ครอบงำความรู้สึกนึกคิดของเราต่อเนื่องกันมาหลายทศวรรษจนทำให้ผู้คนในสังคมหลงลืมตัวตนและรากเหง้าของเราเอง โดยที่พุ่งความสนใจไปยังวิทยาการสมัยใหม่พยายามปรับตัวเพื่อให้ตัวเองทันโลกทันสมัยตามโลกตะวันตก ซึ่งแผ่อิทธิพลขยายไปทั่วโลก สังคมไทยถูกกระแสนี้กล่าวชวนเชื่อให้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะการผลิตและการบริโภคที่สนองความต้องการจนล้นเกินความจำเป็นและผลาญทรัพยากรไปอย่างสิ้นเปลืองและรวดเร็ว จนทำให้สังคมไทยประสบสภาวะปัญหาในสังคมด้านต่าง ๆ

การเปลี่ยนแปลงของบริบทในสังคมไทยนั้นประเทศไทยเริ่มการพัฒนาไปสู่การเป็นสังคมสมัยใหม่ที่เรียกว่า “ทันสมัย” มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แต่การเปลี่ยนแปลงในยุคแรกนั้นยังมีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงของชุมชนบทและสังคมไทยในภาพรวมยังน้อยเนื่องจากข้อจำกัดด้านการคมนาคม-การสื่อสาร และกระบวนทัศน์ของผู้นำประเทศไทยเพิ่งมาเปิดรับการเป็นสังคมสมัยใหม่อย่างเต็มที่ในยุคหลังถึงพุทธกาล คือ เมื่อประเทศไทยเริ่มพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามแบบตะวันตก ด้วยแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ.2504 สืบเนื่องต่อมาจากกระทั่งปัจจุบันในยุคสมัยใหม่นี้ ชุมชนและสังคมไทยโดยรวมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวางและลงลึกในด้านต่างๆ อย่างมาก

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2532) ให้ความจำกัดความการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมคือ การที่ระบบสังคมกระบวนการแบบอย่างหรือรูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบครอบครัว ระบบการปกครอง ได้เปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเป็นด้านใดก็ตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้จะไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอยเป็นไปอย่างถาวรหรือชั่วคราว โดยวางแผนให้เป็นไปได้หรือเป็นไปได้เอง และที่เป็นประโยชน์หรือให้โทษได้ทั้งสิ้น เหตุผลดังกล่าวทำให้เกิดแนวความคิดการพัฒนาชุมชนซึ่ง สนธยา พลศรี ได้อธิบายในประเด็นนี้ไว้ว่าการพัฒนาชุมชนเกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศอังกฤษเมื่อปี.ศ.1944 องค์การ

สหประชาชาติและประเทศต่างๆ ได้นำไปใช้แพร่หลายทั่วไปปรัชญาของการพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเชื่อในศักยภาพ หรือขีดความสามารถของคน การให้โอกาส การพัฒนาศักยภาพและการให้ความยุติธรรมอย่างเสมอภาคแก่คนในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ คนในชุมชน สิ่งแวดล้อมในชุมชน วัตถุประสงค์ต่างๆ กลวิธีในการพัฒนา กระบวนการพัฒนา การสนับสนุนช่วยเหลือจากรัฐบาล และภาคเอกชน การบริหารและจัดการ นักพัฒนาชุมชน การประสานงานและผลที่เกิดขึ้น โดยมีเป้าหมายสูงสุด คือ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คุณธรรม และความสุข ให้ชุมชนเข้มแข็งและมีการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (สนธยา พลศรี. 2545: 60)

นอกจากนี้แนวความคิดการพัฒนาชุมชนได้เข้ามามีบทบาทในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ประเทศไทยให้ความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยมุ่งเน้นเสริมสร้างศักยภาพ และคุณภาพของคนทุกคนให้พัฒนาความรู้ ความสามารถและทักษะการประกอบอาชีพ ให้สามารถปรับตัว ทันต่อเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยอาศัยแหล่งความรู้ภายในท้องถิ่น หรือชุมชนนั้น เป็นแหล่งข้อมูลทางหนึ่งในการศึกษาหาความรู้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ, 2540: 12)

จากที่กล่าวมาจะเห็นถึงลักษณะของการพัฒนาชุมชนนั้นได้เข้ามามีบทบาททางสังคม และได้เข้ามาเป็นรากฐานของการสร้างแบบแผน และการปฏิบัติการทางวัฒนธรรมและการเมืองในรูปแบบต่างๆ ในลักษณะของการคืนชีวิตให้กับอดีต เช่น ประวัติศาสตร์นิพนธ์ ภาพยนตร์ นวนิยาย ดนตรี แฟชั่นย้อนยุค กาแฟโบราณ สินค้าภูมิปัญญาพื้นบ้าน นิทรรศการต่างๆ ในพิพิธภัณฑ์ ละครพิธีกรรมที่อิงอยู่กับวีรกรรมของวีรบุรุษและสตรี รวมถึงการจำลองสภาพชุมชนหรือการรื้อฟื้นเมืองนำอยู่ในสังคม ฯลฯ ซึ่งกิจกรรมทางวัฒนธรรมเหล่านี้ล้วนแต่เป็นผลผลิตของการหย่หาดีตร่วมกันของคนในสังคม

สาเหตุดังกล่าวทำให้ผู้คนในสังคมนั้นหันกลับไปถามหาความเป็น "อัตลักษณ์หรือตัวตน" ในวัฒนธรรมและสถาบันดั้งเดิมของชุมชนที่กำลังเผชิญอยู่ท่ามกลางวัฒนธรรมบริโภคนิยมในสังคมที่เป็นแบบโลกมาตา โดยผ่านทางบริบทต่างๆ ในสังคม เช่น ลักษณะของพฤติกรรมทางภาษา ลักษณะของท้องถิ่นนิยม และลักษณะของอุดมคติ ซึ่งเป็นคำถามหาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่กำลังเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ในสังคมปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ก่อให้เกิดกระแสแนวคิดหนึ่งที่เรียกว่า "วัฒนธรรมชุมชน" ซึ่ง ยุคติ มุกดาวิจิตร ได้กล่าวถึงแนวความคิดนี้ไว้ว่า

"วัฒนธรรมชุมชน" เป็นแนวความคิดที่มีหลักใหญ่ใจความอยู่ที่การเชื่อมั่นและส่งเสริมศักยภาพของชาวบ้าน ผู้รับผลของการพัฒนา ว่าสามารถที่จะฟื้นฟูดำรงอยู่และพัฒนาตนเองได้ด้วยพื้นฐานทางความเชื่อ ความสัมพันธ์ในชุมชน และภูมิปัญญา หรือที่ รวมเรียกว่า "วัฒนธรรม" ของ

ตนเองสำหรับการพัฒนาตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนด้วย วิถีชาวบ้านจึงจะสามารถตอบได้ และค้นหาทางเลือกให้กับปัญหาของตนเองได้ ตรงกันข้าม "วัฒนธรรมชุมชน" วิจัยพบว่า ที่ผ่านมานโยบายการพัฒนาที่ส่งเสริมโดยรัฐ โดยที่นักวิชาการที่ไม่รับรู้ถึงศักยภาพของชาวบ้าน กลับชักนำชาวบ้านให้เข้าไปสู่วงจรของความทุกข์ยากต่างๆ นานา ที่สำคัญ คือ การตกเป็นทาสของระบบทุนนิยม การพัฒนาตามแนวทาง "วัฒนธรรมชุมชน" จึงต้องเริ่มต้นที่การศึกษาและค้นหาวัฒนธรรมของชาวชนบทเองเพื่ออาศัยเป็นพื้นฐานสำหรับการฟื้นฟูและพัฒนา (ยุคติ มุกดาวิจิตร. 2548: 2)

ดังนั้น "วัฒนธรรม" ในความหมายของ "วัฒนธรรมชุมชน" จึงกว้างขวางครอบคลุมมิติต่างๆ ของชีวิตมนุษย์ และในบริบทสังคมไทย การเสนอความหมายแคบไปสู่วัฒนธรรมความหมายกว้าง ซึ่งเสรี พงศ์พิศ ได้กล่าวถึง ความหมาย "วัฒนธรรม" จากการประชุมสภาของสหประชาชาติ ว่าด้วยนโยบายวัฒนธรรมที่เม็กซิโกในปี ค.ศ.1982 ว่า

องค์ประกอบทั้งชุดของสังคม หรือกลุ่มทางสังคม อันได้แก่ องค์ประกอบทางจิตวิญญาณทางวัตถุ ทางความคิด และทางอารมณ์ วัฒนธรรมมิได้หมายถึง แต่เพียงศิลปะ และอักษร หากแต่รวมถึงวิถีแห่งชีวิตแบบต่างๆ สิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ระบบคุณค่าประเพณีและความเชื่อ (เสรี พงศ์พิศ. 2534: 9)

การขยายความหมายของคำศัพท์ "วัฒนธรรม" ว่าไม่ได้เป็นเพียงรูปแบบทางศิลปะหรือมารยาทสังคมที่ดั่งงาม หากครอบคลุมถึงการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือกิจกรรมทางการเมืองด้วย นับได้ว่าเป็นการขยายอำนาจการวิพากษ์วิจารณ์และเปิดโอกาสแบบแผนทางวัฒนธรรมอื่นๆ การรณรงค์ทางวัฒนธรรมที่รัฐส่งเสริมโดยมักจะจำกัดอยู่แต่ในความหมายที่เป็นรูปแบบทางศิลปะหรือมารยาทสังคมบางอย่างที่รัฐถือว่าดีงาม จึงเป็นการให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมในกิจกรรมที่จำกัดกว่านิยามวัฒนธรรมในความหมายกว้าง และดังนั้นหากวัฒนธรรมหมายถึงการสืบทอดแบบแผนที่ดีงามในอดีต นับตั้งแต่ศิลปะไปจนถึงเศรษฐกิจการเมือง การรณรงค์วัฒนธรรมไทยจึงต้องพิจารณาถึงแบบแผนการทำมาหาเลี้ยงชีพ การเมืองการปกครองควบคู่กันไปแบบแผนทางศิลปะด้วย (ยุคติ มุกดาวิจิตร. 2548:111-112)

เนื่องจากแนวคิด "วัฒนธรรมชุมชน" มิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการในการพัฒนาชนบท หากยังเป็นแนวคิดที่สร้างคำอธิบายถึงวิถีชีวิตและประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงชนบท ซึ่งเป็นลักษณะของวาทกรรม (Discourse) ที่อยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ภายในตัวบท (Textual relation) และกลวิธีการนำเสนอ (Poetic)

ยุคติ มุกดาวิจิตร ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า การที่จะนำเสนอรูปแบบวิถีชีวิตของชาวชนบท หรือที่รวมเรียกว่า "แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน" ไม่เพียงเสนอแนวคิดที่เป็นหลักการ หรือเทคนิควิธีการทางด้านพัฒนาชนบทเท่านั้น หากยังได้พยายาม ค้นหาและสะท้อน "ภาพแทนความจริง"

(Representation) ในวัฒนธรรมชุมชนอีกด้วย จึงมีลักษณะคล้ายกันกับงานเขียนทางมนุษยวิทยาที่เรียกว่า "ชาติพันธุ์นิพนธ์" (Ethnography) ในคริสต์ทศวรรษ 1920-1950 งานชาติพันธุ์นิพนธ์ เป็นงานเขียนที่มุ่งพรรณนาและวิเคราะห์รูปแบบการดำเนินชีวิตของชนพื้นเมืองและสังคมวัฒนธรรมต่างๆ ในทำนองเดียวกับงานชาติพันธุ์นิพนธ์ งานเขียนแนววัฒนธรรมชุมชนพยายามที่จะพรรณนาวิถีชีวิตของชุมชนในแง่มุมมองต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นค่านิยมความเชื่อ ศาสนา พิธีกรรม การทำมาหากิน การรวมกลุ่มทางสังคม ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นว่ารูปแบบชีวิตแบบชุมชนนั้นเคยมีอยู่จริง และสามารถรื้อฟื้นเพื่อพัฒนาต่อไปในอนาคตได้ (ยุคติ มุกดาวิจิตร. 2548: 5)

การศึกษาแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนมิได้มุ่งศึกษาวิถีชีวิตของมนุษย์กลุ่มใด เพียงเพื่อเรียนรู้แบบแผนการดำรงชีวิตของคนกลุ่มนั้น แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนมีเป้าหมายทางสังคม คือ สร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นที่จะอาศัยวิถีชีวิต ความรู้ และภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาเป็นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตและการพัฒนาชีวิตสืบต่อไปได้ โดยที่ปฏิเสธอำนาจรัฐและเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่จะเป็นครอบงำความคิดภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของชุมชน

อย่างไรก็ตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนมุ่งที่จะขยายความหมายของวัฒนธรรม จากเพียงศิลปะและอักษรไปสู่วิถีชีวิตโดยรวม แนวคิดนี้ยังมุ่งที่จะค้นหารูปแบบวิถีชีวิตลักษณะหนึ่งๆ ที่เรียกว่า "ชาวบ้าน/ชนบท" เพื่อเป็นทางเลือกจาก "ทุนนิยม" และ "การครอบงำจากรัฐ" (ยุคติ มุกดาวิจิตร. 2548: 113)

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดแนวคิดต่างๆ เกิดขึ้น ซึ่งศิลปะเป็นหนึ่งในเครื่องมือแห่งการสื่อสารระหว่างกันของมนุษย์เป็นวิถีทางแห่งความก้าวหน้าทางความคิดและสติปัญญา ที่มีผลมาจากประสบการณ์การเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรมประเพณี วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี อิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงในด้านหลักๆ นี้ เป็นกลไกอันสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีคิดและกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ

ศิลปะสมัยใหม่ได้อธิบายถึงกระบวนการต่างๆ ที่มีผลต่อเกี่ยวกับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งอ้างอิงถึงผลกระทบจากความเจริญเติบโตของทุนนิยม และอ้างอิงถึงสภาพการณ์ทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์และวิถีชีวิตภายใต้สถานการณ์ต่างๆ ที่เปลี่ยนไป ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าความเกี่ยวข้องกันกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้ ได้ส่งผลให้ศิลปะสมัยใหม่มีความก้าวหน้าทางเทคนิค รวมถึงทำให้ผลงานศิลปะมีความแปลกใหม่ในเนื้อหาและแนวความคิดในลักษณะหลอมรวมเชื่อมโยงเกี่ยวกับศาสตร์ในสาขาอื่น ๆ เกือบไกร เศรษฐศาสตร์ก็อำพลได้กล่าวถึงประเด็นนี้ไว้ว่า

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลก ได้ส่งผลให้แนวคิดแบบสมัยใหม่เปิดตัวอย่างยิ่งใหญ่ ในทศวรรษแรกของศตวรรษที่ 20 ถือว่าเป็นช่วงเวลาแห่งความพยายามที่จะสังเคราะห์ปัจจัยต้นตอ กำเนิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ในปลายศตวรรษที่ 19 เข้าด้วยกัน เพื่อนำไปสู่ศิลปกรรมใหม่ อันมีคุณสมบัติ ของศตวรรษใหม่ เกิดศิลปะแนวหน้า (The Avant-Garde) ขึ้น และได้กลายเป็นลักษณะของนานาชาติ อย่างถาวรทั่วภายใต้ความเข้าใจร่วมกันว่าศิลปะสมัยใหม่ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ปะทุใจความสำคัญของศิลปะสมัยใหม่ คือการปฏิเสธ วิธีการทั้งหมดของศิลปินที่ยิ่งใหญ่ในอดีต ยอมรับในเรื่องความคิด ริเริ่มสร้างสรรค์มีความเป็นปัจเจกนิยมสูง ดังนั้นจึงได้เกิดลัทธิทางศิลปะขึ้นมากมายแต่ไม่มีลัทธิใด ลัทธิหนึ่งเด่นชัดอยู่ได้นานเหนือลัทธิอื่น ๆ แม้ว่าจะมีการพยายามแบ่งบันกันทางความคิดอยู่ตลอดเวลา ขณะเดียวกันก็พบว่ามีการการรวมตัวเข้าหากันระหว่างลัทธิด้วย (เกรียงไกร เศรษฐศาสตร์คดีอำพล. 2547: 1)

ดังนั้นในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะขึ้นในโลกสมัยใหม่ย่อมควบคู่ไปพร้อมๆ กับการแสวงหา ความรู้ ความคิด และประสบการณ์ใหม่ ซึ่งผลลัพธ์แห่งการแสวงหานี้ ทำให้เกิดรูปแบบกิจกรรมทาง ศิลปะรูปแบบใหม่อันหนึ่งขึ้น เป็นศิลปะของการผสมผสาน (The art of assemblage) ที่ผู้สร้างสรรค์ ผลงานมีอิสระในการเลือกใช้วัสดุและเทคนิคอันหลากหลายเพื่อให้เกิดรูปแบบใหม่ เกิดเนื้อหาสาระ ใหม่ และเกิดการรับรู้ประสบการณ์ทางสุนทรียภาพใหม่

ประเทศไทยเปิดรับอารยธรรมตะวันตก ในราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 จวบจนปัจจุบันเป็น เวลากว่า 150 ปีแล้ว เป็นช่วงเวลาที่เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลงและผกผัน เป็น 150 ปีที่ดูราวกับว่า “เวลาสมัยใหม่” ผ่านไปเร็วกว่า “เวลาสมัยเก่า” เพราะสังคมไทยได้รับผลกระทบจากความ เปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก ทั้งการปฏิวัติอุตสาหกรรม - วิทยาศาสตร์ในตะวันตก ที่เป็นตัวเร่งให้ เกิดการพัฒนาทั้งทางวัตถุและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนทั่วโลก แม้ว่าไทยจะเป็นเพียงประเทศ เกษตรกรรมเล็ก ๆ แต่ก็ยังหนีไม่พ้นกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงไปสู่ความสมัยใหม่ - ทันสมัยที่โถม กระหน่ำไปทั่วทุกมุมโลก

ซึ่งความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจในสังคม ได้ส่งผลให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงในศิลปะและวัฒนธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น สังคมไทยที่เคยเป็นแบบพุทธ - เกษตร ปกครองโดยระบอบกษัตริย์ ศิลปะชั้นสูงจึงมุ่งรับใช้ศาสนา เจ้าและขุนนาง โดยมีศิลปะแบบ งานหัตถกรรมรองรับ ความต้องการของไพร่และทาส (หรือชาวบ้านที่เป็นเกษตรกร) ต่อมาการศึกษา แผนใหม่ทำให้เกิดชนชั้นกลางในสังคม เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้กฎหมายและรัฐธรรมนูญ มี พลเรือนบริหารรัฐบาล ศิลปะชั้นสูงจึงหันมารองรับนโยบายของรัฐบาล ครั้นชนชั้นกลางเติบโต ทั้ง ปริมาณและอำนาจมากขึ้นตามความเจริญทันสมัยของประเทศ ศิลปินชนชั้นกลางได้กลายเป็นปัจเจก

และเสรีชน ผลงานและการทำงานของศิลปินจึงมีความเป็นอิสระมากขึ้น ศิลปะสมัยใหม่จึงเป็นสื่อสะท้อนสังคมสมัยใหม่ และกลายเป็นพื้นที่สำหรับแสดงความเป็นปัจเจกของศิลปิน หรืออาจกล่าวได้ว่า ความเป็นปัจเจกและอิสระเสรีของคนในสังคม เสนอผ่านงานศิลปะของศิลปินที่ร่วมสมัยอยู่ในสังคมนั้น ๆ (สุธี คุณาวิชยานนท์. 2545: 240 - 241)

ในการศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์จิตรกรรมนิพนธ์นี้ ผู้วิจัยได้มีความสนใจและได้รับแรงบันดาลใจเกี่ยวกับกรอบแนวคิดในการสร้างสรรค์ ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต ภูมิปัญญา ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมของชาวบ้าน ในลักษณะความผูกพันที่มีต่อคุณค่า และความสำคัญของประเพณีวัฒนธรรมที่พัฒนามาจากวิถีชีวิตและภูมิปัญญาไทย ทั้งจากประสบการณ์และจินตนาการ โดยผ่านรูปแบบและกลวิธีในการสร้างสรรค์ ในลักษณะผสมผสานรูปแบบแนวไทย ประเพณีที่มีจุดเด่นในความแบนแบบสองมิติบวกกับกลวิธีในการสร้างสรรค์ที่มาจากรูปทรงเรขาคณิตที่เรียบง่าย มีการใช้สีที่สดใสสะอาดคล้ายกับงานวาดรูปของเด็ก แต่ไม่มีการสื่อความรู้สึกและถ่ายทอดเนื้อหาที่เป็นเอกลักษณ์ผ่านภาพซ้ำของเครื่องใช้ ศิลปะหัตถกรรม และผลิตภัณฑ์การเกษตรของชาวบ้านในบรรยากาศที่อบอุ่นเรียบง่าย

ซึ่งแนวคิดในการสร้างงานศิลปะสมัยใหม่บนพื้นฐานของศิลปะแบบประเพณีนั้น เกิดขึ้นกับศิลปินสมัยใหม่ ในภูมิภาคเอเชียแทบทุกชาติ เพราะแม้ศิลปินสมัยใหม่ส่วนใหญ่ ได้รับการศึกษาศิลปะจากประเทศตะวันตกแต่ก็ไม่สามารถตัดขาดจากศิลปะแบบประเพณีซึ่งเป็นศิลปะประจำชาติของตนเอง ลักษณะเช่นนี้ปรากฏอยู่ทั่วไปในงานศิลปะสมัยใหม่ในเอเชีย เฉพาะประเทศไทยนั้นศิลปินสมัยใหม่สร้างงานจิตรกรรมแบบประเพณีสมัยใหม่สืบเนื่องกันมาหลายยุคเรื่อยมา ตั้งแต่ยุคศิลป์ พีระศรี ซึ่งส่วนมากเป็นศิษย์ของนายศิลป์ พีระศรี เช่น นายประสงค์ บัทยาบุษ นายสนิท ดิษฐพันธ์ และนายมานิตย์ ภู่อารีย์ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2548: 329)

ซึ่งศิลปินที่ใช้แนวความคิดในการสร้างสรรค์งานแนวประเพณีไทยผสมสมัยใหม่ที่เด่นชัดนั้น ได้แก่ ดำรง วงศ์อุปราช ที่นำเสนอภาพชีวิตชาวบ้านไทยผ่านภาพที่อยู่อาศัยที่ไม่มีคนอยู่ในภาพ ชื่อภาพว่า หมู่บ้านชาวประมง (ปี 2503) มานิตย์ ภู่อารีย์ เขียนภาพชีวิตชาวบ้านไทยในเครื่องแต่งกายแบบไทยเดิม เป็นภาพผู้หญิงกำลังหาผลผลิตทางการเกษตร ในภาพชื่อว่า ชีวิตประจำวัน (ปี 2502) อินสนธิ วงศ์สาม และ ประพันธ์ ศรีสุตา ทำภาพพิมพ์แม่พิมพ์แกะไม้ นำเสนอภาพชีวิตแบบไทย ๆ โดยเฉพาะผลงานของประพันธ์ที่โดดเด่นทั้งคุณภาพและปริมาณ ซึ่งทำภาพพิมพ์เทคนิคดังกล่าว เป็นภาพชีวิตเด็กในชนบทไว้หลายร้อยชิ้น (ปี 2503 - 2510) ภาพพิมพ์ขาวดำของเขาแม้ว่าจะไม่มีรูปแบบของไทยประเพณี แต่เรื่องราวในภาพจะเต็มไปด้วยชีวิตชีวาของเด็กตามท้องไร่ท้องนาแบบไทย ๆ ที่กำลังรำเริงกับวันคืนอันเยาว์วัย ท่ามกลางแสงแดดฟ้าใส และทุ่งกว้าง ประหยัด พงษ์ดำ ในผลงานภาพพิมพ์แกะไม้ แสดงภาพชีวิตในชนบท ซึ่งประสบความสำเร็จในเรื่องของรางวัล เช่นภาพ สามแม่

ลูก (ปี 2505) เป็นภาพแมวมสามแม่ลูกในบรรยากาศค้ำคิ่นท่ามกลางบ้านเรือน และวัดแบบไทย ๆ และภาพของสัตว์เลื้อยคลาน ตุ๊กแก (ปี 2506) เป็นภาพชีวิตสัตว์ในบรรยากาศแบบไทย ๆ ซึ่งได้กลายเป็นแนวทางเฉพาะของประหยัด จนได้รับยกย่องให้เป็นศิลปินชั้นเยี่ยมในสาขางานพิมพ์ในปี 2524 และรวมถึง ชลูด นิยมเสมอ ผู้เริ่มชีวิตศิลปินด้วยการทำประติมากรรม แล้วยังได้ทำงานทั้งจิตรกรรมและภาพพิมพ์ควบคู่ไปด้วย จิตรกรรมสีฝุ่นปิดทองและภาพพิมพ์แกะไม้ของเขา ตั้งแต่ปลายพ.ศ. 2490 จนถึงพ.ศ. 2500 ก็ได้นำเสนอภาพชีวิตเรียบง่ายแบบไทย ๆ เช่น ภาพอิริยาบถของหญิงสาว เด็กหญิงกับตุ๊กตา แม่ค้าขายปลา ภาพควายและครอบครัวไก่ ซึ่งบางภาพมีลักษณะผสมผสานทั้งแนวไทยประเพณีและรูปทรงเรขาคณิตแบบกึ่งนามธรรม ซึ่งชลูดประสบความสำเร็จจากผลงานในแนวดังกล่าว จนได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินชั้นเยี่ยมสาขาจิตรกรรม (สุธี คุณาวิชยานนท์. 2545: 76 - 77)

จากข้อมูลข้างต้นนี้ในการศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์ ผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนแนวความคิด ท้องถิ่นนิยม กรณีศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมชุมชน ในเขตชุมชน ตำบลบ้านนา อำเภอ บ้านนา จังหวัดนครนายก ด้วยเหตุผลที่ว่าวัฒนธรรมชุมชน มิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการในการพัฒนา ชนบท หากยังเป็นแนวคิดที่สร้างคำอธิบายถึงวิถีชีวิตและประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงชนบท ซึ่งเป็น ลักษณะของวาทกรรม ซึ่งอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ภายในชุมชน และซึ่งในการศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์ ในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้นำผลของการศึกษาวิจัยมาพัฒนาสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในรูปแบบจิตรกรรม สองมิติ ตามลักษณะแนวทางของผู้วิจัยเองต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งจุดมุ่งหมายไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมชุมชนตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ซึ่งประเด็น การศึกษา คือ เพื่อนำมาสร้างเป็นผลงานจิตรกรรมตามแนวทางของผู้วิจัย
2. เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัย มาพัฒนาเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่ สะท้อนแนวความคิดท้องถิ่นนิยมตามแนวทางของผู้วิจัย
3. เพื่อศึกษาแนวคิด เนื้อหา และกลวิธีในการสร้างสรรค์ผลงานตามแนวทางของผู้วิจัย

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงลักษณะของแนวความคิดผลงานจิตรกรรมแนวไทยประเพณีผสมสมัยใหม่ ในประเด็น แนวความคิด เนื้อหาและรูปแบบในการนำเสนอ

2. สามารถนำผลที่ได้จากการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนกับลักษณะแนวความคิดของผลงาน มาพัฒนาสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมในรูปแบบสองมิติ โดยมีแนวคิดเกี่ยวกับท้องถิ่นนิยม ตามแนวทางของผู้วิจัย

3. เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาศิลปะทางทัศนศิลป์ ตามกระบวนการสร้างสรรค์จิตรกรรมสองมิติ

ขอบเขตของการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้บรรลุตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลและความหมายของแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน และศึกษาข้อมูลของสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษา คือ เขตชุมชน ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

2. ศึกษาแนวความคิดทางศิลปะ มูลฐานทางทัศนศิลป์

3. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือรูปแบบภาพร่างจิตรกรรมแนวไทยประเพณีผสมสมัยใหม่ ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน และศึกษาข้อมูลของสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษา ตามแนวทางของผู้วิจัย จำนวนทั้งหมด 20 ภาพ

4. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะ จำนวน 12 ภาพ

5. นำผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน และข้อมูลของสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษา มาพัฒนาและสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบของผู้วิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ท้องถิ่นนิยม (LOCALISM)

หมายถึง กระบวนการยึดติดต่อผู้ บุรณะพื้นฟูอัตลักษณ์ และอิสรภาพ ของชุมชนท้องถิ่น ที่สร้างขึ้นจากกระแสแนวคิดและปฏิบัติการทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ที่เรียกร้องให้สังคมไทยหันกลับไปให้ความสำคัญกับท้องถิ่น โดยเฉพาะชุมชนชนบทในรูปแบบต่างๆ เช่น การพึ่งตนเองด้านต่างๆ ที่มีผลมาจากลัทธิบริโภคนิยม และการพัฒนาที่เน้นแต่ความเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรม ท้องถิ่นนิยมจึงมีรากฐานทางทฤษฎากรรมปัญญา พัฒนาการ และประวัติศาสตร์การดำรงอยู่ของตัวเอง

2. วัฒนธรรมชุมชน (COMMUNITY CULTURE)

หมายถึง วิธีทางและแบบฉบับในการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ได้ปฏิบัติสะสมกันมา และรักษาไว้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง วัฒนธรรมอาจอยู่ในรูปแบบของวิถีชีวิต การทำมาหากิน ระบบ

เศรษฐกิจ รวมถึงระบบจริยธรรม ซึ่งในที่นี้ ชุมชน หมายถึง พื้นที่ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

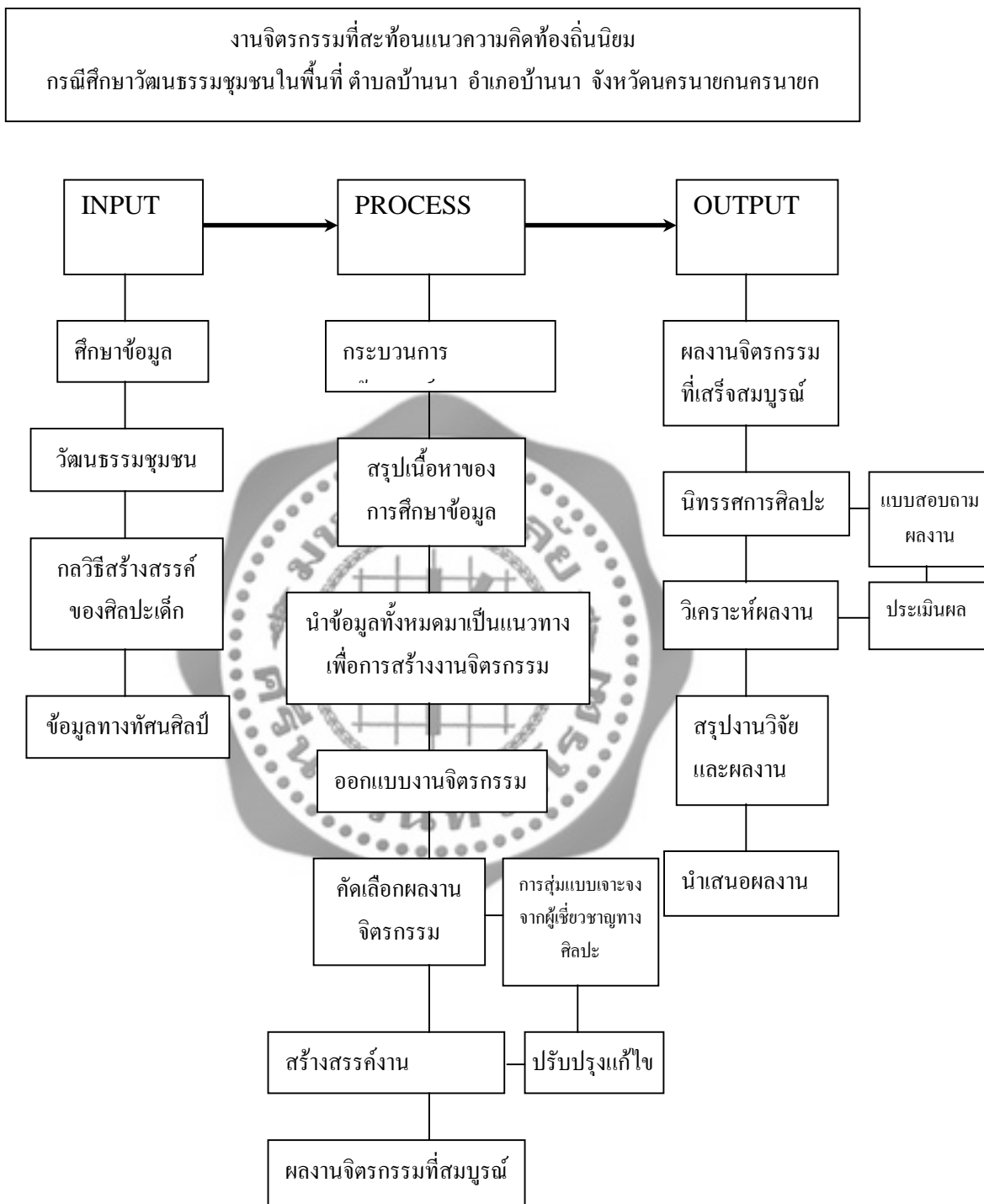
3. จิตรกรรมสองมิติ

หมายถึง งานศิลปะที่ใช้เทคนิควิธีการแบบสองมิติ ซึ่งครอบคลุมถึง การใช้เส้น และการระบายสีแบบแบนเรียบที่ไม่มีแสงเงา ที่เกิดจากการระบายสีและตัดเส้นขอบคม เป็นการเขียนเลียนแบบธรรมชาติ ซึ่งมีได้คำนึงถึงการเขียนให้เหมือน แต่เขียนให้มีลักษณะสอดคล้องกับการสื่อความหมาย โดยความหมายที่สื่อถึงคือ เนื้อหาเรื่องราวที่สะท้อนประเพณีไทยในสังคมชนบท ซึ่งในที่นี้ ชนบท หมายถึง พื้นที่ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน และข้อมูลของสภาพทั่วไปของ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก
2. ศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับ เนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน และข้อมูลของสภาพทั่วไปของ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก จาก
 - 2.1 สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 - 2.2 สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร
2. นำผลของการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน และข้อมูลของสภาพทั่วไปของ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก มาสร้างสรรค์เป็นงานจิตรกรรมในรูปแบบของผู้วิจัย
3. สรุปเรียบเรียงรายงานผลการศึกษาวิเคราะห์ และการสร้างสรรค์งานจิตรกรรม เนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน และข้อมูลของสภาพทั่วไปของ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ในรูปแบบของผู้วิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชน
 - 1.1 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน (COMMUNITY CULYURE)
 - 1.2 ความหมายของคำว่าวัฒนธรรม
 - 1.3 แนวคิดเกี่ยวกับสังคมชนบท
 - 1.4 ปัจจัยทางด้านโครงสร้างครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของประชากรในชนบท
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลและสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ทำการศึกษา
 - 2.1 ความเป็นมาและสภาพทั่วไปของชุมชน
 - 2.2 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น
 - 2.3 ภูมิปัญญาชาวบ้าน
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบผลงานจิตรกรรม
การแสดงออกทางศิลปะของเด็ก
4. เอกสารข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ ในประเด็น
 - 4.1 แนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน
 - 4.2 เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน
 - 4.3 กลวิธีในการสร้างสรรค์
 - 4.4 รูปแบบและโครงสร้างของภาพ
5. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแบบสอบถาม เพื่อประเมินความพึงพอใจจากผู้เข้าชมนิทรรศการ
 - 5.1 การสร้างแบบสอบถาม
 - 5.2 การวิเคราะห์ข้อมูล
6. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชน

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน (COMMUNITY CULYURE)

วัฒนธรรมชุมชน (Community Culture) เป็นลักษณะแนวคิดที่เกิดขึ้นกับเงื่อนไขสภาพของสังคม ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ขัดแย้งกับแนวการพัฒนา ในกระแสของระบบเศรษฐกิจ การเมือง ที่

ชาวบ้านอยู่ปลายแถว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า "วัฒนธรรมชุมชน" เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่สะท้อนถึงความนิยมที่แตกต่างกันในแนวทางการคิดที่มีต่อการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะระหว่างกระแสนิยมสมัยใหม่ กับกระแสนิยมความที่เคยเป็นมา และแก่นรากดั้งเดิม ซึ่งแนวคิดหลักของ "วัฒนธรรมชุมชน" นั้น เป็นความคิดที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาชุมชนหมู่บ้านในชนบท ซึ่งเป็นการทำความเข้าใจและแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่แตกต่างไปจากการพัฒนาตามกระแสหลัก แทนที่จะเป็นการพัฒนาที่เน้นความเพิ่มพูนทางเศรษฐกิจด้านเดียว การพัฒนาตามแนวทางวัฒนธรรมชุมชนเป็นการพัฒนาที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ชุมชน ยุคติ มุกดาวิจิตร ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมชุมชนไว้ว่า

วัฒนธรรมชุมชน เป็นแนวความคิดที่มีหลักใหญ่ใจความอยู่ที่การเชื่อมั่น และส่งเสริมศักยภาพของชาวบ้าน ผู้รับผลของการพัฒนาว่า สามารถที่จะฟื้นฟูดำรงอยู่ และพัฒนาตนเองได้ด้วยพื้นฐานแห่งความเชื่อ ความสัมพันธ์ในชุมชน และภูมิปัญญา หรือที่รวมเรียกว่า "วัฒนธรรม" ของตนเอง สำหรับการพัฒนาตามแนวความคิดวัฒนธรรมชุมชนด้วยวิธีนี้ ชาวบ้านจึงสามารถได้ตอบและค้นหาทางเลือกให้กับปัญหาของตนเองได้ ตรงกันข้าม "วัฒนธรรมชุมชน" วิจารณ์ว่า ที่ผ่านมานโยบายการพัฒนาที่ส่งเสริมโดยรัฐ โดยนักวิชาการที่ไม่รับรู้ถึงศักยภาพของชาวบ้าน กลับชักนำชาวบ้านให้เข้าไปสู่วงจรของความทุกข์ยากต่าง ๆ นานา ที่สำคัญคือ การตกเป็นทาสของระบบทุนนิยม ระบบเศรษฐกิจสังคมที่รัฐส่งเสริมมากเกือบ 4 ทศวรรษ ของการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การพัฒนาตามแนวทางวัฒนธรรมชุมชน จึงต้องเริ่มต้นที่การศึกษา และค้นหาวัฒนธรรมของชาวชนบทเอง เพื่ออาศัยเป็นพื้นฐานสำหรับการฟื้นฟูและพัฒนา (ยุคติ มุกดาวิจิตร. 2548: 2)

จากที่กล่าวมาเพื่อที่จะเสนอรูปแบบวิถีของชาวชนบท หรือที่รวมเรียกว่า "วัฒนธรรมชุมชน" แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนไม่เพียงเสนอแนวคิดที่เป็นหลักการหรือเทคนิควิธีการทางด้านการพัฒนาชนบทเท่านั้น หากยังได้พยายามค้นหา และสะท้อน "ภาพแทนความจริง" (representation) งานเขียนแนววัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นงานที่มีลักษณะพ้องกันกับงานที่เขียนทางมานุษยวิทยาที่เรียกว่า "ชาติพันธุ์นิพนธ์" (ethnography) ในคริสต์ทศวรรษ 1920 - 1950 งานชาติพันธุ์นิพนธ์ เป็นงานเขียนที่มุ่งพรรณนาและวิเคราะห์รูปแบบการดำเนินชีวิตของชนพื้นเมืองและสังคมวัฒนธรรมต่าง ๆ ในทำนองเดียวกันกับงานชาติพันธุ์นิพนธ์ งานเขียนแนววัฒนธรรมชุมชนก็พยายามที่จะพรรณนาวิถีชีวิตของชาวชนบทในแง่มุมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นค่านิยม ความเชื่อ ศาสนา พิธีกรรม การทำมาหากิน การรวมกลุ่มทางสังคม ฯลฯ ทั้งนี้ เพื่อชี้ให้เห็นว่า รูปแบบชีวิตแบบชุมชนนั้นเคยมีอยู่จริง และสามารถรื้อฟื้นเพื่อพัฒนาต่อไปในอนาคตได้ อย่างไรก็ตาม งานเขียนแนววัฒนธรรมชุมชนไม่เพียงพ้องกันกับงานชาติพันธุ์ดังกล่าว ในแง่ของเนื้อหาสาระที่นำเสนอเท่านั้น งานเขียนแนววัฒนธรรมชุมชนยังยึดถือใน

คติทางญาณวิทยา (epistemology) เดียวกันกับงานชาติพันธุ์นิพนธ์ดังกล่าวคือ ญาณวิทยาแบบ “ถ้อยมั่นในภาพแทนความจริง” (Representationalism)

แนวคิดวิวัฒนธรรมชุมชนนั้นมีรายละเอียดอยู่มาก ซึ่งหลักใจความของวิวัฒนธรรมชุมชน คือ ต้องการจะผละออกจากแนวความคิดของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย การพัฒนาแนวนี้มองเห็นชาวชนบทว่าเป็นผู้ที่ขาดความรู้ ขาดการศึกษา ทำให้มีพฤติกรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ซึ่งมักจะเน้นไปที่การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเพิ่มผลผลิตและเพิ่มรายได้ และดึงชาวชนบทเข้าสู่ระบบตลาดอย่างเต็มตัว การพัฒนาแนววิวัฒนธรรมชุมชนต้องการจะเสนอทางเลือกใหม่ว่า ชาวบ้านที่อยู่กันเป็นชุมชนนั้นมีวัฒนธรรมของตนเองที่ได้สั่งสมมาจากอดีต และเป็นสิ่งที่มีคุณค่า ยิ่งกว่านั้นยังสามารถเป็นพลังในการพัฒนาชีวิตของพวกเขาเองให้มีคุณภาพดีขึ้น บทบาทของนักพัฒนาจึงไม่ใช่คนมีความรู้มากกว่าที่จะมีหน้าที่ไปเปลี่ยนแปลงชีวิตของชาวบ้านไปในทิศทางที่ตนเองเห็นว่าสมควร แต่มีหน้าที่ในการกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักในความรู้ความคิด ความสามารถของเขาเอง และร่วมกันหาวิธีนำมาใช้เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า แนวคิดวิวัฒนธรรมชุมชนได้ให้กรอบสำหรับมองชาวบ้าน และมองบทบาทของนักพัฒนาเป็นงานของคนที่ศึกษาและทำความเข้าใจวัฒนธรรมของชาวบ้าน ซึ่งมีความหมายและขอบเขตกว้างขวาง การเข้าใจวัฒนธรรมไม่ใช่มองเห็นด้านที่เป็นรูปร่างปรากฏชัดเจน เช่น การให้คุณค่า การตัดสินใจ การจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจ เป็นต้น

แนวความคิดวิวัฒนธรรมชุมชนถือกำเนิดมาจากบริบททั้งที่เป็นเรื่องภายในและบริบทสากลภายในประเทศนั้น บรรยายากศทางการเมืองภายหลังปี 2523 ซึ่งเป็นสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ สถานการณ์การต่อสู้ด้วยอาวุธระหว่างรัฐกับฝ่ายที่ต่อต้านรัฐเริ่มคลี่คลายและลดความรุนแรงลงภายใต้นโยบาย 66/2523 นำไปสู่การเปิดให้มีการวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้น และชักชวนให้นักศึกษาปัญญาชนที่เข้าป่ากลับมาพัฒนาประเทศในระบบนักศึกษาและปัญญาชนจำนวนหนึ่งกลายมาเป็นแกนนำขององค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งเริ่มมีการก่อตั้งขึ้นในช่วงปี 2523-4 ส่วนบรรยายกาศสากลนั้นมีปัจจัยบางประการที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดความคิดการพัฒนาแนววิวัฒนธรรม ประการแรกแนวความคิดของคริสตศาสนจักรจากการประชุมวาติกันที่สอง ให้รับรองความสำคัญของศาสนาและความเชื่ออื่น ๆ และเรียกร้องให้นักบวชในคริสต์ศาสนาศึกษาสังคมประวัติศาสตร์ ความเชื่อของท้องถิ่นในบริเวณที่ตนทำงาน สมาคมออลิกแห่งประเทศไทยได้ขานรับนโยบายนี้ และในระยะแรกมีบทบาทสูงในการผลักดันแนวความคิดวิวัฒนธรรมชุมชนในประเทศไทย ประการที่สองการให้เงินช่วยเหลือระหว่างประเทศจากประเทศโลกที่หนึ่งมายังประเทศกำลังพัฒนา เริ่มทำผ่านองค์กรเอกชนกันมากขึ้น ยังผลทำให้เกิดองค์กรพัฒนาเอกชนหรือเอ็นจีโจำนวนมากภายหลังปี 2523-4 จนในปี 2528 ได้มีการตั้งคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนเกิดขึ้น (ปริตรตา เฉลิมเฝ้า. 2548: 9-10)

ซึ่งในการศึกษารากฐานของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจวัฒนธรรมชุมชน ในการศึกษาประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของชาวบ้านในแต่ละชุมชนที่ต่างกัน ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนและชาวบ้านมีสำนึกที่แจ่มชัดในวัฒนธรรมของเขา ทำให้ชาวบ้านตื่นตัวและรับรู้เอกลักษณ์คุณค่าของตนเอง ค้นพบจิตสำนึกแท้จริงของชุมชน เพื่อสู้กับจิตสำนึกที่ผิดพลาดที่ถูกสร้างขึ้นโดยสิ่งภายนอก วัฒนธรรมชุมชนส่วนลึกที่สุดคือศาสนา เพราะศาสนาเป็นสิ่งที่ใช้อธิบายคุณค่าต่าง ๆ ของครอบครัวประชาชน มีอุดมการณ์ที่มาจากประวัติศาสตร์ มีความเชื่อทางศาสนา ทฤษฎีทางด้านสังคมจะเป็นเพียงเครื่องมือ แต่ความเชื่อทางศาสนาจะเป็นอุดมการณ์หรือจุดยืน

บาทหลวงนิพจน์ เทียนนิหาร ได้อธิบายถึงแนวความคิดวัฒนธรรมชุมชนอย่างเป็นระบบไว้ว่า ความคิดของบาทหลวงนิพจน์อาจสรุปได้ 2 ประการ คือ 1) ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว วัฒนธรรมที่ให้คุณค่าแก่ความเป็นคนและชุมชนที่มีความผสมผสานกลมกลืน 2) วัฒนธรรมชุมชนเป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุด และจะเป็นประโยชน์ได้เมื่อสามารถปลุกให้สมาชิกของชุมชนมีจิตสำนึกรับรู้วัฒนธรรมของตน ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว คือ มีระบบคุณค่าที่รวบรวมสิ่งสมมาจากประวัติศาสตร์ เป็นบทสรุปของความคิด และการปฏิบัติของชุมชนนั้น ๆ เป็นวิถีชีวิตและวิถีทางการพัฒนาชุมชนที่ชาวบ้านสรุปขึ้น แกนกลางของวัฒนธรรมชุมชน คือ การให้ความสำคัญแก่ความเป็นคน และความผสมกลมกลืนระหว่างสมาชิกในชุมชน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพราะหากย้อนขึ้นไปสมาชิกทุกคนก็มีบรรพบุรุษร่วมกัน (นัฐวุฒิ สิงห์กุล และ ชินวร ฟาดิษฐี. 2548: 53)

บำรุง บุญปัญญา เป็นบุคคลหนึ่งที่มีอิทธิพลทางความคิดต่อนักพัฒนาในกระแสวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งได้อธิบายไว้ว่า

วัฒนธรรมมีสองกระแส คือ วัฒนธรรมชาวบ้าน กับวัฒนธรรมทุนนิยม วัฒนธรรมชาวบ้านมีความเป็นอิสระจากวัฒนธรรมของชนชั้นกลางและชนชั้นสูง สัมพันธ์ชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ การใช้แรงงาน ชุมชนเครือญาติ ชุมชนหมู่บ้าน และวิธีการพัฒนาที่เป็นอิสระที่เป็นอิสระ จึงสามารถดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน ในขณะที่แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่ไทยยึดถือขึ้นเป็นแนวความคิดที่มาจากภายนอกประเทศ ซึ่งประสานเข้ากับอำนาจรัฐ บำรุงมองว่าการพัฒนาแบบทุนนิยมสนองความต้องการของฝรั่ง จึงได้เสนอแนวทางการพัฒนาใหม่ให้ชาวบ้านพึ่งตัวเองเลียนแบบที่เคยทำมาในอดีต มองเห็นอัตลักษณ์ของตนเอง มีเศรษฐกิจชุมชน สกัดการพึ่งพาระบบตลาด กลับไปสู่การพึ่งตนเอง (นัฐวุฒิ สิงห์กุล; และชินวร ฟาดิษฐี. 2548: 54)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นถึงกรอบความคิดที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน อันได้แก่ ความเชื่อมั่นในศักยภาพชุมชน การเคารพในเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน มองว่าวัฒนธรรมชุมชนไม่ว่างเปล่า หากแต่มีบางสิ่งบางอย่างแฝงอยู่ ซึ่งข้อค้นพบของนักพัฒนาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของวัฒนธรรมชุมชนมีดังนี้

1. วัฒนธรรมชุมชนเป็นผลของความพยายามร่วมกันในการต่อสู้และแสวงหาทางเพื่ออยู่ร่วมกับธรรมชาติ ความพยายามประการหนึ่งของวัฒนธรรม คือ การเรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติ ซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบของเทคโนโลยี เครื่องมือ ทักษะ กรอบความคิด ซึ่งอาจสรุปได้ว่าในบรรดาผลผลิตเหล่านี้ เป็นทั้งด้านความรู้ความสามารถ (ภูมิปัญญา) และเป็นทั้งตัวแทนของระบบคุณค่าแต่ละระบบ (ภูมิธรรม) เช่น ในชุมชนทางภาคเหนือที่มีการกั้นน้ำให้เป็นเหมืองฝายอันเนื่องมาจากลักษณะพื้นที่ที่ลาดเอียง หากวิเคราะห์เนื้อหาของเทคโนโลยีพื้นบ้านเหล่านี้ก็จะพบว่าสามารถใช้เป็นพื้นฐานของความรู้สมัยใหม่ เช่น ความเชื่อเรื่องการห้ามตัดต้นไม้ใหญ่หรือต้นไม้ริมรั้ว ความรู้และคุณค่าพื้นบ้านเหล่านี้ช่วยแก้ปัญหาเรื่องความอยู่รอดของมนุษยชาติในแต่ละท้องถิ่นมานับเป็นพันปี และมีการถ่ายทอดส่งต่อกันมาแล้วรุ่นต่อรุ่น

2. ความพยายามแสวงหาวิธีการในการอยู่ร่วมกันระหว่างเพื่อนมนุษย์ ทั้งที่อยู่ภายในกลุ่มเดียวกันและนอกกลุ่ม นำไปสู่ผลผลิตทางวัฒนธรรม ได้แก่ วิธีการจัดรวมเป็นองค์กร (ระบบเครือข่าย) การจัดแบ่งภาระหน้าที่และความรับผิดชอบตามเกณฑ์ต่าง ๆ การจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น การปรับไหม การขอขมา รวมทั้งคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้ง เช่น การให้อภัย อโหสิกรรม

3. เอกลักษณะของวัฒนธรรมชุมชน ชุมชนแต่ละแห่งมีเอกลักษณะของตัวเอง และเอกลักษณะนี้เป็นต้นกำเนิดแห่งความภูมิใจและศักดิ์ศรีของตัวเอง จึงเป็นแหล่งกำเนิดของพลังชุมชน ลักษณะร่วมของเอกลักษณะแห่งวัฒนธรรมชุมชนมี 2 ประการ คือ 1. วัฒนธรรมชุมชนเป็นวัฒนธรรมที่ถือเอาคนเป็นศูนย์กลาง เน้นความสำคัญของคนมากกว่าวัตถุ เช่น ที่สะท้อนออกมาในพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต 2. มีกรอบความคิดแบบองค์รวม (Holistic) ที่มองเห็นความสัมพันธ์โยงใยของทุกมิติ ทั้งระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมใด ๆ จะมีลักษณะความสัมพันธ์ทุกมิติเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ ซึ่งหากวิเคราะห์วิถีชีวิตประจำวัน ขนบธรรมเนียม ประเพณี การละเล่นและการผลิต ก็จะมีลักษณะความคิดแบบองค์รวม (นิวรูตมิ ลิงท์กุล; และชินวร ฟ้าดิษฐ์. 2548: 59-60)

ความสนใจในกระแสแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนนั้น ในปี พ.ศ. 2529 มิติ "วัฒนธรรม" ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในสายตาของชาวโลก เมื่อที่ประชุมสมัชชาใหญ่ องค์การสหประชาชาติได้ออกประกาศให้ปี พ.ศ. 2531-2540 เป็นทศวรรษเพื่อการพัฒนาทางวัฒนธรรม ซึ่งในประเทศไทยนั้น ดูเหมือนความสนใจในเรื่อง "วัฒนธรรม" โดยเฉพาะอย่างยิ่งในความหมายถึง "เอกลักษณะของประเทศ" อะไรที่เป็นแบบไทย ๆ จะเริ่มมีกระแสมาก่อนหน้านั้นแล้ว เหตุการณ์ที่พอจะยกตัวอย่างได้ในที่นี้เช่น กระแสเรียกร้องให้มีความนิยมใช้ของไทย (Made in Thailand) การทวงทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ คือจากสหรัฐอเมริกา รวมไปถึงการฟื้นฟูธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ในท้องถิ่นให้

แพร่หลายขึ้นมาในระดับที่ย่อยลงมา คือ แวดวงงานพัฒนาในประเทศไทย กระแสความสนใจในการนำ "มิติด้านวัฒนธรรม" มาไว้ในงานพัฒนาก็ได้ก่อตัวเป็นระลอกต่อเนื่องกันมาไม่ขาดสาย ซึ่งตัวอย่างของเหตุการณ์ที่ปรากฏ คือ

เมื่อถอยหลังไปเมื่อเกือบ 30 ปีก่อน นับตั้งแต่ ค.ศ. 1960 ซึ่งองค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้เป็นทศวรรษแรกแห่งการพัฒนานั้น ประเทศโลกที่สามได้นำเอาแนวคิดเรื่องการพัฒนาจากภายนอก(หมายถึง ประเทศตะวันตก อันได้แก่ สหรัฐ และยุโรป) มาเป็นต้นแบบ แต่ในขณะนั้นเมื่อพูดถึงการพัฒนาจะไม่ค่อยมีใครพูดถึงเรื่องวัฒนธรรม เพราะทุกคนจะพูดถึงแต่เรื่อง "น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี มีงานทำ" และ "งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข" ทั้งที่ความจริงได้มีการโต้เถียงกันอยู่มากในระดับโลก เนื่องจากประเทศโลกที่สามหลายประเทศที่เป็นประเทศที่เพิ่งปลดแอกจากการเป็นอาณานิคม ฉะนั้น จึงมีความวิตกกังวลถึงปัญหา "การสร้างสรรค์เอกลักษณ์" แห่งประเทศตน อย่างไรก็ตาม การโต้แย้งระหว่าง "วัฒนธรรม" กับ "เศรษฐกิจ" ว่าอันไหนจะเป็นมิติที่สำคัญกว่า สำหรับการพัฒนาประเทศนั้นปรากฏผลว่า กระแสส่วนใหญ่จะยึดถือเอาปัจจัยเศรษฐกิจเป็นหลัก ซึ่งมีพื้นฐานการวิเคราะห์ว่า บรรดาวัฒนธรรม และศาสนาที่มีอยู่ตามประเพณีดั้งเดิมนั้น กลับเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในแนวดังกล่าว ฉะนั้น ในกระบวนการพัฒนาทางสังคมจึงจำเป็นต้องขจัดหรือเปลี่ยนแปลง "สถาบันที่ล้าหลัง" เหล่านี้ (Fr.Philippe Fonchette. 2529:23)

เหตุผลดังกล่าวทำให้เกิดการไม่ยอมรับแนวคิด และแนวปฏิบัติด้านการพัฒนาจากตะวันตก จึงมีการถกเถียงด้านแนวคิดและทฤษฎีที่มีผลมาจากกรพัฒนาในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งผลของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจน ปัญหาการว่างงาน และปัญหาหนี้สินของโลกที่สามได้ บรรดานักทฤษฎีการพัฒนาจึงเริ่มไม่พอใจทฤษฎีการพัฒนาจากภายนอก และเริ่มตั้งคำถามว่าการพัฒนาที่นำมาจากภายนอกแล้วนำมาครอบงำบนโลกที่สามนั้น ควรมีสমมุติฐานบางอย่างที่ผิดพลาด เช่น การละเลยประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวบ้าน หรือการประเมินว่า ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นอุปสรรคของการพัฒนา ด้วยเหตุนี้ การบวนการแสวงหาทฤษฎีการพัฒนาที่เริ่มมาจากสภาพความเป็นจริงของสังคมโลกที่สามเองจึงเริ่มต้นขึ้น กระแส "วัฒนธรรม" ที่เคยมีฐานะเป็นรองเมื่อต้นทศวรรษ 1960 ก็ได้รับการรื้อฟื้น และให้ความสนใจขึ้นมาใหม่

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นถึง กระแสหวนกลับเข้ามาหาและให้ความสนใจต่อระบบเล็ก ๆ เหล่านี้ก็เกิดขึ้น เนื่องจากข้อเท็จจริงที่เป็นจุดอ่อนของระบบทุนนิยมเอง ซึ่งการพัฒนาตามความหมายของระบบทุนนิยมที่ผ่านมาได้สร้างความมั่งคั่งให้แก่คนกลุ่มน้อยบางกลุ่ม หรือชาติบางชาติในขณะที่คนส่วนใหญ่และชาติส่วนใหญ่ยังคงตกอยู่ในความยากจนทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม แม้จะมีส่วนที่มีความเจริญทางวัตถุเพิ่มมากขึ้น แต่ต้องประสบกับปัญหาความเสื่อมโทรมของสังคม และความเสื่อมทรามทางจิตใจ ซึ่งแม้แต่ประเทศที่พัฒนาแล้วก็ยังไม่สามารถแก้ไขได้ และเมื่อระบบทุน

นิยม กลุ่มและความคิดจากภายนอกไม่สามารถที่จะตอบสนองความต้องการของชาวบ้านได้แล้ว เพื่อความอยู่รอดในเบื้องต้น และเพื่อสภาพชีวิตที่ดีขึ้นในขั้นต่อมา ชาวบ้านจึงหันกลับมาหาระบบดั้งเดิมที่ตนมีอยู่ และหันมาเชื่อมั่นในศักยภาพและความสามารถของตนเอง

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในขบวนการองค์การพัฒนาเอกชน ได้กล่าวถึงในประเด็นดังกล่าวไว้ว่า

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนได้ถูกสร้างเป็นระบบคิดมาจากระดับสากล โดยเฉพาะศาสนจักรคาทอลิก และปัญญาชนผู้ปฏิบัติงานกับชาวบ้านผู้ยากจน พบกับสภาวะแวดล้อมที่เหมาะสม เป็นสภาพการณ์พิเศษที่ไม่ปรากฏในประเทศอื่น คือไทยยังเป็นสังคมที่ผู้คนมีน้ำใจมีมิตรไมตรี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความรักเพื่อนมนุษย์ ในชนบทยังมีวัฒนธรรมชุมชนอยู่เข้มข้นกว่าที่อื่นใดในโลกและชุมชนหมู่บ้านยังมีเสถียรภาพโดยเปรียบเทียบ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2531: 193 - 194)

1.2 ความหมายของคำว่าวัฒนธรรม

ในการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนนั้น มีกุญแจสำคัญอยู่คำหนึ่ง คือ คำว่า "วัฒนธรรม" ซึ่งในกรณีของคำว่า "วัฒนธรรม" นี้ หากสำรวจดูตามตำราด้านสังคมศาสตร์ เราจะพบว่า ได้มีการให้ความหมายไว้หลายสิบความหมาย และคำนิยามแต่ละอย่างนั้นก็ทำหน้าที่แตกต่างกันออกไป

ซึ่งในกรณีศึกษาคำนิยามของคำว่า "วัฒนธรรม" นั้น ผู้ศึกษาไม่ได้เพียงศึกษาเรื่องในอดีตเท่านั้น หากแต่เป็นการศึกษาอดีตเพื่อมุ่งหน้าไปสู่อนาคต ในการสำรวจความหมายของคำว่า "วัฒนธรรม" เท่าที่ปรากฏการใช้อยู่ในสังคมไทยนั้น วัฒนธรรมหมายถึง วิถีทางและแบบฉบับในการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ได้ปฏิบัติสั่งสมกันมา รวมทั้งความคิดต่าง ๆ ที่คนได้กระทำ สร้าง กำหนด สะสม และรักษาไว้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง วัฒนธรรมอาจอยู่ในรูปแบบของความรู้ การปฏิบัติ และความเชื่อ ตลอดจนวัตถุสิ่งของอันเกิดจากการคิดและการกระทำของมนุษย์

เมื่อพิจารณาในประเด็นนี้แล้ว วัฒนธรรมก็คือ ความรู้สึนึกคิดและการปฏิบัติของมนุษย์เอง มันไม่ใช่อะไรอื่น นอกจากชีวิตของเขาเอง เป็นชีวิตส่วนรวมของมนุษย์ในการอยู่กันเป็นชุมชนมนุษย์ สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาจากชีวิตของเขา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ชีวิตของวัฒนธรรมหมายถึง ชีวิตของมนุษย์เอง และถ้าหากกล่าวในแง่มิติครอบคลุมแล้ว วัฒนธรรมจะครอบคลุมถึงวิถีชีวิต การทำมาหากิน ระบบเศรษฐกิจ วิธีการผลิต เครื่องมือเครื่องมือ ความสัมพันธ์กับระบบจริยธรรม ซึ่ง กาลัญญา แก้วเทพ ได้อธิบายถึงองค์ประกอบทางวัฒนธรรมได้ว่า

ในขณะที่วัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่าง ดังนั้น อาจพิจารณาได้ว่าองค์ประกอบรวมของวัฒนธรรมมีลักษณะดังนี้

ประการแรก วัฒนธรรมที่มีอยู่ในมนุษย์ทุกชาติ ทุกชนชั้นนั้น แสดงความเป็นมนุษย์อันหนึ่งว่า เป็นมนุษย์ต้องมีวัฒนธรรม

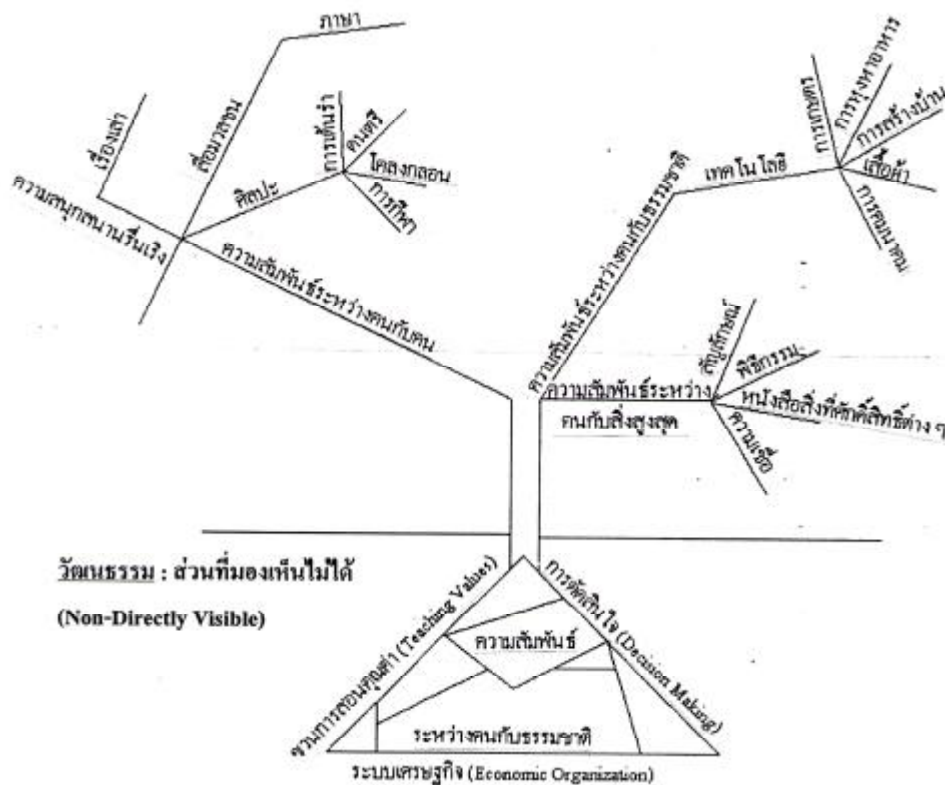
ประการที่สอง ในแต่ละวัฒนธรรมจะมีทั้งลักษณะร่วมและลักษณะต่าง ๆ เช่น ในทุกวัฒนธรรมจะมีกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการแต่งงานแบบไหน (ผัวเดียวเมียเดียว มากผัวหลายเมีย) ก็ล้วนแต่ต้องถื่น

ประการที่สาม วัฒนธรรมเกิดมาจากการสร้างของมนุษย์ ไม่ใช่สิ่งที่เกิดติดตัวมาตามธรรมชาติหรือไม่ใช่เป็นสัญชาตญาณ แต่การสร้างนี้เป็นการสร้างสรรค์ร่วมกัน เกิดจากความรู้สึก ร่วมกัน ความเข้าใจร่วมกันและการและการกระทำร่วมกัน (กาญจนา แก้วเทพ. 2538: 82)

ซึ่งในวิธีการมองวัฒนธรรมตามสำนักวิชาการได้แบ่งออกเป็น 2 สาขาใหญ่ๆ คือ สาขา Cultural Anthropology) สาขานี้จะมองวัฒนธรรมเป็นมาตรฐาน หรือเป็นกฎเกณฑ์ที่ขึ้นการมองโลก เข้าใจโลก และปฏิบัติต่อโลกภายนอก ส่วนสาขา Social Anthropology จะเน้นความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคล ระหว่างสถาบันและคุณค่า ซึ่งการศึกษาในประเด็นดังกล่าวอาจจะประสานความหมายทั้ง 2 มิติของวัฒนธรรมนี้เข้าด้วยกัน

วิธีพิจารณาความหมายอีกแบบหนึ่งของวัฒนธรรม คือ การมองว่าวัฒนธรรมประกอบด้วย 2 ส่วนซึ่งแยกกันไม่ออก ส่วนหนึ่งเป็นส่วนที่มองเห็นได้ (Visible Part) หากเปรียบเทียบกับต้นไม้ส่วน นี้ก็คือส่วนของลำต้น ใบ ดอก ผล วัฒนธรรมที่สามารถมองเห็นได้โดยตรงนี้ จะแสดงออกถึง ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติหรือสิ่งสูงสุด ส่วนที่มองเห็นนี้อาจจะเป็นวัตถุ คำพูด แบบแผน เช่น การศึกษา สื่อมวลชน ภาษา กีฬา การหุงหา อาหาร เสื้อผ้า พิธีกรรม ฯลฯ ส่วนนี้จะเป็นส่วนที่เป็นรูปแบบที่ปรากฏต่อสายตาของเรา อีกส่วนหนึ่ง เป็นส่วนที่มองไม่เห็น ซึ่งอาจจะเทียบได้กับส่วนที่เป็นรากของต้นไม้ที่อยู่ใต้ดิน เนื่องจากเป็นส่วนที่ มองไม่เห็น จึงต้องอาศัยการวิเคราะห์จึงจะเข้าใจ ส่วนนี้จะประกอบด้วยการจักรระบบเศรษฐกิจ ระบบ การตัดสินใจ และขบวนการถ่ายทอดคุณค่าต่าง ๆ โดยที่ทุกมิติต่างมีความสัมพันธ์กัน เช่น การที่จะ จัดระบบเศรษฐกิจแบบใดก็ขึ้นอยู่กับเราใช้ระบบคุณค่าแบบใดเป็นเกณฑ์ ตัวอย่างของส่วนที่มองไม่ เห็นนี้ก็คือ เวลาที่เรามองเห็นรูปแบบการละเล่น ข้างใต้ นั้น มีการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคน กับคนอย่างไร (เช่น ระหว่างเพศ ระหว่างวัย) ส่วนที่มองไม่เห็นนี้ก็เช่นเราเรียกว่า ความหมาย เหตุ บัจจัย แก่น และเนื้อหา ของวัฒนธรรมนั้น เมื่อเรามองเห็นวัฒนธรรมในด้านรูปแบบและการ แสดงออกแล้ว เราจำเป็นต้องสกัดเอาส่วนที่เป็นแก่นหรือเป็นเนื้อหานี้ออกมา ตัวอย่างก็เช่น การ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันที่แสดงออกในการลงแขก งานบุญ ลักษณะความเรียบง่าย เช่น ศิลปะประเภท ต่าง ๆ และความพร้อมที่จะปรับตัวได้ไม่อยู่นิ่ง อันปรากฏในปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

วัฒนธรรม: ส่วนที่มองเห็นได้ (DIRECTLY VISIBLE)

ภาพประกอบ 2 แผนภาพแสดงการเปรียบเทียบความหมายของวัฒนธรรมในลักษณะของเนื้อหาและรูปแบบ

ที่มา: กาญจนา แก้วเทพ. (2538). การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนโดยถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง. หน้า 24.

ในการศึกษาเรื่องรูปแบบและเนื้อหาของวัฒนธรรมนั้น ลักษณะสำคัญของวัฒนธรรม คือ มีการสั่งสม และปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการให้ความหมายของวัฒนธรรมตามแบบแผนข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบคุณค่าต่าง ๆ ที่แยกจากกันไม่ได้ ซึ่งลักษณะของการมองความสัมพันธ์แบบเชื่อมโยงนี้ว่า "กรอบความคิดแบบองค์รวม" Holistic

จากข้อมูลข้างต้น ในการให้คำนิยามแก่วัฒนธรรมนั้น การให้คำนิยามต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งนอกจากจะให้ความหมายโดยอรรถ (denotative meaning) เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจแล้ว ยังมักหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะให้ความหมายโดยนัย (connotative meaning) เช่น การมีทัศนคติในทางบวกหรือทางลบต่อสิ่งที่เราให้คำนิยาม ซึ่ง กาญจนา แก้วเทพ ได้กล่าวถึงประเด็นดังกล่าวไว้ว่า

ในการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนนั้น ควรจะหลีกเลี่ยงทำที่แบบสุดโต่ง กล่าวคือ เราไม่ควรจะมองวัฒนธรรมชุมชนอย่างดูถูกเหยียดหยาม มองไปจากจุดยืนของผู้ที่อยู่เหนือกว่า เช่น ไม่มองว่าความเชื่อถือเรื่องผีของชาวบ้านเป็นเรื่องล้าหลังมลาย เมื่อมองไปจากจุดยืนของวิทยาศาสตร์ แต่ในเวลาเดียวกัน เราก็ต้องไม่มองวัฒนธรรมชุมชนแบบโรแมนติก คือ คิดว่าวัฒนธรรมชุมชนนั้นดีไปเสียหมดทุกอย่าง สวยสะอาดไปหมดทุกอย่าง หากแต่เราจะมองวัฒนธรรมชุมชนตามหลักพุทธศาสนา คือ ไม่มองโลกในแง่ดีหรือแง่ร้าย หากแต่มองโลกอย่างที่โลกเป็นอยู่จริง ส่วนที่ดีก็ว่าดี ส่วนที่เลวก็ว่าเลว ส่วนดีก็เก็บไว้ ส่วนท่าเลวก็ตัดทิ้งหรือปรับปรุงให้ดีขึ้น (กาญจนา แก้วเทพ. 2538: 87)

1.2.1 องค์ประกอบของวัฒนธรรมชุมชน

การศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของวัฒนธรรมชุมชนนี้ จำเป็นต้องพิจารณาว่าวัฒนธรรมนั้นจำเป็นต้องมีการสร้าง มีการผลิต และมีการผลิตซ้ำ หมายความว่า วัฒนธรรมนั้นมีใช้สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างลอย ๆ ไม่ใช่สิ่งที่อยู่คงที่ หากแต่มีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ในกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งนั้นมีวัฒนธรรมหลาย ๆ อย่างที่ต่างผลิต และผลิตซ้ำตัวเองอยู่ตลอดเวลา โดยต่างทำงานผ่านสถาบันกลไกทางสังคมและกิจกรรมต่าง ๆ ในการผลิต และผลิตซ้ำนี้ต้องการเงื่อนไขที่จำเป็นในการผลิต และสิ่งที่สำคัญต้องพิจารณาดูว่าใครเป็นผู้ผลิตวัฒนธรรมนั้น เพื่อใคร และเพื่อผลประโยชน์อะไร ซึ่งในที่นี้จะอธิบายตัวอย่างขององค์ประกอบของวัฒนธรรมชุมชน ดังนี้

1. ผลของความพยายามร่วมกัน (Collective) ในการต่อสู้และแสวงหาหนทางเพื่ออยู่ร่วมกับธรรมชาติ ความพยายามประการหนึ่งของวัฒนธรรมก็คือความพยายามในการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติที่อาจจะแสดงออกมาในรูปของเทคโนโลยี เครื่องมือ เครื่องใช้ ทักษะ กรอบความคิด ตัวบุคคล ซึ่งอาจจะสรุปได้ว่า ในบรรดาผลผลิตเหล่านี้ เป็นทั้งความรู้ความสามารถ (ภูมิปัญญา) และเป็นทั้งตัวแทนของระบบคุณค่าแต่ละระบบ (ภูมิธรรม) ตัวอย่างเช่น เราถือเอาคุณค่าว่าจะอยู่ร่วมอย่างประสานสอดคล้องกับธรรมชาติ (Harmony) หรือเราถือเอาคุณค่าที่จะเอาชนะและเป็นนายธรรมชาติ (Master / Dominate) ในชุมชนแต่ละแห่งมีการสร้างสรรค์เทคโนโลยีพื้นบ้านขึ้นมาอย่างมากมาย และยาวนานแล้ว ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ การกั้นน้ำให้เป็นเหมือนฝาย อันหนึ่งมาจากพื้นที่ที่ลาดเอียงของภาคเหนือ ซึ่งค้นพบจากหลักฐานทางโบราณคดีว่ามีมาไม่ต่ำกว่า 800 ปี และหากวิเคราะห์เนื้อหาของเทคโนโลยีพื้นบ้านเหล่านี้ จะสามารถใช้เป็นพื้นฐานสำหรับความรู้สมัยใหม่ เช่น ความเชื่อเรื่องการตัดต้นไม้ใหญ่ ๆ หรือต้นไม้ริมรั้ว ก็ตรงกับหลักนิเวศวิทยาปัจจุบัน (แต่อธิบายด้วยภาษาในอดีต) ความรู้และคุณค่าทั้งหมดที่ได้ช่วยกันแก้ปัญหาเรื่องความอยู่รอด (Survival) ของมนุษย์ชาติในแต่ละท้องถิ่นนับเป็นพัน ๆ ปีมาแล้ว และได้ถ่ายทอดส่งต่อกันมารุ่นแล้วรุ่นเล่า

2. ผลของความพยายามร่วมกันในการแสวงหาวิธีการในการอยู่ร่วมกันระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อาจจะเป็นทั้งเพื่อนมนุษย์ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน หรือเพื่อนมนุษย์ที่อยู่ภายนอกกลุ่ม ผลผลิตทางวัฒนธรรมนี้ได้แก่ วิธีการจัดรวมเป็นกลุ่ม เป็นองค์กร (ระบบครอบครัว เครือญาติ) การจัดแบ่งภาระหน้าที่และความรับผิดชอบตามเกณฑ์ต่าง ๆ เช่น ตามเพศ ตามอายุการกำหนดหน้าที่ และความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตาม กฎระเบียบ การกำหนดตัวบุคคลที่จะเป็นศูนย์รวมของกลุ่ม (เช่น ฝั่เก่าทางภาคเหนือ) นอกจากนี้ก็ยังมีวิธีการจัดการกัลป์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน (เช่น การปรับไหม การขอขมา) รวมทั้งระบบคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง (เช่น คุณค่าหรือเรื่องการให้อภัย อโหสิกรรม)

จากการที่ได้ศึกษาแหล่งที่มาของศักยภาพ ความสามารถ และคุณธรรมของชาวบ้าน ทำให้มีพื้นฐานว่า ความเชื่อมั่นในศักยภาพของชาวบ้านมิได้เกิดจากทฤษฎีหรือเกิดจากการนึกคิดเอาเองหากแต่ศักยภาพดังกล่าวนั้นได้พิสูจน์มาแล้วด้วยผลงานที่เป็นจริง จากการที่ชุมชนสามารถสืบทอดชีวิตตัวเองมาได้อย่างยาวนาน

3. เอกลักษณะของวัฒนธรรมชุมชน จากที่กล่าวมาแล้วว่าในชุมชนแต่ละแห่งต่างก็มีเอกลักษณะของตัวเอง และเอกลักษณะนี้เป็นต้นกำเนิดแห่งความภาคภูมิใจในตัวเอง ศักดิ์ศรีในตัวเอง จึงเป็นแหล่งกำเนิดของพลังชุมชน อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็ชุมชนแห่งใด เราสามารถที่จะสกัดลักษณะที่เป็นลักษณะร่วมของเอกลักษณะแห่งวัฒนธรรมชุมชนมาได้ในตัวอย่าง 2 ลักษณะ คือ

3.1 วัฒนธรรมชุมชนเป็นวัฒนธรรมที่ถือเอาคนเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือ เน้นความสำคัญของคนมากกว่าวัตถุ ลักษณะดังนี้ แสดงออกและรับรู้ได้จากการทำพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การเกิด การตาย อันล้นแล้วแต่แสดงให้เห็นความสำคัญของมนุษย์ทั้งสิ้น (human - centered culture) และเมื่อถือคนเป็นศูนย์กลางแห่งความสำคัญแล้ว ในขั้นต่อมาก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนเป็นเรื่องสำคัญ และสำคัญกว่าวัตถุ และความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุ วัฒนธรรมไทยโดยส่วนรวมก็ยังคงหลงเหลือร่องรอยเช่นนี้อยู่ ดังจะเห็นได้จากการวิเคราะห์ภาษา ในภาษาไทยมีคำที่เกี่ยวข้องกับคำว่า "ใจ" และ "หน้า" มากกว่าคำชุดอื่น ๆ "หน้า" และ "ใจ" เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคน และความสัมพันธ์ระหว่างคน

3.2 เอกลักษณะอีกประการหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชน คือ ความคิดแบบองค์รวม (Holistic) ซึ่งเป็นกรอบความคิดที่ได้สูญหายไปประมาณ 2-3 ศตวรรษในโลกตะวันตก เพราะถูกแทนที่ด้วยกรอบความคิดแบบแยกส่วน และเพิ่งจะหวนกลับมาเรือ่ฟื้นใหม่ กรอบความคิดแบบองค์รวมนี้ จะเป็นความสัมพันธ์แบบโยงใยระหว่างความสัมพันธ์ในทุกมิติ คือ ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ การเมือง คุณค่า จริยธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดกับการกระทำ ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับคุณธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตวิญญาณ ฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นการทำกิจกรรมใด ๆ จะมีลักษณะความสัมพันธ์ทุก

มิติเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ ซึ่งหากวิเคราะห์วิถีชีวิตประจำวัน ธรรมเนียม ประเพณี การละเล่น การผลิต ก็จะมีลักษณะของกรอบความคิดดังกล่าวภายใน

4. การจัดระบบเศรษฐกิจ แก่นหัวใจและรูปแบบของโครงสร้างเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้นเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งเท่านั้น และไม่ใช้รูปแบบเดียวที่มนุษยชาติเรามีอยู่ ในชุมชนชนบทหลายต่อหลายแห่งของไทยมีรูปแบบการจัดระบบเศรษฐกิจที่ไม่ได้เน้นกำไรเป็นเป้าหมายสำคัญ (Profit oriented) ไม่ได้เน้นคุณค่าการแข่งขันในการผลิต แต่กลับจัดระบบเศรษฐกิจที่เน้นคนเป็นเป้าหมายสำคัญ เน้นการร่วมมือช่วยเหลือกัน เป็นหมายของเศรษฐกิจไม่ได้เน้นการกินดีอยู่ดีเพิ่มขึ้นตลอดเวลาในเชิงปริมาณ แต่มุ่งการกินดีอยู่ดี อยู่พอดีในแง่คุณภาพชีวิต และความสมดุล การสะสมทุนอาจจะไม่ได้กระทำในรูปของการสะสมวัตถุในหน่วยของปัจเจกบุคคล แต่เป็นการลงทุนในด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationship) ในหน่วยของชุมชน เช่น ระบบทำนาผ่ากิ่ง ระบบเลี้ยงวัวผ่ากิ่ง ของชาวนาภาคเหนือ ที่อยู่บนพื้นฐานความคิดว่า ถ้าเราช่วยเขาในวันนี้ วันหน้ามีอะไรขาดเหลือเขาก็จะได้ช่วยเหลือเราบ้าง เป็นแบบถ้อยที่ถ้อยอาศัย น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า ระบบแลกเปลี่ยน (Exchange) ไม่ได้มุ่งที่การสะสมมูลค่า แต่เน้นที่การสร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม

5. การจัดระบบอำนาจ รูปแบบการจัดระบบอำนาจในวัฒนธรรมของเรา ที่เรียงลำดับของอำนาจจากมากไปหาน้อยตามลำดับชั้น (Hierarchy) หรือรูปแบบประชาธิปไตยทางอ้อม โดยผ่านตัวแทนนั้นอาจเป็นเพียง 2 รูปแบบเท่านั้น ในการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจ และหากเราศึกษาวัฒนธรรมของชาวบ้านเราก็อาจจะพบรูปแบบอำนาจในแบบอื่น ๆ เช่น ระบบ Check and balance ที่แสดงออกในความสัมพันธ์ 3 เสา ระหว่างพระเจ้าแผ่นดิน พระภิกษุ และประชาชน ในระบบความคิดของชาวนาภาคเหนือ หรือแม้แต่เรื่องแหล่งที่มาของอำนาจก็มีอยู่หลายแบบ แต่เมื่อเราเผชิญหน้ากับวัฒนธรรมชุมชนนั้น หากเราไม่เข้าใจความหมายและรับมาทั้งหมด อาจจะทำให้ตีความผิด

6. การวิเคราะห์ภาษา ภาษาอีกหน่วยหนึ่งที่สามารถจะใช้วิเคราะห์วัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี เพราะภาษาเป็นแหล่งตกผลึกของปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ของสังคม ตัวอย่างเช่น กรณีของวัฒนธรรมไทยที่ใช้คำว่า "หน้า" และ "ใจ" มากเป็นพิเศษ ในการวิเคราะห์ความหมาย อาจใช้การวิเคราะห์ความหมาย 2 ระดับ คือ การมีความหมายโดยอรรถ (Denotative Meaning) อันเป็นความแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ตามอคติและความเชื่อที่มีในแต่ละกลุ่มชน ดังนั้นเมื่อเราอ่านความหมายระหว่างบรรทัดของ "ภาษา" "ถ้อยคำ" ที่ปรากฏอยู่ในระบบวัฒนธรรมชุมชน จะสามารถเข้าถึง "ระบบคุณค่า" ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอยู่นั้นได้ เช่น ในขณะที่ภาคกลางมีการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างหญิงกับชายเป็นแบบข้างทำหน้า และข้างทำหลัง ซึ่งบ่งบอกนัยยะว่า ทำหน้าจะต้องเป็นผู้นำ และทำหลังจะต้องเป็นผู้ตาม อันเป็นความหมายในลักษณะที่ฝ่ายหนึ่ง

กว่า - ฝ่ายหนึ่งต่ำกว่า ในขณะทีภาคเหนือจะมีการเปรียบเทียบกับชายว่าเปรียบเสมือนล้อทั้ง 2 ข้างของเกวียน ที่จะต้องเดินเคียงคู่กันไป ซึ่งโดยเปรียบเทียบแล้ว ความสัมพันธ์ของหญิงกับชายในภาคเหนือมีลักษณะเสมอภาคมากกว่า (กาญจนา แก้วเทพ. 2538: 102-114)

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นถึงวัฒนธรรมมีความหมายสัมพันธ์กับสังคม หรือกลุ่มคน เพราะกลุ่มคนเป็นผู้สร้างวัฒนธรรมนี้ขึ้นมา เพื่อใช้ในการดำรงชีวิต กลุ่มคนจึงเป็นเจ้าของวัฒนธรรม ดังนั้นสังคมและวัฒนธรรมจึงแยกออกจากกันไม่ได้ นอกจากนี้วัฒนธรรมยังสัมพันธ์กับสถานที่และช่วงเวลาด้วย

นอกจากความหมายดังกล่าวข้างต้นแล้ว พบว่าในโลกนี้มีผู้ให้ความหมายของคำว่าวัฒนธรรมแตกต่างกันออกไปอีกมากกว่า 100 ความหมาย แต่ส่วนใหญ่แล้วมักจะหมายถึงระบบความเชื่อและค่านิยมทางสังคมที่อยู่เบื้องต้นหลังพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งกล่าวว่า วัฒนธรรมคือ วิถีชีวิต (Way of life) นั่นเอง ซึ่งโดยทั่วไปวัฒนธรรมมีลักษณะพื้นฐานที่สำคัญ 6 ประการ ได้แก่

1. วัฒนธรรมเป็นความคิดร่วม (Shared ideas)
2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ (Culture is learned)
3. วัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ (Symbols)
4. วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้ และภูมิปัญญา ในการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน
5. วัฒนธรรม คือ กระบวนการที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตและสรรพสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวผ่านสถาบันต่าง ๆ
6. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง มีการแปลงปรับตัวตลอดเวลา (สายนต์ ไพโรชาญจิตต์. 2552: 2)

กล่าวสรุปได้ว่า แท้จริงแล้ว วัฒนธรรม (Culture) เป็นเรื่องเดียวกันกับคำว่า สังคม (Social) เป็นเรื่องเดียวกับคำว่า ชุมชน (Community) และเป็นเรื่องเดียวกับคำว่า ชาติพันธุ์ (Ethnicity) ที่หมายถึง ระบบความสัมพันธ์และกระบวนการจัดการระบบ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติกายภาพ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ให้อยู่ในสภาวะสมดุล เอื้อเพื่อเกื้อกูล ทำนุบำรุงกันและกันให้เจริญต่อเนื่องยาวนาน ซึ่งในกระบวนการวัฒนธรรมมีกลไกสำคัญสองประการที่เป็นตัวขับเคลื่อนให้วัฒนธรรมทำหน้าที่สร้างสมสภาวะ หรือสันติสุขได้อย่างยั่งยืนยาวนาน ประกอบด้วย ภูมิปัญญา (Wisdom) และศิลปวัฒนธรรม (Expressive Cultures)

1. ภูมิปัญญา เป็นเรื่องของ ระบบความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ ทางพฤติกรรม หรือทักษะในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ ในการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนด้วยกัน ทั้งในระดับปัจเจกกับปัจเจก ระดับกลุ่มกับกลุ่ม ระหว่างคนกับธรรมชาติกายภาพ และระหว่างคนกับสิ่ง

เหนือธรรมชาติ ให้อยู่ในสภาวะสมดุล เป็นปกติอยู่เสมอ การที่คนจะมีภูมิปัญญาที่เหมาะสมได้ก็จะต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้จากคนอื่น สัตว์อื่น และสิ่งอื่น ที่ดำรงอยู่ร่วมกัน

2. ศิลปวัฒนธรรม หรือ วัฒนธรรมการแสดงออก เป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ใช้ในการจัดการระบบอารมณ์และความรู้สึกของตน ในการอยู่ร่วมกันกับคนอื่น สัตว์อื่น และสิ่งอื่น ให้อยู่ในสภาวะสุนทรีย์ หรืองดงามอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะความสุนทรีย์ หรือความงามทางอารมณ์ ก่อให้เกิดความสุข ทั้งแก่ตนเองผู้เป็นเจ้าของอารมณ์ และแก่ผู้อื่น สัตว์อื่น ๆ ที่อยู่ในบริบทของอารมณ์ได้ เมื่อใดก็ตามที่กลไกทั้งสองชุดนี้ ไม่สามารถทำงานได้อย่างต่อเนื่อง ราบรื่น หรือบกพร่อง วัฒนธรรมหรือชุมชนนั้นๆ จะเกิดปัญหา เกิดความเดือดร้อน และเป็นทุกข์ทั่วกัน (สายันต์ ไพรัชญาจิตร. 2550: 8)

ซึ่งในการศึกษาระบบวัฒนธรรมนั้น อาจไม่สามารถแยกส่วนในการศึกษา หรือในการจัดการเพียงระบบในระบบหนึ่งได้ หากแต่ต้องดำเนินการไปในลักษณะบูรณาการ และประสานสัมพันธ์ระบบย่อยทุกระบบในลักษณะของการศึกษาในกรอบความคิดแบบองค์รวม ซึ่งมีรายละเอียดดังแผนภาพ

ภาพประกอบ 3 กรอบความคิดแบบองค์รวม

ระบบวัฒนธรรมในโลกปัจจุบันที่แบ่งย่อยซอยละเอียดลงไป เปรียบเสมือนกลีบดอกไม้ที่เจริญออกมาจากกระเปาะดอกเดียวกัน แต่ละกลีบดอกไม้ไม่สามารถอยู่ได้ด้วยตัวเองเพียงลำพัง เมื่อใดที่กลีบหนึ่งกลีบใดถูกเด็ดแยกออกไป ก็จะเหี่ยวเฉาและพลอยให้กลีบอื่นที่ต้องพึ่งพิงอิงอาศัยกันต้องบอบ

ข้าไม่จำเจริญไปด้วยดี เพราะขาดสมดุล และกลีบที่แยกออกไปนั้นก็ไม่สามารถงอกเกิดเป็นต้นใหม่ดอกใหม่ได้ แต่ปล่อยให้ดอกไม้ทุกกลีบจำเจริญเติบโตไปอย่างทำนุบำรุงกันและกันจนถึงวาระแห่งการโรยรา ทุกกลีบดอกมีส่วนสร้างเมล็ดพันธุ์จำนวนมากในกระเปาะดอก ให้ได้สืบสายขยายพันธุ์จำเจริญงอกงาม สม ๆ กันไปรุ่นแล้วรุ่นเล่า ระบบวัฒนธรรมมาสามารถแยกจัดการได้เพียงระบบใดระบบหนึ่ง ซึ่งต้องดำเนินไปอย่างบูรณาการ (สายันต์ ไพเราะชญจิตย์. 2550: 10)

1.2.2 ทรัพยากรวัฒนธรรม

ทรัพยากรทางวัฒนธรรมนั้นมีปรากฏอยู่ในทุก ๆ ท้องถิ่น ทุกสถานที่ที่เคยมีคนอาศัยอยู่ และในทุก ๆ สถานที่ที่มีคนอาศัยอยู่หรือใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน และส่วนใหญ่มิได้มีทรัพยากรวัฒนธรรมของสมัยใดสมัยหนึ่งเพียงสมัยเดียว หากแต่มีทั้งมรดก (Heritage) ซึ่งเป็นของเก่าเหลือมาจากอดีต และของใหม่ร่วมสมัยยังใช้ประโยชน์ (Creations / Vital resources) อยู่ด้วยกัน แต่ส่วนใหญ่มักจะเป็นมรดกหรือของเก่าจากการกำหนด เรียกว่า อดีต (The pasts) ซึ่งเป็นส่วนใหญ่ของทรัพยากรวัฒนธรรมที่อาจจะจำแนกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ตามคุณลักษณะและคุณค่าประโยชน์ในระบบวัฒนธรรมสารและปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมในมิติและระบบย่อยต่าง ๆ ซึ่งในแต่ละด้านมีทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรม (Tangible forms) และส่วนที่เป็นนามธรรม (Intangible forms) อยู่ร่วมกันและเกี่ยวข้อสัมพันธ์กันซึ่ง พิสิฐู เจริญวงศ์ ได้อธิบายถึงทรัพยากรวัฒนธรรมไว้ว่า

ทรัพยากรวัฒนธรรม (Culture resources) นั้นมีทั้งของเก่าจากอดีต เป็นมรดกที่ตกทอดมาถึงคนรุ่นเรา และมีของใหม่ที่เรารสร้างขึ้น และระบุว่า ทรัพยากรวัฒนธรรม หมายถึง องค์ประกอบของวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ ในรูปของวัตถุ สิ่งก่อสร้าง สถานที่ / แหล่ง และภูมิทัศน์ วัฒนธรรมที่ยังดำรงอยู่ และวัฒนธรรมที่แสดงออก เช่น ดนตรี งานฝีมือ ศิลปะ วรรณคดี ประเพณีบอกเล่า และภาษา ฯลฯ ซึ่งเป็นความต่อเนื่องจากอดีตผ่านปัจจุบันไปสู่อนาคต โดยที่ว่าวัฒนธรรมมีคุณลักษณะเป็น วงอินทร์ หรือ หน่วยชีวิต ที่สามารถวิวัฒนาการไปได้เรื่อย ๆ (พิสิฐู เจริญวงศ์.2542)

จากที่กล่าวจะเห็นถึงความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม มิได้จำกัดแต่เพียงทรัพยากรที่เป็นวัตถุ หรือทรัพยากรที่เป็นของเก่า ของโบราณ หลงเหลือมาจากอดีต ที่เรียกว่า มรดก ที่หมดหน้าที่หรือไม่ได้ถูกใช้ประโยชน์แล้วอย่างเดียวนั้น หากแต่ยังหมายรวมถึงทรัพยากรวัฒนธรรมในมิติที่เป็นนามธรรม วัฒนธรรมด้านจิตใจ และทรัพยากรวัฒนธรรมที่ยังมีบทบาทหน้าที่อยู่ในสังคมปัจจุบันซึ่ง โธมัส เอฟ คิง ผู้เชี่ยวชาญกฎหมายทรัพยากรวัฒนธรรมระบุว่า ทรัพยากรวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งต่อไปนี้

1. ทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์ (Historic properties)
2. โบราณ สิ่งประดิษฐ์ (Artifacts)

3. เอกสารโบราณ (Documents / archives)
4. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม (Physical environments related to culture) ได้แก่ สถานที่ที่มีภูมิทัศน์สวยงาม และเป็นสัญลักษณ์แสดงนัยแห่งอดีต รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น
5. ทรัพยากรที่เป็นนามธรรม (Non - physical resources) ได้แก่
 - 5.1 แบบแผนวิถีการดำรงชีวิต
 - 5.2 แบบแผนพฤติกรรม
 - 5.3 ขนบธรรมเนียม / วิถีประชา
 - 5.4 ค่านิยม
 - 5.5 ความเชื่อ
 - 5.6 ศาสนา
 - 5.7 แบบแผนปฏิสัมพันธ์ในสังคม
 - 5.8 รูปแบบสถาบัน / องค์กร (Thomas F.King,2000)

ซึ่งชุมชนทั่วไป ๆ ไปมีทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทหลัก ๆ ทั้งชนิดที่เป็นมรดก และทั้งที่เป็น ทรัพยากรวัฒนธรรมร่วมสมัยที่สร้างสรรค์และพัฒนาขึ้นใหม่ ซึ่งสามารถพบเห็นและทำการศึกษาได้ใน ปัจจุบัน ในลักษณะของ

1. ทรัพยากรทางโบราณคดี
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. ศิลปวัฒนธรรม หรือทรัพยากรวัฒนธรรมที่แสดงออก ได้แก่ ศิลปะ วรรณกรรม ดนตรี การละเล่น การแสดง ปรัชญาคติ นิทาน ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรม ฯลฯ

ทรัพยากรวัฒนธรรมดังกล่าว นั้น จะมีความสัมพันธ์กับระบบย่อยของวัฒนธรรมชุมชนในระบบใดระบบหนึ่ง หรือหลายระบบ ซึ่งเห็นได้เป็นรูปธรรมในแขนงอาชีพตามความชำนาญของผู้คนในสังคมหรือชุมชน ซึ่งชุมชนอาจจะมีแขนงอาชีพและความเชี่ยวชาญเฉพาะไม่ซ้ำซ้อน โดยเฉพาะสังคมเกษตรและหัตถกรรมในชนบท หรือสังคมชาติพันธุ์ และชนเผ่าที่ค่อนข้างโดดเดี่ยวจากสังคมอื่น ๆ แต่ในสังคมเมือง สังคมอุตสาหกรรม และสังคมที่พัฒนาแบบสมัยใหม่ มักมีแขนงอาชีพแบ่งแยกออกไปตามความเชี่ยวชาญเฉพาะทางมากมาย และซับซ้อนในแต่ละแขนงอาชีพก็มักสร้างสรรค์ทั้งความรู้ทางวิชาการ และวัตถุทางวัฒนธรรม ที่เรียกว่า เทคโนโลยีขึ้นมาใช้ประโยชน์กันมากมาย

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในห้วงเวลาสองสามร้อยปีที่ผ่านมา สังคมและชุมชนต่าง ๆ ส่วนใหญ่ในโลกมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องมาจากการแพร่กระจายของแนวคิดการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยโดยใช้อุตสาหกรรมเป็นเครื่องมือ และก่อให้เกิดลัทธิบริโภคนิยม

อย่างเข้มข้น ซึ่งในห้วงเวลาดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงสถานะของทรัพยากรในนวัตกรรมต่าง ๆ จากความเป็นความทรัพยากรวัฒนธรรมร่วมสมัยใช้ประโยชน์ไปสู่สถานะของทรัพยากรทางโบราณคดี หรือมรดก ทำให้สิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นวัตถุ เทคโนโลยี ภูมิปัญญาความรู้ ความเชื่อแบบแผน และวิถีปฏิบัติต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จนเกิดลักษณะอาการที่เรียกว่า ตกรุ่น หรือล้าสมัย ที่สามารถเห็นได้หลายต่อหลายครั้งในช่วงชีวิตของคน ๆ หนึ่ง (สายันต์ ไพเราะชญจักร์, 2550: 15)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นถึงทรัพยากรทางวัฒนธรรม ซึ่งโดยธรรมชาติของวัตถุทางวัฒนธรรม และทรัพย์สินทางวัฒนธรรมใด ๆ ไม่ได้มีคุณค่าฝังติดอยู่ในตัวของสิ่งนั้น ๆ แต่มนุษย์เป็นผู้ศึกษาและกำหนดคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ ซึ่งก็มักจะมี ความแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับกรอบเกณฑ์ทางปัญญา ประวัติศาสตร์ ประสบการณ์ และจิตวิทยาสังคมในแต่ละวัฒนธรรมที่ถูกยึดถือโดยปัจเจกหรือกลุ่มชน ซึ่ง วิลเลียม ดี โลเป (William D. Lipe) ได้ระบุว่าทรัพยากรวัฒนธรรมมีคุณค่า 4 แบบ คือ

1. คุณค่าที่แสดงนัยของอดีต (Associative / Symbolic value) ทรัพยากรวัฒนธรรมทุกประเภทล้วนเป็นสิ่งที่เกิดในห้วงเวลาต่าง ๆ ในอดีตทั้งสิ้น โดยเฉพาะทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทที่เป็นสิ่งที่ก่อสร้างและเป็นวัตถุของนั้น เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ใช้ยืนยันเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตได้ด้วยสภาพของตัวมันเอง ในขณะที่หลักฐานเอกสารหรือข้อเขียนทางประวัติศาสตร์ที่แต่งขึ้นใหม่ สามารถใช้ยืนยันได้ดีเท่าหลักฐานที่เป็นวัตถุจริง ๆ เพราะไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่บ้านทึบไว้ เรื่องเล่า ตำนาน นิทาน ก็เป็นเพียงบันทึกว่าเคยมีอะไรเกิดขึ้นบ้าง แต่สิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้ปรากฏจริง ณ เวลาแล้ว ทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุสิ่งของจริง ๆ สามารถจับต้องได้ พิสูจน์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ย่อมมีน้ำหนักและความสำคัญในฐานะที่เป็นตัวแทนของอดีตที่เชื่อถือได้มากกว่า ซึ่งในทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทที่เป็นนามธรรม จับต้องไม่ได้ ก็มีคุณค่าไม่น้อยไปกว่ากัน เพราะในปัจจุบันวิทยาศาสตร์จิตวิวัฒน์ หรือวิทยาศาสตร์จิตวิญญาณ (Spiritual science) และ ควอนตัมฟิสิกส์ ก็เริ่มเป็นที่ยอมรับมากขึ้นและเชื่อว่าจะสามารถใช้ในการอธิบายเรื่องราวในอดีต ผ่านการแปลความจากทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทนามธรรมได้อีกมิติหนึ่ง และหากความรู้ ภูมิปัญญาที่แปลสกัดได้จากทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทวัตถุสิ่งของ สอดคล้องและรับรองต้องกันกับความรู้ที่แปลได้จากทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทนามธรรม ก็จะทำให้คุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นนัย เป็นสัญลักษณ์ หรือตัวบ่งชี้และเป็นความทรงจำของอดีต (Memory of the past) ที่มีพลังสูงในการสื่อสารถึงคนสมัยปัจจุบัน ให้สามารถทำความเข้าใจอดีตของมนุษยชาติได้โดยง่าย ในสังคมตะวันตก ทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทโบสถ์โบราณ สนามรดกสำคัญในประวัติศาสตร์ รูปปั้น หรือบ้านบุคคลสำคัญ มักถูกใช้เพื่อในการส่งผ่านสาระที่ต้องการกระตุ้นเตือนให้ผู้คนในสังคมตระหนักถึงระบบความคิด ความเชื่อที่ยึดถือสืบกัน

มายาวนาน หรือเตือนให้ระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญ ๆ ในประวัติศาสตร์ ที่เป็นต้นตอก่อให้เกิดความมั่นคงของสังคมปัจจุบัน

2. **คุณค่าทางวิชาการ (Information value)** ในขณะที่ทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุสิ่งของ สิ่งก่อสร้าง ภูมิทัศน์ วัฒนธรรมมีคุณค่าในฐานะที่เป็นตัวแทนของอดีตในตัวของมันเองแล้ว ตัววัสดุที่นำมาสร้าง และบริบทที่เกี่ยวข้องกับวัตถุนั้น ๆ ก็เป็นแหล่งข้อมูลที่ชวนให้สนใจเรียนรู้เรื่องราวที่ได้มาจากไหน ได้อย่างไร ซึ่งวัตถุทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะมีขนาดเล็ก ขนาดย่อม หรือขนาดใหญ่กว้างขวาง เล็กแคบอย่างไร ก็ล้วนแต่แฝงไว้ด้วยพลังงานในการบอกให้เราารู้เรื่องราวในอดีตทั้งสิ้น แต่การจะรู้เรื่องราวต่าง ๆ ถูกต้องตามที่เป็นจริง หรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงที่เคยเกิดขึ้นในอดีตได้นั้น จำเป็นต้องผ่านกระบวนการตั้งคำถาม และวิธีการหาคำตอบที่เหมาะสมที่เราเรียกว่า การศึกษาวิจัย ซึ่งการวิจัยนั้นที่นิยมใช้หาคำตอบเกี่ยวกับอดีตได้แก่ การวิจัยทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศิลปะ ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภูมิประวัติศาสตร์ ธรณีวิทยา ดึกดำบรรพ์วิทยาชาติพันธุ์วิทยา ประวัติศาสตร์ คติชนวิทยา ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ฯลฯ ซึ่งเป็นการศึกษาในรูปแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ที่ใช้ทั้งการพิสูจน์เชิงประจักษ์ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เชิงปริมาณ / กายภาพ เชื่อมโยงกับการแปลความจากทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ในแบบวิทยาศาสตร์เชิงคุณภาพที่อาจจะต้องอธิบายด้วยระบบความเชื่อ ศาสนา จิตวิทยา และระบบความสัมพันธ์

3. **คุณค่าด้านความงามหรือสุนทรีย์ (Aesthetic value)** ทรัพยากรวัฒนธรรม ประเภท สิ่งก่อสร้าง วัตถุสิ่งของ และภูมิทัศน์วัฒนธรรมบางชิ้น บางสถานที่ที่มีรูปทรงลักษณะพื้นผิว และคุณลักษณะภายนอกอื่น ๆ สวยงามกว่าแห่งอื่น ๆ ในมุมมองของผู้คนในวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ ที่มีมาตรฐาน และเกณฑ์กำหนดคุณค่าของความสวย แตกต่างกันไป ซึ่งเป็นเรื่องที่ค่อนข้างซับซ้อน คุณค่าด้านความงามอาจไม่ได้เกิดหรือมีอยู่ในตัววัตถุทางวัฒนธรรมนั้นเพียงอย่างเดียว แต่อาจจะถูกกำหนดจากปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ แบบแผนและความงามที่เป็นประเพณีนิยมในสังคม และในห้วงเวลาที่วัตถุนั้นถูกสร้างขึ้นหรืออาจจะเกิดจากข้อวิจารณ์ทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือไม่ก็เป็นไปตามความนิยมของตลาดซื้อขายชิ้นงานทางศิลปะ หรือวัตถุทางวัฒนธรรมนั้น ๆ ก็ได้

4. **คุณค่าทางเศรษฐศาสตร์ (Economic value)** ทรัพยากรวัฒนธรรมที่เหลือเป็นมรดกอยู่ทุกวันนี้ ถือเป็นส่วนประกอบของวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของสังคมในปัจจุบัน ทั้งส่วนที่ยังคงถูกใช้สอย สืบทอดต่อเนื่องเรื่อยมา และส่วนที่กำลังถูกทิ้งไม่ได้ใช้สอย หรือจัดการให้เป็นประโยชน์ปัจจุบัน ไม่ว่าจะแห่งหนใดในโลก ทรัพยากรวัฒนธรรมกำลังถูกทับรวมเข้าไปสู่กระบวนการสร้างมูลค่าเชิงปริมาณ ในทางเงินตรา ตามกระแสนิยมของโลกสมัยใหม่ ซึ่งเป็นมาตรฐานที่มีมิติทางตัวสิ่งก่อสร้าง หรือวัตถุสิ่งของที่สามารถใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการตอบสนองของความต้องการพื้นฐานของคนปัจจุบันได้นอกจากนี้ คุณค่าพื้นฐานด้านอื่น ๆ ทั้งด้านที่เป็นตัวแทนของอดีต ด้านความสวยงาม ก็ถูกนำมาคิด

คำนวณเป็นมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ ที่เป็นปัจจัยพื้นฐานสำหรับผู้บริโภค หรือเพื่อการอนุรักษ์เอาไว้ตามคุณค่าและความสำคัญที่มีอยู่ในทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น ๆ และแม้ว่าโดยทั่วไปคุณค่าในทางวิชาการ อาจจะไม่ถูกแปลงเป็นมูลค่าทางการตลาดโดยตรง แต่การลงทุนในงาน ศึกษาวิจัยเพื่อสร้างคุณค่าทางวิชาการ ก็มักจะได้รับความกระทบกระเทือนจากกระบวนการตัดสินใจที่ต้องอ้างอิงมาตรฐานทางการเงิน เรื่องต้นทุน หรือกำไร ซึ่งในปัจจุบันภูมิปัญญาที่มีมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ เช่น ความรู้เรื่องยา อาหาร การประดิษฐ์คิดค้น เทคโนโลยีงานศิลปะ ดนตรีวรรณกรรม หนังสือ แฟชั่น ฯลฯ กลายเป็นทรัพยากร วัฒนธรรมที่ต้องจดทะเบียนสิทธิบัตร หรือลิขสิทธิ์ป้องกันการละเมิด หรือทำซ้ำเพื่อการค้า จนทำให้คุณค่าและมูลค่า เกือบจะกลายเป็นเรื่องเดียวกันไปในทางเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมอุตสาหกรรมมาก (สายนต์ ไพโรจิตร. 2550: 25-27)

จากการที่กล่าวมาอาจพอสรุปได้ถึงคุณค่าในด้านต่าง ๆ ของการศึกษาทรัพยากรทาง วัฒนธรรม ซึ่ง หากพิจารณาให้ถ่วงถี่แล้วนั้น จะพบว่าช่วงเวลาที่ยาวนานนั้นจะมีปรากฏการณ์ทาง วัฒนธรรมในมิติต่าง ๆ ของมนุษย์เกิดขึ้นมากมายซ้ำแล้วซ้ำเล่าในอดีต ซึ่งสามารถพิสูจน์ได้ในทาง วิทยาศาสตร์ และเป็นสิ่งสำคัญในการศึกษาความหมายของวัฒนธรรมในห้วงเวลาปัจจุบันการพบกัน ระหว่างวัฒนธรรม

เนื่องจากไม่มีวัฒนธรรมใดสามารถดำรงอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยว แต่ที่ ทุกวัฒนธรรมนั้นต่างมีการ ปะทะสังสรรค์กัน ตั้งแต่ครั้งอดีตสิ่งที่เราเรียกว่า วัฒนธรรมไทยก็ได้รับการปะทะสังสรรค์กับวัฒนธรรม จากอินเดีย จากจีน หรือแม้กระทั่งจากวัฒนธรรมดั้งเดิมในแต่ละท้องถิ่น ความแตกต่างดูเหมือนจะอยู่ที่ การปะทะสังสรรค์กันนี้เป็นไปในรูปใด เป็นการปะทะเพื่อสร้างสรรค์ หรือปะทะกัน เพื่อทำลายฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่ง เป็นการพบกันบนพื้นฐานที่เท่าเทียมกัน หรือมีฝ่ายหนึ่งอยู่เหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นการพบ กันแบบที่วัฒนธรรมหนึ่งต้องการเข้ามาแทนที่ หรือดูดกลืนอีกวัฒนธรรมหนึ่งให้สูญสลายไป หรือเป็น การประสาน 2 วัฒนธรรมเข้ากัน ซึ่งจากการศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องการพัวพันระหว่างวัฒนธรรมนั้น สามารถแยกย่อยออกเป็น 2 หัวข้อ คือ

1. การพัวพันระหว่างวัฒนธรรม 2 กระแส แนวคิดในการพัวพันระหว่างวัฒนธรรมจากเมือง (ตะวันตก) กับวัฒนธรรมชุมชนนี้ แบ่งได้เป็น 2 แนว แนวทางหนึ่งจะเห็นความขัดแย้งระหว่าง 2 วัฒนธรรม ซึ่งจะมองว่าแต่เดิมในชุมชนมีสภาพการดำเนินชีวิตแบบพึ่งตัวเองได้หมดทุกอย่าง มี ระบบคุณค่าที่เน้นการพึ่งพาอาศัยกัน แต่วัฒนธรรมจากในเมืองที่มีสภาพการดำเนินชีวิตแบบบริโภคนิยม มี ระบบคุณค่าที่เน้นการแข่งขันกัน นับตั้งแต่อดีตจนมาถึงปัจจุบัน ทั้ง 2 วัฒนธรรมนี้มีความสัมพันธ์กัน ในลักษณะขัดแย้งกัน เพราะวัฒนธรรมเมืองมีการครอบงำแทนที่ และทำลายวัฒนธรรมจากชนบท โดย วางตัวว่าวัฒนธรรมเมืองเป็นวัฒนธรรมที่สูงกว่า เหนือกว่า ศิวิไลซ์ กว่า

2. การพบกันระหว่างวัฒนธรรมทั้ง 2 กระแสนั้น ไม่จำเป็นต้องขัดแย้งกันเสมอไป หากแต่สามารถมีปฏิสัมพันธ์และพึ่งพาอาศัยกันอยู่ หรือไม่ขัดแย้งกันเลย กลุ่มนี้จะมีพื้นฐานความคิดว่า สังคมไทยมีวัฒนธรรมในลักษณะที่กลมกลืน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Homo - generous culture) เพียงแต่มีระดับที่ต่างกัน คือ ระดับของวัฒนธรรมหลวง (Great tradition) และระดับของวัฒนธรรมราษฎร์ (Little tradition) ทั้ง 2 วัฒนธรรมนี้มีความเกี่ยวข้องที่แสดงให้เห็นความกลมกลืน คือ ต่างเรียนรู้ เลียนแบบ - ปรับปรุง แล้วก็ถ่ายทอดวัฒนธรรมของกันไปมา (กาญจนา แก้วเทพ.2538: 90)

ซึ่งระหว่างแนวคิดทั้ง 2 นี้จะสังเกตได้ว่า กระแสหลักในการศึกษาของนักพัฒนาจะเน้นกระแสความคิดแบบแรกเป็นหลัก คือ ด้านที่เน้นความเป็นปฏิปักษ์ระหว่างวัฒนธรรมเมืองกับวัฒนธรรมชุมชน โดยที่วัฒนธรรมเมืองเข้าครอบงำและทำลายวัฒนธรรมชาวบ้านในทุกหนทุกแห่งซึ่งบางแห่งได้ระบุเอาไว้อย่างชัดเจนว่า แก่นของระบบวัฒนธรรมเมืองนั้นเป็นไปในลักษณะของวัฒนธรรมแบบศักดินา ผสมทุนนิยม อีกประการหนึ่งคือ เมื่อการวิเคราะห์ปรากฏการณ์และสภาพความเป็นจริงที่ปรากฏออกมาสู่สายตาคนนอก จะทำให้เห็นถึงลักษณะของสังคมภายนอกนั้นกำลังสังคมนิยมขึ้นทุกที ส่วนฝ่ายชนบทกำลังเป็นฝ่ายพ่ายแพ้เพราะในปัจจุบันสภาพการดำรงชีวิตในชนบทกำลังเริ่มเหมือนสังคมเมืองขึ้นทุกที

อย่างไรก็ตาม ในการสูญสลายของวัฒนธรรมชุมชนนั้น เป็นเพียงแต่ลักษณะภายนอกและชีวภาพเท่านั้น เพราะการปะทะกันระหว่างเมืองกับชนบทนั้น ชุมชนก็ได้มีปฏิกิริยาตอบโต้ ซึ่งบางอย่างโดยรูปแบบแล้ววัฒนธรรมชุมชนอาจจะสูญสลายไป แต่ในเรื่องของสำนึกแล้วยังคงหลงเหลืออยู่

ในปัจจุบันการศึกษารูปแบบของวัฒนธรรมนั้น ถ้าไม่เข้าใจกับแก่นสาระ ไม่เข้าใจกับบริบทในด้านหนึ่งนอกจากจะไม่ให้ผลแก่ผู้แล้ว อีกด้านหนึ่งยังสร้างความเสียหายแก่ตัววัฒนธรรมขึ้นอีกด้วย ซึ่งในการนำเอาวัฒนธรรมมาใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษานั้น ต้องระวังแนวโน้มของลักษณะอนุรักษนิยมกล่าวคือ

ในการจะรักษาทั้งรูปแบบและเนื้อหาของวัฒนธรรมชุมชนให้เหมือนเดิมทุกอย่างนั้น แนวโน้มเช่นนี้อาจจะเป็นปัญหาพิเศษของวงการพัฒนาประเทศไทย คือ เมื่อมีการนำเสนอแนววัฒนธรรมชุมชนในระยะเริ่มแรก ในการรับรู้ของสาธารณชนทั่วไป มักจะมองว่าเป็นเรื่องของการถดถอยหลังกลับไปสู่"คืนวันอันเลิศแต่หนหลัง"และมักจะมีภาพพจน์ว่าเราจะขุดรากเหง้าของวัฒนธรรมดั้งเดิมอนุรักษ์อย่างไม่จำแนก เช่น จะย้อนหลังกลับไปใช้ตะเกียบ ใช้ครกมอ เป็นต้น อันที่จริงการใช้วัฒนธรรมในแนวนี้ก็เกือบจะเป็นไปไม่ได้อยู่แล้ว เพราะมันแย้งกับคำจำกัดความและธรรมชาติของวัฒนธรรมที่ได้มีการปรับเปลี่ยน และจะต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบริบทและเงื่อนไขในด้านกาลเทศะ และส่วนที่สำคัญก็คืออะไรคือส่วนที่ต้องดำรงรักษาเอาไว้ อะไรคือส่วนที่ต้องปรับเปลี่ยน

ดังนั้น กรอบความคิดของการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนนั้น จึงมีรูปแบบในลักษณะใด ดังนี้

1. รื้อฟื้น คือ วัฒนธรรมบางอย่างที่ดั่งามแต่ได้สูญสลายไปแล้ว
2. ทำนุบำรุง คือ วัฒนธรรมบางอย่างที่ดั่งามแต่ยังคงเหลืออยู่
3. พัฒนา คือ ในความหมายที่ว่า ตัววัฒนธรรมนั้นเองก็ต้องพัฒนา
4. ตัดทิ้ง คือ ในส่วนของวัฒนธรรมที่ไม่เหมาะสมกับกาลสมัย
5. ปรับเปลี่ยน คือ อาจจะเป็นด้านรูปแบบหรือเนื้อหา
6. สร้างใหม่ คือ ได้แก่ความคิดเรื่องการสืบทอดวัฒนธรรมที่ดั่งามให้แก่คนรุ่นใหม่ หรือ

การสร้างรูปแบบใหม่ ๆ ของวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับสภาพชีวิต

กล่าวโดยสรุป การศึกษาถึงวัฒนธรรมชุมชนนั้น ต้องมีลักษณะหลากหลาย (Pluralistic) เนื่องจากสภาพความเป็นจริงในแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชนนั้น มีความหลากหลาย มีความแตกต่างกันซึ่งปัญหาที่แต่ละชุมชนต้องเผชิญก็มีความแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ การตอบสนองต่อปัญหาหากจะให้มีความสอดคล้องกับท้องถิ่น ก็จำเป็นต้องมีลักษณะแตกต่างกันไปด้วย ดังนั้น ในการที่นำเอาวัฒนธรรมมาใช้ นั้น นอกจากจะคำนึงถึงคุณูปการต่าง ๆ ของวัฒนธรรมแล้ว ยังต้องคำนึงถึงขีดจำกัดของวัฒนธรรมอีกด้วย ซึ่งขีดจำกัดของวัฒนธรรมชุมชนก็คือ ลักษณะเฉพาะตัวของวัฒนธรรมนั้น (Localized) คือ การที่องค์ประกอบตัวหนึ่ง ๆ จะทำงานได้ผลภายในบริบทหนึ่ง ๆ หากเปลี่ยนบริบทไปก็อาจจะทำงานไม่ได้ผลเช่นเดิม เช่น ความสอดคล้องกับชีวิต ระบบคิด โภกทัศน์ และระบบคุณค่า ซึ่งรวมหมายถึงวัฒนธรรมของประชาชน

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับสังคมชนบท

ในการศึกษาแนวความคิดทางสังคมชนบทนั้น จะต้องอาศัยแนวความคิดทางสังคมวิทยามาใช้ในวิชาการสาขานี้ ซึ่งแนวความคิดที่สำคัญสมควรจะกล่าวถึงมีดังนี้

1. สังคม (Society) คือ กลุ่มใหญ่ที่สุดของคนซึ่งอาศัยอยู่ด้วยกันในบริเวณหนึ่งในระยะเวลาอันพอสมควร ที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมให้คนรุ่นอื่นได้ มีการจัดระเบียบทางสังคม และมีความสนใจพื้นฐานร่วมกัน
2. โครงสร้าง (Structure) คือ ลักษณะการจัดระบบของสังคมจากส่วนที่เล็กที่สุดไปถึงส่วนที่ใหญ่ที่สุด เป็นหลักยึดเหนี่ยวที่สำคัญ ส่วนประกอบของโครงสร้าง ได้แก่ กลุ่มคน สถาบัน บทบาท สถานภาพของกลุ่ม และค่านิยม ส่วนประกอบแต่ละส่วนจะมีความแตกต่างกัน และมีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อกันและกัน
3. หน้าที่ (Function) คือ การเอื้อประโยชน์ของกันและกันระหว่างส่วนประกอบหนึ่งกับอีกส่วนหนึ่งภายในโครงสร้างของสังคม ส่วนต่าง ๆ ของสังคมจะทำหน้าที่อำนวยประโยชน์ให้แก่สังคม

ส่วนรวม เพื่อการอยู่รอดของสังคมต่อไป แนวความคิดเกี่ยวกับหน้าที่นี้ยังนำไปใช้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ ได้ว่า เมื่อตัวแปรตัวหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปย่อมทำให้ตัวแปรอื่น ๆ เปลี่ยนแปลงไปด้วย

4. การเปลี่ยนแปลง (Change) คือ ลักษณะโครงสร้างหรือหน้าที่ในช่วงเวลาหนึ่งแตกต่างไปจากโครงสร้างหรือหน้าที่ของอีกระยะเวลาหนึ่ง เมื่อตัวแปรหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปอาจทำให้ส่วนนั้นเข้ากับส่วนอื่นไม่ได้ ก่อให้เกิดขบวนการของความไม่เป็นระเบียบ (Disorganization) และอาจมีการเปลี่ยนแปลงส่วนอื่นเพื่อให้เกิดสภาพความเป็นระเบียบ (Organization) คงอยู่ได้

5. กลุ่ม (Group) คือ การที่คน 2 คน หรือมากกว่ามารวมตัวกัน มีการปะทะสังสรรค์ และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

6. สถาบัน (Institution) คือ ระบบของแนวพฤติกรรมที่ ประกอบด้วยจารีตประเพณี ขนบธรรมเนียม และกฎหมายที่มนุษย์ได้สร้างสรรคขึ้นมาเพื่อให้มนุษย์ด้วยกันใช้ปฏิบัติ หรือหมายถึงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมอันมีระเบียบ และประกอบด้วยค่านิยมและวิธีการกระทำ ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการขั้นมูลฐานของคนในสังคมได้

7. ชุมชน (Community) คือ กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในบริเวณหนึ่ง มีค่านิยมร่วมกัน อยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน มีความรู้ของความเป็นเจ้าของร่วมกัน และมีความสนใจในเรื่องพื้นฐานร่วมกัน

8. ละแวกบ้าน (Neighborhoods) คือ หน่วยเล็ก ๆ ของกลุ่มคนที่มีการติดต่อปะทะสังสรรค์กันแบบเผชิญหน้า (Face to Face Association) ชุมชนหนึ่งจะประกอบด้วยหลายละแวกบ้าน

9. วัฒนธรรม (Culture) ได้แก่ ผลรวมของกลุ่ม กฎเกณฑ์ หรือวิธีการดำเนินชีวิตซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์เอง และกลุ่มของความคิดและค่านิยมของมนุษย์ในสังคมวัฒนธรรม คือทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งมนุษย์ในสังคมได้เรียนรู้มาและใช้ร่วมกัน วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมซึ่งบุคคลได้รับจากกลุ่ม การมีวัฒนธรรมร่วมกันจะทำให้คนในสังคมเดียวกันเกิดความรู้สึกผูกพันกัน

10. บทบาททางสังคม (Social Role) คือ พฤติกรรมของสมาชิกในสังคมที่บุคคลอื่น ๆ ในสังคมซึ่งเกี่ยวข้องด้วย ความหวังจะเป็นเช่นนั้น การปฏิบัติตามบทบาทย่อมขึ้นอยู่กับสถานภาพหรือตำแหน่งบุคคลในสังคม โครงสร้างของสังคมจะประกอบขึ้นด้วยสถานภาพและบทบาทซึ่งสมาชิกปฏิบัติตามสถานภาพนั้น ๆ

11. ปทัสถานทางสังคม (Social Norms) คือ ระเบียบ กฎเกณฑ์ ซึ่งสังคมสร้างขึ้นเพื่อเป็นแนวทางให้บุคคลในสังคมได้ยึดถือปฏิบัติ ปทัสถานทางสังคมประกอบด้วยวิถีประชา (Folkways) จารีต (Mores) และกฎหมาย (Law)

12. การแข่งขันทางสังคม (Social Stratification) คือ การจัดลำดับชั้นในสังคมตามค่านิยมในสังคมนั้นกำหนดขึ้นมา หากเข้าใจถึงการแข่งขันทางสังคมบางสังคมก็จะทำให้เข้าใจถึงลักษณะโครงสร้าง หน้าที่ ตลอดจนความสัมพันธ์ของคนและกลุ่มบุคคลในสังคมนั้นด้วย

13. กระบวนการทางสังคม (Social Process) เป็นรูปแบบต่างของพฤติกรรมของคนซึ่งเกิดขึ้นซ้ำ ๆ ซาก ๆ ในสังคม รูปแบบดังกล่าวได้แก่ การแข่งขัน (Competition) การขัดแย้ง (Conflict) การร่วมมือ (Cooperation) และการปรองดอง (Accommodation) (รัชนีกร เศรษฐโชติ. 2528: 10 - 11)

1.3.1 นิยามของชุมชน

ชุมชนนั้นมีความหมายมากกว่าการที่ปัจเจกบุคคลมาอยู่ร่วมกัน ซึ่งกล่าวได้ว่า ชุมชนมิใช่ผลรวมของปัจเจกบุคคลที่มาอยู่ร่วมกัน หากแต่การที่ปัจเจกบุคคลมาอยู่ร่วมกันนั้น ปัจเจกได้สร้างสายสัมพันธ์โดยวางหลักการ เงื่อนไข กติกา ซึ่งเรียกโดยรวมว่า ระเบียบบรรทัดฐาน (Normative order) ของการอยู่ร่วมกัน รวมทั้งการสร้างระบบการจัดสรรอำนาจและเอกสิทธิ์ในการเข้าถึงทรัพยากรที่เป็นวัตถุและที่ไม่ใช่วัตถุ ซึ่งเรียกโดยรวมว่า ระเบียบความแตกต่าง (Differentiation order) ชุมชนจึงมีลักษณะเป็น "องค์กรทางสังคม" (Social organization) ซึ่งมีการจัดระเบียบ (Social order) ที่มีลักษณะเฉพาะซึ่งนักสังคมวิทยาได้นิยามความหมายของชุมชนไว้ว่า ชุมชน หมายถึง องค์กรทางสังคมซึ่งไม่เพียงแต่ตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวันของสมาชิก แต่ยังสามารถช่วยให้สมาชิกสามารถจัดการกับปัญหาต่างๆที่อยู่ร่วมกันได้ โดยทั่วไปชุมชนจะประกอบด้วยครอบครัวหลายครอบครัวมารวมกันด้วยความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพากันในด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การดูแลรักษาโรค สันทนาการ พิธีกรรม ความเชื่อ อย่างไรก็ตามอาจมีชุมชนของชนเผ่าบางแห่งที่ประกอบไปด้วยสมาชิกที่มากจากครอบครัวขยายหรือวงศ์วานเดียวกันเท่านั้น (Olsen, Marrin. 1968: 91)

จะเห็นได้ว่าความหมายของชุมชนมากกว่าการมาอยู่ร่วมกันภายใต้การจัดระเบียบทางสังคมอันเป็นที่ยอมรับของสมาชิกของชุมชนเท่านั้น แต่ชุมชนยังเป็นเสมือนเครื่องมือที่ทำให้สมาชิกบรรลุเป้าหมายหลายๆประการ เช่น การมีอาหารสำหรับบริโภค การมีงานทำ ความปลอดภัยในทรัพย์สินและความสงบสุข การได้รับสวัสดิการที่จำเป็นในชีวิต การได้พักผ่อนรื่นเริง ฯลฯ ชุมชนจึงต้องมีคุณลักษณะที่สำคัญคือ วัตถุประสงค์การรับรู้ ต่อความต้องการของสมาชิกในชุมชน และจะต้องมีประสิทธิภาพ คือสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ของชุมชนตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกได้ซึ่งนภาภรณ์ หะวานนท์ ได้อธิบายไว้ว่า ชุมชน อาจมีการจัดระเบียบของกิจกรรมต่างๆในลักษณะที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองเป็นหลัก (Self - sufficient) โดยมีการพึ่งพาชุมชนอื่นๆค่อนข้างน้อย หรือชุมชนอาจต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน การแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการกับชุมชนอื่นๆ หรือกับองค์กรทางสังคม

ภายนอกชุมชน เช่น รัฐ แต่ภายใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าว ชุมชนจะต้องสามารถดำรงรักษาหน้าที่สำคัญ ในการตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวัน และช่วยให้สมาชิกสามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่มี อยู่ร่วมกันได้ ชุมชนในฐานะเป็นองค์กรทางสังคมจึงมิใช่เป็นเพียงพื้นที่ที่คนมาติดต่อสัมพันธ์กันเท่านั้น แท้จริงแล้วการที่ผู้คนมาติดต่อสัมพันธ์กัน สร้างอุดมการณ์ ความเชื่อ กฎ กติกา ในการอยู่ร่วมกันทำให้ ความเป็นชุมชนเกิดขึ้นและดำรงอยู่ โดยที่ชุมชนมีประวัติศาสตร์ของการอยู่ร่วมกันของสมาชิกมาเป็น เวลานาน ปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชนจึงเกิดและเติบโตมาในชุมชน ดังนั้นชุมชนจึงไม่ เพียงแต่มีอิทธิพลต่ออุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมของสมาชิก แต่ชุมชนในฐานะเป็น องค์กรทางสังคมยังมีผลอย่างสำคัญต่อความสามารถในการตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวัน และความสามารถในการจัดการกับปัญหาร่วมกันต่างๆ ของชุมชน ซึ่งจะถูกถ่ายทอดโดยผ่าน กระบวนการการเรียนรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วย (นภาพกรณ์ หะวานนท์ . 2550: 34)

ซึ่ง อานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้กล่าวถึงคำว่าชุมชนในความหมายของชาวล้านนาไว้ว่า "บ้าน" ซึ่งเป็นนิยามที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างน้อย 5 ประการคือ 1) อุดมการณ์ อำนาจเกี่ยวกับความคิดว่าด้วยการนับถือผี 2) พิธีกรรมในการสืบทอดอุดมการณ์ 3) อำนาจในการ จัดทรัพยากรร่วมกันบนพื้นฐานความคิดเรื่องหน้าหมู 4) ภูมิปัญญา 5) องค์กรและเครือข่าย ความสัมพันธ์ โดยทั่วไปการรวมกลุ่มในระดับ "บ้าน" จะแสดงออกด้วยการนับถือผีเสื้อบ้านเดียวกัน โดยผีเสื้อบ้านจะมีอำนาจครอบคลุมพื้นที่ของบ้าน และคุ้มครองสมาชิกของบ้าน ดังนั้นทุกตระกูลใน บ้านจะนับถือผีเสื้อบ้าน โดยแต่ละบ้านจะมีพิธีกรรมต่างๆ เพื่อสืบทอดอุดมการณ์ โดยจะมี ศูนย์กลางอยู่ที่วัด เช่น พิธีสงกรานต์ ปอยหลวง ทานก่วยสลาก ในการอยู่ร่วมกันของคนใน "บ้าน" จะมีการกำหนดคติหรืออำนาจตามประเพณีเกี่ยวกับการใช้สิ่งที่เป็นของส่วนรวม ซึ่งเรียกว่า "หน้าหมู" เช่น ป่าช้า โรงเรียน เหมืองฝาย หรือป่า เป็นต้น การใช้ของส่วนรวมนี้นี้จะเน้นหลักของประโยชน์ ส่วนรวม และความเป็นธรรม โดยจะมีข้อห้ามต่างๆ ที่ห้ามปัจเจกบุคคลละเมิดส่วนรวม เรียกว่า "ขี้ด" เช่น ห้ามถมบ่อน้ำ นอกจากนี้ในแต่ละบ้านจะมีการสะสมและสืบทอดความรู้ต่างๆ เช่น ตำรายา คาถาอาคม การก่อสร้าง อันเป็นภูมิปัญญาที่มีการถ่ายทอดกันในบ้าน ความรู้เหล่านี้ถือเป็นศักดิ์ศรี ของบ้าน ส่วนการรวมกลุ่มของคนในบ้านเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ มีหลายรูปแบบ เช่น การช่วยเหลือกัน ในเรื่องของแรงงาน เรียกว่า วอน หรือ ขอแรง ซึ่งจะมีการทำงานรวมหมู่ โดยถือว่าแรงงานเป็นของ ชุมชน โดยนัยนี้การศึกษา "ความเป็นชุมชน" ของชุมชนล้านนาจึงไม่อาจอ้างอิงพื้นที่ทางกายภาพได้ แต่จะต้องศึกษาผ่านอุดมการณ์อำนาจ และความสัมพันธ์ทางสังคมที่เชื่อมโยงให้สมาชิกของแต่ละ ชุมชนเข้ามาอยู่ร่วมกัน (นภาพกรณ์ หะวานนท์ . 2550: 35)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นถึงความหมายของชุมชนนั้นมีขอบเขตกว้างกว่าหมู่บ้านในสังคม ล้านนา ซึ่งนอกจากสังคมล้านนาแล้วในสังคมของภาคอื่นๆ ก็มีระบบความสัมพันธ์ของคนในมิติอื่นๆ

เช่นกัน เช่น การสร้างความสัมพันธ์ในระหว่างชาวนาในภาคใต้ที่มาแลกเปลี่ยนผลผลิต โดยไม่ใช้เงินตราทั้งในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน หรือแม้แต่จังหวัด เรียกว่าเป็นสายแห่งการ"แลกตามสายญาติเดียวกัน" เป็นต้น ดังนั้นในการศึกษาความเป็น "ชุมชน" ของสังคมไทยในรอบด้าน จึงจำเป็นต้องศึกษามิติอื่นๆ เช่น นิเวศวิทยา สังคม และวัฒนธรรม

ในปัจจุบันนี้กระแสแนวคิดและการปฏิบัติการพัฒนาชุมชน ที่ให้ความสำคัญกับการริเริ่มและดำเนินการโดยชุมชน กำลังเป็นทางเลือกใหม่ในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทยและประเทศที่ประสบปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมที่เกิดจากการพัฒนาที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและกำไรเชิงตัวเงิน จนขาดมิติของการทำนุบำรุงและการเอื้อเพื่อเกื้อกูลมุ่งติ่มุ่งเจริญต่อกัน มีการเผชิญหน้ากันระหว่างกระแสคิดและปฏิบัติ ในลักษณะรวมศูนย์อำนาจคิดแทนทำแทนแลสั่งการให้เกิดการพัฒนาจากส่วนบนที่หมายถึงรัฐและรัฐบาล กับกระแสคิดและการปฏิบัติที่ริเริ่มและกระทำโดยชุมชนและภาคประชาชน

คำว่า ชุมชน อาจจะไม่ใช้คำที่ใช้เรียกหน่วยทางสังคมเชิงพื้นที่ที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมในสังคมไทย ซึ่งจากการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีและวรรณกรรมในส่วนที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ศิลาจารึกสมัยสุโขทัย พงศาวดาร กฎหมายตราสามดวง รวมถึงวรรณกรรมร้อยแก้ว ร้อยกรอง ที่รจนาขึ้นก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325) ไม่พบการใช้คำว่า ชุมชน ในความหมายของหน่วยทางสังคมเชิงพื้นที่ แต่มักพบการใช้คำว่า บ้าน ถิ่น ถาน บาง กว๊าน และตำบล ในการระบุถึงหน่วยทางสังคมในระดับที่มีความหมายเป็นชุมชนเชิงพื้นที่ในปัจจุบันคำว่า บ้าน มีการใช้มากที่สุด พบในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 (ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง) และในจารึกล้านนา ซึ่งมีความหมายถึงหมู่บ้าน คำว่า ถิ่น ถาน พบในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 และพบในงานพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (ดำรงราชานุภาพ 2535) คำว่า บาง ใช้เรียกหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ตามริมลำน้ำ แม่น้ำ ลำคลอง ต่าง ๆ ในภาคกลางและภาคตะวันออกคำว่า กว๊าน เป็นภาษาไทยโบราณ แปลว่า บ้าน หรือ เขตการปกครองระดับตำบล (สายันต์ ไพรชาญจิตร . 2550: 155)

ดังนั้นคำว่า ชุมชน ในภาษาไทยปัจจุบัน สันนิษฐานว่าเริ่มใช้กันแพร่หลายในประเทศไทย โดยนักวิชาการและข้าราชการไทยที่ไปศึกษาทางด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยา การพัฒนาท้องถิ่น การพัฒนาชนบท และการพัฒนาชุมชนในประเทศตะวันตก นอกจากนี้คำว่า ชุมชน ได้ถูกใช้อย่างเป็นทางการเมื่อราว พ.ศ. 2505 ซึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหน่วยราชการที่มีการแยกส่วนพัฒนาท้องถิ่นออกจากกรมมหาดไทย แล้วจัดตั้งเป็น กรมการพัฒนาชุมชน สังกัดกระทรวงมหาดไทย โดยคำว่า ชุมชน ถูกใช้ให้มีความหมายซ้อนทับกับคำว่าบ้าน หรือ หมู่บ้าน ที่เป็นหน่วยทางการปกครองพื้นฐานในสังคมไทยมาแต่ดั้งเดิม ซึ่ง ปาริชาติ วลัยเสถียร ได้อธิบายไว้ว่าคำว่า Community มีความหมายในภาษาไทยว่า ชุมชน เป็นคำที่แสดงนัยเกี่ยวกับการรวมตัวของคน ซึ่งมี

ความหมายคล้ายและใกล้เคียงคำในภาษาอังกฤษ **Com** ที่แปลว่า ร่วมกัน ไปด้วยกัน หรือ **Together** และคำว่า **Communal** (ที่แปลว่า ของชุมชน เพื่อชุมชน) คำว่า **Common** (แปลว่าร่วม เป็นสมาชิกอยู่ด้วย) และคำว่า **Commune** (แปลว่า ความรู้สึกผูกพันใกล้ชิด) ซึ่งเป็นในและความหมายโดยทั่วไป ซึ่งการนำคำว่า ชุมชน มาใช้ในสังคมไทย เป็นอิทธิพลทางความคิดการพัฒนาของประเทศตะวันตกที่ดำเนินงานกับประเทศอาณานิคม และพบว่าความผูกพัน ความจงรักภักดีและความเป็นประชาธิปไตย สามารถเกิดขึ้นได้ในหน่วยทางสังคมขนาดเล็กที่เรียกว่า ชุมชน (ปาริชาติ วลัยเสถียร. 2543: 3)

ต่อมาในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง มีความพยายามเผยแพร่แนวคิดการพัฒนาชุมชนโดยผ่านการแทรกแซงนโยบายการพัฒนาของประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทย และการตีความหมายคำว่า ชุมชนยังคง หมายถึง พื้นที่ในการปกครองและการควบคุมของรัฐ การดำเนินงานกับชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับรัฐและระบบทุนและไม่ได้วิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจและผลประโยชน์ภายในชุมชนทำให้ชุมชนอ่อนแอและมีปัญหามากขึ้น จนกระทั่งเมื่อประมาณ 20 ปี ที่ผ่านมา องค์กรพัฒนาเอกชน หรือเรียกว่า เอ็นจีโอ (NGOs) ดำเนินงานพัฒนาชนบทที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ของทุกฝ่ายมีการตีความหมายของชุมชนในอีกแนวทางหนึ่ง กล่าวคือ ของชุมชนว่ามีนัยของพลังสร้างสรรค์และทุนทางสังคมอยู่ด้วย ซึ่ง ไรท์ ศาสตราจารย์ทางการพัฒนาชุมชนได้อธิบายว่า ชุมชนเป็นองค์กรหรือหน่วยงานทางสังคม ที่มีคุณลักษณะและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน 5 ประการ ได้แก่

1. มีขอบเขตของขนาดที่ไม่เกินความสามารถของมนุษย์ที่จะสามารถทำความรู้จักคุ้นเคยได้ (Human scale) คือ มีขนาดตั้งแต่พอประมาณจนถึงใหญ่เป็นส่วนตัว มีศูนย์รวมจิตใจที่ยึดผู้คนเข้าด้วยกันอย่างเหนียวแน่นเป็นระบบปฏิสัมพันธ์ของคนส่วนใหญ่ ซึ่งขนาดของหน่วยหรือชุมชนมักมีขอบเขตอยู่ในระดับที่สมาชิกคนหนึ่งสามารถทำความรู้จักมักคุ้นกับคนอื่น ๆ ได้เท่าที่ต้องการ และก็เป็นขนาดที่ทุกคนในนั้นสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของส่วนรวมได้โดยไม่มีอุปสรรค ชุมชนต้องมีโครงสร้างไม่ใหญ่โตเกินกว่าที่คนที่เป็นสมาชิกจะสามารถรู้สึกได้ถึงความเป็นเจ้าของ และรู้สึกว่ามีความอำนาจในการควบคุมความเป็นไปในชุมชนได้ซึ่งในความเป็นจริงเราไม่สามารถระบุตัวเลขเฉพาะเจาะจงลงไปได้ว่าจะต้องมีจำนวนคนเท่าไรบางครั้งก็อาจจะเป็นเพียงกลุ่มคนไปจนถึง เป็นพัน เป็นหมื่น หรือจำนวนมากในระดับประเทศก็ได้

2. มีอัตราภาวะ (ความเป็นตัวตน) และความเป็นเจ้าของ (Identity & belongingness) ในความเป็นชุมชนโดยทั่วไปมักมีสาระเกี่ยวกับความรู้สึกเป็นเจ้าของแฝงอยู่ หรือก็มีความยอมรับและเห็นคุณค่าร่วมกันภายในกลุ่มอันเป็นที่มาของคำว่า เป็นสมาชิกของชุมชน มีความหมายครอบคลุมว่า ความเป็น เจ้าของ การยอมรับจากคนอื่น ๆ ความจงรักภักดีและยอมรับในการคาดหวังของกลุ่ม

ด้วยความเต็มใจ ซึ่งความรู้สึกเป็นเจ้าของหรือเป็นสมาชิกของกลุ่มชุมชนแยกออกไม่ได้โดยสิ้นเชิงจากความรู้สึกในเรื่องของความมีตัวตน ซึ่งความเป็นชุมชนมักจะแทรกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นตัวตนในปัจจุบันบุคคลที่สร้างความรู้สึกเพื่อมีข้อสรุปให้กับตัวของเขาเองว่าเป็นใคร อยู่ที่ไหน ซึ่งมีความสำคัญมากในสังคมปัจจุบัน เนื่องจากสถาบันชุมชนที่เคยเอื้อต่อการแสดงตัวตนของคนในอดีตได้คลายความสำคัญลงไปมาก ไม่ว่าจะเป็น ตระกูล เผ่า หมู่บ้าน โบสถ์ หรือวัด ที่เคยสร้างความรู้สึกร่วมกันในขณะนี้ทุกวันนี้สถานที่ทำงาน โรงงาน องค์กร สถาบันการศึกษา ลักษณะอาชีพ กำลังมีความสำคัญ มากขึ้นในฐานะแหล่งกำหนดสถานภาพและบทบาทของบุคคลอย่างเป็นทางการ

3. มีพันธะหน้าที่ (Obligations) สมาชิกของชุมชนต้องมีพันธกิจหรือภาระหน้าที่ที่ชัดเจน ที่รู้สึกได้โดยอัตโนมัติว่าต้องทำอะไร และทำสิ่งนั้นอย่างไรให้กับชุมชนที่สังกัด โดยสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทุกอย่างของชุมชน เพื่อสร้างและดำรงชีวิตของชุมชนให้สามารถดำเนินสืบต่อไป

4. มีความใกล้ชิดสนิทสนมแบบสังคมชนบท (Gemcinschaft) ชุมชนต้องมีโครงสร้างที่ก่อให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมของหมู่สมาชิก สมาชิกสามารถมีสัมพันธภาพต่อกันและกันได้ ในหลายๆ บทบาทในสภาพที่เปิดกว้างสำหรับทุกคนไม่มี เงื่อนไขที่ส่อไปในทางขีดวงจำกัดเฉพาะกลุ่มหรือเฉพาะพวก ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการเสริมสร้างศักยภาพของบุคคลในการที่จะแสดงความสามารถในเรื่องต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนหมู่มากและเป็นคุณแก่ชุมชนโดยตรง

5. มีวัฒนธรรม (Culture) ชุมชนเป็นแหล่งกำเนิดของระบบคุณค่าการสร้างสรรค และการแสดงออกซึ่งวิถีวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นได้ท้องถิ่นหนึ่งที่ต่าง ก็มีคุณลักษณะเฉพาะตัวที่ติดตรึงอยู่กับชุมชนนั้น ๆ เป็นกลไกหนุนเสริมให้สมาชิกของชุมชนเป็นผู้ผลิตวัฒนธรรมเพื่อใช้เองมากกว่าเป็นเพียงผู้บริโภควัฒนธรรมที่หยิบยืมมาจากชุมชนอื่น ๆ กับทั้งมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดความแตกต่างหลากหลายระหว่างชุมชนต่าง ๆ และเกิดภาวะการณ์มีส่วนร่วมที่กว้างขวางมากขึ้นด้วย (Ife, J.W. 1999: 90-91)

จากลักษณะดังกล่าวจะเห็นได้ว่าในความเป็นจริงแล้ว ความเป็นชุมชน นั้นมีหลายมิติ ไม่ได้มีความหมายตายตัวแต่มีนัยและความหมายที่เคลื่อนไหว เป็นพลวัตไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม การให้ความหมายเกี่ยวกับชุมชนจึงเป็นสื่อในการอธิบายความสัมพันธ์ทางสังคมหรือการจัดระบบความสัมพันธ์ใหม่ ทั้งกับภายในและภายนอกชุมชน ดังนั้นลักษณะของความเป็นชุมชนจึงไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียว การให้ความหมายของชุมชน จึงสอดคล้องไปตามความรู้ ประสบการณ์ และทัศนคติ แต่ลักษณะที่เป็นจริงของชุมชน ก็คือชุมชนไม่ได้มีอย่างเดียว หากแต่มีความหลากหลาย ไม่หยุดนิ่งมีการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ชุมชนจึงมีหลากหลายลักษณะตามแนวคิดมุมมองต่างๆ กัน ซึ่ง อานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้แสดงทัศนะในประเด็นดังกล่าวไว้ว่าความเป็น

ชุมชนเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์อำนาจและความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งมีทั้งความกลมกลืนและความขัดแย้ง เปลี่ยนแปลงไป และสามารถผลิตซ้ำและผลิตใหม่ได้ ไม่ใช่เป็นอุดมคติ และไม่ใช่เป็นเรื่องของหน่วยที่ติดกับพื้นที่ย่างตายตัว แต่ปรากฏอยู่ในหน่วยที่มีขอบเขตหลายระดับ ตั้งแต่ครอบครัว หมู่บ้าน ไปจนถึงเครือข่ายที่กว้างขวางซึ่งอาจจะซ้อนกันอยู่ก็ได้และความเป็นชุมชนก็ไม่ใช่หน่วยอิสระที่โดดเดี่ยว หากแต่ดำรงอยู่ในความสัมพันธ์กับสังคมภายนอก ทั้งรัฐ และตลาด ดังนั้นความเป็นชุมชนจึงเป็นทั้งเรื่องของการพึ่งตนเองเพื่อกับการพึ่งพา และเป็นเรื่องความขัดแย้งและการปรับตัว การเกิดชุมชนอาจจะขึ้นอยู่กับการมีเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมในการควบคุมและการจัดการทรัพยากร และการต้องเผชิญหน้ากับการขัดแย้งกับภายนอก ดังนั้นความเป็นชุมชนจึงหมายถึง อุดมการณ์อำนาจหรือสิทธิของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน และรัฐ ที่ผลิตซ้ำในบริบททางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (สายนต์ ไพรชาญจิตร. 2550: 165)

1.3.2 ชุมชนหมู่บ้าน

ชุมชนหมู่บ้าน หรือ สังคมหมู่บ้าน (Village Community) จะมีลักษณะการมองได้ในสองมิติ ได้แก่ มิติแห่งความเป็นหน่วยพื้นฐานของการพึ่งตนเองแบบพอเพียง และมิติของความเป็นหน่วยทางการปกครอง

1. ชุมชนหมู่บ้านในฐานะหน่วยพื้นฐานของการพึ่งตนเองแบบพอเพียงความเป็นชุมชนของหมู่บ้านในฐานะหน่วยพื้นฐานของการพึ่งพาตนเองพิจารณาจากลักษณะที่ว่า ชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ในหมู่คนที่รู้จักกันใกล้ชิด มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่และมีกิจกรรมเพื่อการดำรงชีวิตร่วมกัน ซึ่งมีโอกาสเกิดขึ้นเป็นปกติในหน่วยทางสังคมขนาดเล็กที่คนกลุ่มหนึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ด้วยกัน มีระบบความสัมพันธ์เป็นแบบครอบครัว เครือญาติมีการแลกเปลี่ยน การพึ่งพา รวมทั้งความขัดแย้ง คุณลักษณะสำคัญของชุมชน หมู่บ้านที่เป็นหน่วยพื้นฐานของสังคมนั้นมีศักยภาพในการจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสนองตอบความต้องการทุก ๆ ด้าน ของคนในชุมชนทั้งทางด้าน กายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและจิตใจ (ปาริชาติ วลัยเสถียร. 2543: 4)

ซึ่งความสำคัญของชุมชนหมู่บ้านไทยในชนบทนั้น แต่เดิมมีชีวิตอิสระ เรียบง่าย สมถะ มีความสามัคคีธรรม สังคมหมู่บ้านเริ่มต้นจากครอบครัวที่มีญาติอยู่อาศัยร่วมกันมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งเป็นในลักษณะของญาติพี่น้องไม่ถือกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นทรัพย์สินส่วนตัวแต่ถือเป็นส่วนกลางของสมาชิกครอบครัวที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและทำมาหากินร่วมกัน ส่วนระบบการผลิตเป็นการผลิตเพื่อใช้ในครอบครัวและภายในหมู่บ้านเป็นหลัก หากมีเหลือก็นำไปขายหรือแลกเปลี่ยน ฐานะความเป็นอยู่จึงไม่แตกต่างกันมาก ซึ่งการมีชีวิตในหมู่บ้านแต่เดิมนั้นเป็นสังคมในวงแคบซึ่ง นพ.ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ในอดีตไว้ว่าความเป็นชุมชนในสังคมโบราณเห็นได้ชัดเจน เพราะบ้านเมือง

(รัฐ) ไม่ได้เข้าไปยุ่งกับชุมชนมาก ชุมชนอยู่กันแบบพี่เป็นน้อง เป็นญาติ มีกติกายของตัวเอง มีความเชื่อร่วมกัน มีการอาชีพช่วยเหลือกัน คนอ่อนแอได้รับการช่วยเหลือค้ำจุน มีการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม คือ การเรียนรู้เพื่อดำรงชีวิตร่วมกันเพราะในวิถีชีวิตนั้นมีทุกอย่าง ทั้งความเชื่อ ศาสนา การอาชีพ การรักษาสัตว์เลี้ยงดูรักษาต้นน้ำลำธาร รักษาป่า อยู่กันอย่างสมดุคมาเป็นเวลานาน (ชูชัย ศุภวงศ์; และยวดี คาคการณโกศล. 2541: 12)

จากข้อมูลข้างต้นนั้น ต่อมาภายหลังที่หมู่บ้านได้รับแรงกระแทบจากการจัดการของรัฐและระบบทุนนิยม โดยเฉพาะระบบกรรมสิทธิ์เอกชน ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปการเกาะเกี่ยวสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดที่เคยมีมาแต่เดิมก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามชุมชนหมู่บ้านก็ยังคงดำรงอยู่ได้เป็นระยะเวลาที่ยาวนาน เนื่อง จากมีปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ แรงเกาะเกี่ยวของชุมชนที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านการผลิต ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และฐานทรัพยากรที่ยังอุดมสมบูรณ์

2. ชุมชนหมู่บ้านในฐานะหน่วยทางการปกครอง

หมู่บ้าน เป็นหน่วยทางสังคมระดับฐานล่างที่มีความสัมพันธ์เป็นลำดับช่วงชั้นที่เหนือกว่าตามโครงสร้างทางการปกครองที่ประกอบด้วย หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และประเทศ ชุมชนหมู่บ้านเป็นชุมชนที่มีที่ทางภูมิศาสตร์ นัยของการนิยามหมู่บ้านให้ติดกับพื้นที่เกิดขึ้นจากการที่รัฐพยายามรวมศูนย์อำนาจและแบ่งพื้นที่เป็นหน่วยย่อย ๆ กำหนดให้พื้นที่ย่อยรวมกันเป็นหน่วยใหญ่ขึ้น มีกลไกการปกครองเป็นลำดับขั้นเพื่ออำนวยความสะดวกซึ่งจำเป็นต้องมองลักษณะของความเป็นชุมชนหมู่บ้านที่สัมพันธ์กับรัฐ จะเห็นได้ว่า หมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์กับรัฐมาโดยตลอด เพียงแต่จะมีความสัมพันธ์เรื่องใดมากกว่าหรือน้อยเพียงใดในแต่ละช่วงเวลา ดังนั้น ความเป็นชุมชนจึงไม่อาจเข้าใจได้ อย่างเป็นเอกเทศ หากต้องเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์กับรัฐ ชุมชนหมู่บ้าน สื่อความหมายให้เข้าใจถึงการกระจุกตัวของบ้านหลาย ๆ บ้าน หรือหลาย ๆ ครัวเรือนในพื้นที่แห่งหนึ่งหรือในระบบนิเวศแห่งหนึ่ง และเป็นหน่วยสังคมขนาดเล็กที่สุด ที่ทาง ราชการกำหนดให้เป็นหมู่บ้าน มีความหมายเป็นหน่วยทางการปกครองของทางราชการ ซึ่งในความเป็นจริงความเป็นชุมชน อาจจะไม่ มีในหมู่บ้าน หรือดำรงซ่อนอยู่ในทั้งหมดหรือบางส่วนของหมู่บ้าน (สายันต์ ไพรัชญาจิตร. 2550: 180)

จากข้อมูลข้างต้นนั้นในปัจจุบันรูปลักษณะของชุมชนในฐานะหน่วยทางการปกครองในประเทศไทยมีหลากหลายมากขึ้น ทั้งในรูปลักษณะของชุมชนใหญ่ที่มีชุมชนย่อยที่เป็นชุมชนหมู่บ้านเดิมเข้ามาร่วมกัน หรือชุมชนหมู่บ้านที่จัดสรรขึ้นมาใหม่ จึงทำให้รูปลักษณะของชุมชนในฐานะหน่วยทางการปกครองก็มีการซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ซึ่งโดยนัยดังกล่าว ชุมชนจึงหมายถึง หมู่บ้านอันเป็นเขตการปกครองของรัฐ ซึ่งเป็นความหมายที่มีความจำกัดในการประสานพลังและความเชื่อมโยงในด้านต่าง ๆ

1.4 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของประชากรในชนบท

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของคนในชนบท ยึดถือว่า บุคลิกภาพเป็นผลสะท้อนของประสบการณ์ ที่รับมาในอดีตซึ่งได้จากปัจจัยสิ่งแวดล้อม 3 ประการ คือ

1. ปัจจัยทางธรรมชาติในชนบท
2. ปัจจัยทางจิตวิทยาสังคม หรือสังคมชนบทเอง
3. ปัจจัยทางวัฒนธรรม หรือวัฒนธรรมในชนบท

1.4.1 ธรรมชาติกับกระบวนการวัฒนธรรม

เรนดิส (Landis) ได้อธิบายถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของชาวชนบท เปรียบเทียบกับชาวเมืองในแง่ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ธรรมชาติบังคับให้เกิดกระบวนการวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน โลกของชาวชนบทนั้นเป็นโลกที่อยู่กับธรรมชาติ ในขณะที่ชาวเมืองอยู่ในโลกแห่งการเสริมแต่ง ธรรมชาติในชนบทจะสรรงกระบวนการวัฒนธรรมแบบชนบท ที่ทำให้สมาชิกในสังคมสามารถเข้ากันได้กับท้องถิ่นที่อยู่ ส่วนกระบวนการวัฒนธรรมแบบเมืองนั้น จะสร้างขึ้นก็เพื่อให้ชาวเมืองเข้ากันได้กับสิ่งที่เรียกร่องทางสังคม (Social Demands) สิ่งที่ชาวชนบทสร้างขึ้นมาเข้ากันได้กับธรรมชาติ ในขณะที่สิ่งที่ชาวเมืองผลิตขึ้นมาจะต้องหันกับความต้อการที่มีมากมายของชาวเมือง ชาวชนบทโดยเฉพาะชาวนานั้นจะมีความใกล้ชิด และสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ธรรมชาติจะให้ประสบการณ์ ปรัชญาชีวิตขั้นมูลฐาน ทศนคติ นิสัยใจคอ แก่ชาวชนบท

2. ธรรมชาติก่อให้เกิดการสร้างกระบวนการนิสัยที่แตกต่างกัน ชีวิตในไร่นา ซึ่งเริ่มขึ้นในตอนเช้า มีัดจนเย็น แล้วจบลงด้วยการเข้านอน หลังจากการทำงานจุกจิกอย่างอื่น ๆ เรียบร้อยแล้ว เป็นประสบการณ์ที่ชาวนาได้รับและกระทำจนเป็นกิจวัตร ซึ่งได้กลายเป็นกระบวนการนิสัย หรือบุคลิกภาพของชาวนาในที่สุด ทุกอย่างซึ่งต้องดำเนินไปอย่างซ้ำๆ ตามอิทธิพลของธรรมชาติ ทำให้ชาวนามีความอดทน รอคอยได้จนกว่าจะถึงเวลาเก็บเกี่ยวได้ นิสัยต่างๆ จะถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้เข้าได้กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการเกิด เจริญเติบโต เจ็บป่วย และตาย ที่เกิดขึ้นอยู่เสมออย่างซ้ำๆ แต่แน่นอน

3. ธรรมชาติกับความรู้สึกมั่นคงในชีวิต ธรรมชาติมีบทบาทในชีวิตความเป็นอยู่ และการงานอาชีพของชาวชนบทมาก เรื่องของธรรมชาติจึงมักจะติดอยู่ภายใต้จิตสำนึกของชาวชนบทอยู่ตลอดเวลา ทำให้ปรัชญาชีวิตของชาวชนบทนั้นอยู่ในเรื่องของความไยดีธรรมชาติ ชีวิต งานเศรษฐกิจของชาวชนบทซึ่งต้องขึ้นอยู่กับฤดูกาล ทำให้ต้องระลึถึงอนาคตอยู่ตลอดเวลา

4. ธรรมชาติกับนิยายพื้นบ้าน เรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น ปราภฏการณ์ตามธรรมชาติ และนอกเหนือธรรมชาติ มักจะปรากฏอยู่ในนิยายพื้นบ้านของชาวชนบทเสมอ ซึ่งหมายความว่า ปราภฏการณ์ตามธรรมชาตินั้นเป็นเรื่องที่ค่อนข้างสำคัญ และสืบทอดติดต่อกันมาโดยตลอด

5. ธรรมชาติกับการมีโชค ในสภาพแวดล้อมที่เป็นชนบทจะมีการนำเทคนิคต่าง ๆ มาใช้ควบคุมปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่สามารถคาดคะเนได้ เพื่อโอกาสหรือโชคที่ดีกว่าให้เกิดแก่ชาวชนบท และวิธีการเหล่านั้นมิได้เป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์

6. ธรรมชาติกับบุคลิกภาพของชาวชนบท สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติมีผลต่อบุคลิกภาพของชาวชนบท เหมือนกับที่เครื่องจักรกลในโรงงานมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของคนงานในเมือง

1.4.2 ลักษณะทางจิตวิทยาของชาวชนบท

ลักษณะเฉพาะอันเป็นผลจากสภาพจิตและสังคมที่แวดล้อมชีวิตของชาวชนบทอยู่ มีดังนี้ คือ

1. ลักษณะของกลุ่มปฐมภูมิ สังคมชนบทเป็นสังคมที่ประกอบขึ้นด้วยกลุ่มปฐมภูมิ ซึ่งมีลักษณะของความเป็นกันเอง มีความใกล้ชิดกัน มีการคบหากันอย่างสนิทสนม และร่วมมือกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน

2. ความสัมพันธ์แบบร่วมกันทำแบบร่วมกันอยู่ คนในชนบทจะอยู่ในสภาพสังคมที่สมาชิกต่างก็มีความผูกพันติดแน่นอยู่กับกลุ่ม ครอบครัว และเพื่อนบ้าน ลักษณะดังกล่าวนี้ จะปรากฏอยู่ในสังคมที่ประกอบขึ้นด้วยหมู่บ้านเกษตรกรรมทั่วไป

1.4.3 วัฒนธรรมกับบุคลิกภาพของชาวชนบท

ซึ่งลักษณะของวัฒนธรรมบางประการซึ่งมีผลต่อบุคลิกภาพของชาวชนบท มีดังนี้ คือ

1. วัฒนธรรมทางวัตถุที่ง่ายไม่ซับซ้อน สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นในชนบทนั้นมักจะเป็นสิ่งเรียบง่าย บ้าน วัด โรงเรียน จึงเป็นผลงานด้านสถาปัตยกรรมอย่างง่าย ๆ ไม่สะดุดตา เครื่องฟัดข้าว รถไถ เครื่องมือที่ใช้ในการอาชีพมีจำนวนน้อยและไม่ยุ่งยาก

2. ความโดดเด่นของวิถีชีวิตแบบเก่า ชาวชนบทสามารถรักษาประเพณีในการปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ และการเก็บเกี่ยวแบบดั้งเดิมไว้ได้โดยอาศัยประสบการณ์ที่เคยมีมาก่อนแล้วเข้ามาใช้ในงานอาชีพ

3. การทำการเกษตรเป็นวิถีชีวิต ชาวชนบทพอใจที่จะทำการเกษตร ซึ่งการผลิตจึงเป็นเพียงเพื่อพอกินพอใช้ และพอใจหรือสนใจแต่สิ่งที่มีอยู่แล้ว (Paul H. Landis , p - 61 - 101: 1998)

จากที่กล่าวมาในลักษณะต่าง ๆ ในการอธิบายถึง "ชนบท" นั้น จำเป็นต้องพึงสังวรตรงข้าม คือ "เมือง" มาอธิบายเปรียบเทียบกับควบคู่กันไป เพื่อให้เข้าใจถึง "ชนบท" ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น การนำสิ่งตรง

ข้าม 2 สิ่งมาจับคู่อธิบายนี้ เรียกว่าเป็นการพิจารณาแบบ “Dichotomy” นอกจากนี้ ยุคตี มุกดาวิจิตร ได้กล่าวถึงความหมายของชนบทไว้ว่า

ถึงแม้คำว่า “ชนบท” และ “ชาวบ้าน” นั้น จะมีความหมายคาบเกี่ยว และบางครั้งก็ถูกใช้แทนกัน แต่น่าสังเกตว่า อันที่จริงคำทั้งสองก็มีความหมายแตกต่างกันอย่างยิ่งเช่นกัน กล่าวคือ ในขณะที่ “ชาวบ้าน” จะเป็นคำที่ใช้กันทั่วไป ไม่เป็นทางการ และมีความหมายเฉพาะเจาะจงไปยังบุคคลหรือกลุ่มคน แต่ “ชนบท” จะมีความหมายที่ค่อนข้างเป็นทางการ เป็นคำที่มีความเป็นนามธรรมสูงกว่าชาวบ้าน และครอบคลุมถึงตั้งแต่บุคคล กลุ่มคน การดำเนินชีวิต ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่คนเหล่านั้นอาศัยอยู่ และมีลักษณะเป็นพื้นที่ ถิ่นฐาน ดังนั้น เพื่อสื่อถึงความหมายที่แตกต่างกัน แต่บางครั้งก็คาบเกี่ยวหรือถูกใช้แทนกันของคำว่า “ชาวบ้าน” และ “ชนบท” เป็นคำที่ไม่หยุดนิ่ง มีความเปลี่ยนแปลงเสมอมา ทั้งนี้เพราะคำศัพท์ “ชาวบ้าน” มิได้เป็นเพียงคำใช้แทนสิ่งที่มีคนเรียกอย่างตายตัว แต่ “ชนบท” เป็นมโนทัศน์ หรือจินตภาพที่สังคม กลุ่มสังคม และชนชั้นต่าง ๆ มีต่อคนหรือสถานที่ลักษณะหนึ่งในช่วงประวัติศาสตร์หนึ่ง (ยุคตี มุกดาวิจิตร , 2548: 103)

โดยทั่วไปแล้วคำว่า “ชุมชน” (Community) มักไม่ค่อยมีการกล่าวถึงหรือให้ความสำคัญมากนัก ชุมชนเคยเป็น “ชีวิต” ของชาวบ้าน เป็นศูนย์กลางของการดำรงอยู่ ชุมชนไม่อาจถูกแบ่งแยก นอกเสียจากว่าจะไปทำลายมัน และอันที่จริงมันก็ถูกทำลายไปโดยวิถีชีวิตแบบใหม่ ชุมชนไม่มีอยู่อีกต่อไปในเมือง (City) ต่าง ๆ หมู่บ้านเคยเป็นสถาบันหนึ่ง เป็นรากฐานที่สำคัญของชุมชน แต่ในปัจจุบันหมู่บ้านมีลักษณะเป็นเมือง (Town) มากยิ่งขึ้น ในชุมชนสมาชิกต่างมีความเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน พวกเคยพึ่งตนเอง (Self - Reliant) ได้ ทั้งนี้เพราะชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง พวกเขาไม่เคยพึ่งพิงสังคม (Society) ดังเช่นในปัจจุบัน (Siri. 1986: 15)

จะเห็นได้ว่า ในทัศนะดังกล่าว ชุมชนนั้นแสดงตนผ่านหมู่บ้าน หรือการดำเนินชีวิต การแสดงความเห็น ความนึกคิดของชาวบ้าน ยิ่งกว่านั้น ชุมชนเป็นองค์เอกภาพที่เกิดจากการรวมตัวกันของชาวบ้าน แต่ชุมชนก็มีตัวตนของตนเอง เป็นอิสระจากชุมชนอื่น ๆ เป็นอิสระจากรัฐ เป็นอิสระจากชาวบ้านคนใดคนหนึ่ง ชุมชนจึงเป็นพลังอำนาจที่คอยกำกับดูแล ให้ที่พักพิง ให้ชีวิต ควบคุม ลงโทษชาวบ้าน (ที่อาจจะประพฤติหรือคิดเห็นในทางเสื่อมต่อชุมชน) ในขณะเดียวกัน ชุมชนก็เป็นพลังต่อต้านการแทรกแซงครอบงำจากอำนาจภายนอก

จากที่กล่าวนี้ จะเห็นถึงวิถีชีวิตของหมู่บ้าน หรือของชาวบ้านในชุมชนนั้น เป็นในลักษณะดังต่อไปนี้

ด้านเศรษฐกิจการทำมาหากิน ชาวบ้านมีการผลิตแบบเกษตรกรรม ผลิตกรรมพื้นบ้าน เป็นการผลิตแบบพออยู่พอกินเป็นหลัก เมื่อเหลือจึงนำไปแลกเปลี่ยน ชาวบ้านจะใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่าง

คุ้มค่า และเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมว่าควรใช้อย่างพอประมาณ ชาวบ้านมีนิสัยการบริโภคอย่างพอดี ไม่ฟุ่มเฟือย และประหยัด ในแง่นี้ชุมชนจึงสามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ

ด้านสังคม - การเมือง ชาวบ้านมีความสัมพันธ์ผ่านระบบเครือญาติ และปกครองกันเองผ่านระบบอาวุโส ซึ่งเป็นผู้นำ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านต่าง ๆ ที่ชาวบ้านให้ความเคารพยกย่องในชุมชน นอกจากระบบดังกล่าวแล้ว กล่าวได้ว่า ชาวบ้านในชุมชนมีความเสมอภาคกัน ไม่มีชนชั้นและความขัดแย้งทางชนชั้น แม้จะมีการทะเลาะเบาะแว้งกันบ้าง ก็ไม่ถึงกับจะนำไปสู่ความขัดแย้งแตกแยกกันในชุมชน

ด้านความเชื่อ ก่อนที่พุทธศาสนาจะแทรกเข้าไปในหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อในธรรมชาติแวดล้อม ให้ความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์เสมือนมีพลังอำนาจวิเศษสิงสถิตอยู่ในสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ในการที่มีกิจกรรมสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อมเหล่านั้น ชาวบ้านจึงต้องประกอบพิธีกรรมออกมาลงโทษ เพื่อแสดงความเคารพต่อการล่วงเกินสิ่งเหล่านั้น นอกจากนั้นแล้ว ชาวบ้านยังนับถือผีบรรพบุรุษ ในฐานะพลังที่คอยควบคุมระบบระเบียบสังคมในชุมชน กระนั้นก็ตาม หลังจากพุทธศาสนาเข้าไปในชุมชนแล้ว ชาวบ้านก็ผสมผสานความเชื่อดังกล่าวเข้ากับพุทธศาสนาโดยอาศัยสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นพื้นฐานอยู่

ในด้านรูปธรรมที่ชัดเจน ยิ่งไปกว่านั้น องค์ประกอบสำคัญต่อการดำรงอยู่ของชุมชนที่มักจะถูกเน้นย้ำอยู่เสมอ โดยนักคิดแนววิวัฒนาการชุมชน ได้แก่ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่ง ยุคติ มุกดาวิจิตร ได้แสดงทัศนะดังกล่าวไว้ว่า

ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นองค์ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ของชาวบ้าน ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น และแน่นอนว่า แตกต่างจากองค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาชาวเมือง ภูมิปัญญาชาวบ้านมิได้เป็นเพียงองค์ความรู้ในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือในประเด็นปลีกย่อยประเด็นใดประเด็นหนึ่ง หากยังเป็นโลกทัศน์ที่ชาวบ้านใช้ทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการอธิบายและการกระทำต่าง ๆ และยังได้แก่วิธีการปฏิบัติหรือองค์ความรู้ที่ชาวบ้านใช้สำหรับประกอบการทำงานอาชีพและดำเนินชีวิตประจำวัน หากกล่าวได้ว่า ชุมชนคือพลังที่คอยควบคุม ให้ชีวิต กำกับ ดูแล ชาวบ้านแล้ว ภูมิปัญญาชาวบ้านก็คือ แบบแผน เนื้อหาสาระของชุมชนแต่ละชุมชน พลังดังกล่าวมีลักษณะทั่วไปทำนองเดียวกันทุก ๆ ชุมชน แต่ละหมู่บ้านก็จะมีภูมิปัญญาที่เฉพาะของตนเอง แตกต่างกันไป (ยุคติ มุกดาวิจิตร. 2548: 20)

เอกลักษณ์สำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้านนั้น อยู่ที่ความสามารถในการมองโลกและชีวิตอย่างมีเอกภาพ ทำให้เกิดดุลยภาพในการดำเนินชีวิต ประสานความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน ทำให้ชุมชนนั้นกลายเป็นสังคมที่สมบูรณ์แบบแม้ว่าจะมีความแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น ลักษณะร่วมกันของภูมิปัญญาชาวบ้านที่แต่ละท้องถิ่นมีก็

คือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่ กรอบความคิดหรือแนวปฏิบัติกว้าง ๆ ที่ชาวบ้านใช้ทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ผ่านความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ตนเองกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และตนเองกับผู้อื่น ดังนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ชาวบ้านให้คุณค่ากับทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าจะ ป่าเขา สายน้ำ ทุ่งนา สัตว์ บ้าน และสิ่งของต่าง ๆ โดยอธิบายออกมาเป็นผี สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่มี "เจ้าของ" ซึ่งมองไม่เห็น แต่ "สัมผัส" ได้โดยผ่านพิธีกรรม หากชาวบ้านจะใช้จะทำประโยชน์ก็ต้องบอกกล่าว ชาวบ้านอธิบายคุณค่าเหล่านี้โดยใช้ตำนานปรัมปรา หรือนิยายพื้นบ้านต่าง ๆ

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อของชาวบ้านผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม เรื่องผี กับศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา แต่จะสังเกตได้ว่า ผี มีอิทธิพลมากที่สุด ผี คือตัวแทนของอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งให้กฎเกณฑ์ทางสังคม ให้ความชอบธรรมกับการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบแบบแผน

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนในชุมชน และกับชุมชนอื่น ๆ เป็นความสัมพันธ์ฉันพี่น้อง "ผีปู่ย่า" เดียวกัน ซึ่งล้วนแต่สามารถเชื่อมโยงกันได้ มีการเคารพผู้อาวุโส พ่อแม่ ซึ่งเป็นตัวแทนของ ปู่ย่าตายาย ผู้ถ่ายทอดคุณค่าดั้งเดิม และวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของหมู่บ้าน ชาวบ้านให้ความสำคัญระหว่างปัจเจกชนกับสังคมเท่ากัน จนหลายครั้งดังกับว่าไม่มีความเป็นปัจเจก

ตามทัศนะของ วิจิต นันทสุวรรณ กล่าวว่า วัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน มีใช้หลักทฤษฎีเลื่อนลอย หรือเน้นนิ่งตายตัว ทั้งนี้เพราะ

กระบวนการเรียนรู้ หรือการถ่ายทอดระหว่างวัยของชาวบ้าน ยึดหยุ่น อนุญาตให้ชาวบ้านแต่ละคนได้มีประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติจริง มีความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ หรือกฎเกณฑ์ ค่านิยมต่าง ๆ กับประสบการณ์ของแต่ละคน การอธิบายความหมายของชีวิตของชาวบ้านกับการใช้ชีวิตปัจจุบัน จึงเป็นเรื่องเดียวกัน (วิจิต นันทสุวรรณ. 2528: 10)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการสำรวจความเป็นชุมชนไว้ อย่างไรก็ตาม ในประวัติศาสตร์ของชุมชน ชุมชนมิได้อยู่ตามลำพัง เพราะแรกเริ่มภายใต้ระบบชุมชนดั้งเดิม ชาวบ้านอยู่อาศัยกันอย่างมีสันติสุข ชีวิตในชุมชนเต็มไปด้วยความสงบสุข ร่าเริง ไร้ซึ่งความขัดแย้งอย่างรุนแรง ชาวบ้านเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสมือนลูกแม่เดียวกัน โอบอ้อมอารีช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดำรงอยู่อย่างเรียบง่าย อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่นิยมความรุนแรง มีลักษณะประนีประนอมสูง ที่เป็นดังนี้ เพราะไม่เพียงแต่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ หากยังมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ และระบบอาวุโส ทุกคนในชุมชนจึงล้วนรักใคร่กันนับถือกันหมด ในชุมชนจึงปราศจากซึ่งการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน และมีแต่ความอบอุ่น สามัคคีปรองดองกัน นอกจากนั้นแล้ว ค่านิยมในการบริโภคที่พอดี ไม่ฟุ่มเฟือย ยังเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้ชุมชนไม่มักมาก

และไม่เผาผลาญทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย ประกอบกับการเคารพนับถือต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านถือว่าสิงสถิตอยู่ในธรรมชาติแวดล้อม ชาวบ้านจึงยำเกรงและบริโภครักษาทรัพยากรอย่างพอเหมาะพอควร

ในสภาวะทางปัจจุบันนั้น คุณค่าทางวัฒนธรรมซึ่งแฝงอยู่ในแบบแผนการดำรงชีวิตด้านต่างๆ ของชาวบ้านในชุมชน ได้ถูกทำลายไปเกือบหมดสิ้น เมื่อวัฒนธรรมทุนนิยมคุกคามชุมชนมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ภายใต้ระบบทุนนิยม ค่านิยมแบบมุ่งแสวงหาประโยชน์ใส่ตน มุ่งกอบโกยแสวงหากำไร ผลักดันให้ชาวบ้านแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น และเอาวัดเอาเปรียบกัน การเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันจะถดถอยลงเรื่อยๆ ชาวบ้านมุ่งสะสมโภคทรัพย์และความมั่งคั่ง จนละเลยคุณค่าของจิตวิญญาณ คุณค่าของการดำรงชีวิต และเพื่อนมนุษย์ แต่กลับไปให้ความสำคัญต่อวัตถุและโภคทรัพย์ ซึ่งเมื่อชุมชนถูกกลืนกินโดยระบบทุนนิยม ดังเช่น ชีวิตของผู้คนในเมืองนั้น วิบูลย์ เข้มเฉลิม ได้กล่าวไว้ว่า

กระแสสังคมปัจจุบัน ที่กระตุ้นให้คนแสวงหาความสะดวกสบาย และความสุขในชีวิตจากการบริโภค ทำให้ชาวไร่ชาวนาทุกวันนี้ต้องทำงานหนักจนแทบไม่มีเวลาพัก แต่ก็ยังหาความสุขไม่พบที่สุดแล้วดิ้นรน ๆ ไม่รู้ว่าเพื่ออะไร เหมือนลอยไปบนสายพาน แล้วแต่มันจะพาเราไปตกตรงไหน (วิบูลย์ เข้มเฉลิม. 2529: 18 - 19)

การเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างดังกล่าว ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนย่อย ส่วนต่าง ๆ ของชุมชน ยกตัวอย่างเช่น สถาบันครอบครัว และแม้ว่าสภาพชุมชนส่วนใหญ่ในปัจจุบันจะถูกครอบงำ หรือถูกทำลายไปโดยสังคมเมือง ร่องรอยของชุมชนดั้งเดิมก็ยังคงเหลืออยู่ และมีไม่น้อยเช่นกันที่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อต้านหรือตอบโต้กับการครอบงำจากสังคมภายนอก ภาพวิถีชีวิตของชุมชนจึงเป็นภาพที่ซ้อนทับไปด้วยภาพของสังคมเมือง และชีวิตแบบชุมชนดั้งเดิม

ดังที่กล่าวมา เสรี พงศ์พิศ ซึ่งเป็นกลุ่มแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ได้แสดงทัศนะไว้ว่า

สิ่งที่กำลังคิดกันอยู่ในปัจจุบัน ไม่ใช่การส่งเสริมให้แก่ชาวบ้านกลับไปสู่ออดีต เพราะเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ไม่มีใครย้อนกลับไปหาเวลาที่ผ่านเลยได้ ชาวบ้านเองก็ไม่มีใครอยากกลับไปด้วย ไม่ใช่การกลับไปสู่สังคมเก่าในอดีต แต่เป็นการกลับไปสู่คุณค่าดั้งเดิม รื้อฟื้นคุณค่าดั้งเดิมนั้น เพราะนั่นคือพื้นฐานแห่งการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน นั่นคือ สายใยชีวิตที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุคน และนั่นคือการเชื่อมโยงกับอดีตอย่างมีความหมาย (เสรี พงศ์พิศ. 2529: 67)

อาจกล่าวสรุปได้ว่า การศึกษาจากอดีต หรือร่องรอยจากอดีต จึงไม่ได้หมายความว่า เป็นการมุ่งที่จะถอดแบบชีวิตในอดีตมาทั้งหมด แต่เป็นการเอาสิ่งที่ดั้งเดิมที่เป็นพื้นฐานอันเหมาะสมสำหรับการพัฒนาชีวิตในปัจจุบัน ให้ก้าวไปข้างหน้า ไม่ใช่ถอยไปข้างหลัง วิถีชีวิตในอดีตหรือวัฒนธรรมชุมชนที่รื้อฟื้นขึ้นมา จึงต้องถูกนำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสภาพการณ์ในปัจจุบัน การศึกษาจากอดีต จึงไม่ใช่เพื่อการอนุรักษ์หรือคงไว้ให้แยกจากปัจจุบัน หรือเพื่อเป็นการย้อนอดีตกลับไปทั้งหมดของชีวิต

แต่เป็นการรื้อฟื้นเพื่อปรับประยุกต์ และสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ตามสภาพสังคมปัจจุบัน และการที่เรานั้นต้องการศึกษาหาความหมายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของบุคคลและชุมชน ทั้งทางด้านกายภาพและทางด้านจิตวิญญาณ ฐานให้การศึกษาเรียนรู้จึงมีอยู่รอบตัว ทั้งในครอบครัว ชุมชน และต่างชุมชน รวมถึง วัด ธรรมชาติ ฯลฯ เช่นเดียวกับผู้ให้การเรียนรู้ มีมากมายหลายหลาก ทั้งพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย พี่ป้า น้าอา เพื่อน พระ ครู พ่อค้า หมอพื้นบ้าน แม้กระทั่งต้นไม้ สัตว์ป่า สัตว์เลี้ยง ฯลฯ เพื่อให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับบริบทที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ในวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย อย่างไรก็ตาม การศึกษาทางด้านครอบครัวถือว่าเป็นฐานการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุดของบุคคลในสังคมชุมชน จึงถือว่าเป็นแหล่งขัดเกลาทางสังคมที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรม โลกทัศน์ จริยธรรม ฯลฯ ให้แก่เด็กที่เป็นสมาชิกใหม่ของครอบครัวและชุมชน ให้สามารถเข้าใจความเป็นจริงของระบบชีวิตและระบบความสัมพันธ์กับสังคมภายในและภายนอกในระดับต่าง ๆ ได้

สิ่งที่สำคัญคือ ชุมชนแต่ละแห่งจะมีระบบความสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ทั้งที่ตั้งอยู่ใกล้และไกลจากกัน เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน เกา - ใหม่ ที่เกิดจากการขยายตัวของระบบเครือญาติ หรือการประกอบอาชีพ และชุมชนที่มีทรัพยากรธรรมชาติต่างกัน ที่นำผลผลิตมาแลกเปลี่ยนกัน กิจกรรมการตลาดแบบดั้งเดิมที่เป็นแหล่งการเรียนรู้ของวิถีชีวิตแบบพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือกันอย่างเอื้ออาทร มิใช่เพียงเพื่อผลประโยชน์ล้วน ๆ โดยที่เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ ทั้งทางด้านอาชีพ และสังคม

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลและสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ทำการศึกษา

2.1 ข้อมูลและสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษา

2.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดนครนายก เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคกลางส่วนตะวันออก ตั้งอยู่ระหว่างค่าพิกัด N 1600005 - N 1545000 และ E 710000 - E 770000 เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่น้อยที่สุดในภาคกลาง โดยมีพื้นที่ประมาณ 2,122 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 1,326,250 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 6.00 ของพื้นที่ทั้งภาค ตั้งอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 305 (ถนนรังสิต - นครนายก) เป็นระยะทางประมาณ 105 กิโลเมตร และประมาณ 137 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 33 (ถนนสุวรรณศร) จังหวัดนครนายก มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดอำเภอแก่งคอย อำเภอหมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี อำเภอปากช่อง
จังหวัดนครราชสีมา และอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี
ทิศตะวันออก ติดอำเภอเมืองปราจีนบุรี และอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี

ทิศใต้ ติดอำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี และอำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัด
ฉะเชิงเทรา

ทิศตะวันตก ติดอำเภอลำลูกกา อำเภอธัญบุรี อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี
และอำเภอวิหารแดง จังหวัดสระบุรี

อำเภอบ้านนา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดนครนายก ห่างจากตัวจังหวัดเป็นระยะทาง
ประมาณ 17 กิโลเมตร และห่างจากกรุงเทพมหานคร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 305 (รังสิต-
นครนายก) เป็นระยะทางประมาณ 88 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 338.5 ตารางกิโลเมตร หรือประ
มาณ 211,562.5 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงดังนี้ คือ

ทิศเหนือ ติดอำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก และอำเภอแก่งคอย
จังหวัดสระบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก

ทิศตะวันออก ติดกับอำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก

ทิศตะวันตก ติดกับอำเภอวิหารแดง จังหวัดสระบุรี

2.1.2 เขตการปกครอง

จังหวัดนครนายกแบ่งการปกครองออกเป็น 4 อำเภอ ได้แก่

- อำเภอเมืองนครนายก 13 ตำบล 125 หมู่บ้าน พื้นที่ 728.123 ตร.กม.
- อำเภอปากพลี 7 ตำบล 51 หมู่บ้าน พื้นที่ 519.065 ตร.กม.
- อำเภอบ้านนา 10 ตำบล 115 หมู่บ้าน พื้นที่ 388.453 ตร.กม.
- อำเภอองครักษ์ 11 ตำบล 16 หมู่บ้าน พื้นที่ 486.359 ตร.กม.

จังหวัดนครนายกมีการบริหาร 3 ระดับ คือ หน่วยงานบริหารราชการส่วนกลาง
รัฐวิสาหกิจ หน่วยงานบริหารราชการส่วนภูมิภาค และหน่วยงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น 4
หน่วยงาน คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลเมือง 1 แห่ง เทศบาลตำบล 4 แห่ง
และองค์การบริหารส่วนตำบล 40 แห่ง

ปัจจุบันอำเภอบ้านนาแบ่งเขตการปกครองตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องถิ่น
พ.ศ. 2457 เป็นตำบล หมู่บ้าน ดังนี้

1. ตำบลบ้านนา มี 11 หมู่บ้าน
2. ตำบลทองหลาง มี 8 หมู่บ้าน

3. ตำบลอาษา มี 8 หมู่บ้าน
 4. ตำบลศรีกะอาง มี 9 หมู่บ้าน
 5. ตำบลบ้านพร้าว มี 12 หมู่บ้าน
 6. ตำบลบ้านพริก มี 12 หมู่บ้าน
 7. ตำบลพิบูลออก มี 12 หมู่บ้าน
 8. ตำบลป่าชะ มี 13 หมู่บ้าน
 9. ตำบลบางอ้อ มี 14 หมู่บ้าน
 10. ตำบลเขาเพิ่มมี 16 หมู่บ้าน
- รวมทั้งหมด 10 ตำบล 115 หมู่บ้าน

2.1.3 ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศของจังหวัดนครนายก ประกอบด้วย พื้นที่ภูเขาและที่ราบ พื้นที่ภูเขาครอบคลุมพื้นที่ประมาณหนึ่งในสามของพื้นที่จังหวัด โดยวางตัวอยู่ทางเหนือของจังหวัด มีลักษณะเป็นเทือกเขาที่ต่อเนื่องกัน ส่วนมากอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ พื้นที่ภูเขาอยู่ในระดับความสูงตั้งแต่ 40 - 1,000 เมตร จากระดับน้ำทะเล ยอดเขาที่สูงที่สุด คือ ยอดเขาเขียง สูงประมาณ 1,350 เมตร ยอดเขาที่สูงรองลงมา คือ เขาอินทนนท์ สูงประมาณ 1,017 เมตร ยอดเขาเหล่านี้จัดเป็นสันปันน้ำ และเส้นแบ่งเขตจังหวัดระหว่างจังหวัดนครนายกกับจังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดสระบุรี อยู่ในระดับความสูงประมาณ 5 - 40 เมตร พื้นที่ราบเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัด มีลักษณะราบเรียบแต่เป็นบริเวณกว้างอยู่ตอนใต้ และตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัดนครนายก ที่ราบนี้ เป็นส่วนหนึ่งของที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่าง หรือบางครั้งเรียกว่าที่ราบลุ่มเจ้าพระยา ที่เรียกว่า "ที่ราบกรุงเทพฯ" มีระดับความสูงระหว่าง 2 - 5 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง

ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอบ้านนา โดยทั่วไปเป็นที่ราบ ที่เนินเขาทางตอนเหนือของอำเภอมียอดคลองบ้านนาไหลผ่าน ในฤดูฝนมีน้ำเพียงพอสำหรับการเพาะปลูก และลักษณะภูมิอากาศแบ่งออกเป็น 3 ฤดู ได้แก่ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว อุณหภูมิสูงสุด 34.0 องศาเซลเซียส ต่ำสุด 25.0 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยตลอดทั้งปี ประมาณ 2,104.4 มิลลิเมตร

2.1.4 สภาพภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศของจังหวัดนครนายก มีลักษณะร้อนชื้นสลับแห้งแบบทุ่งหญ้าเมืองร้อน เพราะได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ จากอ่าวไทย จึงทำให้มีฝนตกชุกตั้งแต่เดือน

พฤษภาคม จนถึงเดือน ตุลาคม และลมตะวันออกเฉียงเหนือ พาดผ่านตั้งแต่เดือน ตุลาคม ถึงเดือน มกราคม

2.1.5 การเกษตรกรรม

พื้นที่ทำการเกษตร มีจำนวน 152 ครัวเรือน บนพื้นที่ 641.26 ไร่เศษ การทำนานั้นมี ประมาณ ร้อยละ 2 ของประชากรทั้งหมด บนพื้นที่นา 158.13 ไร่ คิดเป็นผลผลิตเฉลี่ย 40 ถัง/ไร่/ปี นิยมปลูกข้าวเจ้ามาก ส่วนข้าวเหนียวปลูกเป็นส่วนน้อยบนพื้นที่เพียง 25 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย 30 ถัง/ไร่/ปี ซึ่งมีปลูกเพียงหมู่บ้านเดียว จึงถือเป็นผลผลิตที่ไม่สูงมากนัก การทำนาเป็นการทำนาปี โดยเริ่มทำการเพาะปลูกในแต่ละหมู่บ้านไม่พร้อมกัน โดยเริ่มเพาะปลูกเดือน กรกฎาคม มิถุนายน และ สิงหาคม ส่วนการปลูกผักและผลไม้ไม่มีจำนวนคิดเป็นร้อยละ 5 ของพื้นที่ผลไม้ที่ปลูก ได้แก่ มะม่วง ขนุน มะพร้าว สวนพืชผัก ฯลฯ

2.1.6 การอุตสาหกรรม

อุตสาหกรรมภายในชุมชนส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก มีอุตสาหกรรมขนาดกลางอยู่บ้าง ประกอบด้วย อุตสาหกรรมก่อสร้าง อุตสาหกรรมบริการ อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม ส่วนอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ไม่มีกิจการ

โรงงานอุตสาหกรรมที่มีในเขตชุมชนตำบลบ้านนา มีดังนี้

โรงงานทำขนมเปียะ	จำนวน 1 โรง
โรงงานทำกฐูปหอม	จำนวน 1 โรง
โรงงานทำกฐูปซีเมนต์บล็อก	จำนวน 1 โรง
โรงงานจำหน่ายไม้แปรรูป	จำนวน 1 โรง
โรงงานก่อสร้างเจดีย์	จำนวน 1 โรง
โรงกลึง	จำนวน 1 โรง
คู่อ้อมรถ	จำนวน 1 โรง

ดังนั้น ความเป็นอยู่หรือวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน จึงขึ้นอยู่กับเกษตรกรรมเป็นหลัก ทั้งนี้เนื่องจากสภาพพื้นที่ของชุมชนโดยทั่วไปเป็นที่ราบ ซึ่งมีแหล่งน้ำธรรมชาติ โดยมีแม่น้ำนครนายก ไหลผ่าน จึงทำให้เหมาะสมแก่การเกษตร อาชีพที่สำคัญของชุมชน คือ การทำนา กับการทำสวน ที่ผสมระหว่างไม้ผลและไม้ยืนต้น นอกจากนี้ ยังมีการทำฟาร์มปศุสัตว์บ้างเล็กน้อย เช่น การเลี้ยงสุกร ไก่ เป็ด และโค รวมทั้งมีการจับสัตว์น้ำจืดตามแหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งเป็นอาชีพเสริมจากการทำนา

สำหรับการผลิตทางด้านอุตสาหกรรมที่มีอยู่ในชุมชนนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการผลิตทางด้านอุตสาหกรรมเกษตร เช่น โรงสีข้าว และผลิตอาหารขนาดเล็ก ซึ่งมีกระจายอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ รวมทั้งมีอุตสาหกรรมบริการที่ใช้เงินทุนไม่สูง และไม่ต้องใช้เทคโนโลยีขั้นสูง

2.1.7 ศาสนสถาน

ภายในชุมชนมีศาสนสถาน จำนวน 9 แห่ง ประกอบด้วยวัดทางพระพุทธศาสนา จำนวน 6 แห่ง มีพระประมาณ 116 รูป มีเนื้อที่ประมาณ 95.4 ไร่ และมีโบสถ์คริสต์ศาสนา จำนวน 1 แห่ง คือ โบสถ์วัดนักบุญเปาโลบ้านนา มีนักบวช 1 รูป มีเนื้อที่ประมาณ 1.25 ไร่

นอกจากนี้ยังมีมัสยิดอีก 1 แห่ง มีเนื้อที่ประมาณ 1.56 ไร่ และศาลเจ้า 1 แห่ง เนื้อที่ 1.36 ไร่ ซึ่งศาสนสถานเหล่านี้ มีแหล่งที่ตั้งกระจายอยู่ใกล้ย่านพักอาศัยผู้คนในชุมชน สามารถเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจได้สะดวก ซึ่งชุมชนบ้านนานั้นประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติ หลายศาสนา เช่น ชาวไทยพุทธ ชาวไทยเชื้อสายจีน ลาวพวน ชาวไทยคริสต์ และชาวไทยมุสลิม ดังนั้น ประเพณี และค่านิยมในท้องถิ่นจึงเป็นไปตามธรรมเนียมของแต่ละเชื้อชาติ แต่ละศาสนา สถาบันศาสนา ในชุมชนจึงมีแตกต่างตามไปด้วย เช่น วัด โบสถ์คริสต์ มัสยิด ศาลเจ้า เป็นต้น และประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ ประเพณีสูชวัญข้าว วันสารทไทย วันสารทจีน การทำบุญถือศีลอด งานพิธีบุญข้าวจี งานบุญข้าวหลาม ประเพณีบายศรีสูชวัญ ประเพณีแข่งเรือ ประเพณีลอยกระทง และประเพณีวันสงกรานต์

ซึ่งในเขตชุมชนที่ผู้ศึกษาได้อาศัยอยู่นั้น มีสถานที่สำคัญ คือ พระพุทธบาท 4 รอย อยู่เป็นโบราณสถานอันเก่าแก่ มีคุณค่าทางศิลปะ แสดงถึงความประณีตงดงามในการประดิษฐ์โดยการหล่อของช่างฝีมือไทยสมัยโบราณ ซึ่งประดิษฐาน ณ มณฑปวัดทองย้อย ซึ่งเป็นสถานที่ที่อยู่ในละแวกบ้านของผู้ศึกษา และในทุกวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ทุกวัดจะมีการจัดงานนมัสการเป็นประจำทุกปี ตามหลักฐานันั้น วัดแห่งหนึ่งสร้างตั้งแต่ พ.ศ. 2127 ในสมัยอยุธยาตอนกลาง นับจนถึงปัจจุบันมีอายุถึง 400 ปี สันนิษฐานว่ามีคนะบุคคล เดินทางมาจากกรุงศรีอยุธยา เห็นว่าสถานที่นี้มีความอุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำลำคลองอยู่โดยรอบ มีป่าไม้เขียวชอุ่ม จึงพากันสร้างวัดตามความเชื่อถือ ของผู้ที่นับถือพุทธศาสนา ซึ่งนอกจากนี้ยังเป็นที่พักปะของผู้คนในชุมชนอีกด้วย

2.2 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น

2.2.1 ที่มาของชื่อนครนายก

จังหวัดนครนายกมีประวัติที่เก่าแก่มาก ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ปรากฏว่าได้พบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในบริเวณจังหวัดนครนายกซึ่งเริ่มมีมาตั้งแต่ก่อนสมัยประวัติศาสตร์เมื่อหลายพันปีแล้วซึ่งประวัติศาสตร์ชื่อเมืองนครนายกไม่สามารถยืนยันเป็นที่แน่นอนว่ามีรากศัพท์

เป็นมาอย่างไร ได้มีผู้เขียนโดยใช้ความคิดเห็นและเชื่อในเหตุผลของแต่ละบุคคลโดยบางท่านไม่ได้ใช้เหตุการณ์ที่ระยะทางประวัติศาสตร์มาเปรียบเทียบในการเขียน และถ้าหากมีการนำระยะเวลาทางประวัติศาสตร์มาเปรียบเทียบในการเขียนแล้วจะสามารถตัดสินใจได้ว่า คำว่า “นครนายก” ไม่ใช่มาจาก คำว่า “การยกอาคารค่านา” และจาก คำว่า “เมืองสมุหนายก” ดังนี้

1. คำว่านครนายกมาจากคำว่า “ยกอาคารค่านา” เมื่อปี พ.ศ. 2476 ครูใหญ่โรงเรียนนาคร ส่ำสงเคราะห์ ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำจังหวัด คือ รองอมตย์ ก้าน สภานนท์ เห็นว่าจังหวัดนครนายก ไม่มีประวัติความเป็นมาให้คนได้ศึกษา ด้วยความหวังดีของการเขียนประวัติศาสตร์ได้เขียนประวัติเมือง นครนายก โดยคำเล่าต่อๆ กันมาแล้วเรียบเรียงไว้ คือ เมืองนี้พื้นที่แต่โบราณเป็นป่าดง มีราษฎรอยู่อาศัยบ้างเล็กน้อย เพื่อนโยบายล่อใจผู้คนราษฎรให้เข้ามาอยู่อาศัยในเนื้อที่ ซึ่งยังรกร้างว่างเปล่าอยู่เป็นจำนวนมากนี้ เพราะเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง ได้ทรงพระกรุณาให้ยกเว้นการเก็บเงินอาคารค่านา และอนุญาตให้ราษฎรเข้ามาหาเลี้ยงชีพ ได้ตามชอบใจเมื่อชาวนี้อพยพออกไป ก็มีผู้คนอพยพครอบครัวมาจับจองโค่นสร้างทำไร่ทำนามากขึ้นจึงเรียกว่า “เมืองนายก” แล้วภายหลังมาจึงเปลี่ยนเรียกเป็น “นครนายก” นี้เป็นคำของชาวบ้านเล่าสืบๆ กันมาหาใช่เป็นหลักฐานที่พึงเชื่อถือเป็นจริงไม่

ข้อวิเคราะห์ของเหตุผลนี้ไม่เชื่อถือได้คือ

1.1 อาคารค่านา เพิ่งมีในสมัยรัชกาลที่ 3 ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้แบ่งการปกครองเป็น “จตุสดมภ์” กรมนามีหน้าที่เป็นพนักงานตรวจสอบการไร่ทำนาและออกสิทธิที่นา ซึ่งถือว่าเป็นการสำคัญยิ่ง ด้วยการทำนาเป็นอาชีพของราษฎรยิ่งกว่ากรอย่างอื่น หน้าที่กรมนาอีกอย่างหนึ่งนั้น คือ เก็บทางข้าวขึ้นฉากหลวง ซึ่งนับว่าเป็นการสำคัญ ด้วยเสมีงอาหารเป็นกำลังพลสำหรับป้องกันบ้านเมือง แต่โบราณมิได้เรียกเงินค่านาใคร ทำนาได้ข้าวต้องแบ่งเอามาส่งขึ้นฉากหลวงไว้สำหรับใช้ราชการ จึงเรียกว่า “ทางข้าว” ต่อมาถึงรัชกาลที่ 3 กรุงรัตนโกสินทร์ โปรดให้เปลี่ยนเก็บเป็นตัว เงินแทนข้าวเปลือก เพื่อจะมีให้ราษฎรได้รับความลำบาก ด้วยต้องขนข้าวมาถึงฉากหลวง จึงได้เรียกว่า “ค่านา” แต่นั้นมา ดังนั้นประวัติที่กล่าวมาว่าพระเจ้าแผ่นดินยกเว้นการเก็บอาคารค่านาถ้าเป็นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์จริง จะต้องมีการเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 หรือ 4 เท่านั้น แต่นครนายกมีปรากฏชื่อชัดแล้วตั้งแต่สมัยพระเจ้าอยู่หัวแล้ว

1.2 การยกอาคารค่านา เกิดได้เพราะพระเจ้าแผ่นดิน พระวงศ์หนึ่งได้ทรงพระกรุณาให้ยกเว้นการเก็บอาคารค่านา เหตุผลที่ต้องการทราบคือ พระวงศ์ใดตามประวัติศาสตร์เมื่อพระเจ้าอยู่หัวสร้างกรุงศรีอยุธยาได้ประกาศให้นครนายกเป็นเมืองหน้าด่านทางทิศตะวันออก ไม่มีประกาศบอกว่าเมืองนี้เป็นป่าดง แต่เมื่อให้เป็นเมืองหน้าด่านจำเป็นต้องมีราษฎรอาศัยมากขึ้น จึงประกาศยกอาคารค่านา (ซึ่งความจริงสมัยนั้นการตัดเก็บระบบรายได้ยังไม่มีเรื่องค่านา ๆ เพื่อล่อใจราษฎรมาอยู่อาศัยและประกาศเรื่องยกอาคารค่านาโดยพระเจ้าแผ่นดินจะต้องเป็นหลักฐานที่ตรวจสอบได้ แม้แต่ในสมัย

พระมหาจักรพรรดิที่ให้รื้อกำแพงเมืองเนื่องจากแทนที่จะเป็นประโยชน์ ต่อบ้านเมืองกลับจะเป็นโทษมากกว่าจึงได้มีการประกาศให้รื้อกำแพง และมีประกาศในหลักฐาน ดังนั้นการที่อ้างพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งทรงพระกรุณาให้ยกเว้นค่านาดังกล่าว จึงเป็นการอ้างเพื่อให้มีน้ำหนักการเป็นจริงทางประวัติศาสตร์เท่านั้น

2. คำว่านครนายกมาจากคำว่า "สมุหนายก" เมื่อระหว่างวันที่ 17-21 ตุลาคม 2550 กลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษาได้จัดประชุมเพื่อเขียนหนังสือประกอบการเรียนในหัวข้อประวัติความเป็นมาของจังหวัดนครนายก ได้มีการสันนิษฐานความเป็นมาของชื่อจังหวัดนครนายกและไม่เชื่อในเหตุผลเก่าเรื่องการยกค่านา แต่เนื่องจากไม่มีการคัดค้านในเรื่องเหตุผลของหลักฐานจึงเป็นเสมือนการยอมรับในประวัติที่เขียนดังกล่าวเรื่อยๆมาอย่างที่ที่จะทำให้ประชาชนเปลี่ยนความเชื่อไปได้ นายทฤษฎี อุดวาที ผู้เรียบเรียงฯ จึงได้ตั้งข้อสมมุติฐานขึ้นมาเองว่า อยุธยาเคยมีการจัดระบบจตุสดมภ์ และต่อมาได้มีการจัดตั้งสมุหกลาโหม และสมุหนายก ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991 , พ.ศ. 2031) จึงเขียนเป็นแนวสันนิษฐานเพิ่มอีก 1 ข้อ เพื่อเปลี่ยนแนวคิดให้ผู้คนเกิดความลังเลใจโดยไม่บอกว่าเป็นความคิดที่เกิดขึ้น เมื่อ พ.ศ.2520 ปรากฏว่าได้รับผลดังคิดคือได้มีการตีพิมพ์ในวารสารต่าง ๆ แม้แต่รายงาน ของจังหวัดนครนายกได้นำไปพิมพ์และผู้ว่าราชการจังหวัดนครนายก (นาย ปัญญา ฤกษ์อุไร) ยังได้เขียนว่าอาจจะเป็นไปได้ ดังข้อเขียนของท่านคือ "ส่วนทางที่มาที่สอง ก็สันนิษฐานกันว่าเมืองศรีอยุธยาแบ่งการปกครองออกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งคือ สมุหกลาโหม อีกฝ่ายหนึ่งคือ สมุหนายก จังหวัดนครนายกอยู่ใกล้กรุงศรีอยุธยาจึงอยู่ในความควบคุมดูแลของสมุหนายกราชวรจึงพากันเรียกว่าเมืองของสมุหนายก นาน ๆ เข้าก็กลายเป็นนครนายก ตามเหตุผลข้อนี้ สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นไปได้ ซึ่งเหตุผลของคำว่า "นครนายก" มาจากคำว่า "สมุหนายก" นี้ (ผู้เรียบเรียง) ขอยืนยันว่าเป็นความคิดจากผู้เรียบเรียงเองโดยไม่ได้ใช้เหตุผลอื่นเพียงแต่เห็นว่ามีความน่าเชื่อถือ จึงเขียนเป็นข้อสันนิษฐานเพื่อให้เห็นว่าการเขียนประวัติศาสตร์ โดยหาเหตุที่พอเป็นไปได้จะทำให้คนมีแนวคิดเชื่อคล้อยตามได้ และคำว่าสมุหนายกเป็นคำที่เกิดขึ้นสมัยพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งอยู่หลังสมัยพระเจ้าอู่ทองประมาณ 80 ปี โดยชื่อ "เมืองนครนายก" ได้มีปรากฏในสมัยพระเจ้าอู่ทองส่วนข้อสันนิษฐานในข้อนี้เพิ่งมีปรากฏเมื่อปี พ.ศ.2520 จะไม่มีปรากฏข้อเขียนเกี่ยวกับเรื่องชื่อจังหวัดนครนายกว่ามาจากคำว่า "สมุหนายก" เลย

3. ส่วนข้อสันนิษฐานที่ว่ามาจากคำขอมโบราณ คือ "โกระยก" ซึ่งจากพจนานุกรมจะแปลความหมายแต่ละคำดังนี้

โก แปลว่า แผ่นดิน

รก แปลว่า หา หรือ หามาได้

ยก แปลว่า เอา , เอามา

ถ้ารวมคำแล้วแปลความหมายจะได้ความหมายคือ แผ่นดินที่หาเอามา ซึ่งข้อสันนิษฐานนี้ ถ้าเป็นจริงนั้นมีความหมายว่า ชื่อเมืองโบราณที่ตั้งละครและต่อมาได้มีการย้ายตัวเมืองเพื่อให้อยู่ใกล้แม่น้ำ ในสมัยพระเจ้าอู่ทองส่วนชื่อเมืองยังคงเรียกอย่างเดิมคือ “โกระยก” จนมีการเพี้ยนเสียงเรียกและเปลี่ยนลักษณะเป็นคำไทยมากขึ้น จึงเรียกว่า “นครนายก”

จะเห็นว่าเมืองต่าง ๆ ในไทยแม้แต่ภาคใต้ในปัจจุบันบางเมืองยังมีชื่อเรียกที่เป็นลักษณะชอมโบราณอยู่ แต่ชื่อเมืองนครนายกจะใช้ชื่อเดิมที่เป็นภาษาชอมโบราณหรือไม่ยังไม่มีความชัดเจนที่พิสูจน์ได้ ชัด เพียงแต่จากเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ เปรียบเทียบแล้วสรุปได้ว่า เมืองนครนายกไม่ใช่เป็นเมืองที่มีชื่อเรียกจากคำว่า “ยกอากรคานา” หรือจาก “เมืองสมุหนายก” แล้วเสียงเรียกเพี้ยนมาจนกลายเป็นคำว่า “นครนายก” (เอกสารการศึกษาประวัติศาสตร์ เมืองนครนายก. 2533: 13-16)

2.2.2 การตั้งถิ่นฐาน

ทางประวัติศาสตร์ปรากฏว่าได้พบหลักฐานของมนุษย์ในบริเวณจังหวัดนครนายก เช่น การสำรวจขุดทางโบราณคดี ณ บ้านห้วยกรวด ตำบลเขาเพิ่ม อำเภอบ้านนา สันนิษฐานว่า เป็นแหล่งผลิตเครื่องมือ หิน เนื่องจากพบโคลนชั้นรูป ขวานหิน ทั้งแบบมีป้า และไม่มีป้า ขวานหินขัด สะเก็ดหิน เศษภาชนะดินเผา เครื่องปั้นดินเผาขนาดเล็ก หินลับ และลูกปัด และบริเวณริมคลองบ้านนา พบหลักฐานโบราณคดีในบ่อคูตทรายเป็นขวานหินขัดประมาณ 200 ชิ้น และขวานสำริด 2 ชิ้น เครื่องมือขัดมี 2 แบบ คือ แบบไม่มีป้า และแบบมีป้า ส่วนโครงกระดูกของเจ้าของเครื่องมือเครื่องใช้ดังกล่าวค้นพบระหว่างคูตทรายเช่นกัน ซึ่งริมคลองบ้านนาตามหลักฐานทางโบราณคดีดังกล่าว แสดงว่าประมาณ 3,000-5,000 ปี มาแล้วมนุษย์กลุ่มหนึ่งได้เคลื่อนย้ายมาอาศัยอยู่ในบริเวณริมคลองบ้านนาซึ่งเป็นการตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่ราบริมน้ำ เป็นชุมชนเกษตรกรรมที่คนในยุคนั้นเรียนรู้ การเพาะปลูก และสามารถควบคุมปริมาณน้ำในการเพาะปลูก และสามารถควบคุมปริมาณน้ำในการเพาะปลูก

2.2.3 ยุคเปลี่ยนแปลงสังคมนครนายกให้ทันสมัย

เมื่อสิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แนวพระราชดำริสำคัญในการปฏิรูปการเมืองการปกครองเมืองนครนายกให้ทันสมัยได้ประสบผลสำเร็จระดับหนึ่งแทนที่ “ระบบกินเมือง” เนื่องจากการปกครองแบบใหม่การคลัง และการศาลเป็นระเบียบแบบแผน กระบวนการปฏิรูปทางการเมืองการปกครองของราชอาณาจักรสยามดังกล่าวเป็นสิ่งที่ปฏิบัติควบคู่กันไปกับความพยายามเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทันสมัย (Modernization) ในทุกระดับของสังคมเมื่อเริ่มต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและต่อๆ มาความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ปรากฏในทุกๆ

ท้องถิ่น ที่ส่วนกลางพยายามยื่นมือเข้าไปควบคุมมากขึ้นน้อยข้าง โดยเฉพาะเมืองนครนายกซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ อาจจะสะท้อนความรัดกุมในการดำเนินการปกครองของรัฐบาลกลางเพื่อสร้างชีวิตที่ให้ราษฎร "อยู่เย็นเป็นสุข"

พ.ศ. 2475 ประเทศไทยได้เปลี่ยนการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองระบบรัฐสภา มีพระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุขอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลกระทบต่อการเมืองการปกครองและสังคมของจังหวัดนครนายกยิ่งกว่าด้านอื่น ๆ จนถึงสงครามโลกครั้งที่สอง จังหวัดนครนายกเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ ที่สำคัญจังหวัดนครนายกของไทย เมื่อสงครามยุติลงรัฐบาลไทยจึงกลับมาพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามหลักการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นไป จังหวัดนครนายกได้รับความช่วยเหลือจากบาลในเรื่องเพิ่มพื้นที่ชลประทานเพิ่มโอกาสทางการศึกษาและการสาธารณสุข โดยเฉพาะจำนวนพื้นที่เพาะปลูก พื้นที่ชลประทาน จำนวนโรงงานอุตสาหกรรม อาทิ โรงสีข้าว จำนวนสถานการศึกษา โรงพยาบาล สถานือนามัย ถนน หมายเลขโทรศัพท์นั้น จะเพิ่มปริมาณขึ้นตามจำนวนประชากร แต่ปัญหาหลายอย่างยังไม่ได้แก้ไขให้ลุล่วงเป็นต้นว่าปัญหาเกษตรกรรม ปัญหาสังคม ซึ่งเป็นผลกระทบโดยตรงจากวิกฤตการณ์เศรษฐกิจที่เผชิญกันทั่วทั้งประเทศ

2.2.4 บทบาทของรัฐบาลและผลกระทบทางเศรษฐกิจ

รัฐบาลคณะราษฎรภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองให้นโยบายไว้ชัดเจนว่า "จะต้องรักษาความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจและจะไม่ปล่อยให้ราษฎรรอดอยากเหมือนกับอดีตที่ผ่านมา" ดังนั้นจึงยึดหลักแนวคิดแบบชาตินิยมทางเศรษฐกิจเป็นอิสระจากการครอบงำต่างชาติสนับสนุนให้คนไทยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการการค้า ซึ่งเริ่มให้ความสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจให้เป็นอุตสาหกรรมแบบทุนนิยมโดยการนำของรัฐบาล

บทบาทของรัฐบาลในกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ดำเนินการตามลำดับจนถึงขั้นผูกขาดการค้าข้าวและกิจกรรมต่อเนื่อง การผูกขาดธุรกิจนำเข้าและส่งออกการจัดตั้งและดำเนินธุรกิจอุตสาหกรรมเป็นความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เรื้อรังมานาน รัฐบาลมีบทบาทในการพัฒนาทางเศรษฐกิจดังนี้คือ

1. ระยะเวลาส่งเสริมนโยบายชาตินิยม เนื่องจากหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองประสบปัญหาขาดแคลนเงินทุนและความชำนาญในการประกอบธุรกิจในสังคมไทยปัญหาพ่อค้าต่างชาติครอบงำทางเศรษฐกิจ ทำให้รัฐบาลเลือกใช้นโยบายชาตินิยมในการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยส่งเสริมให้คนไทยเกิดความนิยมและหันมาประกอบอาชีพทางด้านธุรกิจการค้าและอุตสาหกรรมบางประเภทแทนการทำการเกษตรเพียงอย่างเดียว เพื่อจะได้เข้าไปมีบทบาทและอิทธิพลแทนที่ชาวต่างชาติ การให้

ความสำคัญในการพัฒนาการเกษตรลดลงและไม่เพียงพอ แม้ว่าโดยพื้นฐานแล้วภาคเกษตรกรรมจะเป็นภาคเศรษฐกิจหลักของประเทศโดยเฉพาะเรื่องข้าว

ซึ่งนโยบายดังกล่าวนั้นไม่ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของรัฐบาล เพราะกิจการค้าและอุตสาหกรรมของจังหวัดคงสืบทอดไทยกลุ่มคนจีนที่เป็นนายทุนท้องถิ่นโดยเฉพาะคนไทยในท้องถิ่นไม่เห็นความสำคัญของกิจการค้าขาดพื้นฐานความเข้าใจ และความถนัดในการดำเนินกิจการ นอกจากนั้นลักษณะนโยบายเกิดจากความคิดและการตัดสินใจของรัฐบาลโดยไม่ได้อยู่บนพื้นฐานความเข้าใจ ทั้งไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ประชาชนเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามคำสั่งและคำแนะนำของรัฐบาลทำให้ขาดความกระตือรือร้นในการพัฒนาหรือขยายผล ถึงแม้ว่านโยบายดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ในการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่คนไทยเป็นอย่างมาก

2. ระยะที่สองส่งเสริมการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ใช้ในพื้นที่จังหวัดนครนายกผลกระทบของสภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้พื้นที่ร้าง น้ำไม่เพียงพอค่าใช้จ่ายสูงและคุณภาพข้าวต่ำลง รัฐบาลจึงได้ส่งเสริมให้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในพื้นที่จังหวัดนครนายกเพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวอันเป็นสินค้าเกษตรหลักหลังของจังหวัด เป็นต้นว่าการบำรุงพันธุ์ข้าว การปรับปรุงดินโดยการใส่ปุ๋ย การใช้เครื่องทุ่นแรง เช่น รถไถนา เครื่องเกี่ยวข้าว เครื่องนวดข้าว อย่างไรก็ตาม พ.ศ.2498 รัฐบาลประกาศเปลี่ยนแปลงนโยบายการเกษตรของชาติใหม่ว่าจะไม่ขยายพื้นที่การเพาะปลูกข้าวออกไปอีก เนื่องจากเกิดภาวะผลผลิตข้าวล้นตลาดโลกตั้งแต่ พ.ศ. 2496 เป็นต้นมา แต่มุ่งเพิ่มผลผลิตข้าวโดยอาศัยหลักวิชาการสมัยใหม่ เช่น การใส่ปุ๋ย การให้น้ำที่เหมาะสม การบำรุงดิน การบำรุงพันธุ์ที่ดี เพื่อให้ได้ผลผลิตต่อไร่ เพิ่มขึ้น เป็นการช่วยเพิ่มปริมาณผลผลิตโดยรวม ตลอดจนการเร่งรัดและการส่งเสริมให้ปลูกพืชอย่างอื่นที่เหมาะสมซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดโลกแทนการปลูกข้าวในท้องที่เพื่อแก้ไขและบรรเทาวิกฤตการดังกล่าว

3. ระยะที่สามเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศประกอบด้วย ปัจจัยภายในประเทศ ได้แก่ ปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองไทย ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเมืองระดับสากล การต่อสู้ทางอุดมการณ์ระหว่างลัทธิเสรีนิยมประชาธิปไตยกับสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ตลอดจนบทบาท และปรัชญาการพัฒนาเศรษฐกิจของธนาคารโลกเป็นเงื่อนไขที่ทำให้รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ชัดเจนขึ้นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยให้ความสำคัญเรื่องการผลิตเชิงอุตสาหกรรมเป็นหลัก เน้นการเมอิตราส่วนของภาคอุตสาหกรรมและการบริการให้มากขึ้น กุ้ยืมเงินจากต่างประเทศเพื่อลงทุนในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจเพื่อสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรม

4. การพัฒนาจังหวัดนครนายกปัจจุบัน ตามที่จังหวัดนครนายกได้พัฒนาด้านชลประทาน และการคมนาคมขนส่งแล้วยังได้รับการพัฒนาด้านการศึกษาการสุขภาพและการสุขอนามัยอย่างมากตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และในระยะประมาณครึ่งศตวรรษที่ผ่านมาจังหวัดนครนายก ได้พัฒนาการขึ้นตามลำดับ เช่น การเพิ่มจำนวนประชากรส่งผลให้จังหวัดสร้างระบบสาธารณูปโภคเพิ่มขึ้นในทศวรรษที่ผ่านมา ก่อนวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 เศรษฐกิจของไทยขยายตัวอย่างมากส่งผลให้สร้าง และปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคอย่างกว้างขวาง ซึ่งการขยายปัจจัยพื้นฐานในการผลิตทำให้เศรษฐกิจเติบโตเป็นอย่างมาก

5. ปัญหาของจังหวัดนครนายกปัจจุบัน ในทศวรรษที่ผ่านมาจังหวัดนครนายกได้ขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างมากก่อนวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 ทำให้พลเมืองมีระดับความเป็นอยู่ดีขึ้น แม้ปัญหาหลายอย่างจะได้รับการแก้ไขลุล่วงตามแต่ยังคงมีปัญหาจำนวนหนึ่งเบาบางลงหรือเกิดขึ้นใหม่ซึ่งต้องใช้เวลาและงบประมาณจำนวนมากในการแก้ไขตามแผนพัฒนาจังหวัด 5 ปี (พ.ศ. 2540-2544) (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครนายก 41: 68)

2.2.5 ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น

เป็นสิ่งที่คนไทยประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านานตามระเบียบแบบแผนหรือข้อกำหนดที่สังคมยอมรับ มีทั้งแนวปฏิบัติเกี่ยวกับศีลธรรม เรียกว่า "จารีตประเพณี" ซึ่งควรประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง ถ้าทำผิด เรียกว่า ผิดจารีตผิดฮีต หรือ ผิดผี เช่น บุตรต้องเลี้ยงดูบิดามารดา ถ้าไม่เลี้ยงดูถือว่าเนรคุณอกตัญญูต่อบุพการี เป็นต้น ถ้ามีบทลงโทษ ความประพฤติจัดเป็นเรื่องของกฎหมาย หรือเกี่ยวกับประเพณีที่สังคมกำหนดเป็นระเบียบวิธีการอย่างชัดเจน หรือไม่ได้กำหนดเป็นแบบแผนแต่รู้กันเองโดยปริยายว่าความปฏิบัติอย่างไร เรียกว่า "ขนบประเพณี" เช่น ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตประเพณีเนื่องในเทศกาลต่าง ๆ เป็นต้น และอีกประการหนึ่งเป็นเรื่องธรรมเนียมที่ไม่มีผิดถูก หรือมีระเบียบแบบแผน แต่ถ้าไม่ปฏิบัติตามอาจได้รับ ตาหนิงจากสังคมเรียกว่า "ธรรมเนียมประเพณี" เช่น การแต่งกาย กิริยา มารยาท การพูด เป็นต้น

ประเพณีส่วนสังคมหรือส่วนประชาชน ประเพณีที่ประชาชนในจังหวัดนครนายกได้ยึดถือปฏิบัติกันตลอดทั้งปีตั้งแต่เดือนอ้ายจนถึงเดือนสิบสอง ส่วนใหญ่เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตทางเกษตรกรรม ซึ่งสำรวจพบประเพณีในรอบปีถึง 73 ประเพณี บางประเพณียึดถือปฏิบัติกันเฉพาะกลุ่มชนซึ่งยังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ประเพณีส่วนสังคมหรือประชาชนสามารถจำแนกตามลำดับ ดังนี้

เดือนอ้าย	ประเพณีเกี่ยวกับ เกี่ยวข้าว คือ ลงแขกเกี่ยวข้าว
เดือนยี่	ประเพณีเกี่ยวกับการ ทำนา ลงแขกนวดข้าว ทำบุญลาน ก่อพระทราย ข้าวเปลือก
เดือนสาม	สู่ขวัญข้าว สู่ขวัญควาย สู่ขวัญเกวียน บุญข้าวจี๋ (พวน) บุญข้าวเกรียบ (พวน) และมาฆบูชา
เดือนสี่	ตรุษจีน (บุญสวดแม่ปลาช่อนและปั้นตาเมฆยายหมอก)
เดือนห้า	สงกรานต์ ก่อพระทราย อาบก่อนกา(พวน) ทำบุญกลางบ้าน ฆ้อง(พวน) แห่บั้งไฟ แห่นางแมว
เดือนหก	วิสาขบูชา เลี้ยงตาเจ้าบ้าน (มอญ) สลากภัต เลี้ยงตาแสง
เดือนเจ็ด	แรกนาขวัญ บายศรีพระ(พวน)
เดือนแปด	เข้าพรรษา
เดือนเก้า	ข้าวประดับดิน(ลาวเวียง) บุญห่อข้าว(พวน) สารทพวน
เดือนสิบ	สารทลาว สารไทย เทศน์คธาพัน
เดือนสิบเอ็ด	ทำขวัญข้าว (ตั้งห้อง) ออกพรรษา แห่ข้าว พันก้อน ทอดกฐิน
เดือนสิบสอง	ลอยกระทง เทศน์มหาชาติ ทานข้าวเฒ่า

นอกจากนั้นไม่กำหนด เดือน เช่น การทำบุญวันพระ ให้อาบน้ำแม่บันได แม่เตาไฟ โองน้ำและทอดผ้าป่า เป็นต้น (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครนายก 41: 201)

ซึ่งลักษณะของประเพณีที่ไม่กำหนด เดือน มีดังนี้

ประเพณีให้อาบน้ำ เป็นประเพณีที่นิยมปฏิบัติกันโดยตักน้ำให้เต็มตุ่มนำขันท์ 5 ไสพานแล้วอธิฐานให้ร่ำรวย มีเงินมีทองเต็มตุ่มเหมือนน้ำ ประเพณีให้อาบน้ำนี้ปฏิบัติกันในวันพระขึ้น 15 ค่ำของทุกเดือน

ประเพณีให้อาบน้ำแม่เตา เป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันในบ้านที่มีเตาไฟ ตามความเชื่อว่าเป็นผู้มีคุณผลิตอาหารให้รับประทาน โดยแต่งขัน 5 วาง ที่เตาไฟในวันพระ 15 ค่ำ เช่นกัน แต่ในปัจจุบันปฏิบัติกันน้อยมาก

ประเพณีให้อาบน้ำพระภูมิ ชาวบ้านนิยมปฏิบัติกันในวันพระช่วงเวลาเย็นหลังจากอาบน้ำแต่งกายให้สะอาดก่อนค้ำ นาดอกไม้ธูป เทียน ให้อาบน้ำพระภูมิให้ปกป้องรักษาบ้านเรือนร่มเย็นเป็นสุข ประเพณีนี้บางหมู่บ้านจะให้อาบน้ำในตอนเช้า

ประเพณีไหว้แม่บ้านใด ตามความเชื่อแม่บ้านใดมีคน มีความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ครอบครัว จึงนิยมแต่งกรวยขันธ์ 5 หนึ่งคู่ที่หัวบันได กล่าวคำอธิษฐานตั้งยามที่เป็นสิริมงคลต่อบุคคลในครอบครัว

ซึ่งประเพณีท้องถิ่นในการเล่นเพลงระบำในจังหวัดนครนายกนั้น ส่วนใหญ่เล่นในงานมงคล งานรื่นเริง และเทศกาลต่าง ๆ เช่น งานตรุษสงกรานต์ งานสารท งานบวช ฯลฯ ซึ่งการเล่นมีมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นในพื้นที่ของตำบลบ้านนา

การเล่นเพลงระบำบ้านนาประกอบด้วย พ่อเพลง แม่เพลง ตั้งแต่ 2-3 คนขึ้นไป มีลูกคู่ร้องรับ 1-2 คน แล้วสามารถเล่นเพลงระบำได้ การกำหนดจังหวะใช้การปรบมือ เนื้อหาเล่นเป็นชุด ๆ ตั้งแต่ไหว้ครูเกริ่นชวนฝ่ายหญิงรำฝ่ายหญิงไหว้ครูแล้วเริ่มว่าบทแต่งตัว ซึ่งหมายความว่า จะออกไปพบแล้วว่า "ประ" คำพูดกัน มีแขวงอื่น ๆ เช่น แขวงนา แขวงเกวียน ฯลฯ อาจเล่นเป็นเรื่องราวทางวรรณคดี เช่น ไชยเชษฐา ลักษณะวงศ์ ฯลฯ จบลงด้วยบท ฯลฯ การเล่นเพลงส่วนใหญ่เล่นกันในเวลาประมาณ 20 นาทีมาถึงเที่ยงคืน หรือเล่นตั้งแต่หัวค่ำย่นรุ่งเช้า

ตัวอย่างเพลงระบำ "บ้านนา"

"ไหว้ครู" มือข้าพเจ้าสิบนิ้ว	ยกขึ้นวางหว่างคิ้วเหนือเศียร
มีดอกไม้รูปเทียนบูชา	ข้าจะไหว้พระพุทธรูปที่ล้ำ
จะไหว้พระธรรมที่เลิศ	จะไหว้พระสงฆ์องค์ประเสริฐที่อยู่ตามวัดวา
ขอให้คุณพระรัตนตรัย	มาดลใจข้าพระเจ้าเมื่อกระผมจะกล่าววาจา
ข้าพเจ้าจะคิดอะไรมาดลใจดลจิต	ที่ข้าพเจ้าคิดว่าอะไร
เสริมการไหว้พระเลยหันมาไหว้ครู	ที่ข้าพเจ้าได้เรียนรู้ เอามา
จะไหว้ครูชิงครุฑาบไหว้ครูรับครุฑกลอง	ไหว้ครูระบำ รำร้อง สอนมา
ถ้าผู้ใดคิดสู้ ขอให้ครูประสิทธิ์	ขอให้มันแพ้ฤทธิ์ไปด้วยอำนาจครุฑา
เสร็จจากไหว้ครูเลยหันมาไหว้คุณ	ที่ท่านได้เกื้อหนุนลูกมา

วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครนายก ตามที่ได้ศึกษาสำรวจข้อมูลตั้งแต่ พ.ศ. 2526 ถึง พ.ศ. 2536 มีประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดจำนวน 73 ประเพณี ซึ่งตั้งแต่ พ.ศ. 2541 ได้สำรวจหาข้อมูลเพิ่มเติมปรากฏว่ามีความเจริญทางเทคโนโลยีและอิทธิพลทางตะวันตก เช่น เครื่องทุนแรง เครื่องใช้ไฟฟ้า ปู่ ยาเคมี เครื่องยนต์ ของสำเร็จรูปทั้งผลิตภัณฑ์และอาหาร เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ผลิตภัณฑ์จากต่างประเทศ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดนครนายกมีทั้งรูปลักษณะที่ปฏิบัติกันเช่นเดิมนั้น มีการเปลี่ยนแปลง ลดน้อย หรือสูญหายไปตามกาลเวลา

ซึ่งประเพณีที่มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมทำให้เกิดการลดขั้นตอนและวันเตรียมการน้อยลง ซึ่งบางประเพณีต้องดูฤกษ์ยาม ให้ฤกษ์ตรงกับวันหยุดงาน เช่น แต่งงาน บุญพระเวส สลากภัต แห่ นางแมว ส่งกระทง เลี้ยงของรักษา กวนข้าว ทำบุญกลางบ้าน สู่ขวัญคน เป็นต้น และประเพณีที่ลดน้อยลง และการปฏิบัติกันเฉพาะบางท้องถิ่น หรืออาจมีแนวโน้มที่จะสูญหายไปตามกาลเวลา และสภาพแวดล้อม คือ เล่นนาง ไหว้ผีฟ้า และประเพณีสงกรานต์ที่มีการละเล่นเข้าผีต่าง ๆ ประเพณีเกี่ยวกับการทำนา เช่น ลงแขกเกี่ยวข้าว ทำบุญลาน ข้าวรวมญาติ สู่ขวัญควาย สู่ขวัญเกวียน สวดขอฝน บุญสวด แม่ปลาช่อน เป็นต้น

2.2.6 แหล่งประวัติศาสตร์

เพนียดคล้องช้าง เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ เนื่องจากในอดีตมีตึกสงครามซึ่งต้องใช้ช้างเป็นพาหนะในการสงครามนับแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ ดังนั้น บริเวณที่พระมหากษัตริย์คล้องช้างเผือกจึงเป็นเหตุการณ์หนึ่งที่สำคัญในประวัติศาสตร์ ในการศึกษาโบราณคดีและประวัติศาสตร์เมืองนครนายกตามโครงการสนองแนวพระราชดำริฯ พ.ศ.2536-2538 ของกรมศิลปากรนั้นปรากฏว่า เมื่อ พ.ศ.2550 สมัยสมเด็จพระเจ้าเสือ จังหวัดนครนายกมีเพนียดคล้องช้างที่อำเภอบ้านนา อยู่ด้านหลังวัดไม้รวกในปัจจุบัน ดังความที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนมาศ ช้างนครนายกมีจำนวนมากโดยเฉพาะอำเภอบ้านนา มีเส้นทางไล่ช้างป่าเข้าเพนียดคล้องช้างมีลักษณะเป็นเนินดินขนาดใหญ่ ปกคลุมด้วยต้นไม้และไม่พุ่มค่อนข้างหนาแน่น พื้นที่รอบ ๆ บางส่วนนำไปไถทำนา แนวเสามาไม้ที่เป็นเพนียดคล้องช้างหายไปอันหนึ่งซึ่งไม่สามารถบอกขนาดที่แน่นอนได้ เนื่องจากระยะเวลาที่ยาวนาน นอกจากถางพื้นที่และกำหนดจุดเพื่อขุดค้นทางโบราณคดีแล้วจะได้หลักฐานของเพนียดคล้องช้าง แห่งนี้ว่าสำคัญมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ธนบุรี จนถึงรัตนโกสินทร์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

2.3 ภูมิปัญญาชาวบ้าน

ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์ ความรู้ความสามารถของคนในสังคม ทั้งการสร้างเครื่องมือ เครื่องใช้ และด้านอื่น ๆ ที่ผสมผสานกลิ่นกับสิ่งแวดล้อมเป็นร่องรอยทางวัฒนธรรมที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ดังนั้นภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นสิ่งที่แสดงถึงนั้นเพราะฐานความรู้ของชาวบ้านหรือความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรง ซึ่งเป็นประสบการณ์ของตนเอง หรือทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นความรู้ที่สะสมสืบทอดกันมา ดังนั้นอาจสรุปว่าภูมิปัญญาชาวบ้านนั้น หมายถึง การนำความรู้ ความสามารถ

และความคิด แก้ปัญหาด้วยสติปัญญาของตนเองซึ่งเป็นองค์ความรู้ในเชิงสร้างสรรค์ที่สอดคล้องและสัมพันธ์กับขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม และเทคโนโลยีที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

ด้วยเหตุที่ภูมิปัญญาเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันในทุกสาขาวิชาไม่แยกเฉพาะเป็นวิชา ๆ แบบที่เล่าเรียนกัน ดังนั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาชีพ ความเป็นอยู่ ประเพณี และวัฒนธรรมจึงผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันหมด ซึ่งในปัจจุบันองค์กรต่าง ๆ ที่ส่งเสริมความเจริญในท้องถิ่นต่าง ๆ เน้นการใช้วิทยาการหรือเทคโนโลยีแผนใหม่โดยขาดการเชื่อมโยงเทคโนโลยีแผนเก่าที่มีมาแต่อดีตขาดการปรับปรุงที่เหมาะสม เป็นผลให้วิถีชีวิตชาวบ้านเปลี่ยนแปลงรวดเร็วเกินไป ชาวบ้านสูญเสียความสมดุลของตนเริ่มขาดความภาคภูมิใจในรากเหง้าอันเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามเครื่องมือเครื่องใช้และวิธีการในการทำงานที่ดัดแปลงเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตของตน อุปกรณ์และวิธีการต่าง ๆ จึงถือว่าเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าที่แสดงออกถึงมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงมีบทบาทในชุมชนโดยเป็นแหล่งข้อมูลความรู้ ทำหน้าที่ช่วยเหลือ สนับสนุน แก้ไขปัญหาในการประกอบอาชีพ รวมไปถึงการถ่ายทอดความรู้ของตนในบุคคลอื่น ช่วยปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตในสังคมให้เหมาะสมกับยุคสมัยและช่วยสร้างความสมดุลระหว่างคน สังคม และธรรมชาติ ซึ่ง อังกุล สมคะเนย์ ได้จัดกลุ่มภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. เกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ และหลักการพื้นฐานขององค์ความรู้ซึ่งเกิดจากการสังสมถ่ายทอดความรู้กันมา

2. งานด้านศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี

3. งานเกี่ยวกับการประกอบอาชีพในท้องถิ่นได้พัฒนาเหมาะสมกับสมัย

4. งานเกี่ยวกับการปฏิบัติ ความคิด และเทคโนโลยีสมัยใหม่ (อังกุล สมคะเนย์. 2535: 7)

ในปัจจุบันความสนใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านในเรื่องศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านกว้างขวางขึ้นกว่าอดีตที่ผ่านมา โดยเฉพาะเรื่องของศิลปะ และหัตถกรรมพื้นบ้านอันเป็นผลิตผลของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ หัตถกรรมพื้นบ้านของไทยนั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในสังคมเกษตรของไทยมาช้านาน เป็นเครื่องมือใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งผลิตที่สร้างขึ้นเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มชน และซื้อขายแลกเปลี่ยนกับปัจจัยที่จำเป็นที่มาจากต่างถิ่น นอกจากนี้บางกลุ่มชนยังมีความสามารถ มีความชำนาญในการผลิตหัตถกรรมบางประเภทเป็นพิเศษ จนผลิตเป็นอาชีพเสริมหรือผลิตเป็นอาชีพหลักเป็นรายได้เลี้ยงครอบครัว ดังนั้นหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนไทยมาช้านาน

หัตถกรรม (Craft) หมายถึง สิ่งที่สร้างขึ้นด้วยฝีมือมนุษย์โดยวัตถุประสงค์เพื่อการใช้ประโยชน์เป็นสำคัญ รูปแบบของงานหัตถกรรมจะพัฒนาขึ้นจากความชำนาญของช่าง และการ

ปรับปรุงเพื่อให้สนองประโยชน์ที่ใช้อยู่ การศึกษาศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านจำเป็นต้องทำความเข้าใจ และศึกษาหาความหมายของคำว่า "ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน" ซึ่งคำนี้ตามนัยแห่งความเข้าใจ ทัวไปมักใช้เรียกรวม ๆ ระหว่างหัตถกรรมพื้นบ้าน และศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเข้าด้วยกัน แต่จากการศึกษาศิลปหัตถกรรม พื้นบ้านพบว่า งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของบางประเภท เป็นเพียงงานหัตถกรรมมากกว่าที่จะเป็นงานศิลปหัตถกรรม แต่ในการแยกงานหัตถกรรมและงานศิลปหัตถกรรมออกจากรวม เป็นสิ่งที่กระทำได้ยากต้องใช้หลักวิชาการและประสบการณ์จึงสามารถวิเคราะห์ และแยกแยะได้ ดังนั้นในการศึกษาจึงต้องทำความเข้าใจคำว่า ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน และศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งศิลปหัตถกรรมที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับหัตถกรรมนั้นเป็นเรื่องของศิลปะเพื่อการใช้อยู่หรือเป็นศิลปะประเภทประยุกต์ศิลป์ซึ่งผู้สร้างใช้ความรู้ความสามารถ เชิงศิลปะ (Artistic) มาเสริมให้งานหัตถกรรมมีความสวยงามน่าใช้ กลายเป็นงาน ศิลปหัตถกรรม (Arts and crafts) แต่ความเป็นศิลปะหรือที่แท้คือ "ที่เกิดกับงานหัตถกรรมนั้นมีกระบวนการต่างไปจากกระบวนการทางศิลปะของศิลปินผู้สร้างงานวิจิตรศิลป์ เพราะช่างพื้นบ้านหรือศิลปินพื้นบ้านมิได้ผ่านการศึกษาศิลปะอย่างเป็นทางการ สถาบัน ความเป็นศิลปะหรือความงามที่เกิดขึ้น จึงเกิดจากความชำนาญและประสบการณ์ในการสร้างสรรค์จนช่างสามารถบิดเกลียว แกะไขความบกพร่อง ความขัดแย้งในงานหัตถกรรมให้มีความประสานกลมกลืนกันทั้ง ประโยชน์ใช้สอยและความสวยงามน่าใช้ซึ่ง วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้อธิบายคำว่า "หัตถกรรม" ไว้ว่า

หัตถกรรม คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นจากฝีมือและภูมิปัญญา เพื่อใช้สอยให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิต หัตถกรรมชิ้นแรกของมนุษย์ ควรจะได้แก่เครื่องมือหินกะเทาะของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งถือว่าการเริ่มต้นของการใช้ฝีมือและความคิดสร้างสรรค์สร้างเครื่องมือเครื่องใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต จากหัตถกรรมชิ้นแรกมนุษย์ได้สร้างงานหัตถกรรมสำหรับใช้สอยในชีวิตประจำวันขึ้นอีกมากมายหลายประเภท พร้อมกับพัฒนารูปแบบของหัตถกรรมเหล่านั้นมีประโยชน์ใช้สอยได้สมบูรณ์ที่สุดที่จะทำได้ ซึ่งหัตถกรรมบางชนิดต้องใช้เวลาในการพัฒนาสืบต่อกันนานหลายชั่วชีวิตอาจเป็นเวลาหลายร้อยมี

วัฒนธรรมหัตถกรรม (Handcraft culture) เป็นวัฒนธรรมที่เคียงคู่กับ อารยธรรมของมนุษย์มาแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเพราะงานหัตถกรรมมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ และมีผลกระทบโดยตรงต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ เพราะหัตถกรรมช่วยให้เกิดความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตและช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาช่วยให้มนุษย์รู้จักหุงต้มอาหาร หัตถกรรมถักทอทำให้มนุษย์มีเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งวัตถุประสงค์ในการสร้างหัตถกรรมเหล่านี้จำเป็นไปเพื่อการใช้อยู่เป็นหลัก ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ที่ต่างไปจากวัตถุประสงค์ของการสร้างงานศิลปะประเภทวิจิตรศิลป์ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ.2539:17)

ซึ่งวัตถุประสงค์หลักของการสร้างงานหัตถกรรมคือ การใช้สอย ดังนั้น ช่างหัตถกรรมจึงต้องสร้างผลงานให้สนองประโยชน์ใช้สอยให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การพัฒนาหัตถกรรมนั้นมักเป็นไปอย่างช้า ๆ โดยใช้ประสบการณ์ในการสร้างสรรค์ช่วยบิดเกลาและพัฒนารูปแบบของหัตถกรรมให้สนองความต้องการในการใช้สอย

ดังนั้นการสร้างงานหัตถกรรมให้มีความสวยงามน่าใช้นั้น กระบวนการทาง "ศิลปะ" จึงเข้ามามีบทบาทและเป็นองค์ประกอบในการสร้างสรรค์ ทำให้งานหัตถกรรมบางชิ้นกลายเป็น "ศิลปหัตถกรรม" แต่กระนั้นก็ตามกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปกรรม ซึ่งศิลปินตั้งใจให้งานศิลปะของตนเป็นสื่อแสดง ความรู้สึก แนวคิดปรัชญาและค่านิยมทางสุนทรียภาพตามแบบแผนและกระบวนการสร้างสรรค์ของตนต่างไปจากช่างหัตถกรรมและช่างศิลปะที่ใช้ประสบการณ์และความสามารถของตนบิดเกลา พัฒนางานหัตถกรรมอย่างค่อยไปจนได้งานหัตถกรรม หรือศิลปหัตถกรรม ที่ประสานสอดคล้องกับคตินิยม ขนบประเพณีของชุมชนจึงเห็นได้ว่างานหัตถกรรม และศิลปหัตถกรรมมีความสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ความเชื่อและวัฒนธรรมของผู้ผลิตและผู้ใช้ ทำให้ช่างหัตถกรรม และช่างศิลปะไม่สามารถแสดงออกได้อย่างอิสระเหมือนศิลปินผู้สร้างงานวิจิตรศิลป์ งานศิลปหัตถกรรมจึงเป็นผลงานที่แสดงออกทางวัฒนธรรมในกรอบของขนบประเพณีแต่แฝงลักษณะเฉพาะตนค่านิยมทางสุนทรียภาพ และภูมิปัญญาของผู้สร้างโดยมีขนบประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยมของกลุ่มชนเป็นองค์ประกอบกำหนด "รูปแบบ" โดยที่ช่างอาจสื่อความหมายด้วยรูปเชิงสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น การกำหนดลวดลายและรูปทรงให้เป็นไปตามองค์ประกอบที่เป็นกรอบกำหนดชุมชน เช่น การสร้างลวดลายลงบนผ้าขิดให้สอดคล้องกับความเชื่อและเหมาะสมกับการใช้สอย การใช้ดอกไม้ใฝ่มาสานขัดกันอย่างง่าย ๆ เป็น เฉลว เพื่อปักกันผีเข้าบ้านหรือใช้เป็นเครื่องป้องกันสิ่งชั่วร้ายเข้านาหรือปักเพื่อแสดงสิทธิ์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นลักษณะเฉพาะที่มีอยู่ในงานหัตถกรรมและศิลปหัตถกรรม ต่างไปจากงานศิลปะประเภทวิจิตรศิลป์ที่ศิลปินอาจจะคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้หรือไม่สนใจเลยก็ได้ เพราะศิลปินมีอิสระในการสร้างสรรค์โดยไม่ต้องผูกพันกับประโยชน์ใช้สอย ดังนั้นผลงานศิลปะประเภทวิจิตรศิลป์จึงมีลักษณะเฉพาะตัวของศิลปินสูง ต่างไปจากงานหัตถกรรมและศิลปกรรมที่ยังต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องระหว่างผู้ใช้และผู้ผลิต ซึ่งความสัมพันธ์นี้ ก่อให้เกิด "ลักษณะเฉพาะถิ่น" เป็นหัตถกรรม และศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านหรือศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่น (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ.2539:19)

จากที่กล่าวจะเห็นถึงศิลปะกับหัตถกรรมนั้น แตกต่างกันที่จุดประสงค์หรือเป้าหมายในการสร้าง และกระบวนการสร้างสรรค์ที่แตกต่างกันซึ่งการสร้างงานหัตถกรรมนั้น ผู้สร้างจะคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก แต่ในขณะเดียวกันถ้าช่างหัตถกรรมมีความสามารถเชิงศิลปะสูงก็จะสร้างหัตถกรรมให้มีความสวยงามจับใจ เป็นที่ประทับใจแก่ผู้ใช้ ผู้ชม และแฝงไว้ด้วยความรู้สึกนึกคิดและ

ภูมิปัญญาของช่างแล้ว ก็ควรจะถือว่างานหัตถกรรมนั้นเป็น "ศิลปหัตถกรรม" มากกว่าที่จะเป็นเพียงหัตถกรรมเท่านั้น แต่คุณค่าทางศิลปะของงานศิลปหัตถกรรมจะอยู่ในกรอบของชนบประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมของกลุ่มชน งานศิลปะหัตถกรรมจึงให้ความรู้สึกแก่ผู้ใช้และผู้ชมจำกัดกว่างานวิจิตรศิลป์ เช่น เครื่องจักรสานที่มีความประณีตงดงาม ก่อให้เกิดความรู้สึกประทับใจไปพร้อมๆกับประโยชน์ใช้สอย แต่เครื่องจักรสานไม่สามารถก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจได้อย่างภาพเขียนหรือวรรณกรรม ซึ่งเป็นเพราะวัตถุประสงค์และองค์ประกอบในการสร้างสรรค์ที่แตกต่างกัน

ซึ่งในการศึกษาศิลปะและหัตถกรรมพื้นบ้านนั้น จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจลักษณะของศิลปะชาวบ้าน ศิลปะพื้นบ้าน ศิลปะพื้นถิ่น เพราะหัตถกรรมและศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านนั้นรวมอยู่ในศิลปะดังกล่าว ซึ่งศิลปะชาวบ้านหรือศิลปะพื้นบ้านนั้น เป็นคำที่นักวิชาการพยายามเรียกให้แตกต่างกันไปนั้น แท้จริงแล้วเป็นศิลปะประเภทเดียวกัน เพราะมีลักษณะเฉพาะที่คล้ายคลึงกันดังมีผู้ให้นิยามไว้คล้าย ๆ กัน เช่น ศิลปะพื้นบ้าน (Folk art) ศิลปะและหัตถกรรมทำขึ้นโดยประชาชนซึ่งไม่ได้รับการฝึกฝนด้านศิลปะอย่างเป็นระบบ แต่สามารถสร้างผลงานตามประเพณีนิยมด้วยความชำนาญและมีลักษณะเฉพาะถิ่น ซึ่งศิลปะ พีระศรี ได้อธิบายถึงศิลปะชาวบ้านไว้ว่า

ศิลปะชาวบ้าน มีแปลก ๆ แตกต่างกันมากมายเพราะประเทศหนึ่ง ๆ ก็มีแตกต่างกันออกไป แม้ในประเทศเดียวกันต่างถิ่น ต่างท้องที่ก็แตกต่างกัน เพราะฉะนั้น ศิลปะชนิดนี้จึงอุดมด้วยลักษณะที่แสดงให้เห็น ความรู้สึกนึกเห็นอย่างง่าย ๆ และถือเป็นปรัมปราคติสืบต่อกันมาของประชาชนในประเทศ หรือในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นเครื่องสองให้เห็นลักษณะพิเศษเกี่ยวกับพฤติกรรมปัญญาและจิตใจของประชาชน เหล่านั้นไม่ว่าของชาติใดได้เป็นอย่างดี (ศิลป์ พีระศรี, 2515: 155)

จากคำนิยามต่าง ๆ ดังกล่าว อาจสรุปได้ว่าศิลปะชาวบ้าน ศิลปะพื้นบ้านศิลปะและหัตถกรรมพื้นบ้านนั้น เป็นศิลปะของกลุ่มชนที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ไม่จำเป็นต้องเป็นชาวบ้านหรือชาวชนบท แต่ต้องเป็นกลุ่มชนที่มีเอกลักษณ์ร่วมกันอย่างไรอย่างหนึ่ง เช่น มีเอกลักษณ์ร่วมกันในการประกอบอาชีพพูดภาษาเดียวกัน หรือนับถือศาสนาเดียวกัน ฯลฯ ซึ่งศิลปะของกลุ่มชนเหล่านี้จึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของชีวิตชนบประเพณี ความเชื่อและวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่มาจากชีวิตจิตใจของเขาเหล่านั้น ซึ่งอาจจะสนองความเชื่อ เพื่อความสุขทางจิตใจหรือเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน เพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มชนของตนสิ่งเหล่านี้เป็นความสามารถที่ถ่ายทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ แต่มิใช่การเลียนแบบมาจากศิลปะชั้นสูงหรือได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะอื่น ซึ่งศิลปะประเภทนี้จึงมีลักษณะเฉพาะถิ่น

2.3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านกับวัฒนธรรม

วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตของมนุษย์ที่มีชนบประเพณี ความเชื่อ ศาสนาเป็นกรอบกำหนดให้ดำเนินชีวิตไปตามแบบแผนที่สืบทอดกันมาตามยุคสมัยและกาลเทศะแล้ว วัฒนธรรมพื้นบ้านก็คือ วิถีชีวิตของกลุ่มชนต่าง ๆ ที่ดำเนินไปตามชนบประเพณี ความเชื่อ ศาสนาและแบบแผนที่สืบทอดกันมาแต่บรรพกาล ตั้งแต่ลักษณะนิสัย ค่านิยม แนวความคิด และภูมิปัญญาที่ได้ สัมสมกันมาในกลุ่มชนนั้น ๆ ซึ่งในความหมายดังกล่าวหัตถกรรมพื้นบ้านจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน

การศึกษาศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านด้านวัฒนธรรม จะถือหลักเกณฑ์เช่นเดียวกับการศึกษาจากประโยชน์ใช้สอย คือศึกษาในลักษณะของการ “อ่าน” เอาจาก สื่อเน้นเป็นวัตถุที่ปรากฏอยู่โดยอาศัย การตีความวิเคราะห์ย้อนขึ้นไปถึงความสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ และคติเกี่ยวกับความงามของกลุ่มชนในถิ่นนั้น ๆ ซึ่งจะพิจารณาหรืออ่านจาก รูปทรง การออกแบบ โครงสร้าง ลวดลาย การใช้วัสดุและเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในหัตถกรรมแต่ละชิ้นของแต่ละกลุ่มชนซึ่งสะท้อนให้เห็นความเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม ซึ่ง วิบูลย์ ลี้สุวรรณได้อธิบายไว้ว่า

นอกจากศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านยังสะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ และลักษณะเฉพาะถิ่น (Local Characteristic) ตามวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นต่าง ๆ ด้วย ไม่ว่าจะเป็นวิธีการสร้าง การเลือกสรร วัสดุ รูปแบบที่สอดคล้องกับคตินิยมของท้องถิ่น ทั้งหมดนี้ต้องผ่านการขัดเกลาทดลองมาเป็นเวลานานจนเกิดการยอมรับว่า หัตถกรรมนั้น ๆ มีความงามและมีประโยชน์ใช้สอยเป็นที่ยอมรับของกลุ่มชนจนทำสืบทอดกันเรื่อยมา ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะถิ่นของแต่ละท้องถิ่น และยังสะท้อนการแสดงออกทางอารมณ์ (Temperamental expression) ของกลุ่มชน การแสดงออกทางอารมณ์ของผู้สร้างศิลปหัตถกรรมนั้นจะปรากฏอยู่ในรูปทรง โครงสร้าง ลวดลาย การเลือกใช้วัสดุที่นำมาสร้างศิลปหัตถกรรมนั้น ๆ ซึ่งจะพบว่ามีหลายลักษณะ เช่น ศิลปหัตถกรรมบางชนิดสารด้วยวัสดุที่มีความละเอียด มีรูปแบบและลวดลายที่อ่อนช้อยละมุนละไม (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2539: 102-103)

ซึ่งทั้งลักษณะเฉพาะถิ่นและการแสดงออกทางอารมณ์ที่ปรากฏในงานหัตถกรรมพื้นบ้านนั้น เป็นเนื้อหาที่สามารถตีความถึงความเกี่ยวเนื่องระหว่างหัตถกรรมพื้นบ้านและการใช้สอยคุณค่าทางศิลปะรวมถึงวัฒนธรรมของกลุ่มชนได้ทั้งสิ้น

2.3.2 ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านด้านความงาม

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นเครื่องมือที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประชาชนมาแต่อดีต แม้ว่าการสร้างหรือการผลิตจะคำนึงถึงความเหมาะสม รูปทรง ขนาดที่จะสามารถอำนวยความสะดวกได้อย่างเต็มที่ แต่มีความงาม และความสะดวกในการใช้สอยด้วยซึ่งผู้ผลิตได้เรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้วปรับปรุงพัฒนาเรื่อยมาหลายชั่วอายุคน จนได้รูปทรงที่งดงามและสนองการใช้สอยได้สมบูรณ์

ดังนั้นแม้ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านจะสร้างขึ้นเพื่อการใช้งานที่ใช้งานได้จริงก็ตาม แต่ผู้สร้างก็มีได้มองข้ามความงามไป หากแต่พิจารณาถึงรูปทรงและความงดงามนำไปประกอบไปด้วย ซึ่งในการประเมินคุณค่าความงามของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านอาจจะพิจารณาจากคุณค่าของหัตถกรรมพื้นบ้านนั้นเป็นหลัก (Objective view) และการพิจารณาออกไปจากตนเอง หรือแบบอัตนียม (subjective view) หรือพิจารณาที่ศนะใดที่ศนะหนึ่งหรืออาจจะพิจารณาควบคู่กันไปซึ่ง วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้แบบการพิจารณาดังกล่าวไว้ว่า

คุณค่าทางสุนทรียภาพ (Aesthetic value) ของหัตถกรรมพื้นบ้านอาจจะพิจารณาจากองค์ประกอบของสิ่งเหล่านี้คือ ความสมดุล สัดส่วน (Proportion) จังหวะ(Rhythm) ความประสานกลมกลืน (Harmony) ความขัดแย้ง (Contrast) และจุดเด่นในงานศิลปะ (Dominance) องค์ประกอบของความงามหรือสุนทรียภาพเหล่านี้จะนำไปพิจารณางานหัตถกรรมพื้นบ้าน โดยพิจารณา รูปทรง โครงสร้าง ลวดลาย และวัสดุ

ความสมดุลของงานศิลปหัตถกรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน อาจเกิดจากรูปทรงและเส้นรอบนอก โครงสร้างลวดลายตลอดจนถึง วัสดุที่ใช้ว่ามีลักษณะของความสมดุลเป็นแบบที่เท่ากัน (Symmetrical balance) หรือเป็นแบบความสมดุลที่ไม่เท่ากัน (Asymmetrical balance) คือมีลักษณะของความสมดุลโดยสายตาโดยประมาณความสมดุลของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านมักจะเป็นแบบความสมดุลของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านมักจะเป็นแบบสมดุลชนิดที่สองข้างเท่ากัน เพราะเป็นความเคยชินตามสัญชาตญาณมากกว่า เช่น การสร้างรูปของเครื่องจักรสาน เครื่องปั้นดินเผาก็ตาม มักจะมีความสมดุลแบบสองข้างเท่ากันมากกว่าแบบความสมดุลที่ไม่เท่ากัน เพราะการสร้างรูปแบบสองข้างเท่ากันจะก่อให้เกิดความรู้สึกที่ลงตัวดูงามได้ง่ายกว่า หรือแม้แต่การสร้างลวดลายประกอบก็มักเป็นแบบความสมดุลที่เท่ากันมากกว่า ลักษณะของความสมดุลแบบเท่ากันนี้ปรากฏในรูปทรง โครงสร้าง ลวดลายของงานหัตถกรรมพื้นบ้าน และมักปรากฏออกมาในรูปแบบที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน อันเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

สัดส่วน หมายถึง การสร้างรูปทรงให้มีขนาดที่เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอย และองค์ประกอบอื่นๆ เช่น การปั้นน้ำตันหรือคนโทน้ำของภาคเหนือก็ต้องคำนึงถึงขนาดและสัดส่วนที่จะทำให้เครื่องปั้นดินเผานั้นสามารถใช้งานได้ดี ไม่เล็กไม่ใหญ่ หรือมีเนื้อหนาเกินไป ซึ่งจะทำให้ไม่งดงามและใช้ประโยชน์ได้ไม่ดีเท่าที่ควรสัดส่วนนี้จะสัมพันธ์กับลวดลาย โครงสร้างและคุณสมบัติของวัสดุแต่ละชนิดด้วยจังหวะ หรือช่วงจังหวะ หมายถึง ความเคลื่อนไหวที่มีความซ้ำต่อเนื่องกันเป็นระยะ หมายถึง เส้นทางรอบนอกของหัตถกรรมที่มีความโค้งเว้าหรือคอดหยักซ้ำๆ กัน แต่จะต้องก่อให้เกิดความประสานกลมกลืนกัน หรือการวางลวดลายให้มีจังหวะที่สัมพันธ์กับรูปทรงและโครงสร้างลักษณะเช่นนี้จะปรากฏในโดยธรรมชาติ มีท่วงทีลีลาที่ก่อให้เกิดความงามได้จังหวะ ในงานศิลปะอาจ

ปรากฏออกมาได้ 3 ลักษณะ คือ จังหวะของรูปร่าง (Shape rhythm) จังหวะของค่าน้ำหนัก (Value rhythm) และจังหวะของขนาด (Size rhythm)

ความประสานกลมกลืน หมายถึง ความพอดีความเหมาะสมของส่วนประกอบของสิ่งนั้น ๆ ความพอดีนี้จะก่อให้เกิด เอกภาพ (Unity) มีความงามที่มีความประสานกลมกลืนกัน เกิดขึ้นได้หลายลักษณะ เช่น ความประสานกลมกลืนกันด้วยเส้นของวัตถุนั้นความประสานกลมกลืนกันด้วยรูปทรง ความประสานกลมกลืนกันด้วยรูปลักษณะ (Form harmony) ความประสานกลมกลืนกันด้วยสี ขนาดและน้ำหนักความเข้ม เป็นต้น ความประสานกลมกลืนของงานหัตถกรรมพื้นบ้านก็อาจพิจารณาได้จากตัวงานหลายชนิด เช่น งานทอผ้าชนิดต่าง ๆ แต่เดิมจะมีความประสานกลมกลืนกันอย่างมาตั้งแต่การเลือกวัสดุการเลือกสี การใช้ลวดลายที่ประสานกลมกลืนกันแทบทั้งสิ้น และยังมี ความประสานกลมกลืนกับประโยชน์ใช้สอยด้วย

ความขัดแย้ง คือความไม่ประสานกลมกลืนกัน ซึ่งมีลักษณะตรงข้ามกับความประสานกลมกลืน ความขัดแย้งจะช่วยทำให้งานหัตถกรรมพื้นบ้านดูไม่จืดชืดเกินไป ลักษณะของความขัดแย้งก็มีลักษณะต่าง ๆ เช่นเดียวกับกับความประสานกลมกลืน และจะต้องมีความพอดีด้วย หากมีมากเกินไปก็จะทำให้ดูขัดตาไม่งดงามได้ เช่น การทอผ้าที่ใช้สีวิทยาศาสตร์มาย้อมเส้นไหม เส้นด้าย ทำให้มีสีฉูดฉาด ไม่ประสานกลมกลืนกับลวดลาย รูปแบบของผ้าพื้นบ้านดั้งเดิม ทำให้ความงามด้อยไปหรือการใช้ลวดลายหรือเชือกพลาสติกเข้าไปประกอบกับเครื่องจักรสาน จะทำให้เกิดความขัดตาได้เช่นกัน

จุดเด่นในงานศิลปะ หรือจุดที่มีลักษณะเด่นที่ เกิดจากการเน้น (Emphasis) ซึ่งก่อให้เกิดจุดสนใจแก่ผู้พบเห็นเป็นพิเศษจุดเด่นเหล่านี้จะเกิดได้ด้วยการเน้น หรือการสร้างจุดเด่นอาจจะเกิดจากการเน้นด้วยรูปทรง โครงสร้าง ลวดลาย วัสดุ และสี (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2539: 111-112)

จากที่กล่าวจุดเด่นของศิลปะของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน มักจะอยู่ที่ลวดลายและการเลือกใช้วัสดุที่ก่อให้เกิดความรู้สึกที่ตื่นตาตื่นใจ น่าดูน่าชม ความงดงามและคุณค่าทางศิลปะของหัตถกรรมพื้นบ้านส่วนมากจะมีลักษณะเรียบง่าย ชัดตรง ไม่ซับซ้อน และประสานกับประโยชน์ใช้สอย ความงามที่ปรากฏตามหลักองค์ประกอบของสุนทรียภาพดังกล่าว จะเป็นผลจากการทำงานเป็นจำนวนมากที่สืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษจนเป็นประเพณีเฉพาะถิ่น มิได้เกิดจากการเรียนรู้ตามวิชาการแต่อย่างใด ช่างพื้นบ้านอาจจะเป็นบุคคลที่มีลักษณะพิเศษ แตกต่างจากคนทั่วไป ที่สามารถมองเห็นความงามของธรรมชาติ แล้วนำมาประยุกต์ใช้กับศิลปหัตถกรรมของตน คุณลักษณะที่ก่อให้เกิดความงามอีกประการหนึ่ง คือ ความชาญฉลาดในการเลือกใช้วัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ให้ประสานกับรูปทรง โครงสร้าง ลวดลาย และประโยชน์ในการใช้สอยได้อย่างประสานกลมกลืนกันอย่างยิ่ง ความงามของ

ศิลปะทัศนกรรมพื้นบ้านเป็นความงามที่แฝงหรือซ่อนอยู่ในสิ่งๆที่เรียบง่ายที่ชาวบ้านสร้างสรรค์ขึ้น ซึ่งจะต้องพินิจพิจารณาด้วยความละเอียดถี่ถ้วน

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบผลงานจิตรกรรม

3.1 การแสดงออกทางศิลปะของเด็ก

3.1.1 ความหมายของการแสดงออกทางศิลปะ

ประเทิน มหาพันธ์ (ประเทิน มหาพันธ์. 2511: 2) กล่าวถึงการแสดงออกทางศิลปะไว้ว่า

“ศิลปะ เป็นความงดงามที่แสดงออกมาจากจิตใจโดยผ่านการกระทำ แต่เป็นการกระทำที่สร้างสรรค์ ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกด้วยการเขียนภาพ การปั้น การเรียงความ การเขียนบทกลอน การขับร้องรำยรำ การจัดดอกไม้ ตลอดจนการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องเล่นต่างๆ เหล่านี้ จัดว่าเป็นการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ทั้งสิ้น

ศิลปะเด็ก คือ การแสดงออกของเด็กอย่างอิสระเสรี เพื่อพัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และจินตนาการของเด็ก ศิลปะในโลกของเด็ก ๆ คือ การแสดงออกที่ซื่อ บริสุทธิ์ จริงใจ น่ารัก และไร้เดียงสา ผลงานศิลปะของเด็กจึงมีคุณค่า เพราะเกิดจากการแสดงออกที่ปราศจากเล่ห์เหลี่ยม มารยาสาไถใด ๆ (เลิศ อนันทนนะ 2529: 47) กล่าวถึงลักษณะการแสดงออกของเด็กไว้ดังนี้

วิรุณ ตั้งเจริญ (2526: 25) กล่าวถึงลักษณะการแสดงออกของเด็ก ไว้ดังนี้

1. การแสดงออกที่ชี้ให้เห็นถึงการเจริญเติบโต
2. การแสดงออกที่ชี้ให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะตัว
3. การแสดงออกที่ชี้ให้เห็นถึงการติดต่อสื่อสาร
4. การแสดงออกที่ชี้ให้เห็นถึงอารมณ์ ความรู้สึก

การแสดงออกทางศิลปะ จึงหมายถึง กระบวนการในการสร้างสรรค์ผลงานของเด็กที่แสดงออกมาจากจิตใจ โดยผ่านการกระทำออกมาเป็นผลงานทางศิลปะ ได้แก่ การเขียนภาพ ระบายสี การปั้นแกะสลัก การเขียนคำประพันธ์ การขับร้องรำยรำ

3.1.2 ความสำคัญของการแสดงออกทางศิลปะ

การที่เด็กได้สร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะนั้น ช่วยให้เด็กได้พัฒนาในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้ (อารีรังสินนท์ 2528: 30 - 31)

ความเป็นอิสระ (Independence)

กิจกรรมที่ส่งเสริมความสามารถทางสร้างสรรค์ จะเป็นการส่งเสริมอิสรภาพในการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมในทางดนตรี วาดภาพ การแสดงละคร ฯลฯ ที่เด็กสามารถทำได้ตามความพอใจ และในขณะเดียวกันก็สามารถแลกเปลี่ยนความคิดของตนกับเพื่อนได้

สุนทรียภาพ (Aesthetic Appreciation)

การหัดให้เด็กรู้จักชื่นชม และมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ควรได้รับการพัฒนาโดยการฝึกให้เด็กรู้จักสังเกตสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ว่ามีความหมายและความงามในลักษณะที่แตกต่างกัน

ความพอใจและความสนุกสนาน (Satisfaction and Enjoyment)

ขณะที่เด็กทำกิจกรรมสร้างสรรค์ต่าง ๆ เด็กควรทำตามความพอใจและมีความสุขสนุกสนาน โดยสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อน ซึ่งเป็นโอกาสที่เด็กจะแสดงออกซึ่งความคิดเห็นของเขา และเป็นการพัฒนาภาษาไปด้วย การเปิดโอกาสให้เด็กแสดงความสามารถทางสร้างสรรค์ ช่วยให้เด็กตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ช่วยส่งเสริมให้เขามีกำลังใจเข้าใจตนเอง มีความคิดที่ดี และมีความสามารถหลายอย่าง

การลดความตึงเครียดทางอารมณ์ (Emotion Release)

การทำงานสร้างสรรค์เป็นการผ่อนคลายอารมณ์ ลดความกดดัน ความคับข้องใจ การที่เด็กตีกลอง บั่นดินน้ำมัน ตอกตะปู แสดงบทบาทสมมติ หรือการเล่นดนตรี เป็นการแสดงออกและผ่อนคลายอารมณ์อย่างดีที่สุด

การสร้างนิสัยการทำงานที่ดี (Good Work Habits)

ขณะที่เด็กทำงานต่าง ๆ ควรสอนระเบียบและนิสัยที่ดีในการทำงานควบคู่ไปด้วย เช่น การรู้จักเก็บของเป็นที่ ล้างมือเมื่อทำงานเสร็จแล้ว เป็นต้น

การพัฒนากล้ามเนื้อมือ (Muscle development)

เด็กสามารถพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กได้จากการเล่นกีฬา การเล่นดนตรี การเคลื่อนไหว การเล่นเครื่องดนตรี การตัดกระดาษ ประดิษฐ์ภาพ วาดภาพด้วยนิ้วมือ ฯลฯ

การสำรวจ ค้นคว้า ทดลอง (Exploration)

เด็กชอบทำกิจกรรมและใช้วัสดุต่าง ๆ ซ้ำ ๆ กัน เพื่อสร้างสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นโอกาสที่เด็กจะใช้ความคิดริเริ่มและจินตนาการของเขาค้นคว้า สำรวจ ฝึกฝน และสร้างสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นจากการใช้วัสดุซ้ำ ๆ กัน การจัดหาวัสดุต่าง ๆ ไว้ให้เด็กได้มีโอกาสพัฒนาการทดลองของตนเอง จึงเป็นสิ่งที่ดีควรกระทำ

เนื่องจากการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะของเด็กมีความสำคัญดังที่กล่าวมาข้างต้นจึงสมควรอย่างยิ่งที่จะส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาการสร้างสรรค์ทางศิลปะของตน ให้ถูกต้องและอยู่สมดังความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาที่ตั้งไว้

3.2 การเขียนภาพระบายสี

การเขียนภาพเป็นการแสดงหลักฐานทางภาษาภาพอย่างหนึ่ง ที่สามารถสื่อให้ทราบถึงเรื่องราวและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ และทำหน้าที่บันทึกสภาพความเป็นไปในการดำเนินชีวิต ตลอดจนความเชื่อที่มนุษย์จินตนาการขึ้น มนุษย์ผู้มีตามองเห็นและใช้เครื่องมือวาดเขียนได้สามารถเขียนภาพได้ทุกคน ถึงแม้ว่าจะมีความแตกต่างกันทางภาษาก็อาจเข้าใจภาพนั้นได้ (อารี สุทธิพันธ์. 2528: 108)

3.2.1 ความหมายของการเขียนภาพระบายสี

การเขียนภาพ (Drawing) หมายถึง การลาก ขูด ขีด เขียน ด้วยวัสดุหรือเครื่องเขียนต่าง ๆ เช่น ดินสอ ปากกา ซอล์ก ฯลฯ บนระนาบรองรับ ซึ่งเป็นดิน โลหะ กระดาษ หรือวัสดุอื่น ๆ ที่มีผิวหน้าเรียบ แบน โค้ง โดยทำให้เห็นเป็นรูปร่างด้วยเส้น รูปร่าง ที่เกิดจากเส้นนี้อาจเกิดจาก เส้นตรง เส้นโค้ง เส้นหยัก ฯลฯ ทั้งนี้อาจมีน้ำหนักอ่อนแก่ของเส้นเท่ากัน หรือไม่เท่ากันก็ได้ รูปร่างที่เกิดจากเส้นนี้มีลักษณะสองมิติ คือ กว้างและยาว หากผู้วาดต้องการให้มีลักษณะสามมิติ คือ กว้าง ยาว และลึก ก็กระทำได้โดยการลากเส้นหลาย ๆ เส้น ตามวิธีการ แรเงา (อารี สุทธิพันธ์ จันทิมมา. 2517: 6)

การเขียนภาพระบายสี จึงหมายถึง การลาก ขูด ขีด เขียน ด้วยวัสดุหรือเครื่องเขียนต่าง ๆ บนระนาบรองรับซึ่งเป็นวัสดุที่มีผิวหน้าเรียบ แบน โค้ง โดยทำให้เห็นเป็นรูปร่างด้วยเส้น ให้เป็นรูปร่าง 2 มิติ หรือ 3 มิติ ก็ได้ แล้วระบายสีลงในภาพนั้นให้ทั่วบริเวณที่ต้องการ

3.2.2 แนวคิดของการเขียนภาพ

แนวคิดของการเขียนภาพมีอยู่ 3 ประการ คือ

1. เพื่อบันทึกสิ่งที่น่าสนใจรอบตัวที่มองเห็น ซึ่งอาจบันทึกหมดหรือเลือกเฉพาะบางส่วน บางตอนที่เห็นว่ามีความหมายก็ได้

ภาพเขียนตามแนวคิดนี้ จะมีรูปร่างคล้ายของจริงตามมุมมองของผู้วาด ตามตำแหน่งของสิ่งที่วาดตั้งอยู่ ซึ่งอาจสูงกว่าระดับสายตา ต่ำกว่าระดับสายตาหรือตรงระดับตาพอดีผู้วาดอาจจะวาดเฉพาะสิ่งที่เข้าต้องการลงไปในภาพเท่านั้น ภาพเขียนในลักษณะนี้จึงเป็นเพียงภาพที่ดูรู้เรื่องว่าเป็นภาพอะไร อยู่ที่ไหน มีสัดส่วนเป็นอย่างไร

2. เพื่อถ่ายทอดตามสิ่งที่ผู้วาดคิดหรือจินตนาการ

ภาพเขียนตามแนวคิดนี้มีรูปแบบไม่เหมือนของจริง อาจมีขนาดสัดส่วนแตกต่างไปจากสัดส่วนที่เห็นจริง อาจมีลักษณะประดิษฐ์ตกแต่งเป็นลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจากธรรมชาติหรือเป็นลวดลายเรขาคณิต อาจมีลักษณะพรางมัวไม่ชัดเจน เพื่อกกระตุ้นให้ผู้พบเห็นต้องใช้ความคิดหรือทำให้

ฉงน แต่ถ้าผู้ดูมีความคิดคล้ายกับผู้วาด หรือมีจินตนาการแนวเดียวกันก็สามารถชื่นชมการเขียนภาพตามแนวนี้ได้

3. เพื่อสื่อความหมายให้เข้าใจตรงกัน

ภาพเขียนตามแนวคิดนี้มีรูปแบบเรียบง่าย เด่นชัด มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ หรือเครื่องหมายต่าง ๆ ที่ผู้ดูเข้าใจได้ทันที หรือเมื่อเห็นแล้วรู้ว่าจะต้องปฏิบัติตามอย่างไร เช่น เครื่องหมายจราจร เป็นต้น

การเรียกชื่อภาพเขียนจะเรียกชื่อต่างกันตามวัสดุที่ใช้เขียน ตามหน้าที่ใช้สอยหรือตามลักษณะภาพที่เห็น เช่น การเขียนภาพด้วยเงินแหลม การเขียนภาพร่าง ภาพคน ภาพสัตว์ เป็นต้น (อารี สุทธิพันธุ์. 2528: 108-109)

3.2.3 ความสำคัญของการเขียนภาพระบายสี

เลิศ อานันทนะ (2523: 108 - 138) กล่าวว่า การเขียนภาพระบายสีเป็นส่วนหนึ่งของวิชาศิลปะศึกษา ที่ตั้งขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมให้เด็กทุกเพศและวัย ได้มีโอกาสแสดงออกไปตามระดับความสามารถของแต่ละคน เพื่อพัฒนาการทางสุขภาพจิตและกาย ส่งเสริมให้เป็นผู้มีระเบียบวินัย รู้จักรักษาความสะอาดเรียบร้อย มีจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม ธรรมชาติแวดล้อมและศิลปวัตถุของชาติ รวมทั้งพยายามปลูกฝังให้เด็กทุกระดับสามารถปรับปรุงตน เพื่อบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่สังคม รักความก้าวหน้ามีรสนิยมที่ดี

ส่วน วิรัตน์ พิชาไพบูลย์ (2524: 1) ให้ความเห็นว่า การเขียนภาพระบายสีเป็นการแสดงออกทางศิลปะอย่างหนึ่ง ซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์โดยใช้สื่อต่าง ๆ เพื่อแสดงความปรารถนาออกมาในรูปของจินตนาการ ซึ่งอาจเหมือนหรือไม่เหมือนธรรมชาติก็ได้

วิรุณ ตั้งเจริญ (2526: 17) ให้ความเห็นว่า การสอนเขียนภาพระบายสีนั้น ต้องส่งเสริมให้เด็กได้รู้จักแสดงออกในทางสร้างสรรค์ตั้งแต่เยาว์วัยและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง การกระทำสิ่งใดอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมออย่างเท่ากับปลูกฝังพฤติกรรมให้กับเด็กโดยตรง พฤติกรรมสร้างสรรค์ในตัวเด็กจึงเป็นเป้าหมายหนึ่งที่มีคุณค่าต่อตัวเด็กและต่อชีวิตในสังคม

ฉวีวรรณ กินาวงศ์ (2526: 142-143) กล่าวถึงการเขียนภาพระบายสีของเด็กว่า เป็นการเล่นชนิดหนึ่งที่ให้คุณค่ากับเด็กมาก เพราะเด็กจะเขียนลงไปด้วยความรู้สึกของตัวเอง ให้เป็นสัญลักษณ์ ให้เป็นแบบ เป็นลวดลาย เป็นจังหวะ และให้สีสันต่าง ๆ และใช้แทนการใช้ภาษาพูด การเล่นวาดรูปและการระบายสี จะช่วยให้เด็กผ่อนคลายอารมณ์ได้มาก เพราะเด็กมีโอกาสได้เป็นอิสระไม่ต้องอยู่ในระเบียบตลอดเวลา การที่เด็กได้วาดรูปและระบายสีเป็นการแสดงความรู้สึกภายในออกมา โดยที่เด็กไม่เข้าใจว่า เป็นการระบายความโกรธเคือง ความกดดัน ความตื่นเต้น ความ

กระบวนการหายใจ ความกลัวอื่น ๆ รวมทั้งความสุข ความยินดี การเขียนภาพระบายสีของเด็กนั้นเป็นการพักผ่อน และเป็นการแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์ของเด็กด้วย ภาพที่เด็กวาดจะเป็นที่เขาชอบและสนใจในขณะนั้น ๆ การที่ครูและผู้ปกครองแสดงความยินดีและชื่นชมในผลงานการเขียนภาพระบายสีของเด็ก ทำให้เด็กเกิดความภาคภูมิใจในตนเองและการที่เขาได้ชมเชยผลงานของเพื่อน ๆ ทำให้เด็กได้รับประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นด้วย

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การแสดงออกทางศิลปะโดยการเขียนภาพระบายสีของเด็ก มีความสำคัญต่อตัวเด็กและสังคมเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยให้เด็กได้พัฒนาทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และการสร้างสรรค์ได้ถูกต้องและเหมาะสมกับวุฒิภาวะของเด็ก

3.2.4 จิตวิทยาและพฤติกรรมการวาดภาพของเด็ก

การวาดภาพของเด็กนั้นเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ตามวุฒิภาวะของเด็กแต่ละคน ภาพวาดเป็นเสมือนสื่อของการแสดงออกในรูปของการรับรู้และกลไก โดยเริ่มจากการสร้างมโนทัศน์ขั้นต้นง่าย ๆ ก่อน โดยที่การแสดงออกของการวาดภาพมีความสำคัญน้อยมาก แต่การกรสร้างมโนทัศน์และ การสื่อสารมีความสำคัญมากขึ้น เมื่อมโนทัศน์เริ่มถูกจำกัดความหมาย และถูกบังคับด้วยการรับรู้ทางสายตาแล้ว รูปที่เด็กวาดก็เริ่มมีความเด่นชัด และแบ่งเป็นจำพวกได้มากขึ้นด้วย จนกระทั่งความคิดของเด็กเหล่านั้นเพื่อฝึกฝนความสามารถของเขา เด็กก็จะเริ่มใช้วิจารณญาณของตนเองเข้ามาแทรกในการวาดภาพที่ค่อนข้างยาก เด็กต้องการฟังสิ่งที่เห็นด้วยตามากขึ้น เขาจะพยายามวาดภาพให้สำเร็จ โดยใช้การทดลองหรือการเลียนแบบจากภาพถ่ายหรือภาพวาด ภาพวาดกลายเป็นการแสดงออกทางความงามสำหรับเด็กโต วัยรุ่นและผู้ใหญ่ ในเด็กที่เล็กกว่าก็สามารถสร้างมโนทัศน์ทางสุนทรียะที่เป็นนามธรรมเช่นกัน แต่เป็นระดับการแสดงออกทางกลไกเท่านั้น สำหรับเด็กโตกว่าและเด็กวัยรุ่นสามารถใช้เทคนิคคิดกิจกรรมในรูปของค่านิยมเพิ่มเข้าไปกับภาพที่เห็นจริงได้ด้วย โดยทั่วไปเด็กจะหยุดการวาดภาพโดยธรรมชาติที่อายุ 12 - 14 ปีขึ้นไป

สำหรับพฤติกรรมการวาดภาพ ระยะเริ่มแรกการวาดภาพของเด็กมีความหมายเพียงเพื่อจะบอกว่า เป็นการใช้อ็ประกอบทางกลไกควบคุมสภาวะสำคัญ และเป็นการจัดเรียงของภาพวาดเท่านั้น ความเจริญของเด็กจะเริ่มด้วยแบบง่าย ๆ ไปสู่แบบที่ซับซ้อนขึ้น โดยลักษณะของสิ่งที่เป็นรูปธรรมได้เข้าไปอยู่ในตัวเด็ก เมื่อเขาโตขึ้นความสามารถในการที่จะวาดภาพให้เป็นรูปเป็นร่างมีมากขึ้น อาจขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในการรับรู้ในสิ่งนั้นได้ดีกว่าที่ได้นั้นคือ เด็กเล็ก ๆ สามารถวาดภาพให้เป็นรูปเป็นร่างมากขึ้นได้ ดูเหมือนจะขึ้นอยู่กับประสบการณ์ด้านกล้ามเนื้อและการเคลื่อนไหวมากกว่าประสบการณ์ที่เห็นได้ด้วยตา แต่เด็กที่อายุมากขึ้นเริ่มเห็นมากขึ้น การเจริญของอายุและประสบการณ์เหล่านี้เปรียบเสมือนวุฒิภาวะในการวาดภาพของเด็ก ซึ่งจะมีเพิ่มมากขึ้นโดยไม่เปลี่ยนไปเลยเสียทีเดียว

นอกจากนี้ยังพบว่า เด็กไม่เคยวาดภาพวัตถุออกมาตรง ๆ อย่างที่ตาเห็น แต่เด็กจะเลือกเปลี่ยนแปลงและเพิ่มสิ่งที่คิดว่า อาจจะได้เกี่ยวข้องกับวัตถุนั้นลงไป ในภาพวาดของเขา แนวโน้มเหล่านี้เกิดขึ้นเสมอ แม้วัตถุจะถูกลอกเลียนมาจากแบบตัวอย่าง หรือวาดขึ้นโดยอาศัยของวัตถุนั้นก็ตาม จะมีอิทธิพลต่อภาพวาดของเด็ก สรุปได้ว่า การวาดภาพของเด็กเป็นกระบวนการของความรู้ ความเข้าใจขั้นต้น (Harris. 1963: 173 - 120)

สำหรับพฤติกรรมการวาดภาพที่แตกต่างกันระหว่างเพศหญิงและเพศชายนั้น ได้มีผู้สรุปรวบรวมพฤติกรรมและลักษณะภาพวาดของเด็กทั้งสองเพศไว้ดังนี้

กูดอินพ (Harris. 1963: 30 - 31 อ้างอิงจาก Good enough. n.d.) ได้สรุปถึงความแตกต่างในการวาดภาพของเด็กชายและเด็กหญิง ดังนี้

1. ความแตกต่างในเรื่องความสนใจด้านการออกกำลังกาย อาจเป็นเหตุผลที่ทำให้เด็กผู้ชายวาดเท้าและความกว้างของแขนขาใหญ่เกินความจริง เมื่อเปรียบเทียบกับเด็กผู้หญิงซึ่งมีแนวโน้มจะทำให้ส่วนต่าง ๆ เหล่านี้เล็กลง เหตุนี้จึงทำให้เด็กผู้ชายมักวาดภาพในรูปกำลังแสดงท่าทางมากกว่าเด็กผู้หญิง ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่า สิ่งนี้เป็นความต้องการที่จะแสดงความเคลื่อนไหว ซึ่งจะนำไปสู่ท่าทางที่เปลี่ยนจากรูปหน้าตรงไปเป็นรูปหน้าข้างก็ได้

2. เด็กผู้หญิงมีแนวโน้มที่วาดหัว ลำตัว และตา ให้มีขนาดใหญ่เกินความจริงและมักวาดตาใหญ่กว่าเท้า ขณะที่เด็กผู้ชายมักวาดเท้าใหญ่กว่าศีรษะ แต่โดยทั่วไปเด็กผู้ชายจะแสดงสัดส่วนได้ดีกว่าเด็กผู้หญิง ขณะที่เด็กผู้หญิงเขียนรายละเอียดของภาพได้ดีกว่า

เฮอร์ล็อก (Hurlock. 1956: 333 - 334) สรุปการศึกษาของนักวิจัยที่ทำการที่ศึกษาการวาดภาพของเด็กไว้ว่า

3. เมื่อเด็กอายุราว 6 ปี เด็กจะเขียนภาพแสดงความแตกต่างของเพศได้ เช่น ลักษณะของผม เสื้อผ้า หน้าตา

4. เด็กอายุระหว่าง 5 - 11 ปี วาดภาพเพศเดียวกันกับตนเองมากกว่าเพศตรงข้าม

5. เด็กอายุระหว่าง 11 - 12 ปี เด็กผู้หญิงจะเริ่มเขียนภาพคนซึ่งเป็นเพศตรงข้าม

6. เด็กชายเขียนภาพคนน้อยกว่าเด็กหญิง แต่เขียนตัวคนมีสัดส่วนถูกต้องมากกว่าเด็กหญิง

7. การเขียนภาพคน เด็กหญิงเขียนเครื่องประดับมากกว่าเด็กชาย

8. เด็กหญิงเขียนภาพคนหน้าตรงมากกว่าเด็กชาย แต่เด็กชายเขียนหน้าตรงและหน้าข้างเท่า ๆ กัน

สรุป พฤติกรรมการวาดภาพของเด็กชายและเด็กหญิงแตกต่างกัน โดยเฉพาะลักษณะของภาพคน

3.3 พัฒนาการในการแสดงออกทางศิลปะของเด็ก

วิกเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowenfeld. 1970: 89 - 221)

ได้ทำการศึกษาขั้นพัฒนาการทางศิลปะของเด็กตะวันตก ด้วยการเก็บผลงานของเด็กในวัยต่าง ๆ มาศึกษา และวิเคราะห์แยกชั้นพัฒนาการทางศิลปะ สรุปได้ดังนี้

3.3.1 ขั้นขีดเขียน (Scrubbing Stages)

ในขั้นนี้เด็กมีอายุประมาณ 2 - 4 ปี เป็นเด็กวัยก่อนเข้าเรียน เด็กสนุกอยู่กับการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อมือได้ถูกต้อง ขั้นนี้แบ่งออกเป็น 4 ขั้นย่อย ๆ คือ

1. การขีดเขียนแบบสะเปะสะปะ หมายถึง การขีดเขียนที่ไม่เป็นระเบียบการลากเส้นของเด็กจะยุ่งเหยิงสับสน โดยไม่คำนึงว่าจะเป็นรูปอะไร แสดงให้เห็นว่าการควบคุมกล้ามเนื้อของเด็กยังไม่เจริญพอ จึงไม่สามารถบังคับมือให้เป็นไปตามความต้องการได้
2. การขีดเขียนแบบลากเส้น หมายถึง ขั้นที่เด็กสามารถขีดเส้นนอนยาว ๆ ได้ เป็นขั้นที่พัฒนาดีกว่าขั้นที่ขีดเขียนไม่เป็นระเบียบ
3. การขีดเขียนแบบวงกลม หมายถึง ขั้นที่เด็กสามารถขีดเขียนเป็นวงกลมได้ เด็กเคลื่อนไหวได้ทั้งแขนแล้ว แสดงว่ากล้ามเนื้อเริ่มแข็งแรงแล้ว
4. การขีดเขียนแบบมีความหมาย หมายถึง ขั้นที่เด็กเขียนอะไรลงไปแล้วก็ให้ชื่อสิ่งที่เขียนนั้นชื่ออะไร เด็กเริ่มใช้ความคิดในการเขียนภาพวัตถุ สัตว์ หรือคน สิ่งที่เด็กเขียนจะเป็นภาพที่ไม่ถูกต้องในสายตาของผู้ใหญ่เลย แต่มันมีความหมายสำหรับเด็ก เด็กจะพอใจสนุกสนานกับสิ่งที่เขาเขียนขึ้น

3.3.2 ขั้นเขียนภาพให้มีความหมาย (Preshematic Stages)

ขั้นนี้เด็กอายุประมาณ 4 - 7 ปี เป็นขั้นเริ่มต้นของการแสดงออกที่มีความหมายภาพสิ่งของเด็กจะเขียนได้หลายแบบ เช่น ภาพคนที่เด็กเขียนวันหนึ่งอาจไม่เหมือนกับภาพที่เขียนได้หลายแบบ เช่น ภาพคนที่เด็กเขียนวันหนึ่งอาจไม่เหมือนกับภาพที่เขียนในวันต่อ ๆ ไปได้ ภาพที่เด็กเขียนออกมานั้นอาจจะไม่ครบถ้วนตามที่เข้าใจ แสดงว่าในระยะนี้ โลกที่เด็กเห็นหรือรู้แตกต่างจากโลกที่เด็กเขียนภาพ ลักษณะที่เด็กเขียนภาพในขั้นนี้อาจสังเกตได้ง่ายจากส่วนประกอบ 4 อย่าง คือ

1. ถ้าเขียนรูปคน เด็กจะเขียนรูปคนโดยใช้วงกลมเป็นสัญลักษณ์และมีเส้นยาว ๆ แทนแขนขา ไม่มีรายละเอียดเกี่ยวกับหน้าตา
2. สีใช้ยังไม่เป็นไปตามธรรมชาติ สีที่ใช้เขียนภาพกับสีของวัตถุที่แท้จริง ๆ ไม่เหมือนกัน ทั้งนี้เพราะเด็กใช้สีตามอารมณ์ แล้วแต่สีไหนจะสะดุดตาหรือชอบสีไหนเป็นพิเศษก็ใช้สีนั้น ไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับความเป็นจริง

3. ในขั้นนี้ยังไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับช่องว่าง หรือช่องไฟในกระดาษที่เขียน ยังไม่เข้าใจดีว่าควรเขียนภาพตรงไหนจึงจะเหมาะ ขนาดเท่าใดจึงจะดี แต่เด็กจะวาดลงไปตรงที่มีช่องว่างเท่านั้น

4. การออกแบบ ในขั้นนี้เด็กยังไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับการออกแบบดังนั้นภาพที่เด็กเขียนจึงไม่มีอะไรออกมา

3.3.3 ขั้นการเขียนภาพได้คล้ายของจริง (Schematic Stage)

เด็กจะมีอายุประมาณ 7 - 9 ปี เด็กจะเริ่มมีความคิดรวบยอดทางรูปร่าง เข้าใจความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น การเขียนภาพจึงมีฐาน (Base Line) เพื่อเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ ที่เด็กเขียน เช่น วาดรูปคนก็ทำพื้นดินให้คนยืนอยู่ หรือวาดรถยนต์ก็จะทำถนนให้วิ่ง เป็นต้น ลักษณะการเขียนที่จะสังเกตได้ คือ

1. ภาพคน ในขั้นนี้จะเขียนภาพคนโดยใช้เส้นเรขาคณิต รูปสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม และเส้นตรงเป็นสัญลักษณ์ ส่วนไหนที่เด็กเห็นว่าสำคัญก็จะเน้นให้ใหญ่กว่า ส่วนไหนไม่สำคัญก็อาจจะตัดทิ้งไปเลย และบางครั้งจะเปลี่ยนแปลงลักษณะไปจากความเป็นจริง เพื่อให้เป็นไปตามความต้องการของตนเอง เช่น เขียนแขน ขา ให้ใหญ่และยาวผิดธรรมชาติเพื่อให้ภาพคนแสดงความสามารถทำสิ่งต่างๆ ที่ตนต้องการ

2. การใช้สี เด็กจะใช้สีตามความเป็นจริงตามธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่เนื่องจากเด็กมีความสัมพันธ์ระหว่างสีกับวัตถุ แต่อาจจะยังใช้สีซ้ำๆ กันอยู่ หรือใช้สีไหนก็ใช้สีนั้นตลอดไป

3. ช่องไฟ เด็กเริ่มจะรู้ว่างส่วนต่างๆ ของภาพพอเหมาะกับหน้ากระดาษดีขึ้นกว่าเดิม

4. การออกแบบ ในขั้นนี้ยังไม่มีการออกแบบโดยตรง

3.3.4 ขั้นเริ่มต้นเขียนภาพอย่างของจริง (The Drawing Realism)

เด็กจะมีอายุประมาณ 9 - 11 ปี เป็นขั้นเริ่มต้นที่เขียนภาพอย่างของจริงเด็กวัยนี้ชอบจับกลุ่มเป็นหมู่ในเพื่อนเพศเดียวกัน มีความต้องการที่จะอยู่ในสังคมอย่างเป็นอิสระ อยากแสดงออกหรือแสดงอะไรเป็นของตัวเอง เข้าใจความแตกต่างระหว่างเพศหญิงและเพศชาย สำหรับเด็กหญิงเริ่มสนใจและเอาใจใส่ในการแต่งกาย รักสวยรักงาน มีความสังเกตสนใจแบบเสื้อผ้าผม เครื่องประดับ และอื่น ๆ

1. ภาพคน การเขียนภาพคนเด็กต้องการแสดงออกให้เห็นความแตกต่างในเรื่องเพศ โดยการเน้นให้เห็นถึงเสื้อผ้า เครื่องแต่งตัว ผม และรายละเอียดต่างๆ แต่เนื่องจากเด็กไม่มีความคิดรวบยอดในสิ่งที่เด็กเห็นอย่างถูกต้อง ดังนั้นรูปคนที่เด็กเขียนอาจจะแข็งทื่อ เสื้อผ้าที่เด็กเขียนก็ไม่มีรอยพับหรือรอยย่น หรือเคลื่อนไหวได้ตามความเป็นจริง

2. สี การใช้สีของเด็กตรงกับความจริงตามธรรมชาติ แต่บางครั้งก็ใช้อารมณ์และความรู้สึกที่ตนมีประสบการณ์เพิ่มเติมเข้าไป เช่น เด็กจะใช้มีมอ ๆ ในการวาดภาพคนจน ๆ เป็นต้น

3. การออกแบบ เริ่มมีการประดิษฐ์เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ถ้ารูปที่วาดเปื้อนผู้หญิง ก็จะเน้นให้เห็นผมยาวมีโบว์หรือก๊ีบติดผม เครื่องแต่งกายมีลวดลายและมีเครื่องประดับ ส่วนภาพบ้านเรือนหรืออาคาร หรือโรงเรียนต่าง ๆ มีการตกแต่งภายในสถานที่นั้น

3.3.5 ขั้นการใช้เหตุผล (The Stage of Reasoning)

เด็กจะมีอายุประมาณ 11 - 12 ปี เป็นระยะที่เด็กย่างเข้าสู่วัยรุ่นซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กเจริญพอที่จะรับรู้ปัญหาต่าง ๆ ได้บ้าง ถึงแม้ว่าจะไม่เท่ากับของผู้ใหญ่ เด็กในวัยนี้จะมีความรู้สึกต่อประสบการณ์ทางการสร้างสรรค์ต่างกัน คือ

1. พวกที่มีความรู้สึกตามสิ่งเร้าจักษุสัมผัส (Visually Minded) เด็กพวกนี้จะเป็นคนช่างสังเกต ชอบเขียนภาพที่ตนมองดูอยู่ข้างนอก เอาใจใส่ในเรื่องความแตกต่างของสีและเงา เด็กพวกนี้จะเขียนภาพคนได้ใกล้เคียงกับความเป็นจริง เช่น เสื้อผ้าที่สวมใส่มีกลิบรอยย่น มีเงาตามท่าทางของผู้ใส่ซึ่งอยู่ในอิริยาบถต่าง ๆ กัน สำหรับช่องไฟเด็กเริ่มรู้จักเส้นระดับ และแสดงระยะใกล้ไกล เช่นวัตถุที่อยู่ใกล้ก็จะเขียนให้เล็ก วัตถุใดที่อยู่ใกล้ก็จะเขียนให้ใหญ่ขึ้น ลักษณะรูปที่เขียนมักจะเป็นแบบสามมิติ

2. พวกที่ตีความหมายของสิ่งต่าง ๆ ด้วยประสบการณ์ของตนเอง (Non Visually Minded) พวกนี้จะใช้อารมณ์เข้ามาช่วยในการแสดงภาพต่าง ๆ เขียนภาพด้วยความรู้สึกของตนเอง ตลอดจนการใช้สีตามอารมณ์ของตน เด็กพวกนี้เน้นส่วนสำคัญต่าง ๆ เกินความเป็นจริง ชอบออกแบบในแง่สวยงาม โดยมุ่งเน้นไปทางอารมณ์ เด็กพวกนี้จะเขียนรูปคนมีเสื้อผ้าย่น แสดงภาพที่มีการเคลื่อนไหวตามความคิดของตนเอง สำหรับช่องไฟมีการเบี่ยงสัดส่วนหรือแสดงออกให้เห็นถึงสิ่งแวดล้อมที่ตัวเองคิดว่าสำคัญ

สรุปลักษณะทั่วไปที่เกี่ยวกับพัฒนาการทางด้านศิลปะของเด็ก

1. คุณลักษณะที่พบในศิลปะของเด็ก มีการเปลี่ยนแปลงสัมพันธ์กันกับระดับอายุของเด็ก
2. ระดับความซับซ้อนในศิลปะของเด็กจะเพิ่มขึ้นตามวุฒิภาวะ
3. ความรู้สึกที่ว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Cohesive) ในการวาดเขียนจะเพิ่มมากขึ้นเมื่อเด็กมีวุฒิภาวะ

4. เด็กมีแนวโน้มที่จะทำลักษณะต่าง ๆ ให้เกินจริงในการวาดเขียน ระบายสี หรือการปั้นแกะสลัก ถึงสิ่งที่มีความหมายที่สุดสำหรับคน

5. เด็กจะสร้างสรรค์งานที่เน้นถึงจุดมุ่งหมายของรูปภาพ ในระหว่างช่วงท้ายของวัยก่อนเข้าเรียนจนถึงตอนต้นของวัยเข้าเรียน และต่อมาก็จะขยายจุดมุ่งหมายนี้ไปเป็นตัวแทนของปัญหาที่ต้องการแสดงออก

6. การขีดเขียนของเด็กวัยก่อนเข้าเรียน มีแนวโน้มที่จะถูกกระตุ้นโดยการเคลื่อนไหว (Kinesthetic) และความพอใจจากการมองเห็นการกระทำของตน

7. ชนิดของรูปร่าง (Shape) ต่าง ๆ ที่เด็กสร้างขึ้นมาสัมพันธ์กันกับอายุของเด็กความเข้ม (degree) ของความแตกต่างในการสร้างสรรค์การวาดเขียนของเด็กสัมพันธ์กับวุฒิภาวะทางมโนติของเด็ก

8. การวาดเขียนและการระบายสีของเด็ก มีแนวโน้มที่จะแสดงจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน ในตอนแรกเป็นการแสดงออกของแนวคิด ต่อมาก็เป็นการแสดงออกของความรู้สึก

9. การใช้รูปแบบ สี และองค์ประกอบต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กันกับบุคลิกภาพของเด็ก และพัฒนาการทางด้านสังคม

10. เด็กที่อยู่ในวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน จะสร้างสรรค์รูปแบบของการมองเห็นในระดับที่คล้ายคลึงกันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยก่อนเข้าเรียน

11. รูปคนเป็นรูปที่มีการวาดมากที่สุดในเด็กก่อนวัยเรียน

12. เมื่อมีการวาดเขียน เด็กเล็กมีแนวโน้มที่ละเอียดในแบบจำลอง (model) หรือหุ่นจริง (still life) ถึงแม้ว่าจะได้แสดงให้เห็นต่อหน้าเด็ก

13. ทักษะการวาดเขียนจะถึงขีดสูงสุดประมาณช่วงวัยรุ่น

14. เด็กในระหว่างวัยก่อนเข้าเรียนจนถึงตอนต้นของวัยเข้าเรียน มีแนวโน้มที่จะเน้นเกี่ยวกับรูปแบบที่จะวาดเป็นพิเศษ โดยไม่คำนึงถึงส่วนประกอบรวมที่จะต้องวาดลงไป

15. ไม่พบความแตกต่างระหว่างเพศอย่างมีนัยสำคัญ ในทักษะการสร้างผลงานทางศิลปะ

16. เด็กมีแนวโน้มที่จะชอบศิลปะที่เมื่อมองแล้วมีลักษณะที่ไม่ซับซ้อน ซึ่งมีความสัมพันธ์กันกับระดับความสามารถในการวาดเขียน และอายุของเด็ก

(กรมการฝึกหัดครู 2528: 60)

4. เอกสารข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับศิลปะในประเด็น

4.1 แนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน

มูลเหตุสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านจิตรกรรมของศิลปินนั้น เชื่อว่าเกิดจากแรงจูงใจ ซึ่งมีที่มาจากความรู้สึกต่างๆภายในตัวของศิลปิน ไม่ว่าจะเป็นความประทับใจ ความสุข ความเศร้าโศกเสียใจ หรืออื่นๆ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดให้เกิดเป็นภาพขึ้นในใจ ผสมผสาน

กับความสามารถเฉพาะตัว ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ทำให้สามารถถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดต่างๆออกมาเป็นภาพผลงาน

ที่จริงแล้วนั้น การที่ศิลปินจะสร้างสรรค์งานจิตรกรรมขึ้นมานั้น เกิดจากการกระตุ้นของสิ่งนี้อาจเรียกว่าสิ่งเร้า (Stimulus) ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนองของศิลปินให้เกิดเป็นพฤติกรรมการแสดงออกในการสร้างสรรค์ขึ้นมา

ประเสริฐ ศิลรัตน์ ได้แบ่งประเภทของสิ่งเร้าออกเป็น

สิ่งเร้าภายนอก (Ezternal Stimulus) ได้แก่ สิ่งแวดล้อมภายนอก (explicit environment) ซึ่งอยู่นอกตัวจิตรกร อาจเป็นคน สิ่งของ สัตว์ วัตถุ ตลอดจนไปถึงสิ่งที่ไม่เป็นตัวตน เช่น หลักศีลธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีในสังคมด้วย สิ่งเร้านี้ยังส่งผลให้งานจิตรกรรมที่ปรากฏมักเป็นเรื่องราวของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ หรือเรื่องราวของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมต่างๆ และเป็นเรื่องราวของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ

สิ่งเร้าภายใน (Internal Stimulus) ได้แก่สิ่งแวดล้อมภายใน (Implicit environment) คือ การกระทำของอวัยวะต่างๆภายในร่างกายของจิตรกรเอง กระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมออกมา และผลงานที่ปรากฏจากการกระตุ้นสิ่งเร้า มักเป็นเรื่องราวของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับความคิด โดยจิตรกรสามารถจับประเด็นของความรู้สึกนึกคิดได้แล้วถ่ายทอด บันทึกแสดงออกมาด้วยการอาศัยทักษะความชำนาญด้านเทคนิค วิธีการใช้และเครื่องมือเป็นส่วนประกอบ (ประเสริฐ ศิลรัตน์. 2528: 16-21)

สมพร รอดบุญ ได้แสดงทรรศนะในเรื่องที่มาของแนวความคิดในการสร้างศิลปะไว้ดังนี้

ส่วนที่มาของความคิด ความบันเทิงใจหรือการแสดงออกทางศิลปะนั้น ศิลปินย่อมที่จะต้อง มีเหตุผลในการสร้างสรรค์เฉพาะตน ในงานศิลปะของแต่ละคน การแสดงออกอาจมีแนวใกล้เคียงหรือแตกต่างกันไปหลายลักษณะ หากการแสดงความคิดในงานศิลปะที่มีได้มีที่มาหรือมีการสืบเนื่องมาจากเหตุผลใดเลยนั้น การแสดงออกในงานศิลปะนั้นๆย่อมไม่มีความกระจำพอ และคุณค่าในงานอาจปรากฏให้เห็นได้น้อยมาก

ที่มาของความคิดในการสร้างสรรค์ศิลปะ เป็นสิ่งที่ทั้งศิลปินและผู้ดูควรให้ความสำคัญอย่างมาก ที่มาของแนวคิดของศิลปิน อาจจำแนกได้เป็นลักษณะใหญ่ๆสองลักษณะ คือ ประเภทแรกนั้น เป็นความคิดที่เกิดจากความรู้สึกภายในของศิลปินเอง ความรู้สึกดังกล่าวนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากอารมณ์หรือจิตใจของศิลปิน ที่ได้มาจากประสบการณ์ในชีวิตจริง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดแรงกระตุ้น พลังผลักดันหรือสร้างความบันเทิงใจให้ศิลปินแสดงออกในรูปของงานศิลปะ ที่มาของความรู้สึกภายในหรือโลกภายในของศิลปินนั้น ได้จากประสบการณ์ชีวิตจากความฝัน รวมทั้งการฝันกลางวัน และการนอนหลับฝันเป็นเรื่องเป็นราว จากจินตนาการ จากความทรงจำในอดีต และจากความปรารถนาในสิ่งต่างๆรวมทั้งความเก็บกด ความไม่สมหวังและความสิ้นหวัง

ที่มาของความคิดในการสร้างสรรค์ของศิลปินอีกประเภทหนึ่งนั้น เป็นความคิดอันเกิดจากการประมวลประสบการณ์ต่างๆจากโลกภายนอก คือ ความคิดและความรู้สึกที่ได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมสองชนิด คือ อิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ สภาพภูมิประเทศ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และสภาพภูมิอากาศในฤดูกาลต่างๆกัน นอกจากนี้ อิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมยังเป็นอิทธิพลสำคัญที่ยังส่งผลกระทบถึงการสร้างสรรค์ของศิลปิน คือ อิทธิพลของความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ภาวะทางเศรษฐกิจและการเมือง อิทธิพลของค่านิยม การศึกษารวมทั้งอิทธิพลทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ด้วย (สมพร รอดบุญ. ม.ป.ป.: 23)

สุชาติ เถาทอง ได้กล่าวถึงมูลเหตุในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมไว้ว่า การสร้างสรรค์จิตรกรรมหรือภาพเขียนระบายสี มีเหตุผลและเงื่อนไขบางประการที่อยู่เบื้องหลังที่พอจะประมวลไว้ได้ดังต่อไปนี้

ประการแรกมีพื้นฐานมาจากความสวยงามของสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ เป็นเงื่อนไขหนึ่งที่สร้างความรื่นรมย์ ความสนใจ และความประทับใจให้เกิดขึ้นกับมนุษย์ ความรู้สึกเหล่านี้ย่อมตราตรึงอยู่ในใจตราบนานเท่าที่มนุษย์จะเก็บไว้ในความทรงจำได้มากน้อยเพียงใด แต่ศิลปินเขาชอบมีธรรมชาติของอารมณ์ และความรู้สึกภายในที่ต้องการถ่ายทอดและแสดงออกเกี่ยวกับการรับรู้ที่ตัวเขาเองมีต่อธรรมชาติให้ปรากฏต่อสายตาผู้อื่นด้วย โดยผ่านสื่อกลางชนิดต่างๆ เป็นผลงานศิลปะที่มีสาเหตุแห่งศิลปะอยู่สองสาเหตุ และเฉพาะจากสองสาเหตุนี้เท่านั้นที่ทำให้งานศิลปะเกิดขึ้นในโลก สาเหตุแรก คือ สิ่งเร้าจากวัตถุภายนอก อีกสาเหตุหนึ่งคือบุคลิกภาพของศิลปิน จิตรกรรมจึงเป็นเครื่องมือของศิลปินที่จะถ่ายทอดประสบการณ์ดังกล่าวให้ปรากฏเป็นผลงานทางศิลปะทั้งรูปธรรม และนามธรรม โดยอาศัยรูปแบบและวิธีการทางจิตรกรรมทำให้ปรากฏขึ้น

ประการที่สอง มีผลมาจากความปรารถนาของศิลปินที่จะถ่ายทอดโลกภายในที่เข้ามามีความรู้สึกและเข้าใจ ออกมาให้ปรากฏเพื่อสร้างความซาบซึ้ง ความประทับใจ และความยินดีต่อผู้ชม การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม ในประการนี้ ส่วนใหญ่รูปแบบเป็นการสื่อความหมายทางความคิด การแสดงออก และเทคนิคเป็นสำคัญ โดยแสดงคุณค่าของภาษาทางศิลปะ โดยเฉพาะเส้น สี รูปร่าง รูปทรง ผิวน เป็นต้น (สุชาติ เถาทอง. 2531: 51-52)

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่า ที่มาของแนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน หมายถึงพื้นฐานทางความคิดและความเชื่อของศิลปินอันส่งผลกระทบกระตุ้นให้ศิลปินเกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรม ซึ่งแหล่งที่มาของแนวความคิด ได้แก่ สภาพแวดล้อมและวิธีการดำรงชีวิตของผู้สร้างงาน ความเชื่อในการแสดงออกของผู้สร้างและคุณสมบัติหรือบุคลิกภาพของผู้สร้างงาน ทั้งนี้แหล่งกำเนิดดังกล่าว ถือเป็นสิ่งเร้าในกระบวนการทางจิตวิทยา และนำไปสู่การสร้าง

ผลงานศิลปะ โดยอาศัยความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า การประสานสัมพันธ์และปฏิกิริยาตอบสนอง และสร้างเป็นผลงานจิตรกรรมต่อไป

4.2 เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน

เนื้อหาของภาพ หมายถึง เรื่องราวที่ศิลปินนำมาถ่ายทอดในผลงานศิลปกรรม ทั้งนี้เจตนา นาควัชระ ได้กล่าวถึงเนื้อหาว่า **content** หรือ **material** อะไรก็ได้ที่อยู่ในโลกเราตั้งมาเป็นวัสดุในการสร้างสรรค์ เหมือนนิเหนาที่ตะลึงจากการได้พบบุษบา แล้วนำประสบการณ์ตรงนั้นซึ่งถือเป็นเนื้อหา มาขับเคลื่อนขับพลัน คือ นำประสบการณ์นั้นมาสร้างให้เป็นรูป มันจึงเป็นผลงานศิลปะชิ้น ศิลปะเป็นเครื่องปลดปล่อยอารมณ์ เราจะคิดอะไรก็ได้ เราจะวาดสิ่งซึ่งไม่มีในโลกนี้ก็ได ให้จินตนาการสร้างอะไรก็ได้ (เจตนา นาควัชระ. 2541: 89)

อารี สุทธิพันธุ์ ได้กล่าวถึง คุณค่าทางเนื้อหาเรื่องราว ไว้ว่า คุณค่าทางเรื่องราว (**Content Value**) เป็นคุณค่าที่เด่น และมีความสำคัญมากกว่ารูปทรง คุณค่าทางเรื่องนี้มีเรื่องราวต่างๆ มากมาย เรื่องราวที่หนึ่งคือ เรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อในสังคม ศิลปะสมัยโบราณส่วนมากมีเรื่อง ความเชื่อปรากฏเด่นชัดมาก ศิลปะมีค่าอยู่ที่เรื่องที่คนเชื่อทั้งสิ้น ยิ่งกว่านั้นความเชื่อนี้ยังพัวพันกับวิธีการสร้างอุทยานต่างๆอีกด้วย เรื่องราวที่สอง คือ เรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา ศิลปะทุกยุคทุกสมัย นับตั้งแต่สมัยไบแซนไทน์ เรื่อยมาจนถึงต้นศตวรรษที่ 19 ศิลปะที่แสดงเกี่ยวกับพระเจ้า เทพเจ้า บรรยายเรื่องราวพระเจ้าทรงความสำคัญเป็นต้นมา และเป็นศิลปะที่มีรูปคน (**Image of Man**) ปรากฏแทบทั้งสิ้น พวกที่ไม่มีรูปคน (**Non Image of Man**) เพิ่งจะนิยมเมื่อ 100 กว่าปีมานี้เอง เรื่องราวที่สาม คือ เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและประวัติศาสตร์ มีความสำคัญเด่นชัดมานานพอๆกับ เรื่องราวศาสนาและเจริญงอกงามมากในสมัยศิลปะลัทธินีโอคลาสสิก ปัจจุบันก็ยังนิยมอยู่มาก เรื่องราวที่สี่คือ เรื่องราวเกี่ยวกับโบราณนิยาย นิทานพื้นเมือง และเรื่องราวที่ห้า คือ เรื่องราวเกี่ยวกับ บุรุษสตรี เป็นเรื่องราวคนโดยตรง ค่าของคน รูปร่างของคน และสมบัติอื่นๆที่ควรจะมี เรื่องราวทั้ง 5 ประการนี้ ได้มีผู้รวบรวมเรื่องราวทางศิลปะเข้าไว้เป็นหมวดหมู่ 4 หมู่ด้วยกัน คือ 1. เรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และธรรมชาติของมนุษย์ (**Man and his own Nature**) ได้แก่เรื่องความรัก ความโกรธ หลง อิจฉาริษยา ฯลฯ 2. เรื่องราวที่มนุษย์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ด้วยกัน (**Man and other People**) เช่น เรื่องราวของครอบครัว เรื่องประวัติศาสตร์ สงคราม การทำมาหากิน ความเห็นอกเห็นใจต่อผู้อื่น ฯลฯ 3. เรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (**Man and the Impersonal Environment**) 4. เรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งไม่มีตัวตน (**Man and the Intangibles**) ได้แก่ เรื่องราวของเทพเจ้า ศาสนา โบราณนิยาย ฯลฯ (อารี สุทธิพันธุ์. 2535: 52-53)

วิรุณ ตั้งเจริญ กล่าวถึงเนื้อหาของศิลปะไว้ดังนี้

1. เนื้อหาส่วนตัว (Personal Functions) เป็นเนื้อหาที่เริ่มต้นจากชีวิตเลือดเนื้อส่วนตน ความรักและความพอใจส่วนตน

การแสดงออกทางด้านจิตวิทยา ในอารมณ์ส่วนตัวที่สะท้อนให้เห็นถึงความเหงา ความเศร้าหมอง ความเจ็บปวดรวดร้าว หรือความคิดเห็นส่วนตน อันเป็นผลมาจากความเก็บกดภายในจิตสำนึก ซึ่งเป็นผลสะท้อนมาจากการดำรงชีวิตในสังคม ตัวอย่างเช่น ประติมากรรมที่แสดงอารมณ์เหงาเปล่าเปลี่ยวของจิอาคอเมติ ประติมากรรมพลาสติกเตอร์ที่แสดงอาการครุ่นคิดและเงิบเหงาในสังคมของซีเกล

ความรัก เพศ และชีวิตครอบครัว เป็นชีวิตส่วนตัวอีกแง่หนึ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ยาก แม้จะมีการต่อสู้เพื่อสังคมที่ไหนเมื่อไหร่ ดอกไม้บาน การร่วมเพศ และชีวิตส่วนตัวก็ยังคงดำรงอยู่ ผลงานในลักษณะนี้ก็เช่น "จูบ" (The kiss) ของโรแดง "วันเกิด" ของชากาลลี "คู่รัก" ของเชียน ยัมศิริ "แม่กับลูก" ของมิเซียม ยิบอินซอย เป็นต้น

ความตายและอารมณ์ที่น่าหวาดกลัว ผลงานในลักษณะนี้ก็เช่น ผลงานของ ซาฮ์นที่เขียนภาพแสดงถึงความตายของคน มุงซ์ เขียนบรรยายบรรยากาศที่ชวนหวาดกลัว โคลลิวทซ์เขียนชีวิตที่ทุกข์ทรมานและความตายของกรรมกร ชูแตง สร้างบรรยากาศที่ดูทราดูน โหดร้ายต่อชีวิต เป็นต้น ความศรัทธาส่วนตัว บางคนศรัทธาในศาสนา อันอาจการเปลี่ยนแปลง เครื่องจักรกล ซึ่งศรัทธาส่วนตัวนี้อาจจะเป็นผลมาจากครอบครัว สิ่งแวดล้อม หรือประสบการณ์ส่วนตัว หล่อหลอมมาก็ได้ เช่น อดอล์ฟ ดัชนี เผยให้เห็นถึงพลังและอำนาจที่หยาบกระด้าง รูโอดท์แสดงความศรัทธาต่อศาสนาอย่างรุนแรงจริงจัง กลุ่มฟิวเจอริสม์ที่แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาที่มีต่อความเร็ว และความลับของเครื่องจักรกล เป็นต้น

การแสดงออกทางด้านความปรารถนาดีสวยงาม ส่วนใหญ่แล้วในวิถีทางนี้จะถือตนเองเป็นตัวการสำคัญที่ชื่นชอบต่อวัตถุ หรือรูปแบบที่สร้างขึ้นเองและเห็นว่างดงาม คนกลุ่มนี้พยายามดึงวัตถุทุกชนิดทุกรูปแบบไปสู่ลักษณะที่ตนเองเชื่อว่างดงาม ถ้าจะแสดงสิ่งแวดล่อมก็จะไม่ข้องแวะกับอารมณ์ กาลเวลา หรือการดำรงชีวิตแต่อย่างใด งามเพียงเพื่องามเท่านั้น ตัวอย่างเช่น ผลงานหุ่นนิ่งส่วนใหญ่ของ ปิกัสโซและปราค ประติมากรรมโมบิลของคาลเดอร์ เป็นต้น

2. เนื้อหาเพื่อสังคม (Social Functions) ศิลปะที่มีสาระเพื่อสังคมโดยตรงนี้ น่าจะเกิดผลกระทบทั้งสองด้านได้ดีกว่า โดยพิจารณาว่าสังคมเป็นตัวผสมอันสำคัญต่อชีวิตของทุกคน ซึ่งทุกคนน่าจะได้ร่วมกันกระตุ้นจิตสำนึกและร่วมกันสร้างสรรค์พร้อมกันไปด้วย แทนที่จะสร้างเสริมอารมณ์เฉพาะบุคคลเท่านั้น

การเมืองและลัทธิความเชื่อ ศิลปินในแนวทางนี้ต่างเชื่อมั่นในผลตอบสนองของศิลปะว่า น่าจะมีผลในวงกว้างต่อระบบในสังคมด้วย การเมืองเป็นทุกเรื่องที่ทกคนหลีกเลี่ยงไม่พ้น เมื่อเราหลีกเลี่ยงระบบในสังคมไม่พ้น ศิลปะก็น่าจะสนองตอบความจริงด้านนี้ด้วย ตัวอย่างผลงาน ก็เช่น “เสรีภาพประชาชน”(Liberty leading the people) ของเดอลาครัวซ์ “เสียงสะท้อนของการกรีดร้อง”(Echo of a scream) ของซีกอร์โรส เป็นต้น

บรรยายสังคม ศิลปินที่มีจิตสำนึกอาจจะบรรยาย บ้านที่ก หรือสะท้อนชีวิตในสังคมให้ปรากฏ เพื่อเป็นการปลุกเร้าความคิดความหวังใย และคุณธรรมที่จะพึงมีต่อกัน เป็นการเสริมสร้างจิตสำนึกร่วม เพื่อให้เกิดการเกื้อหนุนต่อชีวิตในวงกว้างต่อไป เช่น ผลงานของโกยา โดมิเยร์ โคลด์ วิทซ์ ภาพเขียนแนวสัจนิยมของรัสเซียและจีน เป็นต้น

ถากถางสังคม การถากถางสังคมในงานศิลปะนับเป็นการชี้แนะ ตำหนิ หรือประณามสังคมในด้านใดด้านหนึ่งโดยวิธีการทางอ้อม จะด้วยการผสมกับอารมณ์ขันหรือเคร่งเครียดอย่างไรก็ย่อมได้ เป็นการเสนอความคิดให้ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้บริหารได้ตระหนักถึงความจริง โดยผ่านกระบวนการคิดในระดับหนึ่ง ศิลปินบางคนอาจจะบรรยายเรื่องราวที่ไว้ให้คิด แต่บางคนอาจจะสร้างปมปัญหาซ่อนไว้ ตัวอย่างเช่น ภาพผู้หญิงอันเน่าและทะเล ของ ดี คูนิง สังคมอันดีแต่กินของกรอบเปอร์ หรืองานที่เสียดสีสังคม ตำรวจ และความยากจนของธรรมศักดิ์ บุญเชิด เป็นต้น (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2527: 87-95)

จากข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า เนื้อหาของภาพ หมายถึง เรื่องราวที่ศิลปินนำมาถ่ายทอด ในผลงานศิลปะ ที่ทำให้ผู้ชมเกิดความเข้าใจสาระที่ศิลปินต้องการบอก ซึ่งเนื้อหาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เนื้อหาส่วนตัวและเนื้อหาเพื่อสังคม

4.3 กลวิธีในการสร้างสรรค์

กลวิธีในการสร้างสรรค์ศิลปะ ก็คือ กรรมวิธีหรือลีลาหรือเทคนิคต่างๆที่ปรากฏให้เห็นได้บนผลงานศิลปะ เช่น รั้วรอยพู่กัน ลักษณะผิวที่หยาบหรือละเอียด รูปทรงที่ประณีต ความคมชัด หรือพรั่มัวเป็นรูปทรงการระบายสีที่ซับซ้อน เป็นต้น กลวิธีในการสร้างสรรค์ศิลปะย่อมสะท้อนให้เห็นถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมของผู้สร้างสรรค์ด้วย ศิลปะอาจจะคล้ายกับลายเซ็นที่สะท้อนให้เห็นความเป็นคนประณีต เรียบร้อย ความกล้าในการแสดงออก ความไม่มั่นใจ ฯลฯ ของเจ้าของงานเช่นกัน (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2537: 24)

4.3.1 การใช้เส้น

เส้น เป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ เราจะพบการใช้เส้น ทั้งในทัศนศิลป์และงานออกแบบประยุกต์ศิลป์ การใช้เส้น มีมาตั้งแต่ศิลปะอดีตสมัยมนุษย์ถ้ำ

จนถึงปัจจุบัน มีการใช้เส้นโรทาศนศิลป์ทุกแขนง เส้นจะปรากฏมากในประเทศทางตะวันออก ได้แก่ ประเทศจีน ไทย ญี่ปุ่น อินเดีย เป็นต้น ล้วนใช้เส้นเป็นส่วนประกอบสำคัญในการแสดงออกโดยนำเส้นมาสร้างเป็นรูปร่าง รูปทรง

อารี สุทธิพันธุ์ ได้อธิบายความหมายของเส้น ไว้ว่า เส้น หมายถึง จุดหลายพันล้านจุดที่เคลื่อนไหวไปในบริเวณว่าง (Space) ตามทิศทางที่ผู้ลากต้องการบนระนาบรองรับ เส้นอาจเกิดจากการลาก ขูดขีด เขียนด้วยดินสอ ปากกา สีชอล์ก แปรงและวัสดุอื่นๆ เส้นสามารถแทนได้ทั้งสิ่งที่มองเห็นและสิ่งที่มองไม่เห็น เส้นมีขนาดต่างกันตามขนาดของวัสดุที่นำมาเขียน (อารี สุทธิพันธุ์. 2521: 54-55)

สุชาติ สุทธิ ได้กล่าวถึงการใช้เส้นไว้ว่า เส้นที่นำมาใช้ในงานทัศนศิลป์นั้น เป็นการนำเส้นมาสร้างเป็นรูปลักษณะ เพื่อจุดมุ่งหมายในการใช้เป็นตัวสื่อความหมายทางการรับรู้โดยตรงในเชิงของการสัมผัสด้วยการเห็นตามเป้าหมายของการเรียนรู้ทางทัศนศิลป์ การใช้เส้นในงานวาดเขียน คือ การที่ผู้สร้างสรรค์หรือศิลปินนำดินสอ ปากกา หรือสีชอล์ก ฯลฯ มาสร้างรอยขีดเขียนเป็นรูปลักษณะต่างๆ ขึ้นบนพื้นกระดาษ การใช้เส้นในงานจิตรกรรม คือ ศิลปิน ใช้แปรงแตะสีแล้วลากให้ปรากฏเป็นรอยแปรงต่อเนื่องกันบนพื้นผ้าใบ การใช้เส้นในงานประติมากรรมอาจเกิดจากการที่ศิลปินใช้ปลายนิ้ว หรือวัตถุปลายแหลมกรีดเคลื่อนเป็นริ้วรอยตื้นลึกบนเนื้อดิน จนเกิดเป็นริ้วรอยต่างๆ ลักษณะของเส้นที่ถูกสร้างขึ้นให้เป็นเส้นจริงๆ มีบทบาทสำคัญต่อการนำมาใช้ในงานทัศนศิลป์มากกว่าเส้นที่เกิดในลักษณะอื่นๆ เช่น เส้นขอบของมวลวัตถุหรือเส้นที่เกิดจากเทคนิคของการลวงตา เป็นต้น สุชาติ สุทธิ สรุปเป็นนิยามเบื้องต้นว่า เส้น คือรอยขีดเขียน หนัก-เบา ที่สร้างให้ปรากฏบนพื้นผิวของวัตถุ

ศิลปินนำเส้นมาใช้ในงานทัศนศิลป์มากมายหลายวิธีและหลายแบบด้วยกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการสร้างสรรค์ผลงาน แบบของเส้นที่นำมาใช้ในงานทัศนศิลป์มี 3 แบบ ได้แก่ 1. เส้นที่เกิดขึ้นจริง (Actual Line) เป็นเส้นที่เกิดขึ้นจริงจากการขีดเขียนลงสู่พื้นระนาบโดยตรง 2. เส้นเชิงนัย (Implied Line) เป็นเส้นที่เกิดจากนัยของการบ่งชี้ให้รับรู้ว่าเป็นเส้นด้วยการประเมินทางการเห็น 3. เส้นที่เกิดจากขอบ (Line Formed by Edges) เป็นเส้นเกิดขึ้นจากขอบของวัตถุหรือรูปร่างต่างๆ มาประกบกัน ซ้อนกัน หรือทับกัน (สุชาติ สุทธิ. 2535: 3-8)

ลักษณะการใช้เส้นในงานจิตรกรรม

การใช้เส้นในจิตรกรรมเป็นวิธีการที่ช่วยให้เห็นรูปทรงได้แน่นอน การใช้เส้น นอกจากดินสอแล้วอาจจะใช้ถ่านชาโคล ปากกา สีชอล์ก สีเทียน ฯลฯ ด้วยเทคนิคที่ต่างกันไปถึงศิลปินสามารถเลือกนำไปใช้ถ่ายทอดเรื่องราวของภาพได้ตามความเหมาะสม สุชาติ สุทธิ ได้กล่าวถึงลักษณะการใช้เส้นในงานจิตรกรรมไว้ว่า

1. ลักษณะการเน้นเส้น (Emphasizing Line) คือ การใช้เส้นเน้นรูปของงานทั้งรูปร่างและรูปทรงที่แสดงความลึกให้เห็นบนพื้นระนาบหรือที่เรียกกันว่า การแสดงแบบรูปทรงในจิตรกรรมโดยการใช้เส้นตรง โค้ง หนัก-เบา และสั้น-ยาว ผสมผสานกันเกิดเป็นรูปร่างหรือรูปทรงบนพื้นผิวระนาบ เป็นการใช้เส้นสร้างรูปในลักษณะพื้นฐานเพียงแค่สร้างเส้นขอบนอกของวัตถุของสิ่งที่วาด ซึ่งปกติแล้วงานแบบนี้หาได้โดยทั่วไปจากผลงานของเด็กเล็ก แต่ขณะเดียวกันศิลปินบางคนยังได้นำลักษณะการสร้างภาพแบบแสดงของวัตถุมาใช้ในงานจิตรกรรม

2. ลักษณะการไม่เน้นเส้น (De-emphasizing Line) การสร้างงานศิลปะในลักษณะที่ไม่ที่เน้นเส้น คือ การลด ตัดทอน การใช้เส้นเพื่อสร้างรูปแบบของสิ่งที่ตนเองอยากแสดงออก แต่มาเน้นแผ่นระนาบแต่มีที่เป็นน้ำหนักหรือแสงเงาหรือแผ่นสี สร้างเป็นรูปร่าง รูปทรง ด้วยการเน้นวิธีใช้น้ำหนัก แสงเงา และสี เรียกกันว่า เป็นการสร้างงานในเชิงน้ำหนัก (สุชาติ สุทธิ.2535: 8-17)

จากข้อมูลที่นักวิชาการการศิลปะได้กล่าว พอสรุปได้ว่า กลวิธีในการสร้างสรรค์หมายถึง กรรมวิธีหรือเทคนิคต่างๆ ที่ศิลปินนำมาสร้างให้ปรากฏเห็นได้บนผลงานศิลปะ เช่น การใช้เส้น การใช้รูปทรง การใช้สี และวิธีการระบายสี เป็นต้น การใช้เส้นคือ การที่ผู้สร้างสรรค์หรือศิลปิน นำดินสอ ปากกา หรืออื่นๆ มาสร้างรอยขีดเขียนเป็นรูปลักษณะต่างๆ บนพื้นระนาบรองรับโดยมีเส้น 3 แบบ ได้แก่ เส้นที่เกิดขึ้นจริง เส้นเชิงนัย และเส้นที่เกิดจากขอบ ทั้งนี้การใช้เส้น ศิลปินจะเลือกใช้ทั้งลักษณะการเน้นเส้น และลักษณะการไม่เน้นเส้น เพื่อให้ได้ผลงานที่เหมาะสมกับเนื้อหาเรื่องราวและหลักการศิลปะ

4.3.2 การใช้รูปทรง

รูปทรง (Form) เป็นรูปลักษณะที่มีสามมิติ ซึ่งเกิดจากส่วนประกอบสำคัญของศิลปะ สามารถลวงตาได้อย่างของจริงในงานจิตรกรรม หรือเป็นรูปทรงจริงมีสามมิติ ในงานประติมากรรม และสถาปัตยกรรม สุชาติ สุทธิ ได้อธิบายความหมายและลักษณะของรูปทรงไว้ว่า รูปทรงมีลักษณะแตกต่างจากรูปร่าง เพราะรูปทรงมีสามมิติ คือ มีความหนา หรือลึก เพิ่มขึ้นจากรูปร่างรูปทรงเป็นคำที่ใช้เรียกสิ่งที่เป็นรูปทรงที่มีและเกิดขึ้นจริง คือมีลักษณะสามมิติ กินเนื้อที่ในอากาศและสามารถสัมผัสได้ โดยรอบ เช่น รูปทรงทางกายภาพในงานประติมากรรมและงานสถาปัตยกรรม รูปทรงมีคุณสมบัติอยู่สองประการ คือ เมื่อกล่าวถึงคุณสมบัติภายนอกของรูปทรงจะกล่าวถึงความ เป็นมวล (Mass) หมายถึง ลักษณะความทึบตันภายนอกของรูปทรงที่ปรากฏเป็นรูปทรงต่างๆที่มีชื่อเรียกเฉพาะ เช่น รูปทรงสี่เหลี่ยมลูกบาศก์ (Cube) รูปทรงกลม (Sphere) รูปทรงกรวย (Cone) รูปทรงพีระมิด (Pyramid) และรูปทรงกระบอก (Cylinder) เมื่อกล่าวถึงคุณสมบัติภายในบริเวณภายในของรูปทรงก็จะเรียกว่า (Volume) หรือ หมายถึงบริเวณว่างภายในของรูปทรงนั้นๆ

รูปทรงในงานวาดเขียนหรืองานจิตรกรรมนั้นเป็นงานที่ถูกรังสรรค์ขึ้นบนพื้นระนาบ มีเพียงสองมิติ คือ ความยาวและความกว้าง แล้วเพิ่มความลึกหรือหนาที่ทำให้เกิดเป็นเสมือนรูปทรงสามมิติ ซึ่งเรียกว่า การแสดงแบบของรูปทรง (Representation of form) ด้วยวิธีการแบบหนึ่งซึ่งเรียกว่า การลวงตา (Illusion) ซึ่งจะเกิดขึ้นในความรู้สึกทางการเห็นเท่านั้น วิธีการลวงตา คือ เทคนิคการใช้ค่าความอ่อน-แก่ (light-dark) ซึ่งเป็นค่าของน้ำหนักมาใช้แทนค่าระหว่างแสงสว่างกับเงามืดในการสร้างภาพ ทางทัศนศิลป์มักเรียกว่า เป็นค่าของแสงและเงา (Light & Shade) เป็นการนำมาใช้แทนค่าของแสงและเงาตามสภาพของวัตถุที่มีรูปทรงสามมิติ ตามที่ปรากฏจริงเชิงกายภาพ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่ารูปทรงที่เป็นจริงไม่มีในงานจิตรกรรม และถ้ามกรักก็เป็นเพียงการแสดงแบบรูปทรงหรือรูปทรงเชิงการเห็นเท่านั้น (สุชาติ สุทธิ. 2535: 28-31)

ประเภทของรูปทรง

ประเภทของรูปทรงแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ

รูปทรงตามธรรมชาติหรือรูปทรงเหมือนจริงตามธรรมชาติ (Realistic) ได้แก่ รูปทรงที่แสดงให้เห็นลักษณะความเหมือนวัตถุ และเป็นรูปทรงที่เข้าใจง่าย โดยไม่ต้องแปลความหมายเชิงสัญลักษณ์ เช่น รูปคน ต้นไม้ สัตว์ ภูเขา ฯลฯ

1. รูปทรงตัดทอนตัดแปลง (Abstract) คือ รูปทรงที่ปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงมาจากธรรมชาติหรือสิ่งที่คุ้นเคย ลักษณะของการตัดทอนตัดแปลง มีหลายวิธีดังนี้

1.1 รูปทรงตัดทอนหรือบิดเบี้ยว (Distort form) คือรูปทรงที่ตัดทอนรายละเอียดต่างๆ ออก เหลือไว้เพียงลักษณะที่พอเข้าใจ

1.2 รูปทรงตัดแปลงให้เหนือความเป็นจริง (Exaggerate form) คือรูปที่เกิดจากการใช้จินตนาการและความคิดฝันของศิลปินที่ดูแล้วมีความมงตงาม น่าเกลียด แปลกตา มากกว่าความเป็นจริง เช่น รูปคนในศิลปกรรมไทย หรือรูปทรงที่ปรากฏในศิลปะเซอร์เรียลลิสม์ เป็นต้น

1.3 รูปทรงสลับตำแหน่ง (Re-arrangement) คือ รูปทรงที่เกิดจากการนำมาจัดใหม่ โดยการเปลี่ยนตำแหน่งเปลี่ยนด้านหรือมุม เพื่อให้ต่างไปจากความเป็นจริง เช่น รูปทรงในผลงานศิลปะคิวบิสม์

2. รูปทรงที่ไม่มีความหมาย (Non-objective form) คือ รูปทรงที่ไม่มีความหมายใดๆ แต่อาจให้เป็นสัญลักษณ์ได้มี 2 ชนิด คือ รูปทรงเรขาคณิตและรูปทรงอิสระ (พีระพงษ์ กุลพิศาล. 2531: 60)

อารี สุทธิพันธุ์ ได้กล่าวถึงรูปทรงไว้ว่า รูปทรงแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ รูปทรงที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น ดิน หิน ต้นไม้ ฯลฯ รูปทรงที่มนุษย์สร้าง เช่น สิ่งของเครื่องใช้ รองเท้า ปากกา ฯลฯ และรูปทรงที่แปรเปลี่ยนเคลื่อนไหว เช่น เปลวไฟ ใต้น้ำ ฯลฯ (อารี สุทธิพันธุ์. 2522: 8-9)

จากข้อมูลข้างต้น สรุปได้ว่า รูปทรงเป็นรูปลักษณะที่มีสามมิติ กินเนื้อที่ในอากาศและสามารถสัมผัสได้โดยรอบ รวมถึงรูปทรงที่มีสองมิติในจิตรกรรม การใช้รูปทรงในงานศิลปะสามารถเลือกใช้รูปทรงได้ 3 ประเภท คือ รูปทรงตามธรรมชาติหรือรูปทรงที่มีลักษณะเหมือนจริงตามธรรมชาติ รูปทรงตัดทอนดัดแปลงเป็นรูปทรงที่คุ้นเคยซึ่งอาจจะทำให้บิดเบี้ยวไป รูปทรงดัดแปลงให้เห็นใจความเป็นจริง และอาจจะเป็นรูปทรงสลัปดาห์หนึ่ง รูปทรงที่ไม่มีความหมาย ได้แก่ รูปทรงเรขาคณิตและรูปทรงอิสระ

4.3.3 การใช้สี

สี หมายถึง ลักษณะความเข้มของแสงที่ปรากฏแก่ตา ให้เห็นเป็นสีเขียว สีขาว สีน้ำเงิน ฯลฯ สีอาจเกิดจากวัสดุธรรมชาติ หรือเกิดจากการสังเคราะห์ทางเคมี ซึ่งมีคุณสมบัติโดยเฉพาะต่าง ๆ กัน สีบางชนิดมีลักษณะโปร่งใส บางชนิดทึบแสงบางกลาง และบางชนิดทึบแสงโดยที่แสงไม่สามารถส่องผ่านได้ นอกจากนี้สีมีวิธีการใช้หลายประการ เช่น ใช้ระบายด้วยเนื้อสี ผสมเป็นเนื้อสี ใช้ระบาย โดยใช้จุดและให้ผสมกันในดวงตา ใช้ระบายโดยใช้รูปร่างหลายสีระบายใกล้ ๆ กัน และใช้ผสมกันด้วยแสง (อารี สุทธิพันธุ์. 2532: 31-32)

จักรี นพเกตุ ได้กล่าวเกี่ยวกับการรับรู้เรื่องสีของมนุษย์ไว้ว่า

โลกที่เราอยู่เต็มไปด้วยสี สีสั้น สีเรียกความสนใจ เพิ่มความสวยงามและความมีชีวิตชีวาของโลกมนุษย์ สีไอนาโด ดา วินชี นิวตัน เฮมฮอลท์ เฮอริง ฯลฯ ต่างก็มีส่วนร่วมในการทำให้ความรู้เรื่องสีเจริญรุดหน้าในสมัยอดีต สีในที่นี้หมายถึง แสงสี เป็นพลังงานแม่เหล็กไฟฟ้าแผ่รังสีออกไปในรูปของคลื่น ขนาดของคลื่นต่าง ๆ กันทำให้เกิดเป็นสีต่าง ๆ กัน สี เป็นอนุภาคเล็กๆ ที่ไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่า เรียก โฟตอน (Photon) ซึ่งเคลื่อนที่เป็นเส้นตรงในรูปของคลื่นด้วยอัตราเร็วที่ขึ้นอยู่กับตัวกลางที่มันผ่าน และมันจะมีการหักเหบ้างถ้าตัวกลางมีความหนาแน่นต่างกัน เช่น การหักเหของแสงด้วยเลนส์ เป็นต้น

การรับรู้เรื่องสี หมายถึง ความสามารถในการแยกสีต่างๆตามความแตกต่างของความยาวคลื่น นักปรัชญา นักฟิสิกส์ กวี ศิลปิน นักจิตวิทยา ต่างก็ให้ความสนใจศึกษา ทั้งนี้เพราะมีความแตกต่างระหว่างบุคคลมาก มีตัวแปรอื่น เป็นต้นว่า การเรียนรู้ ประสบการณ์ บุคลิกภาพ อารมณ์ แรงจูงใจ ฯลฯ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเป็นอย่างมาก แม้แต่ในสัตว์การรับรู้เรื่องสีก็แตกต่างกัน การรับรู้ของสัตว์จะอยู่ในรูปของการให้ประโยชน์กับตัวมันเองในแง่ของการมีชีวิตรอดหรือการดำรงพันธุ์ เช่น สีของสัตว์บางชนิดที่เป็นเครื่องล่อเพศตรงข้าม หรือการที่สัตว์บางชนิดมีสีสันทกกลมกับสิ่งแวดล้อม ทำให้รอดจากการตกเป็นเหยื่อ ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ สีเขียว หรือ สีน้ำตาล เป็นการแสดงว่าธรรมชาติได้ใช้สีนั้นช่วยให้สัตว์รอดชีวิต แม้แต่การชอบสีอะไรมากกว่าของสัตว์ก็เป็นผลของ

วิวัฒนาการเพื่อความอยู่รอด เช่น กบ จะชอบสีฟ้ามากกว่าสีอื่น ทั้งนี้เพราะมันอาศัยอยู่ตามบึงหนอง ซึ่งขอบๆมีพืชสีเขียวขึ้นแต่ถัดไปเป็นน้ำ มีสีฟ้าและมันจะกระโดดสู่น้ำที่เป็นทั้งที่อยู่อาศัยและให้ความรู้สึกลดภัยอยู่เสมอ

การรับรู้เรื่องสีเป็นประสบการณ์ส่วนบุคคล เรายากที่จะทราบว่ากรรับรู้สีแดงของนาย ก จะเหมือนของนาย ข หรือไม่ ทั้งๆที่เป็นสีแดงเดียวกัน ในศตวรรษที่ 17 ไอแซค นิวตัน (Issac Newton) พบว่าถ้าให้แสงอาทิตย์ขนาดเท่าปลายเข็มผ่านแท่งแก้วสามเหลี่ยม (Prism) มันจะหักเหและกระจายแสงออกมาเป็นสีต่างๆด้วยขนาดคลื่นต่างๆกัน และเป็นแสงที่นัยน์ตาเราสามารถมองเห็นได้ เรียกสีสเปค มีความยาวคลื่นของสีต่างๆที่สามารถมองเห็นได้ 380 - 770 มิลลิเมตร (Milli Micron) (รัจรี นพเกตุ. 2540: 91-92)

วิรุณ ตั้งเจริญ ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการใช้สีไว้ว่า การดำรงชีวิตในบรรพกาล มนุษย์มีทั้งความหวาดกลัว และสงสัยในปรากฏการณ์ธรรมชาติรอบตัว เขาเริ่มที่จะเอาชนะธรรมชาติและควบคุมธรรมชาติ พลังเร้นลับเกิดขึ้นได้จากการได้สร้างภาพหรือรูปต่างๆด้วยมือของเขาเอง ไม่ว่าจะเป็นการเขียนภาพสัตว์ การแกะหิน การปั้นดินเป็นรูปทรงต่างๆ มนุษย์ต้องการที่จะมีอำนาจเหนือทั้งธรรมชาติและสัตว์ การเลือกใช้สีจากดินมาระบายภาพหรือระบายบนรูปปั้นแกะสลัก ย่อมช่วยให้ภาพหรือรูปปั้นแกะสลักเด่นชัด และพลังอำนาจของมนุษย์ก็จะมากขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นสีเหลือง สีน้ำตาล สีเทา สีเขียวคล้ำ สีแดง และนอกจากจะเป็นสีจากดินแล้วยังเป็นสีที่ได้จากผลไม้ ต้นไม้ เขม่าไฟ เขาอาจจะใช้น้ำผสมกับสีต่างๆเหล่านั้น เพื่อให้สีเหลวและระบายได้สะดวก ต่อมาเมื่อมนุษย์อย่างสัตว์ พบไขมันที่หยดจากเนื้อสัตว์ลงสู่ดิน เขาอาจจะนำไขสัตว์ไปผสมกับสีดินและระบายได้ง่ายกว่าสีที่ผสมด้วยน้ำหรือสีจากผลไม้และต้นไม้ และต่อมาก็พบว่ามีความคงทนถาวรอีกด้วย เมื่อเวลาผ่านไปอีกจะด้วยการบังเอิญหรือเจตนาที่ตามมนุษย์ก็รู้จักนำไข่ ไข่ ยางไม้ น้ำมัน ฯลฯ มาผสมกับสีต่างๆ เขาลองทดลองดูกับด้วยร้อยพันปี จึงค้นพบสีในลักษณะต่างๆอีกมากมาย ในสมัยอียิปต์โบราณ การใช้สีที่มีความสัมพันธ์กับศาสนา การระบายสีมิได้เกี่ยวข้องกับแสงและเงา เป็นการระบายแบนๆด้วยสีที่สดใส ไม่ว่าจะเป็นประติมากรรม การตกแต่ง สถาปัตยกรรม เครื่องเรือน หีบศพ ภาพบนกระดาษปาปิรัส อักษรภาพไโรกลิฟิกส์ ภาพในที่ฝังศพ การใช้สีภายในอาคารอันสดใส ทำให้มองเห็นสีได้อย่างชัดเจน การระบายสีของชาวอียิปต์จะใช้สีฝุ่นผสมไข่ หรือไม่ก็ใช้ไข่เคลือบลงบนภาพเขียนที่ระบายด้วยสีผสมน้ำ ในอารยธรรมเมโสโปเตเมีย ไม่ว่าจะเป็นบาบิโลเนียหรือแอสสิเรีย นิยมระบายสีลงบนอิฐ ซึ่งก่อสร้างเป็นพระราชวังหรือวิหาร ใช้สีหลากหลายสีสำหรับการตกแต่งประดับประดาในการเฉลิมฉลอง

นักวิชาการศิลปะตะวันตกยอมรับต้นกำเนิดอิทธิพลจากการใช้สีจากอารยธรรมครีต (Cretan civilization) โดยถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นอันสำคัญที่ส่งผลมาสู่การใช้สีของชาวตะวันตก การใช้สีในอารยธรรมครีต มีลักษณะการใช้สีเพื่อการสร้างสรรค์ศิลปะมากกว่าการใช้สีเพื่อแสดงนัยทางศาสนา การใช้

สีในงานศิลปะแสดงความร่าเริงสดใสในกระบวนแบบศิลปะที่อิสระ เป็นภาพผลงานศิลปะที่มีแนวโน้มไปสู่ลักษณะเหมือนจริง แสดงเนื้อหาสาระตามความประทับใจต่างๆ เช่น ภาพปลา หรือภาพลวดลายบนผนังหรือเพดาน

เมื่อกล่าวถึงศิลปกรรมของกรีกโบราณ ประติมากรรมและสถาปัตยกรรมมีบทบาทเด่นชัดมากกว่าจิตรกรรม ไม่ปรากฏหลักฐานจิตรกรรมฝาผนัง แต่กลับมีจิตรกรรมตกแต่งบนผนังเครื่องปั้นดินเผาจำนวนมากมาย ส่งอิทธิพลต่อการเขียนภาพผนังในสมัยต่อมาเป็นอย่างมากด้วยจิตรกรรมตกแต่งบนผนังเครื่องปั้นดินเผาของกรีกใช้สีอย่างจำกัดเพียง 2-3 สี ขาว เหลือง แดง และเคลือบดำ สำหรับประติมากรรมก็มีการระบายสีในลักษณะเลียนแบบของจริง นอกจากนั้นยังนิยมระบายสีบริเวณประติมากรรมนูนตกแต่งหน้าจั่วสถาปัตยกรรม (tympanum) ระบายสีน้ำเงินหรือสีแดงบริเวณพื้น เพื่อช่วยให้มองเห็นประติมากรรมนูนนั้นเด่นชัดขึ้น อาคารหินอ่อนสีขาวและหินสีออกเหลืองจะมองเห็นโดดเด่นตัดกับบริเวณเงาระหว่างเสาอย่างงดงาม ในแง่ของผลงานจิตรกรรม ผ่านมาจนถึงสมัยโรมันรุ่งเรืองจึงเริ่มปรากฏการใช้ทัศนียภาพบนจิตรกรรม

โรมันนิยมสร้างสถาปัตยกรรมอันใหญ่โตมโหฬาร ไม่ว่าจะเป็นวิหาร วัง ศาลา และก็นิยมเขียนภาพบนผนัง และประดับพื้นด้วยโมเซอิกอันสวยงาม สำหรับจิตรกรรมฝาผนังนิยมเขียนภาพด้วยวิธีผสมสี ซึ่งเป็นการใช้สีผสมกับไข่ระบายในขณะที่ยังร้อน โมเซอิกจะทำด้วยหินหรือหินอ่อน มีสีมากมายไม่ต่างไปจากภาพจิตรกรรม เราพบหลักฐานภาพผนังมากมายจากซากเมืองปอมเปอี เมืองเฮร์คิวแลเนียม และเมืองอื่นๆ ในโรม ภาพผนังโมเซอิกที่พบ แสดงทั้งภาพในเมืองและประวัติศาสตร์ที่แสดงทักษะและความงามเป็นเลิศ ศิลปะไบแซนไทน์หรือคริสเตียนแห่งไบแซนติอุม สร้างสรรค์โมเซอิกด้วยชิ้นแก้วมากกว่าหินอ่อน สร้างสรรค์ด้วยศรัทธาที่มีต่อคริสต์ศาสนา มักเป็นภาพที่มีเส้นรอบนอกชัดเจนรายละเอียดไม่มากนัก ใช้สีที่ดึงดูดความสนใจ ภาพให้ความรู้สึกแข็งแกร่ง ไม่เน้นความเหมือนจริงนัก สีและแบบตัดกันอย่างชัดเจน โดยเฉพาะ ชิ้นส่วยแก้วสีทองที่ผนึกติดด้านหลังไว้ด้วยทองคำเปลว สีอันอันตระกาลตาได้ช่วยสร้างสรรค์บรรยากาศแห่งความศรัทธาและลึกลับไว้ได้อย่างดี สมัยโกธิคนับเป็นสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อ เริ่มทดลองค้นคว้าทั้งทางด้านจิตรกรรมและ

สถาปัตยกรรม จิตรกรรมที่เพิ่มทั้งรายละเอียดและสีสัน เริ่มสร้างสรรค์จิตรกรรมขนาดเล็กลงบนแผ่นไม้ สมัยเรอเนสซองส์ หรือสมัยศิลปะและวิทยาการตอนต้นในคริสต์ศตวรรษที่ 14 ศิลปินเริ่มค้นพบวิถีทางใหม่ในการสร้างสรรค์จิตรกรรมแบบเหมือนจริง เขาสร้างสรรค์วิธีการทางทัศนศิลป์ แสงและเงา สัดส่วน และใช้สีเพื่อเพิ่มเสรีภาพทางความงาม (artistic freedom) ศิลปินฝึกฝนวาดเส้นและระบายสีอย่างประณีต ศิลปะได้รับการชื่นชมและเรียกร้องมากขึ้น การสั่งสมความรู้ สุนทรียะและกลวิธีต่างๆ ได้ถ่ายทอดผ่านสู่ศิลปินรุ่นเยาว์ จิตรกรค้นคว้า ทดลองสีและสีผสมสีใหม่ๆ สมัยเรอเนสซองส์เจริญสูงสุดในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ลักษณะเฉพาะตัวของศิลปินแสดงปรากฏการณ์เด่นชัด

ไม่ว่าจะเป็นทางด้านองค์ประกอบศิลป์ การใช้สี และความคิดในทางจิตรกรรมด้านต่างๆ ฮอลแลนด์หรือคริสต์ศตวรรษที่ 17 ได้ก้าวผ่านจิตรกรรมที่แสดงเนื้อหาสาระจากคัมภีร์ไบเบิล เทพนิยาย และประวัติศาสตร์ ไปสู่จิตรกรรมขนาดย่อมที่ตั้งเขียนบนขาหยั่ง ภาพทิวทัศน์ ภาพหุ่นนิ่ง ภาพเหมือนในลักษณะกลุ่มบุคคล และภาพในลักษณะอื่นๆ เมื่อถึงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ศิลปะบาโรคพัฒนาไปสู่ศิลปะรอกโกโก อันเป็นการพัฒนารูปทรง สีเส้น และลวดลายครั้งสำคัญ ภาพแสดงความรู้สึกเคลื่อนไหว หลากสี

การปฏิวัติในฝรั่งเศสได้ก่อให้เกิดการรื้อฟื้นอุดมการณ์ของกรีกและโรมันในอดีต ทั้งจิตรกรและนักเขียนได้เลือกนำความคิดจากสาระประวัติศาสตร์ในสมัยคลาสสิกมาเป็นสื่อขยายบทบาทในการปฏิบัติสังคม ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 จิตรกรระบายสีอย่างประณีตและเป็นระบบแบบแผน อะคาเดมีฝรั่งเศส (Academie Francaise) ได้รับการสถาปนาขึ้นมาในฝรั่งเศส และมีบทบาทไปทั่วยุโรป การใช้สีในผลงานจิตรกรรมเป็นการตอบสนองของความมั่นใจในการวาดเส้น ความสมจริงคือเป้าหมายอันสูงสุด ในขณะที่สีมันหรือสีพื้นคลาสสิก หรือสมัยคลาสสิกใหม่ (Neoclassic) กำลังมีบทบาทอยู่ในฝรั่งเศส ศิลปินชาวอังกฤษคอนสแตนเตเบิลและเทอร์เนอร์ผู้ชื่นชมหลงใหลอากาศบริสุทธิ์ก็ก้าวออกมาเขียนภาพนอกบ้าน เขียนภาพจากธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเบื้องหน้า สร้างบรรยากาศตัวสี พลังเคลื่อนไหว และอารมณ์ ช่วง 1820 จิตรกรรมของคอนสแตนเตเบิล สามารถแสดงพลังของสีได้อย่างโดดเด่น และมีผลงานต่อศิลปินอิมเพรสชันนิสในเวลาต่อมา

จากกระบวนการระบายสีของศิลปินเหล่านี้ นับเป็นจุดเริ่มต้นครั้งสำคัญที่ศิลปินเริ่มเข้าใจคุณค่าของสี ในฐานะที่สีเป็นสิ่งอันสำคัญในการแสดงออกทางจิตรกรรม พอล โกแกง หลงใหลกับธรรมชาติอันงดงามของตาสีติ แล้วเขาก็ระบายสีแห่งสดใสตามสภาพบรรยากาศที่ชื่นชม อังรี เดอ ทูลูส-โลเทรค สร้างสรรค์โปสเตอร์อย่างงดงามด้วยการนำสีที่แปลก แตกต่างมารวมไว้ด้วยกันบนภาพง่ายๆ ศิลปินต่างหลงใหลกับการค้นคว้าหาคุณค่าของสีในปรากฏการณ์ต่างๆ กัน ไม่เพียงแต่เฉพาะในจิตรกรรมแสดงรูปเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงจิตรกรรมนามธรรม คิวบิสม์ ฟิวเจอริสม์ ฯลฯ ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 อีกด้วย (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2535: 1-8)

โกสุ่ม สายใจ อธิบายเกี่ยวกับการใช้สีว่า ในการใช้สีนั้น การกำหนดโครงสร้างหรือการวางแผนการใช้สีเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะเป็นการวางแผนที่จะจัดวางกลุ่มสีให้สัมพันธ์กันประสานหรือส่งเสริมกัน การกำหนดโครงสร้างไว้ก่อนจะช่วยให้ศิลปินระบายสีสำเร็จในเวลาอันสั้น เพราะไม่ต้องเสียเวลาลองผิดลองถูกและภาพที่สำเร็จก็จะสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ด้วย การใช้สีของศิลปินและนักออกแบบในปัจจุบันมีการใช้สีเป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ

1. การใช้สีให้เหมือนธรรมชาติ หรือเหมือนแบบที่มองเห็น การใช้สีลักษณะนี้นิยมใช้กันทั้งในงานจิตรกรรมและการออกแบบ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ภาพที่สำเร็จออกมาดูแล้วเหมือนแบบที่มองเห็นทั้งรูปร่าง รูปทรง สี สัน พื้นผิว

2. การใช้สีตามหลักการใช้สีแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

2.1 การใช้สีเพื่อให้แต่ละสีผสมกลมกลืนกัน โดยจะพิจารณาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสีหนึ่งกับสีอื่นๆ ดังนี้ การใช้สีกลมกลืนด้วยค่าน้ำหนักของสีเดียว การสร้างความกลมกลืนโดยใช้สีใกล้เคียง การสร้างความกลมกลืนโดยใช้สีคู่ผสม การสร้างความกลมกลืนโดยใช้สีในลักษณะสภาพสีส่วนร่วม การสร้างความกลมกลืนด้วยการใช้วรรณะของสี การสร้างความกลมกลืนโดยใช้สีในลักษณะสีเอกรงค์ การกลับค่าของสี

2.2 การใช้สีเพื่อให้สีแต่ละสีประสานส่งเสริมกัน ในหลักการใช้สีเรามีวิธีการใช้สีให้ประสานกันและส่งเสริมกัน เช่น การใช้สีเพื่อส่งเสริมให้เกิดพลังสีแดง การใช้สีตรงข้ามให้ประสานส่งเสริมกัน (โกสุม สายใจ. 2536: 77-95)

จากข้อมูลของนักวิชาการศิลปะที่กล่าวไว้พอสรุปได้ว่า การใช้สีมีมาแล้วตั้งแต่สมัยบรรพกาล และได้วิวัฒนาการมาเรื่อย โดยในอดีตนั้นเนื้อสีได้มาจากธรรมชาติ มนุษย์ได้สังเกตทดลองใช้สีและปรับปรุงมาตลอดหลายยุคหลายสมัย การใช้สีนั้นมีการกำหนดโครงสร้างหรือการวางแผนใช้สีนั้นนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ศิลปินและนักออกแบบใช้สี 2 ลักษณะ คือ การใช้สีให้เหมือนธรรมชาติหรือเหมือนแบบ และการใช้สีตามหลักการใช้สี ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ การใช้สีให้กลมกลืนกันและการใช้สีตรงข้ามให้ประสานส่งเสริมกันหรือการใช้สีตัดกัน

4.3.4 วิธีการระบายสี

การระบายสีมีความคล้ายกับการลงสี (Painting and Coloring) แต่ที่แตกต่างกันก็คือการระบายสี ผู้ระบายสีมีเสรีภาพในการแสดงออกมากกว่า เพราะอยากจะทำระบายสีใดก็ระบายลงไประบายจนแน่ใจว่าพอใจจากรูปทรงที่เห็นตรงหน้านั้น การระบายสีไม่จำเป็นต้องร่างก่อน แต่ถ้าหากว่าผู้ระบายสีมีความเคยชินว่าจะต้องร่างก่อนก็ร่างได้ แต่พอระบายสีจริงๆ ก็สามารถแก้ไขภาพที่ร่างนั้นได้ด้วย หรืออาจจะระบายทับเส้นร่างก็ได้ การระบายสีผู้ระบายสีมีเสรีภาพในการแสดงออกในการใช้ความรู้และความรู้สึกที่ตนกำลังสร้างสรรค์อยู่อย่างมีเสรีภาพบนระนาบรองรับตรงหน้าอย่างมากมายทีเดียว ส่วนการลงสี (Coloring) เป็นการเริ่มสร้างพื้นฐานทางการฝึกใช้มือโดยให้ผู้สนใจระบายสีหรือผู้ชอบระบายสีมีความมั่นใจว่าตนสามารถจะระบายได้บนระนาบรองรับที่กำหนดให้รูปภาพลายเส้นแบบสำเร็จอยู่แล้ว ผู้ระบายเพียงแต่ระบายตามรูปลายเส้นที่กำหนดให้แล้วนั้น จะระบายทับเส้นหรือออกนอกเส้นคงไม่ได้ ดังนั้น การระบายสีกับการลงสีจึงแตกต่างกันอย่างแน่นอน

วิรุณ ตั้งเจริญ อธิบายเกี่ยวกับการระบายสีน้ำมันไว้ว่า การเขียนภาพสีน้ำมันได้มีหลักฐานมาแล้วเกือบ 600 ปี ศิลปินจำนวนมากได้ชื่นชมหลงใหลกับการเขียนภาพสีน้ำมัน ศิลปินแต่ละยุคแต่ละสมัย หรือศิลปินแต่ละบุคคลได้สร้างสรรค์กลวิธีต่างๆขึ้นมา อันแสดงถึงความคิดสร้างสรรค์ที่ไม่เคยหยุดนิ่ง ในที่นี้จะได้เสนอแนะไว้เพียง 3 กลวิธี คือ กลวิธีกุญแจสี รั้วรอยพู่กัน และสีทับซ้อน เพื่อเป็นพื้นฐานการระบายสี เพื่อเปิดกว้างสำหรับการสร้างสรรค์จิตรกรรมสีน้ำมันต่อไป

1. กลวิธีกุญแจสี (Color key) เป็นกลวิธีที่กำหนดสีใดสีหนึ่งเป็นหลัก และระบายสีหลักนั้นให้ผสมผสานไปกับทุกสีบนพื้นภาพ เพื่อให้สีหลักดึงสีอื่นที่หลากหลายนั้นให้กลมกลืนกันหรือมีเอกภาพ ซึ่งจะเป็นการช่วยให้ระบายสีได้ง่ายขึ้น

2. กลวิธีรั้วรอยพู่กัน (Brushwork) ภาพเขียนที่แสดงรั้วรอยพู่กันให้เห็นได้อย่างชัดเจน และสวยงาม ตัวอย่างเช่น ภาพเขียนหมึกดำของจีนรวมทั้งลีลาของตัวหนังสือจีน ซึ่งเป็นเส้นที่แสดงการตัดสินใจอย่างฉับพลันทันทีทันใด มีความคมชัด และพริ้วเลือน มีขนาดเล็ก-ใหญ่ ผสมผสานกันอยู่ ศิลปินตะวันตกก็ใช้กลวิธีรั้วรอยพู่กันบนจิตรกรรมสีน้ำมันด้วย มีทั้งรั้วรอยพู่กันสั้น-ยาว เล็ก-ใหญ่ ให้ความรู้สึกหยาบหรือรุนแรงแตกต่างกันออกไป ภาพรั้วรอยพู่กันนี้ส่วนใหญ่จะเป็นภาพเขียนที่มุ่งการแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึก มากกว่าการแสดงรูปทรงอันปราณีตเรียบร้อย

3. กลวิธีสีทับซ้อน (Impasto) รูเบนส์ จิตรกรชาวเฟลมิช และเรมบรานด์ท์ จิตรกรชาวดัตช์ ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เริ่มระบายสีน้ำมันด้วยสีและรอยพู่กันหนาๆ หรือที่เรียกว่า "อิมเพสต์โต" โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรมบรานด์ท์สร้างสรรค์กลวิธีหลายอย่างไว้เป็นประโยชน์ต่อการเขียนภาพสีน้ำมัน ต่อมาเป็นอย่างมาก หลังจากนั้นศิลปินในศตวรรษต่อมา ก็สร้างสรรค์การระบายสีน้ำมันในลักษณะสีหนาทับซ้อนกันตลอดมา การระบายสีน้ำมันด้วยกลวิธีทับซ้อนนี้อาจจะต้องรอให้สีแต่ละชั้นหมาดหรือแห้งเสียก่อน แล้วจึงระบายสีชั้นถัดไป (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2535: 57-59)

วิรุณ ตั้งเจริญ ยังได้อธิบายเทคนิคการระบายสีน้ำมันไว้อีกว่า การเขียนภาพสีน้ำมันสามารถเขียนภาพได้ 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรกเป็นการระบายสีให้เสร็จลง โดยไม่ต้องเพิ่มเติมทีหลัง ส่วนอีกลักษณะหนึ่งเป็นการระบายโดยทางอ้อม คือ ระบายสีโดยไม่ทำเสร็จโดยตรง แต่จะใช้เทคนิคอย่างใดอย่างหนึ่งระบายเพิ่มเติมจนถึงขั้นเสร็จสมบูรณ์ ซึ่งมีเทคนิคที่จะเสนอแนะ 2 วิธี คือ

1. วิธีเกลสซิง (glazing) คือเทคนิคที่ระบายฉาบผิวหน้า โดยใช้สีเข้มผสมน้ำมันระบายบางๆ ให้โปร่งใส สามารถมองเห็นสีสดใสบนผิวหน้าและมองทะลุผ่านไปเห็นสีพื้นข้างล่างซึ่งเป็นสีอ่อนกว่า ด้วยการฉาบผิวหน้าสีเดียว หรือหลายสีก็ได้

2. วิธีสคัมบลิง (scumbling) เป็นวิธีการระบายเพิ่มเติมภาพเขียนหลังจากทิ้งไว้ให้แห้งแล้ว อีกเทคนิคหนึ่ง คล้ายๆกับวิธีเกลสซิง แต่วิธีนี้มีลักษณะตรงข้าม คือ ระบายด้วยสีอ่อนลงบนสีเดิมที่

เข้มกว่า ซึ่งเทคนิคนี้จะใช้กับภาพเขียนที่ต้องการระบายให้ได้ความรู้สึกหมอก พรมัว ควัน ฉากโปร่ง เป็นต้น (วิธุน ตั่งเจริญ . 2541: 48 - 49)

โกสุม สายใจ กล่าวถึงเทคนิคการระบายสีไว้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การระบายสีให้เรียบ (Flat Coloring) เป็นการระบายสีเพื่อแสดงความปราดนิตเรียบร้อย มีขอบเขตที่แน่นอน ถ้าต้องการจะแสดงพื้นผิวก็จะใช้ลวดลายเข้ามาประกอบการระบายสีให้เรียบ ยังแยกย่อยออกไปอีกคือ การระบายสีให้เรียบและตัดเส้น การระบายสีขอบเรียบขอบคม การระบายสีให้เรียบและมีน้ำหนักอ่อน-แก่

2. การระบายสีให้กลมกลืนกัน (Harmony Coloring) ในการใช้สีส่วนใหญ่จะใช้สีหลายสี หรือหลายน้ำหนัก และมักจะทำให้กลมกลืนกันได้โดยไม่มีขอบขึ้น หรือไหลเกินไปกับส่วนพื้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในขณะที่สียังไม่แห้ง

3. การระบายสีแสดงพื้นผิว (Texture Coloring) เป็นเทคนิคการระบายสีที่ทำให้ดูแล้วรู้สึกสนุกสนานไปตามลักษณะของอุปกรณ์ที่ใช้ระบาย ภาพที่ปรากฏจะไม่ราบเรียบ จะดูมีน้ำหนักอ่อน-แก่ มีชีวิตชีวา เช่น พื้นผิวจากการระบายสีหนาๆ พื้นผิวจากรอยแปรง เป็นต้น พื้นผิวที่เกิดจากรอยแปรงหรือพู่กัน เพื่อแสดงความงามของฝีแปรง ศิลปินผู้มีชื่อเสียงด้านนี้ เช่น วินเซนต์ ฟานโก๊ะ (Vincent Van Gogh) จาร์ส เกียรติทอง วิธุน ตั่งเจริญ เป็นต้น พื้นผิวจากการระบายสีโดยวิธีการจุด การระบายสีโดยการหยดสี เทสี ราวสี ผู้นำวิธีการนี้มาใช้เป็นคนแรกคือ แจคสัน พอลลอค (Jackson Pollock) (โกสุม สายใจ. 2536: 103-109)

จากข้อมูลนี้ที่นักวิชาการศิลปะกล่าวไว้พอสรุปได้ว่า วิธีการระบายสีมีหลายวิธี ศิลปินสามารถนำไปใช้สร้างสรรค์ผลงานให้สอดคล้องกับเนื้อหาและรูปแบบ เพื่อให้เหมาะสมและบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของการระบายสีแล้วจะมี 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ ลักษณะแรกเป็นการระบายสีให้เสร็จโดยไม่ต้องเพิ่มเติมทีหลัง และอีกลักษณะหนึ่งเป็นการระบายทางอ้อม คือ จะไม่ระบายให้เสร็จเลยทีเดียว แต่จะใช้เทคนิคอย่างใดอย่างหนึ่งระบายเพิ่มเติมไปจนกว่าจะสำเร็จถึงขั้นสมบูรณ์ ซึ่งวิธีต่าง ๆ นั้นมีมากมาย ได้แก่ การระบายสีครั้งเดียวเสร็จ (Alla Prima) การระบายสีเรียบกลมกลืน (Blending) การระบายสีโดยไม่เกลี่ยให้กลมกลืนกัน (Broken Color) การระบายสีแสดงลีลา รอยพู่กัน (Brushwork) การระบายสีผสมผสานการปะติดวัสดุ (Collage) การระบายสีโดยลงพื้นไว้ก่อน (Colored Ground) การระบายสีผสมแสดงน้ำหนักสี (Color Key) การระบายสีด้วยสีผสมล่วงหน้า (Color Mixing) การระบายสีด้วยวัสดุอ่อนนุ่ม (Dabbing) การระบายสีด้วยพู่กันสีหมาดหรือสีแห้ง (Dry Brush) การระบายสีด้วยนิ้วมือ (Finger Painting) การระบายสีฉาบด้วยสีเหลวและโปร่งแสง (Grazing) การระบายสีขอบคม (Hard Edge) การระบายสีหน้าซึบซ้อ (Impasto) การระบายสีผสมการกดและการพิมพ์ (Imprinting) การระบายสีด้วยเกรียง (Knife Painting) การระบายสีด้วยการ

ใช้เทปกั้นขอบ (Masking) การระบายสีด้วยการพิมพ์ครั้งเดียว (Monoprinting) การระบายสีเป็นจุด (Pointillism) การระบายสีผสมการพิมพ์พื้นภาพ (Rubbing) การระบายสีผสมการขีดขีดเป็นเส้น (Sgraffito) การระบายสีและขูดพื้นภาพ (Scraping Back) การระบายสีอ่อนผสมสีเพื่อสร้างบรรยากาศ (Scubling) การระบายสีให้ขอบรูปทรงผลฐานกันอย่างนุ่มนวล (Soft Edge) การสร้างพื้นผิวได้ภาพ (Texturing) การระบายสีกลมกลืนจากชั้นล่างมาสู่ชั้นบน (Underpainting) การวาดภาพและการระบายสีชั้นบน (Underdrawing) การระบายสีเปียกบนเปียก (Wet into Wet) การระบายสีเปียกบนพื้นแห้งหมาด (Wet on Dry)

4.4 รูปแบบและโครงสร้างของภาพ

4.4.1 รูปแบบทางศิลปะ

รูปแบบทางศิลปะ หมายถึง รูปแบบที่ศิลปินใช้ในการนำเสนอเรื่องราวหรือเนื้อหา ในผลงานสร้างสรรค์ของเขา รูปแบบนี้เป็นผลรวมของการจัดองค์ประกอบ หรือการออกแบบ และการใช้วัตถุหรือวัสดุในการสร้างสรรค์ผลงาน

วิรุณ ตั้งเจริญ ได้จำแนกรูปแบบทางศิลปะไว้ดังนี้

1. ความแน่ชัดของวัตถุ (Objective Accuracy) เป็นรูปแบบที่ศิลปินพยายามเลียนแบบสภาพ หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อมนั้นๆ
2. ลักษณะเลียนแบบสิ่งที่ปรากฏ เป็นการเน้นความชัดเจนตามที่ตาสามารถมองเห็นได้ แต่ก็อาจจะขยายความชัดเจนเพิ่มขึ้นกว่าปกติธรรมดา เช่น ผลงานของวิจิ . วุฒ หรือศิลปะสมัยใหม่ของ จักรพันธ์ โปษยกฤต เป็นต้น

2.1 ศิลปินคือผู้สังเกตการณ์ ศิลปินจะพิจารณาถึงปรากฏการณ์ที่เป็นไปได้ นอกเหนือจากวัตถุที่มองเห็น เช่น ปรากฏการณ์ของแสง บรรยากาศ พายุฝน เป็นต้น ศิลปินในแง่นี้ อาจจะมีสภาพเป็นผู้รู้จักเลือกสิ่งที่จะแสดง รู้จักจัดและเสนอความจริงในแง่ต่างๆ

2.2 ศิลปินคือผู้เลือกสรร ศิลปินสามารถเลือกสรรบันทึกเพิ่มเติมรายละเอียดของวัตถุหรือสิ่งแวดล้อมเท่าที่ตาสามารถจะมองเห็นได้ หรือศิลปินบางคนก็อาจจะใช้เทคนิคเพื่อสนร่างรูปวัตถุ ให้ได้สิ่งปลีกย่อยหรือลักษณะผิวเท่าที่จะเป็นไปได้ เช่น ภาพเขียนที่แสดงพื้นผิวจากแว่นขยายของ อัลไบรท์ ภาพที่สามารถแสดงคุณสมบัติเด่นชัดของ อีฐู กระฉก ไม้ ของฮอปเปอร์ เป็นต้น

2.3 รูปแบบผันแปร เน้นที่บุคลิกเฉพาะตัวของศิลปินแต่ละคนเป็นที่ตั้ง เป็นแนวทางของพวกธรรมชาตินิยมที่ยึดถือคุณภาพของมวลสารและปริมาณอันสัมผัสได้ของวัตถุ เช่น หุ่นเก่า (Old models) ของฮาร์เนทท์ ที่ชัดเจนจริงจังจนเรียกว่า "เมจิก เรียลลิสม์" (Magic Realism) ซึ่งเขาเน้นความ

ชัดเจนได้อย่างมหัศจรรย์ยิ่ง หรือภาพที่แสดงมวลและปริมาตรเด่นชัด แต่ลดรายละเอียดลงอย่างภาพเขียนของเซซานน์

2.4 ความแน่นชัดของวัตถุที่แฝงไว้ด้วยกลอุบาย รูปแบบนี้ศิลปินค้นหาค่าแปร (Additional elements) แปรรูปวัตถุที่มองเห็นได้ให้แปรเปลี่ยนออกไป แต่ก็ยังคงแสดงความแน่นชัดของวัตถุอยู่ด้วย

2.5 ความเป็นระเบียบแบบแผน (Formal Order) ในรูปแบบนี้นับเป็นลักษณะที่พัฒนาสืบต่อมาจากรูปแบบของกรีกโบราณที่ยึดถือแบบแผนสัดส่วน และทำเฉพาะที่ยอมรับกันว่างาม มีลักษณะความสมดุล ความประสานกลมกลืนและความงดงามอย่างประณีตแบบต้นฉบับ ศิลปะในรูปแบบนี้เน้นความประณีตเรียบร้อย เป็นการแสดงความงดงามมากกว่าอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อวัตถุหรือสภาพแวดล้อมใดๆ

ความมั่นคงถาวร ศิลปินจะมีความสนใจต่อความสวยงามที่ให้ความรู้สึกคงที่ไม่เคลื่อนไหว เน้นความหนักแน่นและสงบเรียบร้อยรูปทรงที่ปรากฏ เช่น ภาพเขียนที่แสดงความมั่นคงเด่นชัดของไฟนิงเจอร์ ภาพเขียนที่แสดงปริมาตรเหมือนเครื่องจักรของเลอว์เจอร์ ภาพคนช่วงแรกๆของปีกาสโซ เป็นต้น

รูปแบบที่แสดงระเบียบแบบแผน ให้ความรู้สึกสงบเรียบร้อย ประณีต หรือพร้อมไปด้วยระเบียบวินัย

1. รูปแบบที่แสดงอารมณ์ () นับแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ศิลปะหลายกลุ่มได้เน้นแนวทางมาสู่การแสดงออกทางอารมณ์ของมนุษย์ ด้วยอาจจะมองว่าการดำรงชีวิตนั้น มิได้ขึ้นอยู่กับเหตุผลหรือระเบียบแบบแผนเพียงด้านเดียว

รูปแบบโรแมนติกและอารมณ์สะเทือนใจนี้เน้นพลังความรู้สึกหรืออารมณ์เป็นจุดสำคัญยิ่ง รูปแบบอาจจะเน้นด้านใดด้านหนึ่ง หรือหลายด้าน เช่น รอยแปร่ง สี บรรยากาศ

บทบาทของการบิดเบือน มุ่งถึงการบิดเบือนที่เปลี่ยนแปลงตัดทอน หรือทำให้ผิดรูปร่างไปบ้าง และอาจจะรวมไปถึงคุณภาพของสีที่ใช้ การตัดกันของแสงสว่างและเงามืด

ความทุกข์ร้อนสิ้นหวัง สังคมมีสภาพบีบคั้นสูง ไม่ว่าจะเป็นการเมือง สงคราม เศรษฐกิจ การดำรงชีวิตของผู้คนในสังคมจำนวนมากมีความทุกข์ร้อนกังวลในเคลือบแคลงแฝงอยู่ ผลงานศิลปะในลักษณะนี้ชี้ให้เห็นถึงสังคมและสภาพแวดล้อมปัจจุบันด้วย

ความรื่นรมย์ตื่นเต้นเร้าใจ คนเราส่วนใหญ่ต่างก็ปรารถนาความสุขสดชื่น ความสวยงาม และรื่นรมย์ ศิลปินมากมายก็เน้นการนำเสนอรูปแบบ (ไม่ใช่เนื้อหา) ที่แสดงความรื่นรมย์ตื่นเต้นเร้าใจ

2. รูปแบบที่แสดงความคิดลึกลับอัศจรรย์ () เป็นผลสืบทอดมาจากจิตใต้สำนึกของมนุษย์ด้วย เป็นผลของจินตนาการที่เหมือนโลกของความฝัน เป็นเหตุการณ์ สถานที่ บรรยากาศ หรือวัตถุที่ต่าง

ไปจากสภาพจริงของโลกภายนอกที่มองเห็นได้ เป็นภาพในฝัน ภาพหลอน หรือภาพแห่งความหลัง ประหลาดๆ เช่น

2.1 เรื่องราวอภินิหาร ความตื่นเต้นอัศจรรย์ได้ปรากฏขึ้นอีกในศิลปะสมัยใหม่ อาจจะไม่ได้นับทางด้านเรื่องราวที่เหมือนอภินิหารอัศจรรย์นัก แต่กลับเน้นอภินิหารที่เกี่ยวข้องกับจิตเป็นสำคัญ อย่างภาพภูผิวหน้า (Frottage) ของแมกซ์ แอร์นส์ท ที่แสดงถึงป่าเขาที่อัศจรรย์ยิ่ง

2.2 ความฝันและภาพหลอน จิตวิทยาสมัยใหม่ไม่ได้เน้นให้เห็นว่า ความฝันนั้นเป็นโลกของความอัศจรรย์และโลกของความจริงผสมกันอยู่

2.3 ภาพอัศจรรย์ในโลกวิทยาศาสตร์ ศิลปินในฐานะที่มีประสาทสัมผัสเฉียบคมต่อสภาพแวดล้อม บางคนได้หันมาใช้รูปแบบสัญลักษณ์บางอย่าง เพื่อสะท้อนให้เห็นความรู้สึกที่มนุษย์มีต่อสภาพสังคมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

2.4 ภาพอัศจรรย์และภาพหลอน เช่น งานแทงกี ที่เตือนให้เรานึกถึงคุณสมบัติของวัตถุดิบโลกนี้ เป็นวัตถุหลายๆอย่างมารวมกันไว้ เน้นแสงเงาและทัศนียภาพชัดเจน แต่กลับสร้างแสงสีและบรรยากาศอย่างชวนอัศจรรย์ เป็นต้น

สุชาติ เถาทอง ได้แบ่งรูปแบบทัศนศิลป์เป็น 3 ลักษณะ คือ ลักษณะรูปลักษณ์ (Figurative Art) ศิลปะไร้รูปลักษณ์ (Nonfigurative Art) หรือศิลปะนามธรรม (Abstract Art) และศิลปะไร้กึ่งรูปลักษณ์ (Semi-figurative and Nonfigurative Art) ศิลปะรูปลักษณ์นั้นบางครั้งใช้ในความหมายเดียวกับคำว่า ศิลปะแสดงลักษณ์ (Representation Art) เป็นศิลปกรรมที่แสดงรูปลักษณ์ของคน สัตว์ และสิ่งอื่นๆ ที่พบเห็นในธรรมชาติ นำเสนอผลงานโดยให้เหมือนธรรมชาติ หรืออาจถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของตนเองลงไปงานด้วยก็ได้ งานศิลปะชนิดนี้เรียกว่า "ศิลปะรูปธรรม" ส่วนศิลปะไร้รูปลักษณ์ ศิลปินจะถ่ายทอดโดยไม่สนใจเรื่องธรรมชาติตามที่มองเห็น แต่จะให้ความสำคัญกับทัศนธาตุ เช่น เส้น สี และรูปร่างต่างๆเป็นหลัก และรูปแบบที่สามคือ ศิลปะกึ่งไร้รูปลักษณ์ เป็นงานศิลปะที่มีการตัดทอนรูปทรงบางส่วนออกไปจากความเป็นจริงหรือตัดแปลงไปจากธรรมชาติ แต่ถ้าตัดทอนจนไม่เหลือรูปทรงจริงจังให้เห็นได้เลย เราเรียกว่าศิลปะวัตถุวิสัย (Non-objective Art) (สุชาติ เถาทอง. 2536: 93-96)

จากข้อมูลข้างต้นพอสรุปได้ว่า รูปแบบทางศิลปะ หมายถึง รูปแบบที่ศิลปินใช้ในการนำเสนอเรื่องราวและเนื้อหาในงานสร้างสรรค์ของเขา รูปแบบเป็นผลรวมของการจัดองค์ประกอบและการใช้วัตถุหรือสื่อในการสร้างสรรค์ผลงาน รูปแบบแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะรูปลักษณ์ (Figurative Art) ศิลปะไร้รูปลักษณ์ (Nonfigurative Art) หรือศิลปะนามธรรม (Abstract Art) หรือศิลปะไร้กึ่งรูปลักษณ์ (Semi-figurative and Nonfigurative Art)

4.4.2 โครงสร้างของภาพ

โครงสร้างของภาพ หมายถึง การจัดองค์ประกอบของรูปลักษณะ เส้น คุณค่า รูปทรง มวล ช่วงระยะพื้นผิวและสี ให้มีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ คือ มีดุลยภาพ (Balance) ส่วนสัดส่วน (Propotion) ช่วงจังหวะ (Rhythm) ความกลมกลืน (Hermony) ความแตกต่าง (Contrast) และเน้นให้เกิดจุดเด่นของงานศิลปะ (Dominance) ในทางทัศนศิลป์ไม่ได้แบ่งหลักเกณฑ์เรื่องนี้ไว้ตายตัว แต่การจัดองค์ประกอบทางศิลปะโดยทั่วไป มักคำนึงถึงหลักเกณฑ์ที่สำคัญอยู่ 3 ประการ คือ

ดุลยภาพ (Balance)

ดุลยภาพ หมายถึง ความสมดุลตามสภาพการมองเห็นหรือการรับรู้เกี่ยวกับน้ำหนัก แรง และความมั่นคงบนพื้นภาพ เป็นสภาพของความรู้สึกที่รับรู้ความกลมกลืนทางด้านน้ำหนักในงานออกแบบศิลปะไม่เกี่ยวกับการชั่งตวง หรือตรวจสอบน้ำหนักโดยตรง ความรู้สึกสมดุลเกิดขึ้นจากการรับรู้โดยส่วนรวม ซ้าย ขวา บน ล่าง แต่น้ำหนักซ้ายและขวาจะให้ความรู้สึกเกี่ยวกับความสมดุลได้เด่นชัดกว่าความสมดุล หรือดุลยภาพ

ความกลมกลืน (Hermony)

ความกลมกลืน คือ สภาพความประสานกลมกลืนกันของโครงสร้างทัศนศิลป์ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมพอดี ดูสวยงามไม่ขัดตา

จังหวะและความเคลื่อนไหว (Rhythm and Movement)

จังหวะและความเคลื่อนไหว หมายถึง การนำเอาองค์ประกอบทางศิลปะแต่ละอย่างที่มีลักษณะคล้ายกันมาจัดวางซ้ำๆกัน จากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งอย่างต่อเนื่อง การจัดจังหวะที่ดีนั้นจะเป็นการจัดที่เห็นความจำเจ ซ้ำซาก ทำให้งานมีลักษณะชวนมอง ดูแล้วแปลกตา การจัดจังหวะที่ต่อเนื่องกัน ยังผลให้เกิดความรู้สึกเคลื่อนไหว

สุทธิพันธุ์ กล่าวว่า จังหวะ (Rhythm) หมายถึง การรับรู้ที่เด่นชัดของรูปแบบที่ซ้ำซ้อนกันในทิศทางเดียวกัน ในสนามภาพของการแสดงออกบนระนาบรองรับ ก่อให้เกิดความรู้สึกเคลื่อนไหวเป็นห่วงๆ มีจังหวะจะโคน (อารี สุทธิพันธุ์, 2532: 62)

ชะลูด นิมเสมอ ได้กล่าวอธิบายความหมายของจังหวะไว้ว่า จังหวะ คือ การซ้ำที่เป็นระเบียบ จากระเบียบธรรมดาที่มีช่วงห่างเท่าๆกัน มาเป็นระเบียบที่สูงขึ้นซับซ้อนขึ้นจนถึงขั้นเป็นรูปทรงของศิลปะ จังหวะในงานศิลปะ คือการซ้ำอย่างมีเอกภาพและความหมาย จังหวะเป็นกฎอันหนึ่งของเอกภาพที่เกิดจากการซ้ำของรูปทรง (ชะลูด นิมเสมอ, 2534: 148)

จึงหวนเป็นการซ้ำกันของหน่วยต่างๆของศิลปะ การซ้ำอย่างมีทิศทางทำให้เกิดความรู้สึกเคลื่อนไหว ความเคลื่อนไหวเกิดจากความรู้สึกทางการเห็น ซึ่งเป็นเพียงการบังชี้ลักษณะท่าทางที่เกิดขึ้นในความรู้สึกด้วยการลวงตาไม่ได้เกิดจากการเคลื่อนไหวจริงๆ

จากข้อมูลข้างต้น สรุปได้ว่า โครงสร้างของภาพ หมายถึง การจัดองค์ประกอบพวก เส้น คุณค่า รูปทรง พื้นผิว ขนาด ทิศทาง และสี ให้มีคุณค่าทางสุนทรีย์ โดยศิลปินอาจจะจัดวางรูปทรงให้รวมกลุ่มกันในลักษณะต่างๆและจัดวางในตำแหน่งที่สามารถกำหนดทิศทางความเคลื่อนไหวของรูปทรงที่ทำให้เกิดเป็นเอกภาพ ซึ่งประกอบด้วยดุลยภาพ ซึ่งมี 2 ลักษณะ คือ ดุลยภาพแบบสมมาตร และดุลยภาพแบบอสมมาตร ความกลมกลืน คือสภาพความประสานกลมกลืนกันของโครงสร้างทางทัศนศิลป์ จึงหวนและความเคลื่อนไหว หมายถึง การนำเอาองค์ประกอบของศิลปะแต่ละอย่างมาจัดวางในลักษณะซ้ำกันแบบต่างๆอย่างต่อเนื่องเป็นจึงหวน จะก่อให้เกิดจึงหวนที่ต่อเนื่องและก่อให้เกิดความรู้สึกเคลื่อนไหว

5. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบสอบถาม เพื่อประเมินความพึงพอใจ

จากผู้เข้าชมนิทรรศการ

5.1 การสร้างแบบสอบถาม

โครงสร้างของแบบสอบถาม

มารยาท โยทงยศ(2553)ได้อธิบายไว้ว่าโครงสร้างของแบบสอบถาม ประกอบไปด้วย 3 ส่วนสำคัญ ดังนี้

1. หนังสือนำหรือคำชี้แจง โดยมากมักจะอยู่ส่วนแรกของแบบสอบถาม อาจมีจดหมายนำอยู่ด้านหน้าพร้อมคำขอบคุณ โดยคำชี้แจงมักจะระบุถึงจุดประสงค์ที่ให้ตอบแบบสอบถาม การนำคำตอบที่ได้ไปใช้ประโยชน์ คำอธิบายลักษณะของแบบสอบถาม วิธีการตอบแบบสอบถามพร้อมตัวอย่างพร้อมทั้งจบลงด้วยชื่อและที่อยู่ของผู้วิจัย หรืออาจเพิ่มข้อความที่ระบุว่าผู้วิจัยจะไม่นำข้อมูลไปเปิดเผย
2. คำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัว คำตอบที่ได้จะเป็นข้อเท็จจริงของผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น คำถามเกี่ยวกับเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ เป็นต้น การที่จะถามข้อมูลส่วนตัวอะไรบางอย่างนั้นขึ้นอยู่กับกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยดูว่าตัวแปรที่สนใจจะศึกษานั้นมีอะไรบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลส่วนตัวเพื่อที่จะถามเฉพาะข้อมูลส่วนตัวที่จำเป็นในการวิจัยเรื่องนั้นๆ เท่านั้น
3. คำถามเกี่ยวกับคุณลักษณะหรือประเด็นที่จะวัด เช่น พฤติกรรม ปรัชญาการณหรือความคิดเห็นของผู้ตอบในเรื่องนั้นๆ เป็นชุดคำถามที่ให้ผู้ตอบบอกถึงพฤติกรรม หรือปรัชญาการณ หรือให้แสดงความคิดเห็นในด้านต่างๆ

ขั้นตอนการสร้างแบบสอบถาม

การสร้างแบบสอบถามประกอบไปด้วยขั้นตอนสำคัญ ดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาคุณลักษณะที่จะวัด

ผู้วิจัยจะต้องทราบว่าคุณลักษณะหรือประเด็นที่จะวัดให้มีอะไรบ้าง โดยอาจดูได้จากวัตถุประสงค์ของการวิจัย กรอบแนวความคิดหรือสมมติฐานการวิจัย จากนั้นจึงศึกษาคุณลักษณะหรือประเด็นที่จะวัดดังกล่าวให้เข้าใจอย่างละเอียดทั้งเชิงทฤษฎีและนิยามเชิงปฏิบัติการ ซึ่งอาจได้จากเอกสาร ตำราหรือผลการวิจัยต่างๆ ที่มีลักษณะเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน

ขั้นที่ 2 กำหนดประเภทของข้อคำถาม

ผู้วิจัยจะต้องพิจารณาประเภทของข้อคำถามที่จะวัดคุณลักษณะที่ต้องการ ซึ่งข้อคำถามในแบบสอบถามอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1) คำถามปลายเปิด (Open Ended Question) เป็นคำถามที่เปิดโอกาสให้ผู้ตอบสามารถตอบได้อย่างเต็มที่ คำถามปลายเปิดจะนิยมใช้กันมากในกรณีที่ผู้วิจัยไม่สามารถคาดเดาได้ล่วงหน้าว่าคำตอบจะเป็นอย่างไร หรือใช้คำถามปลายเปิดในกรณีที่ต้องการได้คำตอบเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการสร้างคำถามปลายปิด ตัวอย่างคำถามปลายเปิด เช่น ท่านตัดสินใจประกอบอาชีพค้าขาย เพราะ ...

2) คำถามปลายปิด (Close Ended Question) เป็นคำถามที่ผู้วิจัยมีแนวคำตอบไว้ให้ผู้ตอบเลือกตอบจากคำตอบที่กำหนดไว้เท่านั้น คำตอบที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ล่วงหน้ามักได้มาจากการทดลองใช้คำถามในลักษณะที่เป็นคำถามปลายเปิด แล้วนำมาจัดกลุ่มของคำตอบ หรือได้มาจากการศึกษาผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง หรือจากแนวความคิดของผู้วิจัยเอง และจากข้อมูลอื่นๆ

ขั้นที่ 3 การร่างแบบสอบถาม

เมื่อผู้วิจัยทราบถึงคุณลักษณะหรือประเด็นที่จะวัด และกำหนดประเภทของข้อคำถามที่จะมีอยู่ในแบบสอบถามเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจึงลงมือเขียนข้อคำถามให้ครอบคลุมทุกคุณลักษณะหรือประเด็นที่จะวัด โดยเขียนตามโครงสร้างของแบบสอบถามที่ได้กล่าวไว้แล้ว และหลักการในการสร้างแบบสอบถาม ดังนี้

1) ต้องมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนว่าต้องการจะถามอะไรบ้าง โดยจุดมุ่งหมายนั้นจะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่จะทำ

2) ต้องสร้างคำถามให้ตรงตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ เพื่อป้องกันการมีข้อคำถามนอกประเด็นและมีข้อคำถามจำนวนมาก

3) ต้องถามให้ครอบคลุมเรื่องที่จะวัด โดยมีจำนวนข้อคำถามที่พอเหมาะ ไม่มากหรือน้อยเกินไป แต่จะมากหรือน้อยเท่าใดนั้นขึ้นอยู่กับพฤติกรรมที่จะวัด ซึ่งตามปกติพฤติกรรมหรือเรื่องที่จะวัดเรื่องหนึ่งๆ นั้นควรมีข้อคำถาม 25-60 ข้อ

4) การเรียงลำดับข้อคำถาม ควรเรียงลำดับให้ต่อเนื่องสัมพันธ์กัน และแบ่งตามพฤติกรรมย่อยๆ ไว้เพื่อให้ผู้ตอบเห็นชัดเจนและง่ายต่อการตอบ นอกจากนั้นต้องเรียงคำถามง่ายๆ ไว้เป็นข้อแรกๆ เพื่อชักจูงให้ผู้ตอบอยากตอบคำถามต่อ ส่วนคำถามสำคัญๆ ไม่ควรเรียงไว้ตอนท้ายของแบบสอบถาม เพราะความสนใจในการตอบของผู้ตอบอาจจะน้อยลง ทำให้ตอบอย่างไม่ตั้งใจ ซึ่งจะส่งผลเสียต่อการวิจัยมาก

5) ลักษณะของข้อความที่ดี ข้อคำถามที่ดีของแบบสอบถามนั้น ควรมีลักษณะดังนี้

- ข้อคำถามไม่ควรยาวจนเกินไป ควรใช้ข้อความสั้น กระชับ ตรงกับวัตถุประสงค์และสอดคล้องกับเรื่อง
- ข้อความ หรือภาษาที่ใช้ในข้อความต้องชัดเจน เข้าใจง่าย
- ไม่ใช่คำถามนำหรือแนะให้ตอบ
- ไม่ถามเรื่องที่เป็นความลับเพราะจะทำให้ได้คำตอบที่ไม่ตรงกับข้อเท็จจริง
- ไม่ควรใช้ข้อความที่มีความหมายกำกวมหรือข้อความที่ทำให้ผู้ตอบแต่ละคนเข้าใจความหมายของข้อความไม่เหมือนกัน
- ไม่ถามในเรื่องที่รู้แล้ว หรือถามในสิ่งทีวัดได้ด้วยวิธีอื่น
- ข้อคำถามต้องเหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่าง คือ ต้องคำนึงถึงระดับการศึกษา ความสนใจ สภาพเศรษฐกิจ ฯลฯ
- ข้อคำถามหนึ่งๆ ควรถามเพียงประเด็นเดียว เพื่อให้ได้คำตอบที่ชัดเจนและตรงจุดซึ่งจะง่ายต่อการนำมาวิเคราะห์ข้อมูล
- คำตอบหรือตัวเลือกในข้อคำถามควรมีมากพอ หรือให้เหมาะสมกับข้อคำถามนั้น แต่ถ้าไม่สามารถระบุได้หมดก็ให้ใช้ว่า อื่นๆ โปรดระบุ
- ควรหลีกเลี่ยงคำถามที่เกี่ยวกับค่านิยมที่จะทำให้ผู้ตอบไม่ตอบตามความเป็นจริง เช่น ท่านมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศหรือไม่
- คำตอบที่ได้จากแบบสอบถาม ต้องสามารถนำมาแปลงออกมาในรูปของปริมาณและใช้สถิติอธิบายข้อเท็จจริงได้ เพราะปัจจุบันนี้นิยมใช้คอมพิวเตอร์ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนั้นแบบสอบถามควรคำนึงถึงวิธีการประมวลข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ด้วย

ขั้นที่ 4 การปรับปรุงแบบสอบถาม

หลังจากที่สร้างแบบสอบถามเสร็จแล้ว ผู้วิจัยควรนำแบบสอบถามนั้นมาพิจารณา ทบทวนอีกครั้งเพื่อหาข้อบกพร่องที่ควรปรับปรุงแก้ไข และควรมีผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจแบบสอบถามนั้น ด้วยเพื่อที่จะได้นำข้อเสนอแนะและข้อวิพากษ์วิจารณ์ของผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

ขั้นที่ 5 นำแบบสอบถามไปทดลองใช้เพื่อวิเคราะห์คุณภาพ

เป็นการนำเอาแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างเล็กๆ เพื่อนำผลมาตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถาม ซึ่งการวิเคราะห์หรือตรวจสอบคุณภาพขอแบบสอบถาม ทำได้หลายวิธี แต่ที่สำคัญมี 2 วิธี ได้แก่

1) ความเที่ยงตรง (Validity) หมายถึง เครื่องมือที่สามารถวัดได้ในสิ่งที่ต้องการวัด โดยแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

- ความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) คือ การที่แบบสอบถามมีความครอบคลุมวัตถุประสงค์หรือพฤติกรรมที่ต้องการวัดหรือไม่ ค่าสถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพ คือ ค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ หรือเนื้อหา (IOC: Index of item Objective Congruence) หรือ ดัชนีความเหมาะสม โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 คนขึ้นไป ประเมินเนื้อหาของข้อถามเป็น รายข้อ

- ความเที่ยงตรงตามเกณฑ์ (Criterion-related Validity) หมายถึง ความสามารถของแบบวัดที่สามารถวัดได้ตรงตามสภาพความเป็นจริง แบ่งออกได้เป็นความเที่ยงตรงเชิงพยากรณ์ และความเที่ยงตรงตามสภาพ สถิติที่ใช้วัดความเที่ยงตรงตามเกณฑ์ เช่น ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient) ทั้งของ Pearson และ Spearman และ ค่า t-test เป็นต้น

- ความเที่ยงตรงตามโครงสร้าง (Construct Validity) หมายถึงความสามารถของแบบสอบถามที่สามารถวัดได้ตรงตามโครงสร้างหรือทฤษฎี ซึ่งมักจะมีในแบบวัดทางจิตวิทยาและแบบวัดสติปัญญา สถิติที่ใช้วัดความเที่ยงตรงตามโครงสร้างมีหลายวิธี เช่น การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) การตรวจสอบในเชิงเหตุผล เป็นต้น

2) ความเชื่อมั่น (Reliability) หมายถึง เครื่องมือที่มีความคงเส้นคงวา นั่นคือ เครื่องมือที่สร้างขึ้นให้ผลการวัดที่แน่นอนคงที่จะวัดกี่ครั้งผลจะได้เหมือนเดิม สถิติที่ใช้ในการหาความเชื่อมั่นมีหลายวิธีแต่นิยมใช้กันคือ ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของ คอนบาร์ช (Conbach's Alpha Coefficient: α coefficient) ซึ่งจะใช้สำหรับข้อมูลที่มีการแบ่งระดับการวัดแบบประมาณค่า (Likert Scale)

ขั้นที่ 6 ปรับปรุงแบบสอบถามให้สมบูรณ์

ผู้วิจัยจะต้องทำการแก้ไขข้อบกพร่องที่ได้จากผลการวิเคราะห์คุณภาพของแบบสอบถาม และตรวจสอบความถูกต้องของถ้อยคำหรือสำนวน เพื่อให้แบบสอบถามมีความสมบูรณ์ และมีคุณภาพผู้ตอบอ่านเข้าใจได้ตรงประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการ ซึ่งจะทำให้ผลงานวิจัยเป็นที่น่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

ขั้นที่ 7 จัดพิมพ์แบบสอบถาม

จัดพิมพ์แบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงเรียบร้อยแล้วเพื่อนำไปใช้จริงในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย โดยจำนวนที่จัดพิมพ์ควรมากกว่าจำนวนเป้าหมายที่ต้องการเก็บรวบรวมข้อมูล และควรมีการพิมพ์สำรองไว้ในกรณีที่แบบสอบถามเสียหรือสูญหายหรือผู้ตอบไม่ตอบกลับ

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบสอบถามโดยแสดงความคิดเห็นในลักษณะมาตราส่วน โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละจากจำนวนของผู้ชมที่ได้จากการดูผลงานและจากแบบประเมินความเข้าใจและความรู้สึกร่วมที่มีต่อผลงานศิลปะ โดยกำหนดเกณฑ์มาตราส่วนประมาณ (Rating Scale) แบ่งเป็น 5 ระดับดังนี้

ระดับความคิดเห็น	ให้คะแนนเท่ากับ 5	มากที่สุด
ระดับความคิดเห็น	ให้คะแนนเท่ากับ 4	มาก
ระดับความคิดเห็น	ให้คะแนนเท่ากับ 3	ปานกลาง
ระดับความคิดเห็น	ให้คะแนนเท่ากับ 2	น้อย
ระดับความคิดเห็น	ให้คะแนนเท่ากับ 1	น้อยที่สุด

เมื่อได้ค่าคะแนนแล้วผู้วิจัยนำคะแนนดังกล่าวคิดน้ำหนักของคะแนน และกำหนดค่าน้ำหนักคะแนนเพื่อนำอภิปรายผลดังนี้

4.51 - 5.00	หมายถึง	มากที่สุด
3.51 - 4.50	หมายถึง	มาก
2.51 - 3.50	หมายถึง	ปานกลาง
1.51 - 2.50	หมายถึง	น้อย
1.00 - 1.50	หมายถึง	น้อยที่สุด

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นเพิ่มเติม และข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบประเมินโดยเป็นคำถามปลายเปิด (Open - ended)

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ภาณุ อุดมเพทายกุล ทำการวิจัยเรื่อง จินตนาการจากสุภาษิต-สุภาษิตไทย (IMAGINATION FROM THAI PROVERBS) โดยได้สร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมเพื่อสื่อความหมายถึงความสุข ความรัก ความเข้าใจ และความอบอุ่นที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวหรือผู้ที่อยู่ใกล้ๆ นั้น สามารถที่จะแก้ไข และทำลายปัญหาต่างๆ ได้ ดังเช่นเนื้อหาสาระที่ได้รับจากสุภาษิต - สุภาษิตไทย ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีมีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบัน

ส่วนรูปแบบผลงานประติมากรรมมีลักษณะเป็นกึ่งนามธรรมโดยอาศัย รูปทรงจากมนุษย์กับ สิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่พบเห็นได้ในชีวิตประจำวันซึ่งใช้วิธีการเพิ่มเติม ลดทอนและปรับเปลี่ยนสัดส่วนของ รูปทรง ให้เกิดรูปทรงใหม่ที่มีลักษณะเหนือจริง เพื่อให้สอดคล้องกับแนวความคิด ในการสร้างสรรค์ ผลงานประติมากรรมตามทัศนคติ (ภาณุ อุดมเพทายกุล. 2547: บทคัดย่อ)

ภัทรา สุคนธ์ทรัพย์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "พัฒนาการทางศิลปะของเด็กไทยในชั้นประถมศึกษา ตันต้นของโรงเรียนประถมสาธิตแห่งหนึ่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา" เพื่อศึกษาชั้นพัฒนาการทาง ศิลปะของเด็กไทยทั้งการเขียนภาพและการปั้นพบว่า เด็กส่วนใหญ่มีพัฒนาการทางศิลปะดังนี้

เด็กอายุ 5-7 ปี อยู่ในชั้นพัฒนาการขั้นที่ 2 ขั้นต้นการเขียนภาพให้มีความหมาย

เด็กอายุ 7-8 ปี จนถึง 10 ปี อยู่ในชั้นพัฒนาการขั้นที่ 3 เขียนรูปได้คล้ายของจริง

เด็กอายุ 9-11 ปี อยู่ในชั้นพัฒนาการขั้นที่ 4 เริ่มต้นการเขียนภาพอย่างของจริง

เด็กอายุ 11 ปี มีแนวโน้มอยู่ในพัฒนาการขั้นที่ 5 การใช้เหตุผล

สำหรับเด็กที่มีพัฒนาการทางศิลปะอยู่ในชั้นเดียวกันจะมีการเขียนภาพ การใช้ช่องไฟและใช้ สีและการออกแบบต่างกันตามลำดับวัย และเด็กส่วนมากมีพัฒนาการทางการเขียนภาพอยู่ในชั้น เดียวกับพัฒนาการทางการปั้น ส่วนภาพที่เด็กชอบวาดพบว่าเด็กหญิงชอบวาดภาพบ้าน และคน ขณะที่เด็กชายชอบวาดฉากรบมากที่สุด และเด็กหญิงวัย 9-10 ปี วาดนวนิยายเรื่องราวภาพสัตว์ลง ลงมาจากภาพบ้านและภาพคนส่วนเด็กชายวัน 5 ปี วาดฉากนิยายเรื่องราว วัย 9 ปี วาดฉากต่อสู้ วัย 10 ปี วาดภาพทิวทัศน์ วัย 11 ปี วาดฉากทะเลลงมาจากฉากรบ (ภัทรา สุคนธ์ทรัพย์. 2505)

จันทร์เพ็ญ ไทยประยูร ได้ทำการศึกษามาจากเด็กเกรด 2 ได้ผลว่า ดูเหมือนว่าสีจะมีปรัช โยชน์น้อย เพราะเด็กๆ ชอบสีและชอบสีเข้มมากกว่าสีอ่อน สีที่นักเรียนเสนอแนะให้นำมาระบาย ภาพประกอบการสอนนั้น สีเข้ม สีสด และสีสะดุดตา มีผู้เสนอแนะมากกว่าสีอ่อนในลักษณะเช่น สี เหลืองดอกท้อ สีส้ม สีส้มแดง สีเขียวสด สีแดงเลือดหมู สีแสด สีม่วงบานเย็น สีม่วง สีฟ้า สีเขียวแก่ สีดำ สีขาว สีชมพูพูนแห้ง สีส้มตาล สีเทา สีไข่มุก สีทองอ่อน สีเหลืองทอง (จันทร์เพ็ญ ไทยประยูร. 2510: 8)

จิตติรัตน์ อัดตะนันต์ ได้ทำการศึกษาค้นคว้าแสดงออกทางศิลปะโดยการเขียนภาพ ระบายสี ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในจังหวัดระยอง ซึ่งเป็นวัยเด็กที่ต้องการแสดงความสามารถของตนให้ปรากฏมากที่สุด และทำให้ทราบถึงความต้องการในการแสดงออกทางศิลปะโดยการเขียนภาพระบายสีที่แท้จริงผ่านเรื่องราวของภาพคน ภาพสัตว์ และภาพอิสระในการสร้างสรรค์ (จิตติรัตน์ อัดตะนันต์. 2530:142)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ที่ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างมาเป็นตัวอย่างในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ใช้การวิเคราะห์ผ่านตัวบท และนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ที่นำมาให้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยการสื่อสารผ่านรูปแบบของงานหรือเนื้อหาที่ใกล้เคียงกันกับงานวิจัยชิ้นนี้ ไม่ว่าจะป็นเนื้อหาหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกทางศิลปะ โดยการเขียนภาพของเด็ก

นอกจากนี้ ตัวอย่างงานวิจัยเหล่านี้ยังสามารถแสดงให้เห็นว่าม้งานวิจัยมากมายที่เน้นศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน และกลวิธีในการสร้างสรรค์งานที่มาจากแสดงออกทางศิลปะของเด็ก ซึ่งเป็นแนวทางอย่างดีให้แก่ผู้วิจัยได้อีกด้วย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนแนวความคิดท้องถิ่นนิยม:กรณีศึกษาวัฒนธรรมชุมชน ในพื้นที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก” ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้าในงานวิจัยคือ ศึกษาจากข้อมูลขั้นต้น (Primary Sources) เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมจากแหล่งข้อมูลด้วยตนเอง การวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Reserch and Development) ส่วนในด้านทฤษฎีวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำมาพัฒนาในการสร้างสรรค์ ผลงานจิตรกรรมสองมิตินั้น ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การวิเคราะห์ แนวคิดรูปแบบ กลวิธี ตามลักษณะ ของแนวไทยประเพณีผสมสมัยใหม่ที่ได้จากแหล่งความรู้ต่างๆ เช่น หนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าไว้ โดยนำเสนอผลงานวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) จากนั้นผู้วิจัยจะนำผลการศึกษามากสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนแนวความคิดท้องถิ่นนิยม: กรณีศึกษาวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

หลังจากศึกษาและรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก จากพื้นที่จริง ซึ่งเป็นข้อมูลขั้นต้น (Primary Source) เป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงมีวิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้าซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้

1. กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

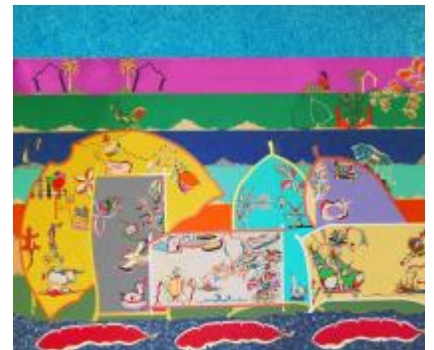
1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ประชากร

คือ รูปแบบภาพร่างผลงานที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและสร้างสรรค์ โดยมีแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน โดยศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและกลวิธีในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมจำนวน 20 ภาพ

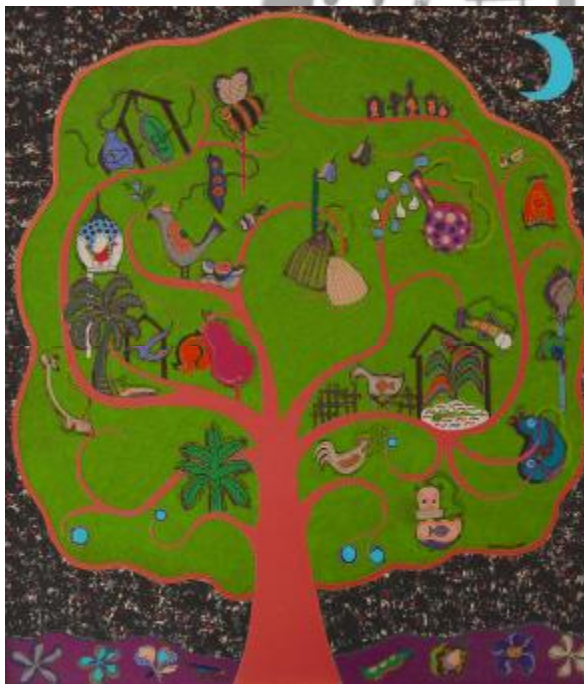
ภาพประกอบ 4 ประชากร

ภาพประกอบ 4 (ต่อ)

กลุ่มตัวอย่าง

คือ ภาพร่างผลงานจิตรกรรมจำนวน 20 ภาพ ซึ่งได้ให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านศิลปะได้ทำการคัดเลือก ผลงานที่เหลือจำนวน 12 ภาพ เพื่อที่จะนำมาพัฒนาสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม

ภาพประกอบ 5 กลุ่มตัวอย่าง

ภาพประกอบ 5 (ต่อ)

ภาพประกอบ 5 (ต่อ)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมแนวไทยประเพณีในเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน ในพื้นที่ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก
2. โครงสร้างทางทัศนศิลป์และหลักการทางทัศนศิลป์

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

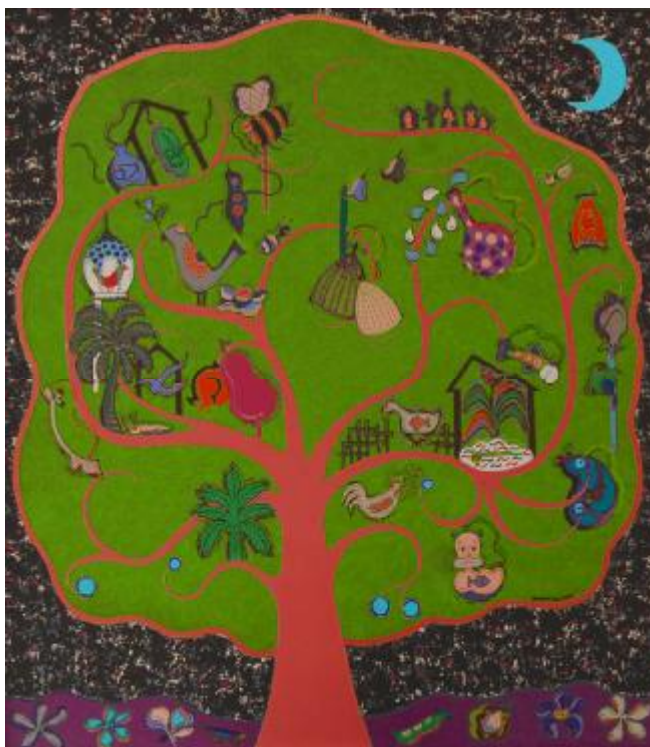
การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ทั้งจากข้อมูลขั้นต้น (Primary Source) และข้อมูลชั้นรอง (Secondary Source) เมื่อได้ทำการศึกษา เป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงได้คัดเลือกประชากร และกลุ่มตัวอย่างจากภาพร่างผลงานของผู้วิจัยทั้งหมดจำนวน 20 ภาพ และใช้การสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะ ได้เป็นกลุ่มตัวอย่าง หลังจากนั้นจึงนำมาพัฒนาสร้างสรรค์เป็นผลงานตามแบบตามแนวทางของผู้วิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากผลงานที่ผ่านการสุ่มแบบเจาะจง ซึ่งเป็นภาพร่างของผู้วิจัย และเพื่อให้ได้ผลการวิจัยเป็นไปด้วยความเที่ยงตรงจึงได้กำหนดหลักเกณฑ์ของการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ จึงได้แบ่งหัวข้อที่ใช้ในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. ที่มาของแนวความคิดและเนื้อหา
2. กระบวนการสร้างสรรค์และเทคนิคการสร้างผลงานจิตรกรรมสองมิติ

ภาพร่างที่ 1

ภาพประกอบ 6 ภาพร่างที่ 1

ที่มาของแนวความคิดและเนื้อหา

ผู้วิจัยได้ใช้รูปของสัญลักษณ์ต้นไม้เป็นโครงสร้างหลักของภาพ ซึ่งแสดงออกถึงความอุดมสมบูรณ์ในสังคมชนบท ที่เป็นเสมือนภาพสะท้อนถึงวิถีชีวิตที่พึ่งพาอาศัยกันระหว่างสิ่งมีชีวิตต่างๆ ในธรรมชาติ แสดงถึงความเรียบง่ายของชาวบ้านที่อาศัยปัจจัยสี่ในการดำเนินชีวิต เช่น ปลูกข้าว ทำไร่ นา ปลูกพืชผักสวนครัว ทำการเกษตร เลี้ยงปลา ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถสร้างความสุขอีกทั้งยังกล่าวถึงการดำเนินชีวิตดั้งเดิมของไทยเรา โดยมีประเพณีและวัฒนธรรมชุมชนนั้น เป็นสิ่งหล่อหลอมให้เกิดความผูกพัน หากปัจจุบันภาพความงดงามเหล่านี้ ดูจืดจางจนแทบหายไปในท่ามกลางวิถีแห่งสังคมบริโภคนิยม

ซึ่งภายในภาพ ผู้วิจัยต้องการใช้สัญลักษณ์ที่มีการตัดทอนในการนำเสนอโดยไม่คำนึงถึงสัดส่วนระหว่างรูปทรงกับรูปทรง เช่น บ้านกับต้นไม้ เครื่องมือการเกษตรกับสัตว์ หรือผลผลิตทางการเกษตร แต่สร้างให้ทุกสิ่งมีความประสานกลมกลืนระหว่างภาพกับภาพ ระหว่างภาพกับเนื้อที่ ซึ่งทำให้ทุกสิ่งทุกส่วนในภาพมีความเป็นเอกภาพ และเกิดความกลมกลืนระหว่างคุณค่าทางเรื่องราว

และคุณค่าทางรูปทรงที่ไม่ติดอยู่กับรูปแบบความเป็นจริง โดยใช้การเขียนภาพและการระบายสีแบบ 2 มิติ ที่เป็นลักษณะสำคัญของจิตรกรรมไทยแบบประเพณี

ภาพร่างที่ 2

ภาพประกอบ 7 ภาพร่างที่ 2

ที่มาของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน ผู้วิจัยได้ใช้รูปทรงของกองฟางมาเป็นโครงสร้างของภาพซึ่งสะท้อนถึงการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมที่เป็นอาชีพหลักของท้องถิ่นที่ได้ศึกษา โดยเฉพาะการปลูกข้าว ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการดำรงชีวิตและประเพณีในท้องถิ่น เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว การลงแขกนวดข้าว หรือการทำขวัญข้าว ในรายละเอียดของภาพ ผู้วิจัยต้องการใช้สัญลักษณ์ที่มีการตัดทอนรูปทรงของสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติที่พบเห็นในการทำนา ทั้งผลผลิต และเครื่องมือ โดยการผสมผสานกับสัญลักษณ์ที่เป็นสภาพแวดล้อมที่อิงอยู่กับธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ใบหญ้า พืชพันธุ์ธัญญาหาร และสัตว์ต่างๆที่สื่อถึงการพึ่งพาอาศัยกันและกัน

ภาพร่างที่ 3

ภาพประกอบ 8 ภาพร่างที่ 3

ที่มาของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน ผู้วิจัยได้ใช้รูปทรงของกองฟางที่พัฒนามาจากภาพร่างที่ 2 มาจัดวางให้เกิดการทับซ้อนกันเพื่อเป็นโครงสร้างหลักของภาพรวม ซึ่งทำให้เกิดมิติของภาพขึ้น โดยภาพประกอบไปด้วยเครื่องมือในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ที่เป็นภูมิปัญญาซึ่งเป็นองค์ความรู้ในเรื่องต่างๆ โดยจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งสัมพันธ์กันระหว่างธรรมชาติและ การดำเนินชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดความเข้าใจในสิ่งรอบตัวผ่านความสัมพันธ์ที่เกิดจากตนเองกับสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็น ป่าเขา สายฟ้า ทุ่งนา สัตว์ บ้าน และสิ่งของต่างๆ โดยผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการในการตัดทอนรูปทรงเป็นการนำเสนอ มุ่งเน้นคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในแบบแผนการดำรงชีวิตด้านต่างๆ

ภาพร่างที่ 4

ภาพประกอบ 9 ภาพร่างที่ 4

ที่มาของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน ผู้วิจัยได้แรงบันดาลใจจากการใช้รูปทรงที่มีการตัดทอนจากช่อง ช่อง เป็นเครื่องมือสำหรับใส่ปลาที่ชาวบ้านดักได้ระหว่างหาปลา เป็นภูมิปัญญาที่เกิดประโยชน์อย่างมากในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านกับการดำเนินชีวิต โดยในปัจจุบันนั้นเครื่องมือจับปลาที่มีลักษณะสานกันด้วยฝีมือที่ประณีตนั้นหาได้ยากแทบสูญหายไปจากท้องถิ่น เนื่องจากเครื่องจักรสานหรือเครื่องมือหาปลาที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันมักจะสานขึ้นอย่างหยาบๆให้สามารถใช้ได้เพียงเท่านั้น โดยในภาพ ผู้วิจัยต้องการแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมในชุมชน และเอกลักษณ์ที่สำคัญของภูมิปัญญา คือ มีคุณภาพในการดำเนินชีวิต โดยสื่อผ่านคนกับธรรมชาติ คนกับสัตว์ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่สามารถพบเห็นได้ตามสังคมชนบท

ภาพร่างที่ 5

ภาพประกอบ 10 ภาพร่างที่ 5

ที่มาของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน ผลงานชิ้นนี้ผู้วิจัยต้องการแสดงออกถึงสัญลักษณ์ของพืชผลทางการเกษตรกรรมนิยมเพาะปลูกกันในพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษา คือ การทำสวนส้มโอ ที่สะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ของสภาพของผืนดิน แหล่งน้ำและภูมิประเทศ ที่เอื้ออำนวยต่อการประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมในการดำรงชีวิตที่นอกเหนือจากการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักของผู้คนในพื้นที่ โดยภายในภาพจะเป็นเรื่องราวของบริบทต่างๆ ในวัฒนธรรมชุมชน ที่ประกอบไปด้วยรูปทรงสัญลักษณ์ต่างๆ ที่มีการตัดทอน เพื่อสื่อความหมายในเรื่องของ คน สัตว์ สิ่งของ ที่มีความสัมพันธ์และพึ่งพาอาศัยกันภายใต้สภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติในพื้นที่ ผ่านการจัดวางองค์ประกอบที่เป็นจังหวะ เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหา และอารมณ์ของภาพให้ไปในทิศทางเดียวกัน

ภาพร่างที่ 6

ภาพประกอบ 11 ภาพร่างที่ 6

ที่มาของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของภาพ ผู้วิจัยได้ใช้สัญลักษณ์ของเครื่องหัตถกรรมพื้นบ้านที่พบเห็นได้ในชุมชน ซึ่งสะท้อนถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านในการประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม การดำเนินชีวิตด้วยการจับปลา นำมาจัดวางทับซ้อนกันให้เกิดมิติ และรูปทรงที่แปลกใหม่เกิดขึ้น มีรูปทรงที่ลดหลั่นกัน พื้นหลังของภาพนั้นแบ่งออกเป็นช่วงๆ สีมีขนาดต่างๆ มาจากแรงบันดาลใจที่ผู้วิจัยพบเห็นการ ไถเตรียมดิน ในฤดูทำนาของชาวบ้าน ซึ่งเป็นลักษณะช่องไฟในท้องนา และส่วนทางด้านล่างของภาพได้เลือกใช้สัญลักษณ์ของใบตองสื่อความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ เพราะ ต้นกล้วยนั้นเป็นต้นไม้ที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติในสังคมชนบทได้ชัดเจน ซึ่งมีความผูกพันกันตั้งแต่เกิดจนตาย ในรายละเอียดนั้น แสดงถึงวัฒนธรรมประเพณีทางด้านต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในชุมชน โดยผ่านการจัดวางองค์ประกอบ และการนำเสนอรูปแบบสัญลักษณ์ตามแนวทางของผู้วิจัย

ภาพร่างที่ 7

ภาพประกอบ 12 ภาพร่างที่ 7

ที่มาของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน ผู้วิจัยต้องการนำเสนอถึงวิถีชีวิตในสังคมชนบทที่มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย พึ่งพาธรรมชาติและสภาพแวดล้อมในการดำรงชีพ ซึ่งมีลักษณะของวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีการปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลา ปลูกผักกริมรั้ว ภายใต้อาณาเขตที่เอื้ออำนวย สะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน ที่เป็นโครงสร้างหลักของสังคมชนบท โดยมีบทบาทของวิถีชีวิตที่ผูกพันในแง่ของวัฒนธรรมมายาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมของระบบชีวิตของการเป็นพื้นฐานที่แข็งแกร่ง ที่อยู่ท่ามกลางกระแสของโลกาภิวัตน์

ภาพร่างที่ 8

ภาพประกอบ 13 ภาพร่างที่ 8

ที่มาของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน ผู้วิจัยได้นำเสนอกิจกรรมต่างๆของชาวบ้านที่เกิดขึ้นจากประเพณี วัฒนธรรมในท้องถิ่นที่ดั้งเดิม ผสมผสานกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติในชนบท บนพื้นฐานของสังคม เกษตรกรรมที่ยึดถือปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบันที่มีทั้งช่วงฤดูเก็บเกี่ยว หรือในช่วงพักของฤดูเก็บเกี่ยว โดยมีทั้งประเพณีที่แสดงถึงเทศกาลต่างๆ โดยผ่านกิจกรรมของผู้คนภายในภาพที่เป็นลักษณะของ ลายเส้นที่ไม่เน้นรายละเอียด เป็นการจับภาพแบบเป็นกลุ่ม ซึ่งภายในมีการปล่อยพื้นที่ว่าง เพื่อแทน บรรยากาศความสดใสของท้องฟ้าในธรรมชาติของสังคมชนบทซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีพแบบ พึ่งพา โดยอาศัยธรรมชาติ คน สัตว์ ที่เกี่ยวเนื่องอยู่กับฤดูกาล

ภาพร่างที่ 9

ภาพประกอบ 14 ภาพร่างที่ 9

ที่มาของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน ผู้วิจัยต้องการนำเสนอถึงความสัมพันธ์ของชุมชนโดยผ่านลายเส้นที่แบ่งองค์ประกอบของภาพให้เกิดจังหวะที่เน้นเฉพาะโครงสร้างของรูปทรงที่เป็นสัญลักษณ์แทนค่าต่างๆที่โดดเด่นของความเชื่อมโยงกันภายในสังคมชนบท ที่มีทั้งภูเขา แม่น้ำ ทุ่งนา ซึ่งเป็นภูมิประเทศ และเครื่องใช้ไม้สอย รวมทั้งความเชื่อ และความศรัทธาที่อิงกับหลักศาสนาโดยถ่ายทอดผ่านการตัดทอนรายละเอียดของวัตถุต่างๆออก แต่เลือกใช้การระบายสีเป็นจังหวะแทนการทับซ้อนและการลากเส้นที่เป็นอิสระทำให้อารมณ์ของภาพนั้นมีการเคลื่อนไหว

ภาพร่างที่ 10

ภาพประกอบ 15 ภาพร่างที่ 10

ที่มาของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน ภาพนี้ผู้วิจัยต้องการให้มีความต่อเนื่องกับภาพร่างที่ 8 ในเรื่องราวของเนื้อหา โครงสร้างของภาพ และกลวิธี แต่จะมีการตัดทอนรายละเอียดภายในภาพให้น้อยลง โดยใช้ลายเส้นเป็นหลักในการสร้างรูปทรงที่เป็นที่เป็นสัญลักษณ์ ซึ่งผู้วิจัยเห็นถึงความเรียบง่าย ความผ่อนคลาย และความเป็นอิสระ ที่ได้สัมผัสและเติบโตมาในสภาพแวดล้อมของสภาพชุมชน

ภาพร่างที่ 11

ภาพประกอบ 16 ภาพร่างที่ 11

ที่มาของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน ผลงานชิ้นนี้ผู้วิจัยต้องการมุ่งเน้นที่จะแสดงถึงความทรงจำ และความประทับใจในประสบการณ์วัยเด็กของผู้วิจัยในชนบท ที่ได้ใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางวัฒนธรรมประเพณี ที่ดีงาม ผสานกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติในชนบทที่มีแต่ความสุข ความฝัน และจินตนาการที่บริสุทธิ์ โดยผ่านรูปทรงของสัญลักษณ์ เช่น บ้าน ของเล่น เครื่องมือ และผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่สวยงามของธรรมชาติในชนบท

ภาพร่างที่ 12

ภาพประกอบ 17 ภาพร่างที่ 12

ที่มาของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน ผลงานชิ้นนี้ผู้วิจัยใช้การตัดทอนรูปทรงของสัญลักษณ์ที่อธิบายเรื่องราวในภาพให้ออกมาเป็นรูปทรงเรขาคณิตที่มีความเรียบง่าย โดยใช้การวางทับซ้อนกันภายในภาพเพื่อให้เกิดการทับกันของเส้น ทำให้เกิดรูปทรงใหม่ รวมถึงการใช้สีที่เกิดจากความบังเอิญของสีที่ไหลอย่างธรรมชาติเกิดเส้นขอบที่เป็นอิสระ และมีการจัดองค์ประกอบโดยการใส่ส่วนประกอบต่างๆ กระจายทั่วทั้งภาพ ทำให้เกิดการซ้ำกันไปมา จนเกิดความสมดุล ซึ่งเนื้อหาภายในภาพที่แสดงออกจากลายเส้นจะแสดงถึงความอิสระ ความทรงจำเกี่ยวกับบ้าน ซึ่งถือเป็นสถาบันครอบครัว เป็นพื้นฐานของระบบชุมชนที่มีความสำคัญเป็นสถาบันอันดับแรก ในการปลูกฝังสิ่งที่ดีงามในวัยเยาว์ อีกทั้งในบางจุดของภาพจะมีสัญลักษณ์ของวัดที่อยู่ภายในบ้าน ที่เป็นสิ่งสะท้อนถึงวัยเยาว์ของผู้วิจัยเอง ที่เติบโตมาในชุมชนที่มี บ้าน วัด โรงเรียน เป็นสิ่งหล่อหลอมทางวัฒนธรรม

5. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงที่มาแนวความคิดและเนื้อหาของภาพ ที่มีความเกี่ยวข้องกับหัวข้อ ซึ่งโดยรวมนั้นแนวความคิดในการสร้างสรรค์รูปแบบภาพร่างนั้นจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษา และกระบวนการสร้างสรรค์ทางทัศนศิลป์นั้น จะมีเทคนิคที่หลากหลาย ผสมผสานกันเกิดขึ้นภายในภาพ แต่ผู้วิจัยเลือกมุ่งเน้นศึกษาลักษณะของเทคนิคการสร้างผลงานจิตรกรรมแบบสองมิติที่มีจุดเด่นอยู่ที่การใช้เส้น การระบายสีแบบแบนเรียบที่ไม่มีแสงเงา และผสมผสานกับเทคนิคทางจิตรกรรมที่มีความหลากหลาย เช่น เทคนิคการสร้างพื้นผิวได้ภาพ การพิมพ์ ภูพื้นภาพ และการระบายสีขอบคม รวมถึงการใช้รูปทรงภายในภาพที่มีลักษณะของการตัดทอนมาจากบริบทต่าง ๆ ของสังคมชนบท ซึ่งผลงานทั้งหมดนั้นจะออกมาในลักษณะไปในทิศทางเดียวกันทางด้านเนื้อหา และรูปแบบที่สะท้อนออกมาในเรื่องราวของผลงานในแนวไทยประเพณี แต่จะมีการใช้ภาพลักษณ์ และการสื่อความหมาย ที่หลากหลาย แตกต่างกันในละเอียดปลีกย่อยของภาพ

เมื่อผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ผลงานภาพร่างเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจึงได้สร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนแนวความคิดท้องถิ่นนิยม ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก จำนวน 1 ชุด ที่เป็นผลงานจำนวน 12 ชิ้น

บทที่ 4

กระบวนการสร้างสรรค์

ในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ผู้วิจัยนั้นได้ให้ความสำคัญไปที่ลักษณะของรูปแบบหรือลักษณะของการเลือกรูปแบบ เพื่อนำมาใช้ในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ทั้งนี้ในกระบวนการเลือกรูปแบบเพื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติงานนั้น ผู้วิจัยได้มุ่งเน้นไปที่เนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

ซึ่งกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน เป็นกระบวนการที่เชื่อมต่อมาจากการหาข้อมูลจนนำมาซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูล แล้วจึงนำมาสร้างสรรค์ผลงาน ในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนั้น ก่อนที่จะลงมือปฏิบัติผลงานจริงนั้น ผู้วิจัยได้มีการสกัดผลงานออกมาเป็นภาพร่างขึ้นมาก่อน ซึ่งมีจำนวน 20 ชิ้น แล้วจึงให้ผู้เชี่ยวชาญนั้นเลือกภาพร่างทั้ง 20 ชิ้นนั้น ถือเป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย จากนั้นผู้เชี่ยวชาญจึงได้เลือกสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ของภาพร่างทั้งหมด แล้วจึงเลือกให้เหลือ 12 ภาพ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. แนวความคิดและเนื้อหาเรื่องราวของภาพในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม ในเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

2. โครงสร้างทางทัศนศิลป์ และเทคนิคการสร้างผลงานจิตรกรรมสองมิติ

3. สรุปผลของการศึกษา เพื่อการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม

4. การนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลงานจิตรกรรมทั้งหมดมีจำนวน 12 ชิ้น

1. ต้นไม้บ้านนา

สีอะคริลิคบนผ้าใบ ขนาด 90 x 80 ซม.

2. กองฟางบ้านนา 1

สีอะคริลิคบนผ้าใบ ขนาด 90 x 80 ซม.

3. กองฟางบ้านนา 2

สีอะคริลิคบนผ้าใบ ขนาด 90 x 80 ซม.

4. ฮ่อง

สีอะคริลิคบนผ้าใบ ขนาด 120 x 110 ซม.

5. ผลผลิต

สีอะคริลิคบนผ้าใบ ขนาด 120 x 110 ซม.

6. วัฒนธรรมบ้านนา

สีอะคริลิคบนผ้าใบ ขนาด 160 x 140 ซม.

7. บ้านนาพอเพียง
สีอะคริลิคบนผ้าใบ ขนาด 120 x 80 ซม.
8. ความสัมพันธ์
สีอะคริลิคบนผ้าใบ ขนาด 90 x 80 ซม.
9. บ้านฉัน 1
สีอะคริลิคบนผ้าใบ ขนาด 60 x 50 ซม.
10. บ้านฉัน 2
สีอะคริลิคบนผ้าใบ ขนาด 50 x 50 ซม.
11. บ้านฉัน 3
สีอะคริลิคบนผ้าใบ ขนาด 50 x 50 ซม.
12. วัยเยาว์
สีอะคริลิคบนผ้าใบ ขนาด 120 x 110 ซม.

รายละเอียดการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลทางการวิจัยเรื่อง การศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนความคิดท้องถิ่นนิยม กรณีศึกษาวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำอธิบายโดยลำดับคือ

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบสอบถามจำนวน 100 ชุด เพื่อความพึงพอใจของผู้เข้าชมนิทรรศการผลงานจิตรกรรม จำนวน 12 ชิ้น โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 เป็นคำถามแบบเลือกตอบเกี่ยวกับข้อมูลทางประชากรศาสตร์ของผู้ตอบแบบสอบถาม ปรากฏผลการวิเคราะห์แบบสอบถามดังตาราง 1

ตาราง 1 การวิเคราะห์ข้อมูลทางประชากรศาสตร์ของผู้ตอบแบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อผลงานจิตรกรรมจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 100 คน

ลักษณะพฤติกรรมและความคิดเห็น	ความถี่	ร้อยละ
1. เพศของผู้ตอบแบบสอบถาม		
เพศชาย	35	35
เพศหญิง	65	65
รวม	100	100

ตาราง 1 (ต่อ)

ลักษณะพฤติกรรมและความคิดเห็น	ความถี่	ร้อยละ
2. ช่วงอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม		
น้อยกว่า 25 ปี	30	30
26 - 35 ปี	35	35
36 - 45 ปี	25	25
46 - 55 ปี	10	10
มากกว่า 55 ปี	-	-
รวม	100	100
3. การศึกษา		
ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	-	-
มัธยมศึกษาตอนต้น	-	-
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช	10	10
อนุปริญญา	20	20
ปริญญาตรี	40	40
สูงกว่าปริญญาตรี	30	30
รวม	100	100
4. อาชีพ		
กำลังศึกษา	40	40
ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ	20	20
พนักงานเอกชน	10	10
ธุรกิจส่วนตัว	15	15
อื่นๆ	15	15
รวม	100	100
5. รายได้ต่อเดือน		
ต่ำกว่า 10,000 บาท	35	35
10,001 - 20,000 บาท	40	40
20,001 - 30,000 บาท	10	10
30,001 บาทขึ้นไป	15	15
รวม	100	100

สรุปผล ข้อมูลทางประชากรศาสตร์ของผู้ตอบแบบสอบถาม ดังนี้

1. เพศชาย คิดเป็นร้อยละ 35
2. เพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 65
3. ช่วงอายุ 26-35 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 35
4. ระดับการศึกษา ระดับปริญญาตรีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40
5. อาชีพ กำลังศึกษา มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40
6. รายได้ต่อเดือน 10,001-20,000 บาท มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40

จากแบบสอบถามเพศหญิงตอบแบบสอบถามร้อยละ 65 และอยู่ในช่วงอายุ 26-35 ปี มากที่สุด และกำลังศึกษาในระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 40 รายได้ต่อเดือนอยู่ในระหว่าง 10,001-20,000 บาท

ตอนที่ 2 เป็นคำถามแบบเลือกตอบเพื่อประเมินความพึงพอใจที่มีต่อผลงานจิตกรรมที่สะท้อนความคิดท้องถิ่นนิยม กรณีศึกษาวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตกรรม จำนวน 12 ชิ้น จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 100 คน

1. ชื่อภาพ ต้นไม้บ้านนา

สีอะคริลิคบนผ้าใบ ขนาด 90 x 80 ซม.

ภาพประกอบ 18 ภาพ "ต้นไม้อบ้านนา"

รายละเอียดของแนวความคิดและเนื้อหา

ภาพนี้เป็นรูปแบบที่เกิดจากการนำเอาลักษณะฟอร์มของต้นไม้ นำมาตัดทอนรูปทรงให้เกิดความแปลกใหม่จากสายตาที่เห็นโดยนำมาเป็นโครงสร้างหลักของภาพซึ่งแสดงออกถึงความอุดมสมบูรณ์ในสังคมชนบทที่ได้ทำการศึกษา ที่เป็นเสมือนภาพสะท้อนถึงวิถีชีวิตที่มีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในธรรมชาติและสภาพแวดล้อม โดยที่มุ่งเน้นที่จะแสดงถึงความเรียบง่ายของชาวบ้านที่อาศัย ปัจจัยสี่ในการดำเนินชีวิต เช่น ปลูกข้าว ทำไร่นา ปลูกพืชผักสวนครัว ทำการเกษตร เลี้ยงปลา ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถสร้างความสุขอีกทั้งยังแสดงถึงการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมของไทยเรา โดยมีประเพณีและวัฒนธรรมชุมชนนั้นเป็นสิ่งที่หล่อหลอมให้เกิดความผูกพัน และความเอื้ออาทรต่อกัน โดยทางด้าน พื้นหลังของภาพนั้นจะแสดงถึงบรรยากาศยามค่ำคืนที่มีความสว่าง

ไสว แต่แฝงไปด้วยความอบอุ่นที่มีให้เห็นได้ในสังคมชนบท ซึ่งหากปัจจุบันนี้ภาพความงดงามดังกล่าว จะดูจืดจางจนแทบหายไป ในสังคมเมืองท่ามกลางวิถีแห่งสังคมบริโภคนิยม

รายละเอียดในการสร้างสรรค์

ในกระบวนการสร้างสรรค์ภาพนี้ เป็นการใช้สัญลักษณ์ที่มีการตัดทอนในการนำเสนอโดยไม่คำนึงถึงสัดส่วนระหว่างรูปทรงกับรูปทรง เช่น บ้านกับต้นไม้ เครื่องมือการเกษตรกับสัตว์ หรือผลผลิตทางการเกษตร แต่ได้สร้างให้ทุกสิ่งมีความประสานกลมกลืนระหว่างภาพกับภาพ ระหว่างภาพกับเนื้อที่ ซึ่งทำให้ทุกสิ่งทุกส่วนในภาพมีความเป็นเอกภาพ และเกิดความกลมกลืนระหว่างคุณค่าทางเรื่องราวและคุณค่าทางรูปทรงที่ไม่ติดอยู่กับรูปแบบความเป็นจริง ซึ่งในการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมในชุดนี้ จะใช้เทคนิคการเขียนภาพและการระบายสีภาพแบบสองมิติ

ความสมดุล การจัดวางโครงสร้างภายในภาพนี้จะมีลักษณะที่ไม่เหมือนกันทั้งสองด้าน หากแต่จะมีลักษณะใกล้เคียงกัน คือ เมื่อลากเส้นแกนแนวตั้งผ่าตรงกลางภาพประกอบเป็นรูปต้นไม้ นั้น จะพบว่าภาพประกอบถูกแบ่งออกทั้งสองด้านนั้นจะมีลักษณะคล้ายกัน แต่จะไม่เหมือนกันทีเดียว ทำให้เกิดการถ่วงดุลของส่วนประกอบที่นำมาจัดวางในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน จนเกิดเป็นความสมดุลภายในภาพ

เอกภาพและความกลมกลืน เป็นการจัดองค์ประกอบจากการจัดวางโครงสร้างของส่วนประกอบภายในภาพ แบบกลุ่มหรือทั่วทั้งภาพ ซึ่งจะมีรูปร่าง รูปทรง และขนาดที่ต่างต่างกัน ผสมผสานกลมกลืนจากใช้สีและกลุ่มสี ตลอดจนการจัดวางตำแหน่งของสี และพื้นผิวที่ใช้ภายในภาพ

ความตัดกันหรือขัดกัน ภายในภาพนั้น จะปรากฏการตัดกันของพื้นผิวที่ราบเรียบที่เป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของภาพ โดยใช้เทคนิคการระบายสีผสมการพิมพ์กึ่งภาพ (Rubbing) ซึ่งในส่วนของพื้นที่โดยรอบของภาพนั้นจะใช้เทคนิคการสร้างพื้นผิวได้ภาพ (Texturing) ที่สร้างขึ้นจากการระบายสีทับกัน และพื้นผิวที่เป็นเส้นจากการขีดเขียนอย่างอิสระ โดยที่เป็นลักษณะของการตัดกันของรูปทรงเรขาคณิตกับรูปทรงอิสระอีกด้วย

ความโดดเด่น เกิดจากการใช้สีที่มีลักษณะตัดกันอย่างรุนแรง ตลอดจนถึงการใช้เส้นที่มีความลวดหลั่นต่างกัน และการสร้างพื้นผิวให้ขัดกันในบางจุดของภาพ

สัดส่วน เป็นสัดส่วนที่มีขนาดแตกต่างกันระหว่างวัตถุหลายชนิดมารวมกันทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกัน ด้วยจังหวะของการจัดวางอย่างสมบูรณ์

จังหวะและความซ้ำซ้อน ภายในภาพเป็นลักษณะจังหวะจากการซ้ำของการจัดวาง ไม่ว่าจะ เป็นคู่ทางด้านซ้ายขวา หรือบนล่างก็ตามและยังแสดงให้เห็นถึงการลวดหลั่นของขนาดรูปทรงของวัตถุที่มีการ ตัดทอน ด้วยรูปแบบของเรขาคณิตภายในภาพ

การใช้สีภายในภาพ เป็นการใช้สีในรูปแบบอิสระตามทัศนะของผู้วิจัยซึ่งเป็นการเลือกใช้สีแบบไม่เหมือนที่มีอยู่ในธรรมชาติ และการใช้สีที่มีลักษณะตัดกันอย่างชัดเจน แต่ก็ส่งเสริมให้แต่ละสีมีความโดดเด่นในตัวเอง โดยที่ไม่รู้สึกขัดแย้งกัน ซึ่งมีสีขาวเป็นสีหลักในการผสมระหว่างคู่สี

ตาราง 2 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ "ต้นไม้บ้านนา"

หลักเกณฑ์ทางด้านทัศนศิลป์	ความคิดเห็น				
	ดีมาก	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง	ใช้ไม่ได้
1. แนวความคิด					
1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ	/	/			
1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้	/	/			
1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์	/	/			
2. ความสวยงาม					
2.1 เอกภาพและความกลมกลืน	/	/			
2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน	/	/			
2.3 ความโดดเด่น	/	/			
2.4 สัดส่วน	/	/			
2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน	/	/			
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก					
3.1 ความเรียบง่าย	/	/			
3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ	/	/			
3.3 การใช้รูปทรงเลขาคณิต	/	/			
3.4 การใช้สีภายในภาพ	/	/			

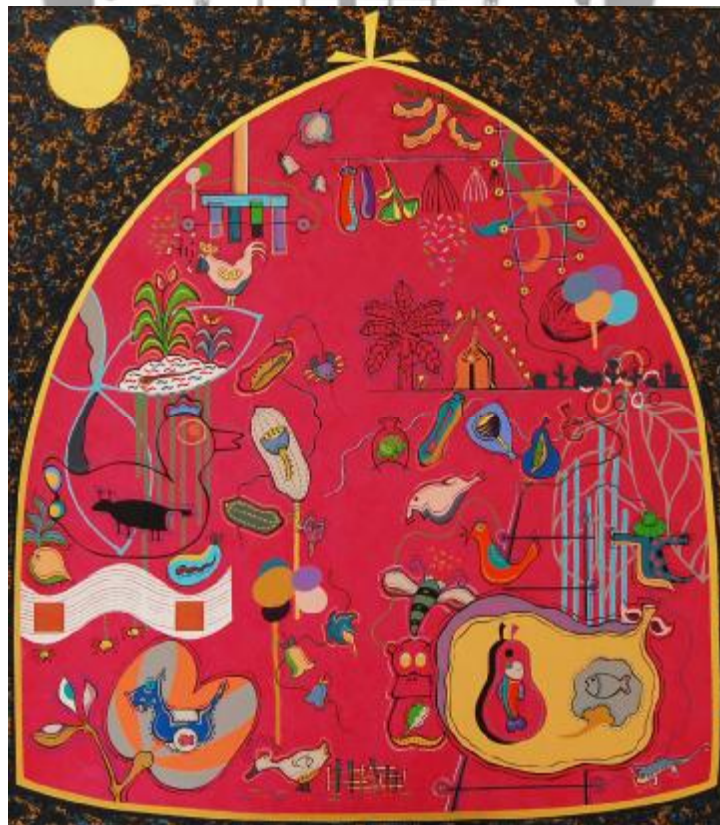
สรุปผล ข้อมูลความพึงพอใจที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ "ต้นไม้บ้านนา"

1. แนวความคิด

1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5

1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4

- 1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
2. ความสวยงาม
 - 2.1 เอกภาพและความกลมกลืน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 2.3 ความโดดเด่น ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 2.4 สัดส่วน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก
 - 3.1 ความเรียบง่าย ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 3.3 การใช้รูปทรงเรขาคณิต ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 3.4 การใช้สีภายในภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
2. ชื่อภาพ กองฟางบ้านนา 1
 สีอะคริลิกบนผ้าใบ ขนาด 90 x 80 ซม.

ภาพประกอบ 19 ภาพ "กองฟางบ้านนา 1"

รายละเอียดของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน ผู้วิจัยได้ใช้รูปทรงของกองฟางที่ได้พบเห็นมาเป็นโครงสร้างของภาพหลักของภาพ ซึ่งสะท้อนถึงการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่เป็นอาชีพหลักของท้องถิ่นที่ได้ทำการศึกษา โดยเฉพาะการปลูกข้าวทำนา ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการดำรงชีวิตและประเพณีในท้องถิ่น เช่น การลงแขก เกี่ยวข้าว การลงแขกนวดข้าว หรือการทำขวัญข้าว ซึ่งในรายละเอียดของภาพ ผู้วิจัยต้องการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่การตัดทอนรูปทรงของสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ที่ได้พบเห็นในการทำนา ทั้งผลผลิตและเครื่องมือทางการเกษตร โดยการผสมผสานกับสัญลักษณ์ที่เป็นสภาพแวดล้อมที่อิงอยู่กับธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ใบหญ้า พืชพันธุ์ธัญญาหารและสัตว์ต่าง ๆ ที่สื่อถึงการพึ่งพาอาศัยกันและกันในการดำเนินชีวิต

รายละเอียดในการสร้างสรรค์

ในกระบวนการสร้างสรรค์ภาพนี้ เป็นการใช้สัญลักษณ์ที่มีการตัดทอนในการนำเสนอโดยใช้รูปทรงของกองฟางในท้องนาเป็นจุดใหญ่ของภาพในการจัดวางองค์ประกอบหลัก ซึ่งภายในภาพนั้นจะแสดงถึงเนื้อหาที่กล่าวโดยรวมมาแล้วข้างต้น โดยใช้การจัดวางภาพในลักษณะสร้างความประสานกลมกลืนระหว่างวัตถุต่าง ๆ เข้าด้วยกัน รวมถึงการใช้พื้นที่ว่างให้มีจังหวะที่ใกล้เคียงกันทำให้ภาพนั้นมีความเป็นเอกภาพในเรื่องราวที่ได้นำเสนอ โดยผ่านรูปทรงที่มีลักษณะที่เรียบง่ายและไม่ติดอยู่กับความเป็นจริง

ความสมดุล การจัดวางโครงสร้างภายในภาพนี้จะมีลักษณะที่ไม่เหมือนกันทั้งสองด้าน หากแต่มีลักษณะที่ใกล้เคียงกันซึ่งเป็นการจัดวางองค์ประกอบแบบสมมาตร คือ เมื่อถ่วงดูน้ำหนักทางด้านซ้ายและขวาแล้วจะมีความเท่ากันในน้ำหนักของภาพ

เอกภาพและความกลมกลืน ภายในภาพเป็นการจัดองค์ประกอบแบบเป็นกลุ่มภายในสัญลักษณ์ของกองฟางเป็นจุดใหญ่ของภาพ โดยที่จะมีความแตกต่างกันด้วยรูปทรง และขนาดรูปร่าง จากวัตถุภายในภาพประกอบมีการจัดวางเป็นจังหวะที่ใกล้เคียงกันหรือลดหลั่น ตลอดจนการใช้สีและพื้นผิวที่มีการเน้นในบางส่วนเพื่อให้เกิดจุดเด่นและความกลมกลืนให้เกิดขึ้นภายในภาพ

ความตัดกันหรือขัดกัน ภายในภาพนั้นจะปรากฏพื้นผิวที่ราบเรียบตรงบริเวณภายในกองฟางที่เป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ ซึ่งได้เกิดจากการใช้เทคนิคการสร้างพื้นผิวของภาพแบบพิมพ์ถูพื้นภาพ (Rubbing) เพื่อให้เกิดน้ำหนักของพื้นภาพ โดยที่ในส่วนบริเวณรอบนอกของรูปกองฟางได้ใช้กระบวนการสร้างภาพแบบการสร้างพื้นผิวได้ภาพ (Texturing) ที่เกิดจากการทับกันของสีในจำนวน 3 - 4 ครั้งขึ้นไป ทำให้เกิดเป็นมิติในพื้นผิวเกิดขึ้น และในการแบ่งกันระหว่างพื้นผิวที่ราบเรียบกับพื้นผิวที่เป็นการทับกันของสีนั้น ได้ใช้เทคนิคของการระบายสีของคม (Hard Edge) ผสมกับการระบายสีด้วยการใช้เทปกั้นขอบ (Masking) เพื่อที่ต้องการให้เห็นถึงความตัดกันอย่างชัดเจน

ความโดดเด่น เกิดจากการใช้สีที่มีลักษณะที่ตัดกันอย่างรุนแรงในคู่สีและน้ำหนักของสี แต่อยู่ในโทนของสีที่มีความสนุกสนาน ที่เป็นที่ศรัทธาเดียวกันกับเรื่องราวภายในภาพ ผ่านการตัดทอนรูปทรงของวัตถุจากสภาพแวดล้อมควบคู่ไปกับการใช้จังหวะของเส้นที่มีการลดหลั่นกันเพื่อให้เกิดความน่าสนใจภายในภาพ

การใช้สีภายในภาพ เป็นการใช้สีที่ได้เหมือนจริงในรูปแบบอิสระตามทัศนระของผู้วิจย โดยเป็นการใช้สีที่ตัดกันอย่างชัดเจนในพื้นที่ส่วนใหญ่ของภาพ แต่สร้างความกลมกลืนโดยการใส่คู่สีที่มีความลดหลั่นกันในค่าความเข้มของสี ผ่านรูปทรงที่เป็นรายละเอียดของเนื้อหาผลงานที่น่าเสนอ

ตาราง 3 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ "กองฟางบ้านนา 1"

หลักเกณฑ์ทางด้านทัศนศิลป์	ความคิดเห็น				
	ดีมาก	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง	ใช้ไม่ได้
1. แนวความคิด					
1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ	/				
1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้	/				
1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์		/			
2. ความสวยงาม					
2.1 เอกภาพและความกลมกลืน	/				
2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน		/			
2.3 ความโดดเด่น	/				
2.4 สัดส่วน	/				
2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน		/			
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก					
3.1 ความเรียบง่าย	/				
3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ	/				
3.3 การใช้รูปทรงเลขาคณิต	/				
3.4 การใช้สีภายในภาพ	/				

สรุปผล ข้อมูลความพึงพอใจที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ “กองฟางบ้านนา 1”

1. แนวความคิด

1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5

1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5

1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4

2. ความสวยงาม

2.1 เอกภาพและความกลมกลืน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5

2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4

2.3 ความโดดเด่น ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5

2.4 สัดส่วน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5

2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4

3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก

3.1 ความเรียบง่าย ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5

3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5

3.3 การใช้รูปทรงเรขาคณิต ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5

3.4 การใช้สีภายในภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5

3. ชื่อภาพ กองฟางบ้านนา 2

สีอะคริลิคบนผ้าใบ ขนาด 90 x 80 ซม.

ภาพประกอบ 20 ภาพ "กองฟางบ้านนา 2"

รายละเอียดของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน ผู้วิจัยได้ใช้รูปทรงของกองฟางที่พัฒนามาจากภาพผลงานชิ้นที่ 2 ที่พบเห็นได้โดยทั่วไปในสังคมแบบเกษตรกรรม โดยนำมาจัดวางให้เกิดการทับซ้อนกันเพื่อเป็นโครงสร้างหลักของภาพรวม ซึ่งทำให้เกิดรูปแบบและมิติของภาพประกอบแตกต่างกันไปจากผลงานข้างต้น โดยภายในภาพประกอบไปด้วยเครื่องมือในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ที่เป็นภูมิปัญญาซึ่งเป็นองค์ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ โดยจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งสัมพันธ์กันระหว่างธรรมชาติและการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คน ทำให้เกิดความเข้าใจในสิ่งรอบตัวผ่านความสัมพันธ์ที่เกิดจากตนเองกับสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นป่าเขา ทุ่งนา สายน้ำ สัตว์ บ้าน และสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ โดยผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการในการตัดทอนรูปทรงเป็นการนำเสนอ ซึ่งมุ่งเน้นคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในแบบแผนการดำรงชีวิตในด้านต่าง ๆ

รายละเอียดในการสร้างสรรค์

ในกระบวนการสร้างสรรค์ภาพนี้ เป็นการใช้สัญลักษณ์ที่มีการตัดทอนรูปทรงของกองฟาง โดยมีการวางทับซ้อนกันในจัดองค์ประกอบหลักของภาพประกอบพัฒนามาจากผลงานชิ้นที่ 2 ทำให้เกิดรูปแบบแตกต่างกันออกไปแต่มีลักษณะของเนื้อหาที่อยู่ในทิศทางเดียวกัน ซึ่งภายในภาพจะแสดงถึงเนื้อหาที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์กันในบริบทต่าง ๆ ภายในวัฒนธรรมชุมชน โดยใช้การวางองค์ประกอบให้เกิดจังหวะที่ให้ความรู้สึกเคลื่อนไหวทั่วทั้งภาพ แต่มีความลดหลั่นกันจากการตัดทอนรูปทรงของวัตถุ

ความสมดุล การจัดวางโครงสร้างของภาพนี้ เมื่อแบ่งจากจุดกึ่งกลางในแนวนอนของภาพนั้นจะเห็นได้ว่าจะมีลักษณะที่คล้ายกัน แต่จะมีความแตกต่างกันเล็กน้อยซึ่งโดยรวมจะมีน้ำหนักของภาพทั้งซ้ายและขวาเท่ากัน เนื่องมาจากการจัดวางองค์ประกอบแบบกึ่งกลางภาพ

เอกภาพและความกลมกลืน เป็นการจัดวางองค์ประกอบจากการจัดวางโครงสร้างภายในภาพประกอบเป็นแบบกลุ่มภายในรูปสัญลักษณ์ของกองฟางทั้งสองข้าง โดยผ่านวัตถุสิ่งของที่มีความลดหลั่นกันออกไปในลักษณะตัดทอน ซึ่งจะเป็นความกลมกลืนที่มาจากเส้นในลักษณะของการลากอย่างอิสระ ทำให้เกิดความเป็นเอกภาพ

ความตัดกันหรือขัดกัน เกิดจากบริเวณพื้นในรูปกองฟางที่มีลักษณะเรียบที่ผ่านการใช้เทคนิคการสร้างพื้นผิวได้ภาพ (Texturing) ที่ระบายสีทับกันด้วยเกรียง ประกอบกับการใช้เทคนิคการตัดเส้น ขอบคม (Hard Edge) ในรายละเอียดของดวงดาวและพระจันทร์บนท้องฟ้า ในการสร้างความแตกต่างกันของพื้นผิว

ความโดดเด่น ภายในภาพนี้จะเป็นการใช้โทนสีที่มีความแตกต่างกันอย่างรุนแรง ในพื้นที่ที่เป็นจุดใหญ่ของภาพ เช่น ภายในกองฟางทั้งซ้ายและขวารวมถึงบริเวณรอบนอก โดยที่ความโดดเด่นจะอยู่ที่ความขัดแย้งของพื้นผิวที่มีทั้งความเรียบกับพื้นผิวที่มีความขรุขระ ที่นำมาจัดวางอยู่ด้วยกันให้เกิดความ ลงดัว

สัดส่วน เป็นสัดส่วนที่มีขนาดแตกต่างกันระหว่างวัตถุหลายชนิดที่มาอยู่รวมกันภายในภาพ ซึ่งจะมีความต่างกันจากการใช้เส้น การลงสี และการปล่อยพื้นที่ว่างสลับกักรวมถึงการนำวัตถุมาทับซ้อนกันทำให้เกิดรูปทรงที่แปลกใหม่เกิดขึ้น

จังหวะและความซ้ำซ้อน เกิดจากความซ้ำซ้อนของรูปทรงที่มีขนาดแตกต่างกันแต่เป็นรูปทรงชนิดเดียวกัน ซึ่งเป็นจังหวะที่เกิดขึ้นและกระตุ้นให้เกิดความสนใจและเป็นความซ้ำซ้อนของขนาด ปริมาณ และรูปทรงที่นำมาจัดวางโครงสร้างที่คล้ายกันอย่างเรียบง่าย

ตาราง 4 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ "กองฟางบ้านนา 2"

หลักเกณฑ์ทางด้านทัศนศิลป์	ความคิดเห็น				
	ดีมาก	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง	ใช้ไม่ได้
1. แนวความคิด					
1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ		/			
1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้		/			
1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์		/			
2. ความสวยงาม					
2.1 เอกภาพและความกลมกลืน		/			
2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน		/			
2.3 ความโดดเด่น		/			
2.4 สัดส่วน		/			
2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน		/			
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก					
3.1 ความเรียบง่าย		/			
3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ		/			
3.3 การใช้รูปทรงเลขาคณิต		/			
3.4 การใช้สีภายในภาพ		/			

สรุปผล ข้อมูลความพึงพอใจที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ "กองฟางบ้านนา 2"

1. แนวความคิด

1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4

1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4

1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4

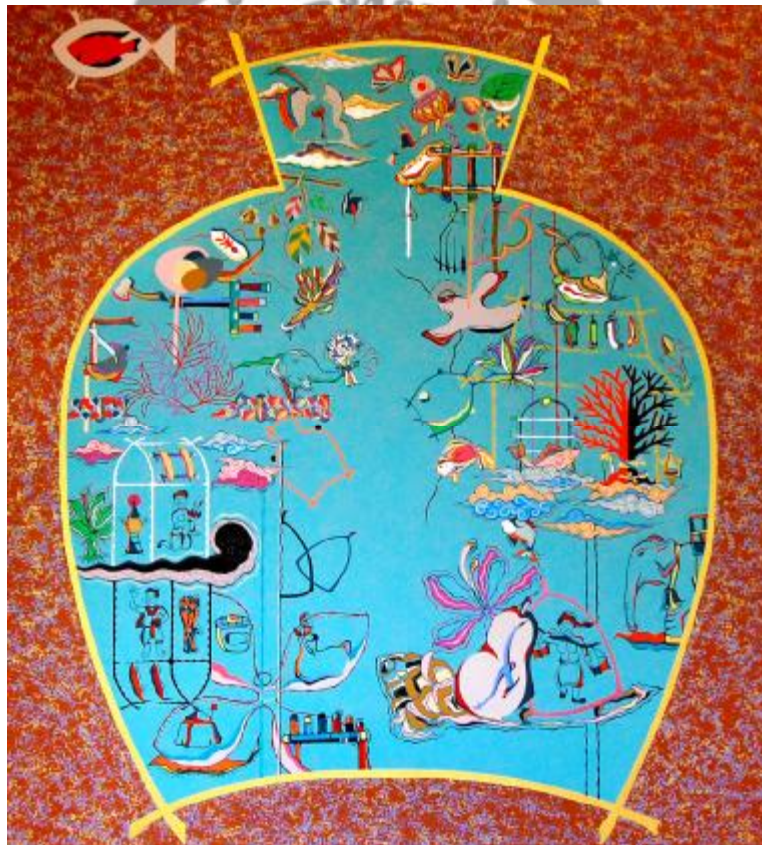
2. ความสวยงาม

2.1 เอกภาพและความกลมกลืน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5

2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5

- 2.3 ความโดดเด่น ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
- 2.4 สัดส่วน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
- 2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
- 3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก
 - 3.1 ความเรียบง่าย ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 3.3 การใช้รูปทรงเรขาคณิต ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 3.4 การใช้สีภายในภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
- 4. ชื่อภาพ ชื่อง

สีอะคริลิคบนผ้าใบ ขนาด 120×110 ซม.

ภาพประกอบ 21 ภาพ "ชื่อง"

รายละเอียดของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน ผู้วิจัยได้รับแรงบันดาลใจจากรูปทรงที่มีการตัดทอน จากงานหัตถกรรมที่เรียกว่า ช้อง หรือ ตะข้อง ซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับใส่ปลาที่ชาวบ้านในท้องถิ่นใช้ในการดักจับปลาที่หามาได้ จึงสื่อถึงความสัมพันธ์ระหว่างศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านกับการดำเนินชีวิต โดยที่นำสัญลักษณ์ของภูมิปัญญาผ่านงานหัตถกรรมในท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญและควบคู่มากับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมชนบท ซึ่งสามารถสื่อความหมายได้ถึง ความอุดมสมบูรณ์ของสภาพแวดล้อม การประกอบอาชีพและภูมิปัญญาที่เป็นแบบแผนซึ่งสะสมมาเป็นวัฒนธรรมของชุมชน โดยในปัจจุบันนั้น เครื่องมือจับปลาที่มีลักษณะสานกันด้วยฝีมือที่ประณีตนั้นได้ลดหายไปอย่างมากจากท้องถิ่น เนื่องด้วยมาจากการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่อยู่ในยุคระบบทุนนิยมได้ ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ เช่น ความเชื่อ พิธีกรรม และแบบแผนประเพณีต่างๆ ภายในสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มิอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน โดยในภาพ ผู้วิจัยต้องการแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมในชุมชน และเอกลักษณ์ที่สำคัญของภูมิปัญญา คือ มีคุณลักษณะในการดำเนินชีวิต โดยสื่อผ่านคนกับธรรมชาติ คนกับสัตว์ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่สามารถพบเห็นได้ตามสังคมชนบท โดยผ่านรูปทรงสัญลักษณ์ในการดำเนินเรื่อง ที่ผ่านการตัดทอนและการจัดวาง

รายละเอียดในการสร้างสรรค์

ภายในภาพนี้เป็นการนำเอาลักษณะช่องที่เป็นงานหัตถกรรมที่เป็นภูมิปัญญาของผู้คนในสังคมชนบทนั้นมาตัดทอนรูปทรงในลักษณะของลายเส้นที่ให้เหลือแต่ฟอร์ม โดยนำมาจัดวางบริเวณกึ่งกลางภาพเพื่อให้เป็นจุดสำคัญในการนำเสนอ ซึ่งภายในรูปทรงของช่องที่เป็นบริเวณพื้นผิวของภาพนั้นได้ใช้เทคนิคการระบายสีภาพผสมการพิมพ์ (Rubbing) เพื่อให้เกิดร่องรอยของพื้นผิวที่เป็นลักษณะเหมือนละอองน้ำที่สามารถสร้างมิติให้เกิดขึ้น รวมถึงสามารถทำให้น้ำหนักและความเคลื่อนไหวได้โดยที่ภายในบริเวณขอบนอกของรูปทรงช่องนั้น ได้ใช้เทคนิคการสร้างพื้นผิวได้ภาพ (Texturing) ด้วยสีที่ทับกัน 3-4 ชั้น ที่ให้ผลมองพื้นผิวขรุขระจนเกิดน้ำหนักและคู่สีที่ขัดกัน โดยบริเวณของพื้นผิวของภาพประกอบเป็นส่วนที่ขรุขระกับส่วนที่แบนเรียบนั้นจะใช้เทคนิค การระบายสีด้วยเทปกั้นขอบ (Masking) เพื่อเป็นการเน้นให้เกิดความโดดเด่นของรูปทรงที่นำเสนอ โดยบริเวณภายในภาพนั้นจะเป็นเรื่องราวเนื้อหาที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งรูปทรงและสัญลักษณ์ต่างๆ นั้น จะใช้วิธีการตัดทอนการทับซ้อนที่ให้เหลือแต่ลายเส้นในบางจุด และการลงสีแบบแบนเรียบ โดยที่สร้างความเคลื่อนไหวภายในภาพจากการลากเส้นที่เป็นอิสระ รวมถึงการเน้นความสำคัญของรูปทรงสัญลักษณ์ในบางจุดจากการใช้เทคนิคการระบายสีขอบคม (Hard Edge)

ความสมดุล เป็นการจัดวางโครงสร้างหลักของภาพประกอบสมดุลจากการจัดวางบริเวณกึ่งกลางภาพ ทำให้เมื่อแบ่งภาพออกจากตรงกลางจะทำให้ภาพทั้งซ้ายและขวามีน้ำหนักที่เท่ากัน โดยเป็นหลักการพื้นฐานของการจัดวางองค์ประกอบ

เอกภาพและความกลมกลืน ภายในภาพจัดองค์ประกอบแบบเป็นกลุ่มทั่วทั้งภาพภายในรูปทรงของช่อง ซึ่งจะแตกต่างกันด้วยรูปทรงสัญลักษณ์และขนาดรูปร่างจากวัตถุภายในภาพ โดยสร้างความสัมพันธ์กันจากการจัดวางที่เกิดจากการเว้นช่องว่าง การทับซ้อน การตัดทอน และการใช้โทนสี รวมถึงการวาดเส้นที่เป็นอิสระ

ความตัดกันหรือขัดกัน ภายในภาพการตัดกันเกิดจากการสร้างพื้นผิวของภาพของส่วนที่แบนเรียบกับการสร้างพื้นผิวที่ขรุขระรวมกับการใช้สีของพื้นผิวทั้งสองส่วนนั้นเป็นคู่สีที่เป็นคู่สีที่ตัดกันอย่างรุนแรง นอกจากนี้ภายในภาพยังเห็นถึงการตัดกันของเส้นที่เป็นขอบคมกับเส้นที่เป็นอิสระ

ความโดดเด่น เป็นผลจากการใช้สีที่มีความตัดกันอย่างรุนแรงในบริเวณพื้นผิวของภาพ ทำให้รูปทรงสัญลักษณ์ต่างๆ ภายในภาพมีความโดดเด่นขึ้นมา ผสมผสานกับการใช้น้ำหนักของสี ที่มีการเว้นช่องว่างในบางจุด เพื่อให้รูปทรงที่นำเสนอมีความโดดเด่นชัดเจนขึ้นมา รวมถึงการใช้เส้นภายในภาพประกอบสร้างความเคลื่อนไหว ด้วยขนาดที่แตกต่างกัน

สัดส่วน เป็นสัดส่วนที่มีความแตกต่างจากวัตถุหลายชนิดที่อยู่รวมกันภายในภาพและทำความสัมพันธ์กันอย่างสมบูรณ์ ที่มาจากการตัดทอน การทับซ้อน และการจัดวาง

จังหวะ และ ความซ้ำซ้อน เกิดจากความซ้ำซ้อนของรูปทรงที่นำมาจัดวางที่มีขนาดแตกต่างกันโดยที่เป็นรูปทรงต่างชนิดกัน แต่ยังคงปรากฏรูปทรงที่คล้ายกันอยู่คู่กันในบางส่วนของภาพ

การใช้สีภายในภาพ การใช้สีภายในภาพเป็นการไล่สีตามทัศนะของผู้วิจัย ที่เป็นการใช้สีแบบไม่เหมือนธรรมชาติ และการใช้สีที่ตัดกันอย่างรุนแรง เพื่อส่งเสริมให้เกิดจุดเด่นในรูปทรงสัญลักษณ์ที่เอามาใช้ ซึ่งภายในภาพจะเป็นการใช้คู่สีที่เป็นคู่สีที่ตัดกันอย่างหลากหลายทั่วทั้งภาพ

ตาราง 5 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ "ห้อง"

หลักเกณฑ์ทางด้านทัศนศิลป์	ความคิดเห็น				
	ดีมาก	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง	ใช้ไม่ได้
1. แนวความคิด					
1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ	/				
1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้	/				
1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์	/				
2. ความสวยงาม					
2.1 เอกภาพและความกลมกลืน		/			
2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน		/			
2.3 ความโดดเด่น		/			
2.4 สัดส่วน		/			
2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน		/			
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก					
3.1 ความเรียบง่าย		/			
3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ		/			
3.3 การใช้รูปทรงเลขาคณิต		/			
3.4 การใช้สีภายในภาพ		/			

สรุปผล ข้อมูลความพึงพอใจที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ "ห้อง"

1. แนวความคิด

1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5

1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5

1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5

2. ความสวยงาม

2.1 เอกภาพและความกลมกลืน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4

2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4

- 2.3 ความโดดเด่น ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
- 2.4 สัดส่วน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
- 2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก
 - 3.1 ความเรียบง่าย ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 3.3 การใช้รูปทรงเรขาคณิต ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 3.4 การใช้สีภายในภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
5. **สื่อภาพ ผลผลิต**

สีอะคริลิคบนผ้าใบ ขนาด 120×110 ซม.

ภาพประกอบ 22 ภาพ "ผลผลิต"

รายละเอียดของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน ผลงานชิ้นนี้ผู้จัดต้องการแสดงออกถึงสัญลักษณ์ของพืชผลทางการเกษตรกรรมที่เป็นที่นิยมเพาะปลูกกันในพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษา คือ การทำสวนส้มโอ ที่สะท้อน

ถึงความอุดมสมบูรณ์ของสภาพของผืนดิน แหล่งน้ำและภูมิประเทศ ที่เอื้ออำนวยต่อการประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมในการดำรงชีวิตที่นอกเหนือจากการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักของผู้คนในพื้นที่ โดยภายในภาพจะเป็นเรื่องราวของบริบทต่างๆ ในวัฒนธรรมชุมชน ที่ประกอบไปด้วยรูปทรงสัญลักษณ์ต่างๆ ที่มีการตัดทอน เพื่อสื่อความหมายในเรื่องของ คน สัตว์ สิ่งของ ที่มีความสัมพันธ์และพึ่งพาอาศัยกันภายใต้สภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติในพื้นที่ ผ่านการจัดวางองค์ประกอบที่เป็นจังหวะเพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหา และอารมณ์ของภาพให้ไปในทิศทางเดียวกัน

รายละเอียดในการสร้างสรรค์

ภายในภาพนี้เป็นการนำเอารูปทรงของผลผลิตทางเกษตรกรรมที่นิยมเพาะปลูกกันอย่างแพร่หลายในพื้นที่ มาตัดทอนรูปทรงในลักษณะของลายเส้นที่เหลือแต่ฟอร์ม โดยนำมาจัดวางบริเวณกึ่งกลางของภาพ เพื่อให้เป็นจุดสำคัญในการนำเสนอโดยเป็นวิธีการเดียวกันกับผลงานชิ้นที่ 4 ที่มีลักษณะเชื่อมโยงกันทางการสร้างสรรค์ซึ่งภายในรูปทรงของส้มโอนั้น ตรงบริเวณพื้นผิวของภาพได้ใช้เทคนิค การระบายสีภาพแบบผสมการพิมพ์ (Rubbing) เพื่อให้เกิดร่องรอยของพื้นผิวที่เป็นลักษณะจุดเล็ก ๆ ทั่วทั้งพื้นผิว ซึ่งเป็นการเพิ่มรายละเอียดของพื้นผิวให้มีมิติที่คล้ายกับผิวของส้มโอ โดยที่ภายในบริเวณขอบนอกของรูปทรงส้มโอนั้น ได้ใช้เทคนิคการสร้างพื้นผิวได้ภาพ (Texturing) ด้วยการใส่สีที่ทับกันประมาณ 3-4 ชั้น ที่ให้ผลของพื้นผิวที่ขรุขระจนเกิดน้ำหนักที่เป็นมิติ และคู่สีที่ตัดกัน โดยใช้เทคนิคการสร้างพื้นผิวที่ขรุขระจนเกิดน้ำหนักที่เป็นมิติ และคู่สีที่ตัดกัน โดยใช้เทคนิคการระบายด้วยเกรียง (Knife Painting) ซึ่งในส่วนรอยต่อของพื้นผิวทั้งสองที่ขรุขระกับแบนเรียบนั้นได้ใช้เทคนิค การระบายสีด้วยเทปกั้นขอบ (Masking) เพื่อให้เกิดความโดดเด่นของรูปทรง โดยบริเวณภายในภาพจะเป็นเรื่องราวที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และการใช้รูปทรงสัญลักษณ์ต่างๆ นั้นจะใช้วิธีการคล้ายกับผลงานชิ้นที่ 4

ความสมดุล เป็นการจัดวางองค์ประกอบแบบกึ่งกลางภาพทำให้เกิดความสมดุลของน้ำหนักทั้งซ้ายและขวาที่เท่ากัน

เอกภาพและความกลมกลืน ภายในภาพเป็นการจัดองค์ประกอบแบบเป็นกลุ่มที่เป็นจังหวะแต่ไม่เท่าทั้งภาพภายในรูปทรงของส้มโอ โดยจะมีความแตกต่างกันในเรื่องของขนาดรูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้ แต่จะมีความสัมพันธ์และกลมกลืนกันจากจังหวะในการจัดวางของสีและเส้น

ความตัดกันหรือขัดกัน เกิดจากบริเวณพื้นที่ภายในภาพ กับ พื้นทีรอบนอกที่มีความแตกต่างกันในด้านของความแบนเรียบ กับ ความขรุขระของพื้นผิวภาพอีกทั้งการเลือกใช้คู่สีที่มีความตัดกันอย่างรุนแรง เพื่อสร้างความโดดเด่นของรูปทรง

ความโดดเด่น เกิดจากการใช้คู่สีที่มีการตัดกันอย่างรุนแรงและเรื่องน้ำหนักของสีในการนำมาจัดวางคู่กัน ทั้งทางด้านรูปทรงสัญลักษณ์และทางด้านพื้นผิวของภาพ

สัดส่วน เป็นสัดส่วนที่มีความแตกต่างกันจากวัตถุหลายชนิดที่อยู่รวมกันภายในภาพและทำ ความสัมพันธ์กันอย่างกลมกลืน โดยผ่านการตัดทอน การทับซ้อน ซึ่งจัดวางอย่างเป็นจังหวะ

จังหวะและความซ้ำซ้อน เกิดจากรูปทรงสัญลักษณ์ที่เป็นชนิดเดียวกันมาจัดวางทับซ้อน กัน โดยที่มีขนาดแตกต่างกัน รวมถึงการใช้เส้นที่เป็นลักษณะเดียวกันทั่วทั้งภาพ โดยที่มีทั้งเส้นที่เป็น อีสระ เส้นที่เกิดจากเทคนิค และเส้นที่เกิดจากการเน้นย้ำ

การใช้สีภายในภาพ การใช้สีภายในภาพเป็นการใช้สีตามทัศนะของผู้วิจัย ที่เป็นการใช้สี แบบไม่เหมือนธรรมชาติ และการใช้สีที่ตัดกันอย่างรุนแรง เพื่อให้ส่งเสริมกันทางด้านน้ำหนักผ่านค่า ความเข้มของสีแต่ละชนิด

ภาพประกอบ 6 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อ ภาพ "ผลผลิต"

หลักเกณฑ์ทางด้านทัศนศิลป์	ความคิดเห็น				
	ดี มาก	ดี	พอใช้	ควร ปรับปรุง	ใช้ ไม่ได้
1. แนวความคิด					
1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ			/		
1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้		/			
1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์		/			
2. ความสวยงาม					
2.1 เอกภาพและความกลมกลืน		/			
2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน		/			
2.3 ความโดดเด่น	/				
2.4 สัดส่วน	/				
2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน	/				
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก					
3.1 ความเรียบง่าย		/			
3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ	/				
3.3 การใช้รูปทรงเลขาคณิต		/			
3.4 การใช้สีภายในภาพ		/			

สรุปผล ข้อมูลความพึงพอใจที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ “ผลผลิต”

1. แนวความคิด
 - 1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 3
 - 1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
2. ความสวยงาม
 - 2.1 เอกภาพและความกลมกลืน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 2.3 ความโดดเด่น ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 2.4 สัดส่วน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก
 - 3.1 ความเรียบง่าย ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 3.3 การใช้รูปทรงเรขาคณิต ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 3.4 การใช้สีภายในภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4

6. ภาพ "วัฒนธรรมบ้านนา"

สีอะคริลิคบนผ้าใบ ขนาด 160×140 ซม.

ภาพประกอบ 23 ภาพ "วัฒนธรรมบ้านนา"

รายละเอียดของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน ผู้วิจัยได้ใช้สัญลักษณ์ของเครื่องหัตถกรรมพื้นบ้านที่พบเห็นได้ในชุมชน ซึ่งสะท้อนถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านในการประกอบอาชีพทั้งทางด้านเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ และการจับปลาตามแม่น้ำลำคลอง เช่น สุ่มไก่ สุ่มครอบปลา ตะข่อง จั่น และอุปกรณ์ต่างๆ ที่ทำการสานด้วยมือและมีการถ่ายทอดกันจากรุ่นสู่รุ่นในลักษณะที่เรียกว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทย โดยนำมาจัดวางทับซ้อนกันให้เกิดมิติและรูปทรงที่แปลกใหม่เกิดขึ้น ซึ่งมาจากรูปทรงที่ลดหลั่นกัน และทับซ้อนกัน ในการจัดองค์ประกอบที่เป็นจุดสำคัญของภาพ โดยพื้นหลังของภาพนั้นได้ถูกแบ่งออกเป็นช่องไฟที่มีขนาดเท่าๆ กัน ซึ่งมาจากแรงบันดาลใจที่ผู้วิจัยได้พบเห็นการไถเตรียมกัน ในฤดูการทำนาของชาวบ้าน ที่เป็นลักษณะของช่องไฟบนผิวดินของท้องนา โดยส่วนทางด้านล่างของภาพได้เลือกใช้รูปทรงสัญลักษณ์ของใบตองแทนการสื่อความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ เพราะต้นกล้วยนั้นเป็นต้นไม้บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติในสังคมชนบทได้ชัดเจน ซึ่งต้นกล้วยเป็นต้นไม้ที่มีความผูกพันกับคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย ส่วนทางด้านรายละเอียดของภาพนั้น จะแสดงถึงวัฒนธรรม

ประเพณีทางด้านต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในชุมชน ที่สอดคล้องอยู่ในส่วนต่างๆ ของภาพ ผ่านการจัดวางองค์ประกอบ และการตัดทอนรูปทรงสัญลักษณ์ในการนำเสนอ

รายละเอียดในการสร้างสรรค์

ภายในภาพนี้เกิดจากการทำรูปทรงของเครื่องหัตถกรรมพื้นบ้าน นำมาจัดวางทับซ้อนกันโดยการตัดทอนในลักษณะของลายเส้นที่เน้นแต่ฟอร์มของวัตถุ ซึ่งนำมาจัดวางทางด้านล่างของภาพ เพื่อเป็นจุดสำคัญในการนำเสนอโดยเป็นการจัดวางที่แตกต่างจากผลงานที่ผ่านมาข้างต้น ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่ทั่วทั้งภาพจะใช้เทคนิคการระบายสีเรียบแบบกลมกลืน (Blending) ทั้งทางด้านพื้นผิวของภาพ และรูปทรงแต่ในส่วน ด้านล่าง และบนสุดของภาพได้ใช้เทคนิคการสร้างพื้นผิวได้ภาพ (Texturing) ผสมกับการระบายสีด้วยเกรียง (Knife painting) ซึ่งเป็นการแข่งระหว่างพื้นผิวของภาพประกอบเป็นพื้นเรียบกับพื้นผิวที่ขรุขระนั้นจะใช้วิธีการระบายสีด้วยเทปกั้นขอบ (Masking) เพื่อให้เกิดความโดดเด่นของรูปทรง โดยในส่วนรายละเอียดของภาพนั้นจะใช้เทคนิค การระบายสีเป็นจุดเพื่อเพิ่มความน่าสนใจ ในการเน้นรายละเอียด

ความสมดุล ภายในภาพประกอบเป็นการจัดวางองค์ประกอบของภาพมาทางด้านล่างของภาพ ซึ่งจะมีลักษณะที่ไม่เหมือนกันทั้งสองด้าน โดยทางด้านบนและล่างมีการจัดวางที่ต่างกัน อย่างเห็นได้ชัด คือ เมื่อแบ่งเส้นแนวนอนจะพบว่า ภาพประกอบถูกแบ่งออกทั้งบนและล่างนั้นจะมีลักษณะที่ต่างกัน เนื่องจากทางด้านบนของภาพ จะมีการปล่อย พื้นที่ว่างมากกว่าทางด้านล่างของภาพ ซึ่งเกิดจากการจัดวางองค์ประกอบ

เอกภาพและความกลมกลืน เป็นการจัดองค์ประกอบจากการจัดวางโครงสร้างภายในภาพประกอบเป็นแบบกลุ่ม แต่จะมีการจัดวางที่มีลักษณะที่ไม่ทั่วทั้งภาพ และจะเน้นไปทางด้านล่างของภาพมากกว่าทางด้านบน ซึ่งจะมีความแตกต่างจากผลงานที่ผ่านมา แต่ภายในภาพจะแสดงออกถึงความกลมกลืน ที่มาจากการจัดวางจังหวะของรูปทรงสัญลักษณ์

ความตัดกันหรือขัดกัน เกิดจากบริเวณพื้นที่ปล่อยว่างจากการจัดวางตัดกันกับรูปทรงสัญลักษณ์ที่มีการเน้นรายละเอียด รวมถึงพื้นผิวที่มีการทับซ้อนกันของสีกับพื้นผิวที่แบนเรียบ

ความโดดเด่น เกิดจากการใช้สีภายในภาพโดยรวมที่มีลักษณะคู่สีที่ตัดกันอย่างเด่นชัด ทำให้เกิดความกลมกลืนทั่วทั้งภาพโดยเป็นไปในทิศทางเดียวกัน รวมถึงการจัดวางรูปทรงที่มีจังหวะทำให้เป็นความโดดเด่นในเรื่องของความสัมพันธ์ภายในภาพ

สัดส่วน เป็นสัดส่วนที่มีขนาดแตกต่างกันระหว่างวัตถุหลายชนิดที่มาอยู่รวมกันภายในภาพ และทำความเข้าใจกันระหว่างบริเวณที่เป็นที่ว่าง ซึ่งเป็นบริเวณพื้นที่ที่เป็นพื้นหลัง

จังหวะและความซ้ำซ้อน เกิดจากความซ้ำซ้อนของรูปทรงที่มีขนาดใกล้เคียงกันและแตกต่างกันที่นำมาวางทับซ้อนให้เกิดจังหวะและน้ำหนัก เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจ โดยขนาดและปริมาณ

การใช้สีภายในภาพ ภายในภาพนี้จะเป็นการใช้สีที่ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ โดยจะเน้นการใช้คู่สีที่ตัดกันทุกจุดทั่วทั้งภาพ และใช้สีขาวเป็นสีหลักในการผสมระหว่างคู่สี เพื่อสร้างความกลมกลืนในพื้นที่เป็นจุดใหญ่ของภาพ เช่น ช่องไฟที่เป็นพื้นหลังของภาพ

ตาราง 7 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ "วัฒนธรรมบ้านนา"

หลักเกณฑ์ทางด้านทัศนศิลป์	ความคิดเห็น				
	ดีมาก	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง	ใช้ไม่ได้
1. แนวความคิด					
1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ	/				
1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้	/				
1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์	/				
2. ความสวยงาม					
2.1 เอกภาพและความกลมกลืน		/			
2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน		/			
2.3 ความโดดเด่น	/				
2.4 สัดส่วน	/				
2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน	/				
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก					
3.1 ความเรียบง่าย	/				
3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ	/				
3.3 การใช้รูปทรงเลขาคณิต		/			
3.4 การใช้สีภายในภาพ	/				

สรุปผล ข้อมูลความพึงพอใจที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ "วัฒนธรรมบ้านนา"

1. แนวความคิด
 - 1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
2. ความสวยงาม
 - 2.1 เอกภาพและความกลมกลืน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 2.3 ความโดดเด่น ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 2.4 สัดส่วน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก
 - 3.1 ความเรียบง่าย ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 3.3 การใช้รูปทรงเรขาคณิต ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 3.4 การใช้สีภายในภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
7. ภาพ "บ้านนาพอเพียง"

สีอะครีลิคบนผ้าใบ ขนาด 120 x 80 ซม.

ภาพประกอบ 24 ภาพ "บ้านนาพอเพียง"

รายละเอียดของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน ผู้วิจัยต้องการนำเสนอถึงวิถีชีวิตในสังคมชนบทที่มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมในการดำรงชีพซึ่งมีลักษณะของวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีการปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลา ปลูกผักกิมจั้ว ภายใต้ภาพภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยโดยสะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน ที่เป็นโครงสร้างหลักของสังคมในชนบท ซึ่งมีบทบาทของวิถีชีวิตที่ผูกพันในแง่ของวัฒนธรรมมายาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมของการดำรงชีวิตที่เป็นพื้นฐานที่แข็งแรงในสภาวะปัจจุบัน ที่อยู่ท่ามกลางกระแสของโลกาภิวัตน์

รายละเอียดในการสร้างสรรค์

ภายในภาพนั้น จะสะท้อนถึงวิถีชีวิตในสังคมชนบทที่มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายในพื้นที่ที่ทำการศึกษ โดยเริ่มจากการแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองส่วน ซึ่งส่วนแรกคือพื้นที่ที่เป็นบริเวณส่วนใหญ่ของภาพนั้น ได้ใช้เทคนิคการระบายสีผสมการพิมพ์พื้นภาพ (Rubbing) ด้วยเศษผ้า เพื่อให้เกิดพื้นผิวที่มีมิติ และในส่วนที่สองที่เป็นพื้นที่ของลักษณะบ่อน้ำนั้น ได้ใช้เทคนิคการทำคือ การระบายสีเปียกปนเปียก (Wet into wet) เพื่อให้เกิดเป็นลักษณะพื้นผิวของน้ำที่มีความเคลื่อนไหว และในส่วนหนึ่งของบริเวณของท้องฟ้า นั้น ได้ใช้เทคนิคการไหลของสีอย่างอิสระเพื่อให้เกิดความรู้สึกของน้ำฝนที่ตกลงมาจากท้องฟ้า โดยในรายละเอียดของภาพประกอบเป็นเนื้อหาเรื่องราวนั้น ได้ใช้เทคนิคการตัดทอนรูปทรงจากรูปทรงสัญลักษณ์ในท้องถิ่นที่ได้ศึกษา ซึ่งมีความกลมกลืนกันในการวางองค์ประกอบ และภายในภาพนี้จะมีการทำตัวอักษรภาษาเข้ามาใช้ โดยใช้เทคนิคการระบายสีขอบคม (Hard Edge) เพื่อสื่อถึงการใช้ภาษาในท้องถิ่นที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชนที่สำคัญ

ความสมดุล การจัดวางโครงสร้างภายในภาพนี้ จะมีลักษณะที่แตกต่างจากผลงานที่ผ่านมาในข้างต้น ซึ่งภายในภาพจะมีการแบ่งพื้นที่กันระหว่างส่วนที่เป็นรูปบ่อน้ำกับพื้นที่ส่วนใหญ่ในทางด้านขวา แต่เมื่อแบ่งภาพจากจุดกึ่งกลางทางด้านบนจะพบว่า น้ำหนักของภาพทั้งซ้ายและขวานั้น มีน้ำหนักของภาพค่อนข้างที่จะเท่ากัน ซึ่งสามารถถ่วงดุลกันได้ เนื่องจากการจัดวางรูปทรงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ภายในภาพนั้น มีลักษณะเป็นกลุ่มเกือบทั่วทั้งภาพ ทำให้ภายในภาพนั้นเกิดความสมดุล

เอกภาพ และความกลมกลืน เกิดจากการใช้เทคนิคในการสร้างภาพไปในทางทิศเดียวกัน ในการสร้างพื้นผิวของภาพ เช่น พื้นหลัง บ่อน้ำ และท้องฟ้า ในการนำเสนอ และลักษณะของการตัดทอนรูปทรงที่นำมาใช้ในส่วนต่าง ๆ ที่มีลักษณะคล้ายกัน แต่จะแตกต่างกันที่ขนาดในการจัดวาง รวมถึงการใช้กลุ่มสีที่มีความตัดกันทั่วทั้งภาพและการตัดเส้นที่ลดหลั่นกัน เพื่อให้ภาพรวมนั้นมีความกลมกลืน

ความตัดกันหรือขัดกัน ภายในภาพจะเห็นถึงความตัดกันอย่างชัดเจน ในส่วนของการแบ่งพื้นที่ของภาพประกอบเป็น บ่อน้ำ กับพื้นที่รอบนอก ที่มาจากการทำเทคนิคพื้นผิวภาพชนิดที่ต่างกัน อีกทั้งการทำเทคนิคในส่วนบนของท้องฟ้าทำก้อนเมฆในการไหลของสีโดยธรรมชาติ ซึ่งเป็นการตั้งใจให้เกิดความแตกต่างในการจัดวางองค์ประกอบ

ความโดดเด่น ภายในภาพนี้ความโดดเด่นจะเกิดจากตัวของเทคนิคที่ใช้ในการสร้างพื้นผิวเป็นหลัก ที่มีความแตกต่างกันที่นำมาอยู่รวมกัน ผสมกับการจัดวางคู่สีที่ตัดกันในการจัดวาง และการเว้นจังหวะของรูปทรงต่าง ๆ

สัดส่วน เกิดจากการแบ่งของการวางองค์ประกอบในภาพประกอบเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ก่อน เช่น บ่อน้ำ พื้นดิน ก้อนเมฆ และการใช้สัดส่วนของรูปทรงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกันในการสร้างความสัมพันธ์ภายในภาพ โดยที่เป็นสัดส่วนที่มีการตัดทอนและไม่เหมือนจริงตามธรรมชาติ

จังหวะและความซับซ้อน ภายในภาพนี้ความซ้ำซ้อนจะเกิดจากการใช้รูปที่ตัดทอนมาจัดวางให้เกิดจังหวะในลักษณะที่ซ้ำกัน เช่น ในส่วนบนของภาพประกอบเป็นก้อนเมฆ และการใช้ตัวอักษรซ้ำกันไปมา รวมถึงวัตถุภาพในภาพบางชนิดที่เหมือนกัน แต่แตกต่างกันด้วยการลดหลั่นของขนาด

การใช้สีภายในภาพ เป็นการใช้คู่สีที่ตัดกันในการจัดวางแบบกลุ่ม และการเว้นช่องว่างในการลงสีที่ไม่เหมือนจริงตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นการใช้สีตามทัศนะของผู้วิจัย

ตาราง 8 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ "บ้านนาพอเพียง"

หลักเกณฑ์ทางด้านทัศนศิลป์	ความคิดเห็น				
	ดีมาก	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง	ใช้ไม่ได้
1. แนวความคิด					
1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ	/				
1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้		/			
1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์	/				
2. ความสวยงาม					
2.1 เอกภาพและความกลมกลืน	/				
2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน	/				
2.3 ความโดดเด่น	/				
2.4 สัดส่วน	/				
2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน	/				
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก					
3.1 ความเรียบง่าย		/			
3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ		/			
3.3 การใช้รูปทรงเรขาคณิต		/			
3.4 การใช้สีภายในภาพ	/				

สรุปผล ข้อมูลความพึงพอใจที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ "บ้านนาพอเพียง"

1. แนวความคิด

1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5

1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4

1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5

2. ความสวยงาม

2.1 เอกภาพและความกลมกลืน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5

2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5

- 2.3 ความโดดเด่น ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
- 2.4 สัดส่วน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
- 2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก
 - 3.1 ความเรียบง่าย ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 3.3 การใช้รูปทรงเรขาคณิต ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 3.4 การใช้สีภายในภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
8. ภาพ "ความสัมพันธ์"

สีอะครีลิคบนผ้าใบ ขนาด 90 x 80 ซม.

ภาพประกอบ 25 ภาพ "ความสัมพันธ์"

รายละเอียดของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน ผู้วิจัยต้องการนำเสนอถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากประเพณีวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่งดงาม ผสมผสานกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติในชนบท บนพื้นฐานของสังคม

เกษตรกรรมที่ยึดถือปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีทั้งช่วงฤดูเก็บเกี่ยว หรือในช่วงพักของการเก็บเกี่ยว โดยผ่านกิจกรรมภาพที่เป็นลักษณะของลายเส้นที่ไม่เน้นรายละเอียด และเว้นจังหวะ โดยการจัดภาพแบบเป็นกลุ่ม ซึ่งภายในนี้จะมีการปล่อยพื้นที่ว่างเพื่อแทนบรรยากาศความสดใสของท้องฟ้าในธรรมชาติของสังคมชนบท ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีพแบบพึ่งพาโดยอาศัยธรรมชาติ คน สัตว์ที่เกี่ยวข้องเนื่องอยู่กับฤดูกาล

รายละเอียดในการสร้างสรรค์

ภายในภาพนั้น จะมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองส่วน โดยในส่วนแรกจะเป็นพื้นที่ของบ้านที่ปล่อยว่างเพื่อแทนบรรยากาศของความสดใส ซึ่งได้ใช้เทคนิคการระบายสีผสมการพิมพ์ผิวพื้นภาพด้วยฟองน้ำ ทำให้เกิดพื้นผิวภาพ และในส่วนของพื้นที่ที่เหลือลงมานั้นจะใช้การแบ่งออกเป็นช่องไฟในลักษณะของแนวนอนที่ลดหลั่นกันในการจัดองค์ประกอบ ซึ่งจะมีความคล้ายคลึงกับผลงานในชั้นที่ 6 โดยใช้เทคนิคของการระบายสีเรียบกลมกลืน (Blending) ในการสร้างพื้นผิวของภาพ และในส่วนข้างล่างสุดของภาพได้ใช้เทคนิคการสร้างพื้นผิวได้ภาพ (Texturing) บวกกับการใช้การระบายสีด้วยเกรียง (Knife Painting) เพื่อให้เกิดความมิติที่แตกต่างกันภายในภาพ

ความสมดุล การจัดวางภายในภาพนี้จะถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน ซึ่งในส่วนแรกคือส่วนของบ้าน ที่เมื่อได้ทำเทคนิคเสร็จแล้วจะถูกปล่อยให้เป็นพื้นที่ว่างเพื่อแทนบรรยากาศ และในส่วนที่สองคือเนื้อหา ซึ่งเมื่อแบ่งกึ่งกลางภาพจากแนวนอนนั้นจะทำให้ภาพในส่วนบนมีน้ำหนักน้อยกว่าในส่วนด้านล่าง แต่ก็มีความถ่วงดุลทางสายตาเกิดขึ้นเนื่องจากการใช้เทคนิคการสร้างพื้นผิวทางด้านบนเข้ามาช่วยในเรื่องของมิติ

เอกภาพและความกลมกลืน ความกลมกลืนภายในภาพนี้เกิดจากการใช้ลักษณะของลายเส้นที่มีการตัดทอนมาจากสัญลักษณ์ต่าง ๆ โดยที่มีขนาดแตกต่างกัน บวกกับการจัดองค์ประกอบที่กระจายในส่วนกลางของภาพ และการเลือกใช้การลงสีที่มีการเว้นสลับกันไปมาในวัตถุต่าง ๆ โดยมีลักษณะที่ไปในทิศทางเดียวกัน

ความโดดเด่น เกิดจากการปล่อยพื้นที่ว่างที่ใช้เทคนิคเป็นตัวนำเสนอ คือส่วนบริเวณของท้องฟ้า ในด้านบนของภาพ ทำให้เกิดความโดดเด่นในเรื่องของบรรยากาศและการแบ่งช่องไฟที่เป็นองค์ประกอบในสัดส่วนที่แตกต่างกัน แต่สามารถสร้างความกลมกลืนกันได้ ในส่วนต่าง ๆ ของภาพ

สัดส่วน ภายในภาพนี้จะแบ่งสัดส่วนโดยรวมออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนแรกที่เป็นพื้นภาพนั้นจะถูกแบ่งออกในแนวนอนที่มีสัดส่วนต่างกันออกไป ในการวางองค์ประกอบในภาพรวม และส่วนที่สองสัดส่วนของวัตถุต่าง ๆ ภายในภาพประกอบมีทั้งสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน และเท่ากัน แต่จะแตกต่างกันตรงการเลือกใช้เส้นในวัตถุและรูปทรงสัญลักษณ์ต่าง ๆ

จังหวะและความซ้ำซ้อน เกิดจากการแบ่งพื้นหลังของภาพประกอบเป็นเส้นแนวนอนที่เหมือนกัน แต่จะแตกต่างกันด้วยขนาด ซึ่งทำให้ภาพนั้นเกิดจังหวะจากการซ้ำของช่องไฟ ซึ่งเป็นความตั้งใจในการแบ่งสัดส่วนของภาพ และในส่วนตัวทางด้านล่างของภาพนั้นจะเป็นการใช้การซ้ำของรูปทรงของ บ้าน ต้นไม้ ที่มีขนาดเท่า ๆ กัน แต่มีการจัดวางอย่างเป็นจังหวะ

การใช้สีภายในภาพ จะเป็นการใช้คู่สีที่มีความตัดกัน โดยที่ไม่เหมือนจริงในธรรมชาติ แต่จะมีการใช้สีขาวเป็นสีหลักในการผสมระหว่างคู่สี และได้มีการเว้นช่องว่างในการลงสีในส่วนของวัตถุภายในภาพ

ตาราง 9 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ "ความสัมพันธ์"

หลักเกณฑ์ทางด้านทัศนศิลป์	ความคิดเห็น				
	ดีมาก	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง	ใช้ไม่ได้
1. แนวความคิด					
1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ			/		
1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้		/			
1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์			/		
2. ความสวยงาม					
2.1 เอกภาพและความกลมกลืน			/		
2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน			/		
2.3 ความโดดเด่น		/			
2.4 สัดส่วน		/			
2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน		/			
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก					
3.1 ความเรียบง่าย		/			
3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ		/			
3.3 การใช้รูปทรงเลขาคณิต		/			
3.4 การใช้สีภายในภาพ		/			

สรุปผล ข้อมูลความพึงพอใจที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ “ความสัมพันธ์”

1. แนวความคิด
 - 1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 3
 - 1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 3
2. ความสวยงาม
 - 2.1 เอกภาพและความกลมกลืน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 3
 - 2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 3
 - 2.3 ความโดดเด่น ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 2.4 สัดส่วน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก
 - 3.1 ความเรียบง่าย ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 3.3 การใช้รูปทรงเลขาคณิต ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 3.4 การใช้สีภายในภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
9. ชื่อภาพ “บ้านฉัน 1”
สีอะครีลิคบนผ้าใบ ขนาด 60 x 50 ซม.

ภาพประกอบ 26 ภาพ “บ้านฉัน 1”

รายละเอียดของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน ผู้วิจัยต้องการนำเสนอถึงความสัมพันธ์ของชุมชน โดยผ่านลายเส้นที่แบ่งองค์ประกอบของภาพให้เกิดจังหวะที่เน้นเฉพาะโครงสร้างของรูปทรงที่เป็นสัญลักษณ์แทนค่าต่างๆ ที่โดดเด่นของความเชื่อมโยงในสังคมชนบท ที่มีทั้งภูเขา แม่น้ำ ท้องนา ซึ่งเป็นภูมิประเทศและเครื่องมือใช้ไม้สอย รวมทั้งความเชื่อและความศรัทธาที่อิงอยู่กับหลักศาสนา โดยถ่ายทอดผ่านการตัดทอนในรายละเอียดของวัตถุต่างๆ ออก แต่เลือกใช้การระบายสีเป็นจังหวะแทนการทับซ้อน และการลากเส้นที่เป็นอิสระ ทำให้อารมณ์ของภาพนั้นมีการเคลื่อนไหว

รายละเอียดในการสร้างสรรค์

ภายในภาพนั้น จะใช้การตัดทอนสัญลักษณ์ของรูปทรงต่างๆ ในลักษณะของลายเส้นโดยที่ไม่เน้นรายละเอียด โดยเริ่มแรกในการสร้างนั้นผิวภาพนั้นได้ใช้เทคนิคการระบายสีแบบเปียกบนเปียก (Wet into Wet) โดยปล่อยให้สีไหลเข้าหากันประมาณ 3-4 สี เพื่อเป็นพื้นภาพ หลังจากนั้นจึงเป็นการสร้างภาพประกอบมาจากการใช้เส้นที่มีขนาดแตกต่างกัน เช่น การลากเส้นที่เป็นอิสระ การระบายสีเป็นจุด (Pointillism) และการตัดเส้นแบบขอบคม (Hard Edge) เป็นต้น

ความสมดุล เป็นการจัดวางที่กระจายทั่วทั้งภาพโดยลายเส้นที่มีการตัดทอนจากรูปทรงสัญลักษณ์ ที่มีน้ำหนักของภาพทั้งซ้ายและขวานั้น มีน้ำหนักที่ใกล้เคียงกัน ถ้าแบ่งจากจุดกึ่งกลางภาพในแนวตั้ง รวมถึงใช้สีที่สีการเว้นช่องว่าง และการระบายสีเป็นกลุ่มทำให้สามารถสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นภายในภาพได้

เอกภาพและความกลมกลืน เกิดจากการใช้ลายเส้นที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั่วทั้งภาพ แต่มีความลดหลั่นกันในส่วนต่าง ๆ

ความตัดกันหรือขัดกัน ความตัดกันของภาพเกิดจากลายเส้นที่นำมาจัดวาง องค์ประกอบที่ทับซ้อนกัน ทำให้เกิดรูปทรงที่แปลกใหม่ คล้ายรูปทรงของเรขาคณิตที่อยู่บนพื้นผิวภาพประกอบผ่านการทำเทคนิค ซึ่งเป็นความตั้งใจให้เกิดความตัดกัน เพื่อสร้างความโดดเด่นของรูปทรง

ความโดดเด่น ความโดดเด่นภายในภาพนี้เกิดจากการจัดวางลายเส้นที่มีความทับซ้อนกันไปมา ทำให้ภาพมีความสัมพันธ์ในลักษณะของความเคลื่อนไหว ที่เป็นจุดเด่นที่สำคัญของกระบวนการสร้างงานแบบสองมิติ

สัดส่วน เกิดขึ้นจากการวางตำแหน่งของรูปทรงสัญลักษณ์ที่มีความลดหลั่นกันในการนำมาจัดวาง ซึ่งในบางส่วนของรูปทรงที่นำมาทับซ้อนกันนั้น จะทำให้เกิดสัดส่วนที่แปลกใหม่ขึ้นมาภายในภาพ

จังหวะและความซ้ำซ้อน ภายในภาพนี้จะมีความซ้ำซ้อนกันในเรื่องของลายเส้นของการสร้างรูปทรง ซึ่งเป็นการกำหนดจังหวะของทิศทางงาน ทำให้เกิดความรู้สึกของความสัมพันธ์กันทั่วทั้งภาพ

การใช้สีภายในภาพ ภาพนี้จะแตกต่างจากผลงานที่ผ่านมาในเรื่องของการใช้สีพื้นผิว ภาพประกอบเป็นสีทึบแสง คือ สีดำ ซึ่งภายในรายละเอียดต่างๆ ที่เป็นการระบายสีหรือการใช้ลายเส้นนั้น จะเป็นคู่สีที่ตัดในทุกส่วนของภาพ เพื่อเป็นการเน้นรูปทรงให้มีความโดดเด่นในการเขียนภาพบนพื้นสีดำ

ตาราง 10 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ "บ้านฉัน 1"

หลักเกณฑ์ทางด้านทัศนศิลป์	ความคิดเห็น				
	ดีมาก	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง	ใช้ไม่ได้
1. แนวความคิด					
1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ		/			
1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้	/				
1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์		/			
2. ความสวยงาม					
2.1 เอกภาพและความกลมกลืน	/				
2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน			/		
2.3 ความโดดเด่น		/			
2.4 สัดส่วน		/			
2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน		/			
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก					
3.1 ความเรียบง่าย	/				
3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ	/				
3.3 การใช้รูปทรงเลขาคณิต		/			
3.4 การใช้สีภายในภาพ		/			

สรุปผล ข้อมูลความพึงพอใจที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ "บ้านฉัน 1"

1. แนวความคิด

1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4

- 1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 2. ความสวยงาม
 - 2.1 เอกภาพและความกลมกลืน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 3
 - 2.3 ความโดดเด่น ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 2.4 สัดส่วน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก
 - 3.1 ความเรียบง่าย ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 3.3 การใช้รูปทรงเรขาคณิต ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 3.4 การใช้สีภายในภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
10. ชื่อภาพ "บ้านฉัน 2"
สีอะครีลิคบนผ้าใบ ขนาด 50 x 50 ซม.

ภาพประกอบ 27 ภาพ "บ้านฉัน 2"

รายละเอียดของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน ภาพนี้ผู้วิจัยต้องการให้มีความต่อเนื่องกับผลงานชิ้นที่ 9 ในเรื่องราวของเนื้อหา โครงสร้างของภาพ และกลวิธี แต่จะมีการตัดรายละเอียดภายในภาพให้น้อยลง โดยให้เหลือการใช้ลายเส้นเป็นหลักในการสร้างรูปทรงที่เป็นสัญลักษณ์ ซึ่งผู้วิจัยต้องการนำเสนอให้เห็นถึงความเรียบง่าย ความอ่อนคลาย และความเป็นอิสระ ที่ได้สัมผัสและเติบโตมาในสภาพแวดล้อมของสภาพชุมชนที่ได้ศึกษา โดยผ่านทางลายเส้นจากการตัดทอน

รายละเอียดในการสร้างสรรค์

รายละเอียดในการสร้างสรรค์ภายในภาพนี้ เริ่มจากการลงสีพื้นภาพด้วยเทคนิคการระบายสีผสมการพิมพ์ผิวพื้นภาพ (Rubbing) ทัวทั้งภาพ โดยเป็นการระบายสีที่ทับกันสองชั้น ซึ่งเป็นคู่สีที่ตัดกัน คือ สีเขียวกับสีเหลือง ทำให้เกิดน้ำหนักของพื้นผิว และขั้นต่อมาคือ การลงรายละเอียดที่เป็นเนื้อหาของภาพโดยใช้ลายเส้นที่ผ่านการตัดทอนของรูปทรงที่เป็นทั้งลายเส้นที่เรียบง่าย และลากขึ้นอย่างอิสระ

ความสมดุล ภายในภาพนี้ความสมดุลเกิดจากการวางองค์ประกอบทั่วทั้งภาพ โดยที่ลายเส้นนั้นมีความทับซ้อนกันไปมาเกือบทั่วภาพ ทำให้เมื่อเวลาแบ่งกึ่งกลางของภาพในทั้งแนวตั้งและแนวนอนแล้วนั้น จะพบว่าทุกส่วนของภาพนั้นจะมีน้ำหนักที่สมดุลกัน

เอกภาพและความกลมกลืน เกิดจากการเชื่อมโยงภายในภาพด้วยเส้นที่เป็นอิสระที่มีขนาดแตกต่างกันทั่วทั้งภาพ รวมถึงการใช้ลักษณะการลงสีที่เป็นจังหวะหรือเป็นช่อง เพื่อให้ภาพมีน้ำหนักและกลมกลืนกันเกิดขึ้น

ความตัดกันหรือขัดกัน ความตัดกันนั้นเกิดจากการใช้คู่สีที่ตัดกันตั้งแต่พื้นผิวภาพ และวัตถุภายในภาพ รวมถึงลายเส้นต่างๆ นั้น ก็ยังเป็นคู่สีที่ตัดกันเกือบทั้งภาพ

ความโดดเด่น ภายในภาพนี้ความโดดเด่นเกิดจากการนำเสนอรูปทรงที่ใช้เส้นที่เรียบง่าย แต่มีการจัดวางให้เป็นสิ่งที่น่าสนใจของภาพ และยังทำให้เกิดรูปทรงแปลกใหม่จากลายเส้นที่ทับซ้อนกันไปมา โดยมีจังหวะของสีเสริมความโดดเด่นของรูปทรงอีกทีหนึ่ง

สัดส่วน เป็นสัดส่วนที่มีความแตกต่างกันในเรื่องของขนาดรูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาจัดวาง รวมถึงลายเส้นต่างๆ แต่เมื่อมองในภาพรวมแล้วจะเห็นถึงความสมดุลที่กระจายอยู่ทั่วทั้งภาพ โดยมีบางจุดจะเน้นสัดส่วนให้โดดเด่นด้วยการลงสี

จังหวะและความซ้ำซ้อน เกิดขึ้นจากการใช้เส้นที่เป็นอิสระ และเส้นที่เป็นรูปทรงที่ทับซ้อนกันไปมา ทำให้ภาพนั้นเกิดจังหวะในทุกส่วนของภาพประกอบใกล้เคียงกัน

การใช้สีภายในภาพ เป็นการใช้สีที่ตัดกันในทุกส่วนของภาพ แต่จะมีการเว้นและการระบายในบางส่วน โดยไม่เป็นไปตามธรรมชาติ เพื่อให้เกิดจุดเด่นของรูปทรง

ตาราง 11 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ "บ้านฉัน 2"

หลักเกณฑ์ทางด้านทัศนศิลป์	ความคิดเห็น				
	ดีมาก	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง	ใช้ไม่ได้
1. แนวความคิด					
1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ			/		
1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้			/		
1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์			/		
2. ความสวยงาม					
2.1 เอกภาพและความกลมกลืน	/				
2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน			/		
2.3 ความโดดเด่น			/		
2.4 สัดส่วน			/		
2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน			/		
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก					
3.1 ความเรียบง่าย	/				
3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ	/				
3.3 การใช้รูปทรงเลขาคนิต	/				
3.4 การใช้สีภายในภาพ	/				

สรุปผล ข้อมูลความพึงพอใจที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ "บ้านฉัน 2"

1. แนวความคิด

1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 3

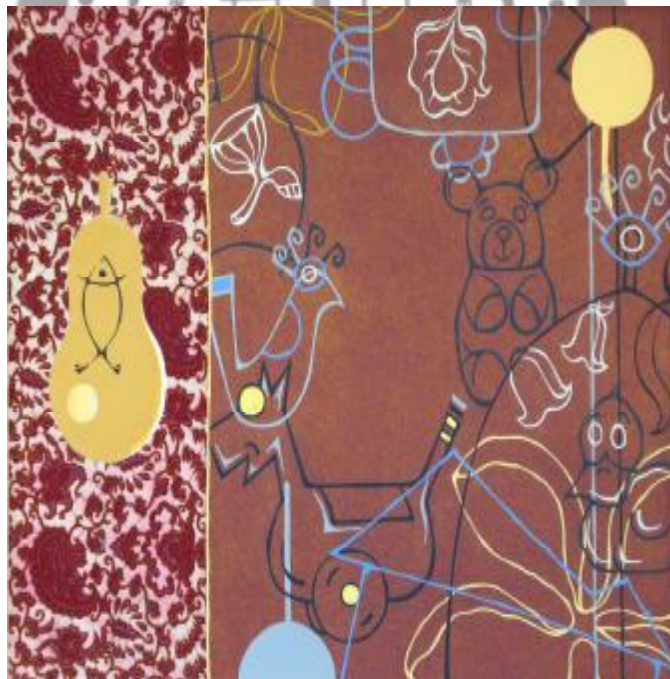
1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 3

1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 3

2. ความสวยงาม
 - 2.1 เอกภาพและความกลมกลืน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 3
 - 2.3 ความโดดเด่น ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 2.4 สัดส่วน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก
 - 3.1 ความเรียบง่าย ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 3.3 การใช้รูปทรงเรขาคณิต ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 3.4 การใช้สีภายในภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5

11. ชื่อภาพ "บ้านฉัน 3"

สีอะคริลิกบนผ้าใบ ขนาด 50 x 50 ซม.

ภาพประกอบ 28 ภาพ "บ้านฉัน 3"

รายละเอียดของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน ผลงานชิ้นนี้ผู้วิจัยต้องการมุ่งเน้นที่จะแสดงถึงความทรงจำ และความประทับใจในประสบการณ์วัยเด็กของผู้วิจัยในชนบท ที่เป็นพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษา ที่ได้ใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางวัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิม ผสานกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติในชนบท โดยมุ่งเน้นในเรื่องของ ความสุข ความทรงจำ และจินตนาการที่บริสุทธิ์ ผ่านรูปทรงของสัญลักษณ์ เช่น บ้าน เครื่องมือ และผลผลิตทางการเกษตรที่อุดมสมบูรณ์ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่สวยงามอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติในวิถีชีวิตแบบพอเพียง

รายละเอียดในการสร้างสรรค์

รายละเอียดในการสร้างสรรค์ภายในภาพนี้ เพื่อที่จะมุ่งเน้นความทรงจำในวัยเยาว์ของผู้ศึกษา ที่มีความผูกพันกับพื้นที่ที่ทำการศึกษ โดยสถาบันครอบครัวที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งในการสร้างสรรค์งานเริ่มจากการทำเทคนิคในการระบายสีผสมการพิมพ์พื้นภาพ (Rubbing) ในการสร้างพื้นผิวภาพ ซึ่งในผลงานชิ้นนี้ได้นำเศษผ้าเข้ามาใช้ในการระบายสีในวัสดุปะติด (Collage) โดยนำมาจากลายของผ้าถุงของแม่ผู้วิจัยได้เสียชีวิตไปแล้ว เพื่อแทนสัญลักษณ์ของสถาบันครอบครัว ซึ่งจะเป็นการสร้างพื้นผิวที่แตกต่างจากผลงานทั้งหมดที่ผ่านมา โดยในขั้นตอนรายละเอียดของเทคนิคในการสร้างรูปทรงสัญลักษณ์นั้น จะใช้กลวิธีเดียวกันกับภาพผลงานชิ้นที่ 10 ที่เน้นความต่อเนื่องกัน

ความสมดุล ภายในภาพเมื่อแบ่งเส้นกึ่งกลางในแนวตั้งของภาพแล้ว จะพบว่าน้ำหนักของภาพทางด้านซ้ายนั้น มีน้ำหนักมากกว่าทางด้านขวา เนื่องมาจากการปะติดวัสดุด้วยเศษผ้า แต่มีการแก้ปัญหาของน้ำหนักภาพทางด้านซ้ายด้วยการจัดวางองค์ประกอบที่กระจายทั่วทั้งภาพ โดยผ่านลายเส้นในการตัดทอน ทำให้ภาพรวมนั้นมีลักษณะที่สามารถถ่วงดุลกันได้

เอกภาพและความกลมกลืน ความกลมกลืนของภาพเกิดจากการใช้โทนสีที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งภาพ ตั้งแต่ เศษวัสดุ พื้นผิว และการใช้สีที่เป็นกลุ่ม

ความตัดกันหรือขัดกัน เกิดจากการนำเอาวัสดุเศษผ้าเข้ามาปะติด ทำให้ภายในภาพเกิดความตัดกันอย่างชัดเจน ในทางด้านซ้ายซึ่งเป็นความจงใจในการสร้างสรรค์ รวมถึงลายเส้นที่สร้างขึ้นกับลายเส้นของลายผ้าที่มีความขัดกัน แต่นำมาอยู่รวมกัน

ความโดดเด่น เกิดจากความกลมกลืนในการใช้สีของลายเส้น การใช้สีพื้นผิวภาพ ในการทำให้สอดคล้องกับเศษผ้าที่นำมาปะติด ที่มุ่งเน้นให้กลมกลืนกัน แต่ยังคงมีการเน้นรูปทรงในบางจุดให้เกิดเป็นจังหวะ

สัดส่วน เป็นสัดส่วนที่เกือบจะเท่ากันทั้งภาพ ในเรื่องของรูปทรงสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ผ่านการตัดทอนให้เหลือแต่ลายเส้น รวมถึงการจัดวาง

จังหวะและความซ้ำซ้อน เป็นการใช้เส้นที่เป็นอิสระ และเส้นที่เป็นรูปทรงทับซ้อนกันไปมา โดยเป็นกลวิธีเดียวกันกับผลงานชิ้นที่ 10

การใช้สีภายในภาพ ภายในภาพนี้จะเป็นการใช้สีที่แตกต่างจากผลงานทั้งหมด ในการใช้กลุ่มสีที่เป็นการเลือกให้ภาพรวมของภาพนั้นเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยจะมีการลดการใช้คู่สีที่ตัดกันให้เหลือน้อยกว่าทุกๆ ผลงาน ซึ่งจะมีการใช้สีเพียง 3 - 4 สี ภายในภาพเท่านั้น

ตาราง 12 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ "บ้านฉัน 3"

หลักเกณฑ์ทางด้านทัศนศิลป์	ความคิดเห็น				
	ดีมาก	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง	ใช้ไม่ได้
1. แนวความคิด					
1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ			/		
1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้		/			
1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์		/			
2. ความสวยงาม					
2.1 เอกภาพและความกลมกลืน	/				
2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน	/				
2.3 ความโดดเด่น		/			
2.4 สัดส่วน		/			
2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน		/			
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก					
3.1 ความเรียบง่าย	/				
3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ	/				
3.3 การใช้รูปทรงเลขาคนิต	/				
3.4 การใช้สีภายในภาพ	/				

สรุปผล ข้อมูลความพึงพอใจที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ "บ้านฉัน 3"

1. แนวความคิด

- 1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 3
 - 1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 2. ความสวยงาม
 - 2.1 เอกภาพและความกลมกลืน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 2.3 ความโดดเด่น ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 2.4 สัดส่วน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก
 - 3.1 ความเรียบง่าย ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 3.3 การใช้รูปทรงเรขาคณิต ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 3.4 การใช้สีภายในภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
12. ชื่อภาพ "วัยเยาว์"
 สีอะครีลิคบนผ้าใบ ขนาด 120 x 110 ซม.

ภาพประกอบ 29 ภาพ "วัยเยาว์"

รายละเอียดของแนวความคิดและเนื้อหา

เนื้อหาเรื่องราวของผลงาน ผลงานชิ้นนี้เป็นความต่อเนื่องของเนื้อหาจากผลงานชิ้นที่ 11 โดยผู้วิจัยได้ตัดทอนรูปทรงของสัญลักษณ์ที่อธิบายเรื่องราวในภาพให้ออกมาเป็นรูปทรงเรขาคณิตที่มีความเรียบง่าย โดยใช้การวางทับซ้อนกันภายในภาพ เพื่อให้เกิดการทับกันของเส้น ทำให้เกิดรูปทรงใหม่ รวมถึงการใช้สีที่เกิดจากความบังเอิญของสีที่ไหลอย่างธรรมชาติ เกิดเส้นขอบที่เป็นอิสระ และมีการจัดองค์ประกอบโดยการใส่ส่วนประกอบต่างๆ กระจายทั่วทั้งภาพ ทำให้เกิดการซ้ำกันไปมา จะเกิดความสมดุล ซึ่งการแสดงออกจากลายเส้นนั้นจะแสดงถึงความอิสระ ความทรงจำเกี่ยวกับบ้าน ซึ่งถือเป็นสถาบันครอบครัว ที่เป็นพื้นฐานของระบบชุมชนที่มีความสำคัญ เป็นสถาบันอันดับแรก ในการปลูกฝังสิ่งที่ดีงามในวัยเยาว์ของผู้วิจัยเอง ที่เติบโตมาในชุมชนที่มี บ้าน วัด โรงเรียน เป็นสิ่งหล่อหลอมทางวัฒนธรรม

รายละเอียดในการสร้างสรรค์

รายละเอียดในการสร้างสรรค์ ในภาพนี้เริ่มจากการทำเทคนิคของพื้นผิวภาพด้วยการพิมพ์ดูพื้นภาพ (Rubbing) ด้วยเศษผ้า ในการลงสีเพื่อให้เกิดมิติในพื้นที่ผิวและในส่วนการสร้างรูปทรง จะมีการนำรูปทรงทางเรขาคณิตเข้ามาใช้ โดยผ่านการตัดทอนจากสิ่งที่จะนำเสนอเรื่องราว และในบางส่วนของภาพก็จะมีการใช้การทับซ้อนกันของรูปทรงทางเรขาคณิตเข้ามาสร้างความโดดเด่นของภาพ ให้เป็นจังหวะในการวางองค์ประกอบ รวมถึงการผสมกันระหว่างลายเส้นที่เป็นอิสระ และลายเส้นที่เป็นขอบคม (Hard Edge)

ความสมดุล เกิดจากการวางองค์ประกอบที่ทั่วทั้งภาพ ทำให้เกิดน้ำหนักของภาพมีความสมดุลกันทั้งทางด้านซ้ายและด้านขวา แต่จะมีลักษณะที่ไม่เหมือนกันทั้งสองด้าน หากแต่จะมีลักษณะใกล้เคียงกัน

เอกภาพและความกลมกลืน เป็นการจัดวางองค์ประกอบจากการจัดวางโครงสร้างของส่วนประกอบภายในภาพ แบบกลุ่มหรือทั่วทั้งภาพ ซึ่งจะมีขนาดรูปร่าง รูปทรง และขนาด ที่แตกต่างกัน ผสมผสานกลมกลืนจากการใช้สี การไหลของสี ตลอดจนการวางตำแหน่งของสี

ความตัดกันหรือขัดกัน ภายในภาพนั้นจะปรากฏการตัดกันของพื้นผิวที่ราบเรียบ กับพื้นผิวที่สร้างขึ้นจากการระบายสีทับกัน และลายเส้นที่เป็นการลากอย่างอิสระ นอกจากนี้ยังมีการตัดกันของรูปทรงทางเรขาคณิตกับรูปทรงอิสระ

ความโดดเด่น เกิดจากจังหวะของการใช้สีที่เป็นคู่สีที่ตัดกัน ตลอดจนการใช้เส้นที่มีความลดหลั่นกัน และการสร้างพื้นผิวให้ขัดกันในบางจุดของภาพ

สัดส่วน เป็นสัดส่วนที่มีขนาดแตกต่างกันระหว่างวัตถุหลายชนิดที่มาวมกัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกันด้วยจังหวะของการจัดวางอย่างสมบูรณ์

จังหวะและความซ้ำซ้อน เป็นการซ้ำซ้อนจากรูปทรงที่นำมาใช้ และจังหวะจากการจัดวางไม่ว่าจะเป็นคู่ทางด้านซ้ายขวา หรือบนล่างก็ตาม และยังแสดงให้เห็นถึงการลดหลั่นของขนาดรูปทรงเรขาคณิตภายในภาพ

การใช้สีภายในภาพ เป็นการใช้สีในรูปแบบอิสระตามทัศนะของผู้วิจัย ด้วยการใช้สีที่มีสภาพคู่สีที่ตัดกัน และสร้างความกลมกลืนของสีโดยการใช้สีเขียวเป็นสีหลักในการผสมระหว่างคู่สี

ตาราง 13 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ "วัยเยาว์"

หลักเกณฑ์ทางด้านทัศนศิลป์	ความคิดเห็น				
	ดีมาก	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง	ใช้ไม่ได้
1. แนวความคิด		/			
1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ		/			
1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้		/			
1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์		/			
2. ความสวยงาม		/			
2.1 เอกภาพและความกลมกลืน		/	/		
2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน		/			
2.3 ความโดดเด่น		/			
2.4 สัดส่วน		/	/		
2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน		/			
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก		/			
3.1 ความเรียบง่าย		/			
3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ	/	/			
3.3 การใช้รูปทรงเรขาคณิต		/			
3.4 การใช้สีภายในภาพ		/			

สรุปผล ข้อมูลความพึงพอใจที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ชื่อภาพ "วัยเยาว์"

1. แนวความคิด
 - 1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
2. ความสวยงาม
 - 2.1 เอกภาพและความกลมกลืน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 3
 - 2.3 ความโดดเด่น ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 2.4 สัดส่วน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน ผลการประเมินอยู่ในระดับ 3
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก
 - 3.1 ความเรียบง่าย ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 5
 - 3.3 การใช้รูปทรงเรขาคณิต ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4
 - 3.4 การใช้สีภายในภาพ ผลการประเมินอยู่ในระดับ 4

บทที่ 5

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยในหัวข้อเรื่อง การศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม ที่สะท้อนแนวความคิดท้องถิ่นนิยม กรณีศึกษาวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก สามารถสรุปผลของการวิจัยและการสร้างสรรค์ได้ดังนี้

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย
2. ขอบเขตของการวิจัย
3. สรุปผลการศึกษาวิจัย
4. การอภิปราย
5. ข้อเสนอแนะ

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งจุดมุ่งหมายไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมชุมชนตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ซึ่งประเด็นการศึกษา คือ เพื่อนำมาสร้างเป็นผลงานจิตรกรรมตามแนวทางของผู้วิจัย
2. เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัย มาพัฒนาเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่สะท้อน แนวความคิดท้องถิ่นนิยมตามแนวทางของผู้วิจัย
3. เพื่อศึกษาแนวคิด เนื้อหา และกลวิธีในการสร้างสรรค์ผลงานตามแนวทางของผู้วิจัย

2. ขอบเขตของการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้บรรลุตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลและความหมายของแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน และศึกษาข้อมูลของสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษา คือ เขตชุมชนตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก
2. ศึกษาแนวความคิดทางศิลปะมูลฐานทางทัศนศิลป์
3. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ รูปแบบภาพร่างจิตรกรรม ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน และศึกษาข้อมูลของสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษา ตามแนวทางของผู้วิจัย จำนวนทั้งหมด 20 ภาพ

4. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ ได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะ จำนวน 12 ภาพ
5. นำผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน และข้อมูลของสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษา มาพัฒนาและสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบของผู้วิจัย

3. สรุปผลการศึกษาวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนแนวความคิดท้องถิ่นนิยม กรณีศึกษาวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก โดยใช้เทคนิคศิลปะครีเอทีฟบนผ้าใบในรูปแบบของผู้วิจัย จำนวนทั้งหมด 12 ภาพ ซึ่งสรุปผลได้ดังนี้

1. ชื่อภาพ ต้นไม้บ้านนา ขนาด 90 x 80 ซม.
2. ชื่อภาพ กองฟางบ้านนา 1 ขนาด 90 x 80 ซม.
3. ชื่อภาพ กองฟางบ้านนา 2 ขนาด 90 x 80 ซม.
4. ชื่อภาพ ฝัอง ขนาด 120 x 110 ซม.
5. ชื่อภาพ ผลผลิต ขนาด 120 x 110 ซม.
6. ชื่อภาพ วัฒนธรรมบ้านนา ขนาด 160 x 140 ซม.
7. ชื่อภาพ บ้านนาพอเพียง ขนาด 120 x 80 ซม.
8. ชื่อภาพ ความสัมพันธ์ ขนาด 90 x 80 ซม.
9. ชื่อภาพ บ้านฉัน 1 ขนาด 60 x 50 ซม.
10. ชื่อภาพ บ้านฉัน 2 ขนาด 50 x 50 ซม.
11. ชื่อภาพ บ้านฉัน 3 ขนาด 50 x 50 ซม.
12. ชื่อภาพ วัยเยาว์ ขนาด 60 x 50 ซม.

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้แบ่งแบบสอบถาม และแบบประเมินเป็น 2 ชุด ชุดที่ 1 เป็นคำถามแบบเลือกตอบ เกี่ยวกับข้อมูลทางประชากรศาสตร์ของผู้ตอบแบบสอบถาม ปรากฏผลการวิเคราะห์แบบสอบถาม ชุดที่ 2 เป็นคำถามแบบเลือกตอบ เพื่อประเมินความพึงพอใจที่มีต่อผลงานจิตรกรรม ที่ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ จำนวน 12 ภาพ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ชุดที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามสำรวจความพึงพอใจต่อผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนแนวความคิดท้องถิ่นนิยม กรณีศึกษาวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง พร้อมอธิบายข้อมูลประกอบเมื่อมีคำถามจากผู้กรอกแบบสอบถามโดยได้รับแบบสอบถามคืนทั้งหมดครบสมบูรณ์ คิดเป็น 100% จำนวน 100 ชุด

ผลจากแบบสอบถามสำรวจความพึงพอใจต่อผลงานจิตกรรมพบว่า จากแบบสอบถาม เพศหญิง ตอบแบบสอบถามร้อยละ 65 และอยู่ในช่วงอายุ 26-35 ปี มากที่สุด และกำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 40 รายได้ต่อเดือนอยู่ระหว่าง 10,000-20,000 บาท

ชุดที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลประเมินความพึงพอใจที่มีต่อผลงานจิตกรรมจำนวน 12 ภาพ ซึ่งแบ่งหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับรูปภาพที่มีอยู่ด้วยกันดังนี้

1. แนวความคิด

1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ

ผลประเมินอยู่ในระดับดีมาก	คิดเป็นร้อยละ 40
ผลประเมินอยู่ในระดับดี	คิดเป็นร้อยละ 45
ผลประเมินอยู่ในระดับพอใช้	คิดเป็นร้อยละ 15

1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้

ผลประเมินอยู่ในระดับดีมาก	คิดเป็นร้อยละ 60
ผลประเมินอยู่ในระดับดี	คิดเป็นร้อยละ 30
ผลประเมินอยู่ในระดับพอใช้	คิดเป็นร้อยละ 10

1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์

ผลประเมินอยู่ในระดับดีมาก	คิดเป็นร้อยละ 55
ผลประเมินอยู่ในระดับดี	คิดเป็นร้อยละ 35
ผลประเมินอยู่ในระดับพอใช้	คิดเป็นร้อยละ 10

2. ความสวยงาม

2.1 เอกภาพและความกลมกลืน

ผลประเมินอยู่ในระดับดีมาก	คิดเป็นร้อยละ 50
ผลประเมินอยู่ในระดับดี	คิดเป็นร้อยละ 35
ผลประเมินอยู่ในระดับพอใช้	คิดเป็นร้อยละ 15

2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน

ผลประเมินอยู่ในระดับดีมาก	คิดเป็นร้อยละ 55
ผลประเมินอยู่ในระดับดี	คิดเป็นร้อยละ 35
ผลประเมินอยู่ในระดับพอใช้	คิดเป็นร้อยละ 10

2.3 ความโดดเด่น

ผลประเมินอยู่ในระดับดีมาก	คิดเป็นร้อยละ 70
ผลประเมินอยู่ในระดับดี	คิดเป็นร้อยละ 20

ผลประเมินอยู่ในระดับพอใช้	คิดเป็นร้อยละ	10
2.4 สัตส่วน		
ผลประเมินอยู่ในระดับดีมาก	คิดเป็นร้อยละ	60
ผลประเมินอยู่ในระดับดี	คิดเป็นร้อยละ	30
ผลประเมินอยู่ในระดับพอใช้	คิดเป็นร้อยละ	10
2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน		
ผลประเมินอยู่ในระดับดีมาก	คิดเป็นร้อยละ	50
ผลประเมินอยู่ในระดับดี	คิดเป็นร้อยละ	35
ผลประเมินอยู่ในระดับพอใช้	คิดเป็นร้อยละ	15
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก		
3.1 ความเรียบง่าย		
ผลประเมินอยู่ในระดับดีมาก	คิดเป็นร้อยละ	75
ผลประเมินอยู่ในระดับดี	คิดเป็นร้อยละ	20
ผลประเมินอยู่ในระดับพอใช้	คิดเป็นร้อยละ	5
3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ		
ผลประเมินอยู่ในระดับดีมาก	คิดเป็นร้อยละ	80
ผลประเมินอยู่ในระดับดี	คิดเป็นร้อยละ	15
ผลประเมินอยู่ในระดับพอใช้	คิดเป็นร้อยละ	5
3.3 การใช้รูปทรงเรขาคณิต		
ผลประเมินอยู่ในระดับดีมาก	คิดเป็นร้อยละ	65
ผลประเมินอยู่ในระดับดี	คิดเป็นร้อยละ	25
ผลประเมินอยู่ในระดับพอใช้	คิดเป็นร้อยละ	10
3.4 การใช้สีภายในภาพ		
ผลประเมินอยู่ในระดับดีมาก	คิดเป็นร้อยละ	55
ผลประเมินอยู่ในระดับดี	คิดเป็นร้อยละ	40
ผลประเมินอยู่ในระดับพอใช้	คิดเป็นร้อยละ	5

4. การอภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัย การศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนแนวความคิด
ท้องถิ่นนิยม กรณีศึกษาวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก นั้น

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ที่ทำการศึกษาในเชิงบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ ความเป็นมาและสภาพทั่วไปของชุมชน พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน ฯลฯ และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชน โดยผู้วิจัยเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ใช้การวิเคราะห์ผ่านตัวบท และนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ทำให้การศึกษาวิจัยจิตกรรมแบบสองมิติ มีความครบถ้วนสมบูรณ์ และยังสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยที่อยู่ในยุคระบบทุนนิยม ได้ก่อให้เกิดปัญหามานับประการ ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ศิลปะ และบทบาทความสำคัญต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม ชนบท เช่น ความเชื่อ พิธีกรรม และแบบแผนประเพณีต่างๆ ภายในสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มียุติพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนทั้งในอดีตและปัจจุบัน

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้จัดแสดงผลงานจิตรกรรม ในวันที่ 7 - 9 กันยายน พ.ศ. 2554 ณ หอศิลป์กรมศรีนครินทร์โรดม เพื่อเผยแพร่ผลงานออกสู่สายตาสาธารณชน และมีวิธีการสอบถามผู้เข้าชมผลงานในส่วนของการรับรู้ต่อผลงาน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. การรับรู้ทางด้านแนวความคิด

สรุปได้ว่าผู้ชมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานจิตรกรรมในเรื่องราววัฒนธรรมชุมชน สามารถรับรู้ตีความเนื้อหาที่นำเสนอ และสื่อสารด้วยรูปทรง สัญลักษณ์ต่างๆ นั้นอยู่ในระดับ ดี

2. การรับรู้ทางด้านคามสวยงาม

สรุปได้ว่าเมื่อผู้ชมได้ชมผลงานแล้ว สามารถรับรู้ทางด้านความสวยงามนั้นอยู่ในระดับ ดีมาก

3. การรับรู้ทางด้านเทคนิคที่เป็นกลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก

สรุปได้ว่า เมื่อผู้ชมได้ชมผลงานแล้ว สามารถรับรู้ถึงรูปแบบ และกลวิธีในการสร้างสรรค์ อยู่ในระดับ ดีมาก

สรุปภาพรวมได้ว่า จากการศึกษาผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนแนวความคิดท้องถิ่นนิยม กรณีศึกษาวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก และแบบประเมินจากผู้รับชมผลงานนั้น ผลที่ได้คือ ในส่วนแรกจะเป็นเรื่องราวของเนื้อหาทางวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ที่ทำการศึกษา ซึ่งมีผลการประเมินอยู่ในระดับดี เนื่องจากการใช้รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้ในรายละเอียดของการสร้างสรรค์นั้นมีความสอดคล้องกันกับความหมายของวัฒนธรรมในพื้นที่ที่ศึกษา เนื่องจากเอกลักษณ์ที่สำคัญของวัฒนธรรมชุมชนในตำบลบ้านนานั้น จะเกี่ยวเนื่องกับปัจจัยหลักในการดำรงชีพ ซึ่งเป็นสังคมแบบเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ เช่น การทำนา การทำสวน และแสดงออกมาทางเอกลักษณ์ของประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และความสัมพันธ์ต่างๆ ฯลฯ ซึ่งสอดคล้องกับที่กาญจนา แก้วเทพ (2538:82) ได้อธิบายถึงความหมายของวัฒนธรรมว่า เป็นวิถีทางและแบบฉบับในการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ได้ปฏิบัติสั่งสมกันมา รวมทั้งความคิดต่างๆ ที่คนได้กระทำ สร้าง กำหนด สะสม และรักษาไว้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง วัฒนธรรมอาจอยู่ในรูปแบบของความรู้ การปฏิบัติ

และความเชื่อ ตลอดจนวัตถุดิบของอันเกิดจากการคิดและการกระทำของมนุษย์ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าชีวิตของวัฒนธรรม หมายถึง ชีวิตของมนุษย์ที่ครอบคลุมถึง การทำมาหากิน วิถีชีวิต ระบบเศรษฐกิจ วิธีการผลิต เครื่องมือเครื่องไม้ ความสัมพันธ์กับระบบจริยธรรม รวมถึงพิธีกรรมต่างๆ ฯลฯ ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญในท้องถิ่นที่ได้ทำการศึกษา และยังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน คือ ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าวในเดือนอ้าย ประเพณีทำบุญลานก่อนพระทวายในเดือนยี่ ประเพณีสู้ขวัญข้าวสู้ขวัญควายในเดือนสาม ประเพณีบุญสวดแม่ปลาร้อนในเดือนสี่ ประเพณีสงกรานต์ก่อนพระทวายในเดือนห้า ประเพณีสลากภัตในเดือนหก ประเพณีแรกนาขวัญบายศรีในเดือนเจ็ด ประเพณีเข้าพรรษาในเดือนแปด ประเพณีบุญห่อข้าวในเดือนเก้า ประเพณีสารทไทยในเดือนสิบ ประเพณีออกพรรษาทอดกฐินในเดือนสิบเอ็ด และประเพณีลอยกระทงเทศมหาชาติในเดือนสิบสอง เป็นต้น ในส่วนที่สองจะเป็นเรื่องราวของการรับรู้ทางด้านสุนทรียศาสตร์ และทางด้านความงามของผลงาน ซึ่งมีผลประเมินอยู่ในระดับดีมากเนื่องจากสัดส่วน ความโดดเด่น จังหวะ และความกลมกลืนนั้น จะเป็นรูปทรงที่เข้าใจง่ายที่มาจากการตัดทอนในลักษณะสองมิติ เช่น รูปทรงตามธรรมชาติ รูปทรงตัดทอนดัดแปลง และรูปทรงเรขาคณิต ซึ่งสามารถแบ่งลักษณะที่เกี่ยวกับรูปภามมีอยู่ด้วยกัน ดังนี้ ลักษณะภาพที่เป็นภาพของมนุษย์ ลักษณะภาพที่เป็นภาพสัตว์ ลักษณะภาพที่เป็นภาพของธรรมชาติ เช่น ภูเขา ต้นไม้ แม่น้ำลำคลอง ท้องนา ฯลฯ ลักษณะภาพที่เป็นภาพของเครื่องใช้ไม้สอยทางการเกษตร ลักษณะภาพที่เป็นภาพของศิลปหัตถกรรมกับภูมิปัญญาพื้นบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับที่ พิระพงษ์ กุลพิศาล (2531: 60) ได้อธิบายถึง

1. รูปทรงตามธรรมชาติ หรือรูปทรงเหมือนจริงตามธรรมชาติ ได้แก่ รูปทรงที่แสดงให้เห็นลักษณะความเหมือนวัตถุ และเป็นรูปทรงที่เข้าใจง่ายโดยไม่ต้องแปลความหมายเชิงสัญลักษณ์ เช่น รูปคน ต้นไม้ สัตว์ ภูเขา ฯลฯ
2. รูปทรงตัดทอนดัดแปลง คือ รูปทรงที่ปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงมาจากธรรมชาติ หรือสิ่งที่คุ้นเคย
3. รูปทรงที่ไม่มี ความหมาย คือ รูปทรงที่ไม่มี ความหมายใดๆ แต่อาจให้เป็นสัญลักษณ์ได้สองชนิด คือ รูปทรงเรขาคณิต และรูปทรงอิสระ โดย อารี สุทธิพันธุ์ (2522: 8-9) ได้กล่าวว่า รูปทรงนั้นแบ่งเป็นสามลักษณะ คือ รูปทรงที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น ดิน หิน ต้นไม้ รูปทรงที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น สิ่งของเครื่องใช้ และรูปทรงที่แปรเปลี่ยนเคลื่อนไหว เช่น ก้อนเมฆ เปลวไฟ ควันน้ำ ซึ่งสรุปได้ว่าโครงสร้างของภาพ คือ การจัดองค์ประกอบพวก เส้น คุณค่ารูปทรง พื้นผิว ขนาด ทิศทาง และสี ให้มีคุณค่าทางสุนทรียะ โดยผู้วิจัยได้จัดวางรูปทรงให้รวมกลุ่มกันในลักษณะต่างๆ และจัดวางในตำแหน่งที่สามารถกำหนดทิศทางความเคลื่อนไหวของรูปทรงที่ทำให้เกิดเป็นเอกภาพ ซึ่งประกอบด้วย ดุลยภาพมีสองลักษณะ คือ ดุลยภาพแบบสมมาตร และดุลยภาพแบบอสมมาตร ความกลมกลืน คือ สภาวะความประสานกลมกลืนกันของโครงสร้างทางทัศนศิลป์ จังหวะและความเคลื่อนไหว หมายถึง การนำองค์ประกอบของศิลปะแต่ละอย่างมาจัดวางในลักษณะซ้ำกันแบบต่างๆ อย่างเป็นจังหวะ ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกเคลื่อนไหว ในส่วนที่สามจะเป็นกลวิธีสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบของศิลปะเด็ก ซึ่งมีผลการ

ประเมินอยู่ในระดับดีมาก เนื่องจากกลวิธีการเขียนภาพแบบสองมิติกับการใช้รูปทรงเรขาคณิตในการสื่อความหมายของเรื่องราวเนื้อหาภายในภาพนั้น เป็นการนำใช้ลายเส้นที่มีลักษณะความเรียบง่ายเพื่อสะท้อนถึงรูปแบบที่เรียบง่ายของบริบทในสังคมชนบทจึงทำให้ผู้ชมผลงานสามารถเข้าใจเรื่องราวเนื้อหาต่างๆที่ผู้วิจัยได้นำเสนอได้เป็นอย่างดี ด้วยกลวิธีดังกล่าวซึ่งสอดคล้องกับ เลิศ อานันทนะ (2529:25) ที่ได้อธิบายศิลปะเด็กไว้ว่า การแสดงออกของเด็กอย่างอิสระเสรี เพื่อพัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และจินตนาการ ศิลปะในโลกของเด็กๆ คือ การแสดงออกที่ซื่อ บริสุทธิ์ ใจจริง น่ารัก และไร้เดียงสา ผลงานศิลปะของเด็กจึงมีคุณค่า เพราะเกิดจากการแสดงออกที่ปราศจากเล่ห์เหลี่ยม มารยาสาใดๆ ซึ่ง อารี สุทธิพันธุ์ (2528:108-109) ได้อธิบายถึงความคิดดังกล่าวไว้ว่า ภาพเขียนตามแนวคิดนี้ มีรูปแบบไม่เหมือนของจริง อาจมีขนาดสัดส่วนแตกต่างไปจากสัดส่วนที่เห็นจริง อาจมีลักษณะประดิษฐ์ตกแต่งเป็นด้วยลวดลายที่รับอิทธิพลจากธรรมชาติ หรือเป็นลวดลายเรขาคณิต อาจมีลักษณะพร่ามัวไม่ชัดเจนเพื่อกระตุ้นให้ผู้พบเห็นต้องใช้ความคิด แต่ถ้าผู้ดูมีความคิดคล้ายกับผู้วาด หรือมีจินตนาการแนวเดียวกัน ก็สามารถชื่นชมการเขียนภาพตามแนวนี้ได้ รวมถึงการสื่อความหมายจะมีรูปแบบเรียบง่ายเด่นชัด มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ หรือเครื่องหมายต่างๆ ที่ผู้ดูเข้าใจได้ทันที

5. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์ ผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนแนวความคิดท้องถิ่นนิยมกรณีศึกษาวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก มีข้อที่นำพิจารณาศึกษาเพิ่มเติม และปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนี้

1. การศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ที่ศึกษาควรศึกษาเพิ่มเติม คือ ด้านของการเปลี่ยนแปลงในบริบทต่างๆ ทางสังคม เช่น ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม
2. การสร้างผลงานจิตรกรรมแบบสองมิตินั้น เป็นการตัดทอนรูปทรงของสัญลักษณ์ที่มีความหลากหลาย จึงควรทดลองทำแบบภาพร่างให้มีจำนวนมาก เพื่อที่การสร้างสรรคผลงานจริงจะได้มีความแตกต่างไม่ติดอยู่ในวงแคบ และสามารถพัฒนารูปแบบต่อไปได้อีกในอนาคต
3. กลวิธีในการพัฒนาสร้างสรรค์พื้นผิวภาพนั้น สามารถใช้เทคนิคทางจิตรกรรมในลักษณะอื่นเข้ามาสร้างสรรค์ผลงานให้มีความแตกต่างหลากหลายเพิ่มขึ้นได้
4. กลวิธีในการพัฒนาสร้างสรรค์ผลงานในลักษณะการทับซ้อนของรูปทรงนั้น เป็นสิ่งที่น่าสนใจ ซึ่งสามารถพัฒนาต่อไปได้เพื่อให้เกิดมุมมองใหม่ในการสร้างสรรค์

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). *การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนโดยถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพฯ: สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา: จัดพิมพ์.
- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (2540). *คู่มือดำเนินงานโครงการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อชีวิต*. กรุงเทพฯ: ครูสภา.
- กรมฝึกหัดครู. (2528). *เอกสารหน่วยการเรียนการสอน การสอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย*. กรุงเทพฯ: กรมฝึกหัดครู.
- เกรียงไกร เศรษฐศักดิ์อำพล. (2547). *ศิลปะสื่อประสมสะท้อนวัฒนธรรมประชานิยมร่วมสมัย กรณีศึกษางานศิลปะสื่อประสมของ เคลล์ โอลเดนเบิร์ก*. ศป.ม. (ทัศนศิลป์: ศิลปะสมัยใหม่). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- โกสุม สายใจ. (2540). *สีและกาไรซ์สี*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- จังหวัดนครนายก. (2544). *วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดนครนายก*. กรุงเทพฯ: องค์การคำครูสภา.
- (2533). *การศึกษาประวัติศาสตร์เมืองนครนายก*. กรุงเทพฯ: องค์การคำครูสภา.
- จันทร์เพ็ญ ชัยประยูร. (2510). *การวิเคราะห์เปรียบเทียบผลที่ได้จากการสอนโดยใช้ภาพสีและภาพขาวดำ*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ฉวีวรรณ กินาวงศ์. (2526). *การศึกษาเด็กโครงการตำรวจมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2531). *แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพฯ: สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- ชูชัย ศุภวงศ์; และยุวดี คาดการณโกศล. (2541). *วรรณชนนักรคิดในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ชลูด นิ่มเสมอ. (2542). *องค์ประกอบศิลปะ*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ประเสริฐ ศีลรัตน์. (2548). *จิตรกรรม*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2543). *ชุมชนและลักษณะของความเป็นชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปรีตตา เฉลิมเผ่า. (2548). *ภูมิปัญญาไทย - ภูมิปัญญาเทศ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

- พิสิฐ เจริญวงศ์. (2542). *พระเจ้าอยู่หัวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม*. เอกสารประกอบการบรรยาย ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พีระพงษ์ กุลพิศาล. (2520). *การออกแบบ, ในสุนทรียภาพ*. กรุงเทพฯ: กรมการฝึกหัดครู
- ฐิติรัตน์ อัดตะนังค์. (2530). *การแสดงออกทางศิลปะโดยการเขียนภาพระบายสีของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในจังหวัดระยอง*. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- นัฐวุฒิ สิงห์กุล; และชินวร ฟ้าดิษฐ์. (2548). *ภูมิปัญญาไทย - ภูมิปัญญาเทศ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- นภาพรณี หะวานนท์; และคณะ. (2550). *ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ประเทิน มหาจันทร์. (2511). *การสอนศิลปะในชั้นประถม*. กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู.
- ภาณุ อุดมเพทายกุล. (2547). *จินตนาการจากสุภาษิต - ส่วนภาษาไทย (IMAGINATION FROM THAI PROVERBS)*. วิทยานิพนธ์ ศป.ม. (ศิลปกรรมศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- ภัทรา สุคนธ์ทรัพย์. (2505). *พัฒนาการทางศิลปะของเด็กไทยในชั้นประถมตอนต้นของโรงเรียนสาธิตในจังหวัดพระนคร*. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- ยุคติ มุกดาวิจิตร. (2548). *อ่านวัฒนธรรมชุมชน, วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์ นิพนธ์แนววัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน
- มารยาท โยทองยศ. (2554). *การสร้างแบบสอบถามเพื่อการวิจัย*. สถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยกรุงเทพ. สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2554, จาก http://research.bu.ac.th/knowledge/kn27/Questionnaire_For_Research.pdf
- รัชนี นพเกตุ. (2539). *การรับรู้*. กรุงเทพฯ: ปรกาศพิริก.
- เลิศ อานันทนนะ. (2529). *เทคนิคการสอนศิลปะเด็ก*. กรุงเทพฯ: แม่และเด็ก.
- วิจิต นันทสุวรรณ. (2538). *ภูมิปัญญาชาวบ้านในงานพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สังคมพัฒนา.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2539). *ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อแถมมี.
- . (2548). *ศิลปะในประเทศไทย, จากศิลปะโบราณในสยามถึงศิลปะสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือลาดพร้าว.
- วิรัตน์ พิษณุไพบูลย์. (2524). *ความเข้าใจศิลปะ*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2526). ศิลปศึกษา. กรุงเทพฯ: วิมวอลอาร์ต.
- , (2527). ศิลปะร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: วิมวอลอาร์ต.
- , (2535). ทฤษฎีศิลปะเพื่อการสร้างสรรค์ศิลปะ. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2536). ทศนศิลป์. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- , (2537). มนุษย์กับความงาม. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- , (2540). ศิลปะทัศน. กรุงเทพฯ: ต้นอ่อน แกรมมี.
- วิโรจน์ ชาทอง; และทำนอง จันทิมา. (2517). เทคนิคและวิธีการสอนศิลปศึกษาในโรงเรียนประถม.
กรุงเทพฯ: ครูสภา.
- สนธยา พลศรี. (2545). ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ.
- สมพร รอดบุญ. (ม.ม.ป.). ที่มาของการสร้างสรรค์ศิลปะของศิลปิน. มปป.
- เสรี พงศ์พิศ. (2529). คีนส์รอกเหง้า. กรุงเทพฯ: พลพันธ์การพิมพ์.
- , (2534). วัฒนธรรมกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม
ชุมชน.
- สุชาติ เกาทอง. (2536). หลักการทัศนศิลป์. กรุงเทพฯ: นำอักษรการพิมพ์.
- สุชาติ สุทธิ. (2535). เรียนรู้การเห็น, พื้นฐานการวิจารณ์ทัศนศิลป์. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.
- สุทธิ คุณาวิชยานนท์. (2545). จากสยามเก่าสู่ไทยใหม่, ว่าด้วยความพลิกผันของศิลปะจากประเพณี
สู่สมัยใหม่และร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พรีนติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สุรศักดิ์ เจริญวงศ์. (2548). ประมวลสาร: ชูติวิชาศิลปะกับสังคมไทย, สาขาวิชาศิลปะศาสตร์.
นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สายนต์ ไพเราะญจิตร. (2550). การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ:
ศักดิ์โสภาคการพิมพ์.
- สันติ เล็กสุขุม. (2548). ประมวลสารชูติวิชาศิลปะกับสังคมไทย สาขาวิชาศิลปะศาสตร์. นนทบุรี:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศิลป์ พีระศรี. (2515). ศิลปสงเคราะห์. กรุงเทพฯ: บรรณการ.
- อังกูล สมคะเนย์. (2534). สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้พัฒนา. กรุงเทพฯ:
สาขาวิชานิติศาสตร์ศึกษาและพัฒนา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อารี รังสินนท์. (2528). การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อารี สุทธิพันธุ์. (2528). การวาดเขียนวารสารสารานุกรมศึกษาศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ.
- , (2535). การระบายสีน้ำ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

อารี สุทธิพันธุ์. (2535). *ศิลปนิยม*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

Barnouw, V. (1973). *Culture and Personality*. Homewood: Dorsey.

Harris, Dale B. (1963). *Children's Drawing as Measures of Intellectual Maturity*. New York: McGraw-Hill.

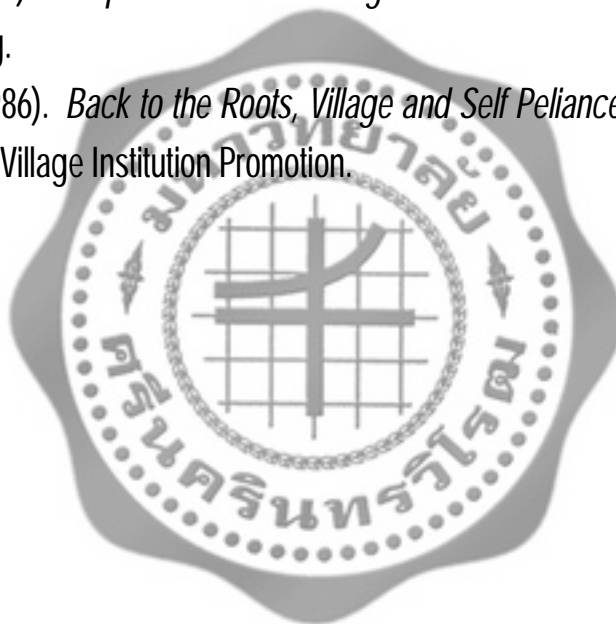
Hurlock, Elizabeth Bergnen. (1956). *Children development*. New York: McGraw-Hill.

Lfe, J.W. (1999). *Community Development, Creating Community alternatives - vision, analysis and practice*. New York: McGraw-Hill.

Lowenfeld, Viktor; & Lambert W. Brittain. (1970). *Creative and mental growth*. London: The Macmillan Company.

Olsen, Marrin. (1968). *The process of Social Organization*. New Delhi. Oxford & Ibh Publishing.

Seri Phongphit. (1986). *Back to the Roots, Village and Self Peliance in a Thai Context*. Bangkok: Village Institution Promotion.

ภาคผนวก

ผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนแนวความคิดที่อิงถื่นนิยม กรณีศึกษาวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

ตอนที่ 1 เป็นคำถามแบบเลือกตอบในแต่ละข้อเพียงข้อเดียวในตารางโดยเป็นการประเมินแบบ มาตรฐานส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ซึ่งกำหนดค่าคะแนน (Weight) ออกเป็นระดับ

- 5 หมายถึง ผลการประเมินในระดับดีมาก
- 4 หมายถึง ผลการประเมินในระดับดี
- 3 หมายถึง ผลการประเมินในระดับพอใช้
- 2 หมายถึง ผลการประเมินในระดับควรปรับปรุง
- 1 หมายถึง ผลการประเมินในระดับใช้ไม่ได้

แบบประเมินผลงานจิตรกรรม

ตั้งภาพที่ ชื่อภาพ ""

หลักเกณฑ์ทางด้านทัศนศิลป์	ความคิดเห็น				
	ดี มาก	ดี	พอใช้	ควร ปรับปรุง	ใช้ ไม่ได้
1. แนวความคิด					
1.1 เนื้อหาเรื่องราวของภาพ					
1.2 รูปทรงสัญลักษณ์ที่นำมาใช้					
1.3 รายละเอียดในการสร้างสรรค์					
2. ความสวยงาม					
2.1 เอกภาพและความกลมกลืน					
2.2 ความตัดกันหรือขัดกัน					
2.3 ความโดดเด่น					
2.4 สัดส่วน					
2.5 จังหวะและความซ้ำซ้อน					

หลักเกณฑ์ทางด้านทัศนศิลป์	ความคิดเห็น				
	ดี มาก	ดี	พอใช้	ควร ปรับปรุง	ใช้ ไม่ได้
3. กลวิธีสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะเด็ก					
3.1 ความเรียบง่าย					
3.2 การเขียนภาพแบบสองมิติ					
3.3 การใช้รูปทรงเลขาคณิต					
3.4 การใช้สีภายในภาพ					

แบบสอบถามสำรวจความพึงพอใจต่อผลงานจิตรกรรม

คำชี้แจง แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อสำรวจความพึงพอใจของผู้เข้าชมนิทรรศการผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนแนวความคิดท้องถิ่นนิยมกรณีศึกษาวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ ตำบลบ้านนา อำเภอ บ้านนา จังหวัดนครนายก

ตอนที่ 1. ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย X ในช่อง **q** ที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุด

1.1 เพศ

q 1. ชาย **q** 2. หญิง

1.2 อายุ

q 1. น้อยกว่า 25 ปี **q** 2. 25 - 35 ปี
q 3. 36 - 45 ปี **q** 4. 46 - 55 ปี
q 5. มากกว่า 55 ปี

1.3 ระดับการศึกษา

q 1. ต่ำกว่ามัธยมต้น **q** 2. มัธยมต้น
q 3. มัธยมปลาย / ปวช. **q** 4. อนุปริญญา
q 5.ปริญญาตรี **q** 6. สูงกว่าปริญญาตรี

1.4 อาชีพ

๑	1. กำลังศึกษา	๑	2. ข้าราชการ / รัฐวิสาหกิจ
๑	3. พนักงานเอกชน	๑	4. ธุรกิจส่วนตัว
๑	5. อื่นๆ		

1.5 รายได้ต่อเดือน

๑	1. ต่ำกว่า 10,000 บาท	๑	2. 10,000 - 20,000 บาท
๑	3. 20,001 - 30,000 บาท	๑	4. 30,001 บาท ขึ้นไป

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล นายบารมี ชัยวงศ์ษา
 วันเดือนปีเกิด 3 สิงหาคม 2525
 สถานที่เกิด จังหวัดนครนายก
 สถานที่อยู่ปัจจุบัน 2 หมู่ 1 ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก 26110

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2540 มัธยมศึกษาตอนต้น
 จาก โรงเรียนบ้านนา “นายกพิทยากร”
 พ.ศ. 2543 มัธยมศึกษาตอนปลาย
 จาก โรงเรียนบ้านนา “นายกพิทยากร”
 พ.ศ. 2547 ศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต (ศป.บ.) ศิลปะจันตทัศน์
 จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 พ.ศ. 2554 ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (ศป.ม.) ทัศนศิลป์: ศิลปะสมัยใหม่
 จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ